

Κυπριακοί Υπεράκτιοι Υδρογονάνθρακες: Περιφερειακή πολιτική και κατανομή του πλούτου

Επιμέλεια
Hubert Faustmann
Ayla Gürel
Gregory M. Reichberg

ΕΚΘΕΣΗ 1/2012

**FRIEDRICH
EBERT**
STIFTUNG

 PRIO
Cyprus Centre

Για τους επιμελητές

Ο **Hubert Faustmann** είναι εκπρόσωπος του Ιδρύματος Friedrich Ebert στην Κύπρο. Είναι αναπληρωτής καθηγητής Ιστορίας και Πολιτικής Επιστήμης στο Πανεπιστήμιο της Λευκωσίας. Έχει δημοσιεύσει, εκτενώς, για τη βρετανική αποικιακή περίοδο στην Κύπρο καθώς και την κυπριακή πολιτική, ιστορία και κοινωνία μετά το 1960. Είναι ο αρχισυντάκτης της κριτικής περιοδικής έκδοσης *The Cyprus Review*, πρόεδρος της δικαιοδικής ΜΚΟ Ακαδημαϊκό Κυπριακό Φόρουμ (CAF).

Η **Ayla Gürel** είναι ανώτερη ερευνητική σύμβουλος στο Κέντρο του PRIO στη Λευκωσία. Από το 2005 εργάστηκε σε διάφορα ερευνητικά προγράμματα σχετικά με την κατάσταση των εκτοπισμένων στις δύο πλευρές του νησιού και με το συναφές ζήτημα των περιουσιακών δικαιωμάτων στο πλαίσιο του Κυπριακού προβλήματος. Έχει, σχετικά με τα πιο πάνω θέματα, πολλές δημοσιεύσεις. Η πιο πρόσφατη ερευνητική εργασία της αφορά το θέμα της αναζήτησης και εκμετάλλευσης υπεράκτιων υδρογονανθράκων στην Κύπρο.

Ο **Gregory M. Reichberg** είναι Καθηγητής-Ερευνητής στο Ερευνητικό Ινστιτούτο Ειρήνης του Όσλο (PRIO) και σήμερα υπηρετεί ως διευθυντής του Κέντρου PRIO. Έχει δημοσιεύσει ευρέως για την ηθική του πολέμου και της ειρήνης. Ως διευθυντής του Κέντρου PRIO στην Κύπρο, συντονίζει ερευνητικές δραστηριότητες και τον διάλογο σχετικά με την αναζήτηση μιας πολιτικής διευθέτησης της διαίρεσης του νησιού.

ΚΥΠΡΙΑΚΟΙ ΥΠΕΡΑΚΤΙΟΙ ΥΔΡΟΓΟΝΑΝΘΡΑΚΕΣ

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΚΑΤΑΝΟΜΗ
ΤΟΥ ΠΛΟΥΤΟΥ

Επιμέλεια
Hubert Faustmann
Ayla Gürel
Gregory M. Reichberg

Κοινή δημοσίευση
Friedrich Ebert Stiftung και
PRIO Cyprus Centre

Peace Research Institute Oslo (PRIO)

Hausmanns gate 7

PO Box 9229 Oslo

NO-0134 OSLO, Norway

Τηλέφωνο: +47 22 54 77 00

Τηλεομοιότυπο: +47 22 54 77 01

Ηλ. διεύθυνση: info@prio.no

Ιστοσελίδα: www.prio.no

Το PRIO ενθαρρύνει τους ερευνητές του και τους ερευνητικούς του συνεργάτες να δημοσιεύουν τις εργασίες τους σε επιστημονικά περιοδικά και σε σειρές βιβλίων καθώς και σε σειρές εκθέσεων, εργασιών και πολιτικών επισκοπήσεων του PRIO. Κατά την επιμέλεια των δημοσιεύσεων αναλαμβάνουμε ένα στοιχειώδη ποιοτικό έλεγχο αλλά ως εκ τούτου το PRIO δεν έχει άποψη σε πολιτικά θέματα. Ενθαρρύνουμε τους ερευνητές μας να λαμβάνουν ενεργό μέρος σε δημόσιες συζητήσεις, με πλήρη ελευθερία της γνώμης. Η ευθύνη και η τιμή για τις υποθέσεις, τις θεωρίες, τα ευρήματα και τις απόψεις που εκφράζονται στις εκδόσεις ανήκει στους ίδιους τους συγγραφείς.

Friedrich Ebert Stiftung (Foundation)

Βασιλέως Παύλου 22, Διαμ. 301

1046 Παλλουριώτισσα, Κύπρος

Τηλ. +357 99 72 25 43

Email: FESfaustmann@gmail.com

Οι απόψεις στην παρούσα έκθεση δεν είναι απαραίτητα οι απόψεις του Ιδρύματος Friedrich-Ebert ή των οργανισμών και ιδρυμάτων των συγγραφέων.

© Friedrich Ebert Stiftung and Peace Research Institute Oslo (PRIO), 2012

Με την επιφύλαξη παντός δικαιώματος. Κανένα τμήμα της παρούσας έκδοσης δεν δύναται να αναπαραχθεί, να αποθηκευτεί σε σύστημα ανάκτησης ή να χρησιμοποιηθεί σε οποιαδήποτε μορφή ή με οποιοδήποτε μέσο, ηλεκτρονικό, μηχανικό, φωτοτυπικό, εγγραφής ή άλλο, χωρίς την εκ των προτέρων γραπτή άδεια του/ων κατόχου/ων των πνευματικών δικαιωμάτων.

ISBN 978-82-7288-463-4

Παραγωγή και σχεδιασμός εξωφύλλου: Action Global Communications

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΣΥΝΤΕΛΕΣΤΕΣ	1
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	5
<i>HUBERT FAUSTMANN, AYLA GÜREL AND GREGORY M. REICHBERG</i>	
<i>Η ΠΡΟΘΕΣΗ ΕΛΕΓΧΟΥ ΤΩΝ ΘΕΡΜΩΝ ΥΔΑΤΩΝ: ΟΙ ΤΟΥΡΚΙΚΕΣ ΣΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΗΓΕΜΟΝΙΑ ΤΩΝ ΥΔΡΟΓΟΝΑΝΘΡΑΚΩΝ ΣΤΗΝ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΜΕΣΟΓΕΙΟ</i>	<i>7</i>
<i>ΓΙΩΡΓΟΣ ΛΕΒΕΝΤΗΣ</i>	
<i>ΚΑΤΑΜΕΡΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΠΛΟΥΤΟΥ ΚΑΙ ΓΕΩΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ: Η ΕΞΑΙΡΕΣΗ ΤΩΝ ΥΔΡΟΓΟΝΑΝΘΡΑΚΩΝ ΑΠΟ ΤΙΣ ΔΙΑΠΡΑΓΜΑΤΕΥΣΕΙΣ ΤΟΥ ΚΥΠΡΙΑΚΟΥ.....</i>	<i>19</i>
<i>EROL KAYMAK</i>	
<i>ΤΟ ΦΥΣΙΚΟ ΑΕΡΙΟ ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΜΕΣΟΓΕΙΟΥ ΚΑΙ Η ΘΕΣΗ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΑΣ</i>	<i>25</i>
<i>DIDEM AKYEL COLLINSWORTH</i>	
<i>ΟΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗΣ ΓΙΑ ΠΕΤΡΕΛΑΙΟ ΚΑΙ ΦΥΣΙΚΟ ΑΕΡΙΟ ΣΤΟ ΑΙΓΑΙΟ ΚΑΙ ΤΗΝ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΜΕΣΟΓΕΙΟ: ΟΡΙΣΜΕΝΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ.....</i>	<i>31</i>
<i>ΧΑΡΗΣ ΤΖΗΜΗΤΡΑΣ</i>	
<i>ΛΙΒΑΝΟΣ: ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΕΣ ΙΔΡΥΣΗΣ ΤΟΜΕΑ ΥΔΡΟΓΟΝΑΝΘΡΑΚΩΝ.....</i>	<i>43</i>
<i>GARY LAKES</i>	
<i>Η ΒΕΛΤΙΣΤΗ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΤΟΥ ΦΥΣΙΚΟΥ ΠΛΟΥΤΟΥ</i>	
<i>LEONOR COUTINHO</i>	
<i>ΟΙ ΠΟΡΟΙ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΥΔΡΟΓΟΝΑΝΘΡΑΚΕΣ ΚΑΙ Η ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΤΩΝ ΕΣΟΔΩΝ: Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΝΟΡΒΗΓΙΑΣ.....</i>	<i>63</i>
<i>LARS EVEN ANDERSEN</i>	
<i>ΤΑ ΘΥΜΑΤΑ ΤΗΣ ΚΑΤΑΡΑΣ ΤΩΝ ΠΟΡΩΝ: Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΩΝ ΔΥΟ ΣΟΥΔΑΝ.....</i>	<i>79</i>
<i>ØYSTEIN H. ROLANDSEN</i>	
<i>ΚΥΠΡΙΑΚΟΙ ΥΔΡΟΓΟΝΑΝΘΡΑΚΕΣ: ΤΑ ΔΙΛΗΜΜΑΤΑ ΤΗΣ ΠΡΩΙΜΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ.....</i>	<i>89</i>
<i>GARY LAKES</i>	
<i>ΟΙ ΥΠΕΡΑΚΤΙΟΙ ΥΔΡΟΓΟΝΑΝΘΡΑΚΕΣ ΚΑΙ Η ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΤΟΥ ΠΛΟΥΤΟΥ ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΟ: ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΙΣ ΤΩΝ ΜΙΧΑΛΗ ΣΑΡΡΗ ΚΑΙ MUSTAFA BESIM</i>	<i>97</i>
<i>ELIAS HAZOU</i>	

ΣΥΝΤΕΛΕΣΤΕΣ

Ο **Lars Even Andersen** είναι αναπληρωτής διοικητικός διευθυντής του PRIO. Ο Lars Even Andersen εργάζεται στο PRIO από το 1998. Από διαφορετικές θέσεις, ασχολήθηκε με θέματα που αφορούν τις επιχειρησιακές εργασίες οικοδόμησης της ειρήνης σε περιοχές συγκρούσεων καθώς και τα οικονομικά, τη διαχείριση και τους ηγετικούς ρόλους. Ο Lars Even Andersen κατέχει Executive MBA στα οικονομικά. Βρίσκεται στην κορυφή των πρώτων 50 σκακιστών της Νορβηγίας. Κύριο ερευνητικό και επιστημονικό του ενδιαφέρον είναι οι οικονομικές πτυχές της παγκοσμιοποίησης και η επιρροή τους στην κοινωνική δυναμική και την ασφάλεια.

Ο **Mustafa Besim** (αναπληρ. καθηγητής) είναι μέλος του διδακτικού προσωπικού του Πανεπιστημίου της Ανατολικής Μεσογείου από το 1998. Έχει δώσει διαλέξεις για την οικονομία, τα δημόσια οικονομικά, τον διεθνή χρηματοοικονομικό τομέα, την εταιρική χρηματοδότηση και τη χρηματοδότηση και αξιολόγηση έργου. Οι τομείς ειδίκευσής του είναι τα δημόσια οικονομικά, η οικονομική ανάπτυξη και αξιολόγηση των επενδύσεων. Ο δρ. Μπεσίμ διορίστηκε στην Τεχνική Επιτροπή για τα Οικονομικά και Δημοσιονομικά Θέματα στις συνομιλίες για το Κυπριακό, το 2003-4 και 2008-2011. Ο δρ. Μπεσίμ έχει μια σειρά δημοσιευμάτων για την τουρκοκυπριακή οικονομία, την παραοικονομία, την τήρηση φορολογικών καταστάσεων, την παραγωγικότητα, το μέλλον της τουρκοκυπριακής οικονομίας μέσα στη σύγχρονη παγκόσμια οικονομική κρίση. Συμμετείχε ως εισηγητής συνεδρίων κυρίως φορολογικών θεμάτων, βιωσιμότητας της τουρκοκυπριακής οικονομίας, της σημασίας του κρατικού προϋπολογισμού και της παραοικονομίας, και οικονομικού φεντεραλισμού. Έλαβε το διδακτορικό του στη Δημόσια Πολιτική από το Πανεπιστήμιο του Birmingham. Είναι επίσης απόφοιτος του προγράμματος Ανάλυσης Φόρων και Προβλέψεων DCID του Πανεπιστημίου Duke και του προγράμματος Αξιολόγησης Επενδύσεων και Ανάλυσης Κινδύνου του Πανεπιστημίου Queen's.

Η **Didem Akyel Colinsworth** εργάζεται για το Διεθνές Πρόγραμμα της Ομάδας Κρίσεως Τουρκίας/Κύπρου στην Κωνσταντινούπολη από τον Μάρτιο του 2009. Είναι η αναλύτρια Τουρκίας/Κύπρου και καλύπτει τις τουρκοευρωπαϊκές σχέσεις, το Κυπριακό πρόβλημα και τον ρόλο της Τουρκίας στην ευρύτερη περιοχή. Κάτοχος πτυχίου Πολιτικών Επιστημών από το Πανεπιστήμιο Washington and Lee (Βιρτζίνια, ΗΠΑ) και απόφοιτος του Johns Hopkins School του Τμήματος Advanced International Studies (SAIS) (Μπολόνια, Ιταλία). Ομιλεί αγγλικά, τουρκικά, ιταλικά και γαλλικά.

Η **Leonor Coutinho** είναι ανώτερη οικονομική ερευνήτρια οικονομικών στην Europrism (Κύπρου) και ειδική επιστήμονας στο Πανεπιστήμιο Κύπρου. Κάτοχος Ph.D. από το European University Institute (Φλωρεντία). Το ερευνητικό της ενδιαφέρον αφορά τη μακροοικονομία, τη διεθνή οικονομία και οικονομικά, με ειδικό ενδιαφέρον στην Ε.Ε. και τις γειτονικές περιοχές. Συμμετείχε σε πολλά ερευνητικά προγράμματα χρηματοδοτούμενα από την Ε.Ε. και του Κυπριακού Ιδρύματος Έρευνας, δημοσίευσε εργασίες της στο EKIKIE και σε επιστημονικά περιοδικά όπως το *Open Economies Review*, το *Review of Economic Surveys* και το *International Finance*. Έχει διατελέσει συνεργάτιδα-ερευνήτρια του Portuguese Science Foundation στο Georgetown University (Ουάσινγκτον D.C.), καθώς και συνεργάτιδα-ερευνήτρια Marie Curie στο Κέντρο Ευρωπαϊκών Πολιτικών Μελετών (Βρυξέλλες). Έχει επίσης εργαστεί στην Παγκόσμια Τράπεζα.

Ο **Hubert Faustmann** είναι εκπρόσωπος του Ιδρύματος Friedrich Ebert στην Κύπρο. Είναι αναπληρωτής καθηγητής Ιστορίας και Πολιτικής Επιστήμης στο Πανεπιστήμιο της Λευκωσίας. Έχει δημοσιεύσει, εκτενώς, για τη βρετανική αποικιακή περίοδο στην Κύπρο καθώς και την κυπριακή πολιτική, ιστορία και κοινωνία μετά το 1960. Είναι ο αρχισυντάκτης της κριτικής περιοδικής έκδοσης *The Cyprus Review*, πρόεδρος της δικονομικής ΜΚΟ Ακαδημαϊκό Κυπριακό Φόρουμ (CAF).

Η **Ayla Gürel** είναι ανώτερη ερευνητική σύμβουλος στο Κέντρο του PRIO στη Λευκωσία. Από το 2005 εργάστηκε σε διάφορα ερευνητικά προγράμματα σχετικά με την κατάσταση των εκτοπισμένων στις δύο πλευρές του νησιού και με το συναφές ζήτημα των περιουσιακών δικαιωμάτων στο πλαίσιο του Κυπριακού προβλήματος. Έχει, σχετικά με τα πιο πάνω θέματα, πολλές δημοσιεύσεις. Η πιο πρόσφατη ερευνητική εργασία της αφορά το θέμα της αναζήτησης και εκμετάλλευσης υπεράκτιων υδρογονανθράκων στην Κύπρο.

Ο **Elias Hazou** έχει εργαστεί ως δημοσιογράφος της *Cyprus Mail*, με έδρα τη Λευκωσία, για πάνω από 10 χρόνια, καλύπτοντας ένα ευρύ φάσμα θεμάτων, αλλά με ιδιαίτερη έμφαση στα ενεργειακά ζητήματα. Έχει παρακολουθήσει διάφορα ενεργειακά συνέδρια και συμπόσια τα οποία αφορούσαν το υπεράκτιο φυσικό αέριο νοτίως της Κύπρου. Κατέχει μεταπτυχιακό τίτλο σπουδών στη μετάφραση.

Ο **Erol Kaymak** είναι αναπληρωτής καθηγητής Διεθνών Σχέσεων στο Πανεπιστήμιο Ανατολικής Μεσογείου στην Αμμόχωστο της Κύπρου. Σήμερα είναι συν-διευθυντής έρευνας για το πρόγραμμα «Κύπρος 2015» (www.cyprus2015.org) το οποίο υλοποιείται μέσω της Interpeace (πρώην War Torn Societies Project). Ο δρ. Καϊμάκ έχει εμπειρία τόσο ως ακαδημαϊκός όσο και ως επαγγελματίας στην οικοδόμηση της ειρήνης στην Κύπρο. Έχει δημοσιεύσει σχετικά με τη δυναμική του Κυπριακού προβλήματος σε επιστημονικά περιοδικά και εκθέσεις σε συνεργασία με το Κέντρο Μελετών Ευρωπαϊκής Πολιτικής (CEPS), τον Οργανισμό Ηνωμένων Εθνών (UNFICYP) και το πρόγραμμα Κύπρος 2015. Από το 2010 υπηρετεί ως μέλος της συμβουλευτικής επιτροπής της Τουρκοκυπριακής Διαπραγματευτικής Ομάδας στον τρέχοντα γύρο των συνομιλιών.

Ο **Gary Lakes** είναι ο συντάκτης Ανατολικής Μεσογείου του *Middle East Economic Survey* (MEES) στη Λευκωσία.

Ο **Γιώργος Λεβέντης**, Ph.D., είναι διευθυντής του Κέντρου Διεθνούς Ασφάλειας, στη Λευκωσία, από το 2009. Ο δρ. Λεβέντης σπούδασε στην Αγγλία. Ερεύνησε εκτεταμένα το Εθνικό Αρχείο της Βρετανίας (TNA). Πτυχιούχος Οικονομικών και Κοινωνικών Σπουδών (από το Πανεπιστήμιο του Μάντσεστερ, 1990), κάτοχος μάστερ Σπουδών στην Ειρήνη (του Πανεπιστημίου του Μπράντφορντ, 1992) και διδακτορικού στις Ευρωπαϊκές Σπουδές (του Πανεπιστημίου του Bradford, 1998). Έχει διατελέσει επισκέπτης ερευνητής του King 's College, του Πανεπιστημίου του Λονδίνου (1999-2000) και εξωτερικός συνεργάτης έρευνας του Ελληνικού Ιδρύματος Ευρωπαϊκής & Εξωτερικής Πολιτικής (1999-2000). Το 2004-06 έκανε έδρα του το Τόκιο, με την υποστήριξη της Ιαπωνικής Εταιρείας για την Προώθηση της Επιστήμης (JSPs) και με την υποτροφία επισκέπτη στο Εθνικό Ινστιτούτο Μεταπτυχιακών Σπουδών Πολιτικής (GRIPS). Ταυτόχρονα, κατείχε το ερευνητικό χαρτοφυλάκιο της Νοτιοανατολικής Ευρώπης στο πλαίσιο του Προγράμματος Ειρήνης & Διακυβέρνησης, Πανεπιστήμιο των Ηνωμένων Εθνών, HQ, του Τόκιο. Ήταν αναπληρωτής καθηγητής στο Τμήμα Διεθνών Σχέσεων, Πολιτικής και Ευρωπαϊκών Σπουδών του Πανεπιστημίου της Νέας Υόρκης στα Σκόπια, ΠΓΔΜ (2006-08). Ο δρ. Λεβέντης έχει δώσει διαλέξεις και έχει δημοσιεύσει ευρέως για τις ρυθμίσεις καταμερισμού της εξουσίας, τις γεωπολιτικές και τα θέματα ασφάλειας. Έχει διατελέσει επίτιμο μέλος της Ομάδας Εργασίας για την Ασφάλεια και τις Εγγυήσεις μετά τον διορισμό του, από τον Πρόεδρο της Κυπριακής Δημοκρατίας, στην παρούσα φάση των δικονομικών συνομιλιών (2008-σήμερα). Το 2010 ο δρ. Λεβέντης διορίστηκε καθηγητής Διεθνών Σχέσεων και Γεωπολιτικής του Πανεπιστημίου Μεταπτυχιακών Σπουδών στη Διοίκηση - Monarch Business School, Zug, στην Ελβετία. Από το 2010 υπηρετεί στο Συμβούλιο του Παγκόσμιου Κινήματος των Ομοσπονδιακών (WFM), το οποίο εξελέγη στο Μπουένος Άιρες (Οκτώβριος 2010). Συμμετέχει στις εργασίες της Κοινοπραξίας της Ε.Ε. για τη Μη Διάδοση των Πυρηνικών Όπλων, στις Βρυξέλλες, υπό την αιγίδα της Ευρωπαϊκής Υπηρεσίας Εξωτερικής Δράσης (ΕΥΕΔ), από τον Μάιο του 2011. Περαιτέρω, ο δρ. Λεβέντης είναι ο εκπρόσωπος της Κύπρου για την Εκστρατεία Ίδρυσης της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης του ΟΗΕ (CUNPA, HQ, Βερολίνο).

Ο **Øystein H. Rolandsen** είναι ανώτερος ερευνητής στο Ινστιτούτο Ερευνών για την Ειρήνη του Όσλο και ερευνητής του Durham Ινστιτούτου Παγκόσμιας Ασφάλειας, στο Πανεπιστήμιο του Durham. Ο δρ. Rolandsen, κάτοχος διδακτορικού στην Ιστορία της Αφρικής, ειδικεύεται σε θέματα επικαιρότητας και σύγχρονης ιστορίας στο Σουδάν και στο Νότιο Σουδάν, καθώς και στα περιφερειακά ζητήματα. Πρόσφατες δημοσιεύσεις του περιλαμβάνουν τα εξής: Rolandsen, Øystein H. & Alfred Lokuji, 2011, «Drifting Apart? The Impact of Secession and Armed Violence on Border Areas in South Sudan» (Απόκλιση; Ο αντίκτυπος της απόσχισης και της ένοπλης βίας σε μεθοριακές περιοχές στο Νότιο Σουδάν), *PRIO Paper*. Όσλο: PRIO. Rolandsen, Øystein H., 2011, «A Quick Fix? A Retrospective Analysis of the Sudan Comprehensive Peace Agreement » (Μια γρήγορη αποτύπωση; Μια αναδρομική ανάλυση

της Συνολικής Ειρηνευτικής Συμφωνίας του Σουδάν), *Review of African Political Economy* 38 (130): 551-564. Høigilt, Jacob, Åshild Falch & Øystein Rolandsen H., 2010, «The Sudan Referendum and Neighbouring Countries: Egypt and Uganda» (Το Σουδάν και οι γειτονικές χώρες. Δημοψήφισμα: Αίγυπτος και Ουγκάντα), *PRIO Paper*. Όσλο: PRIO.

Ο **Μιχάλης Σαρρής** γεννήθηκε στη Λευκωσία. Σπούδασε Οικονομικά στην Αγγλία και στις Ηνωμένες Πολιτείες και εργάστηκε για τραπεζικούς οργανισμούς στην Κύπρο από το 1972 μέχρι το 1975, οπότε εργάστηκε στην Παγκόσμια Τράπεζα. Κατά τη διάρκεια της θητείας του στην Παγκόσμια Τράπεζα, ασχολήθηκε με ένα ευρύ φάσμα οικονομικών θεμάτων για την Αφρική, τη Λατινική Αμερική και την Ανατολική Ασία. Υπηρέτησε ως Υπουργός Οικονομικών της Κυπριακής Δημοκρατίας από τον Σεπτέμβριο 2005 μέχρι τον Μάρτιο 2008. Τον Ιανουάριο του 2012 διορίστηκε Πρόεδρος του Διοικητικού Συμβουλίου της Marfin Popular Bank.

Ο **Χάρης Τζήμητρας** είναι επίκουρος καθηγητής Διεθνούς Δικαίου και Διεθνών Σχέσεων στο Πανεπιστήμιο Bilgi της Κωνσταντινούπολης, όπου είναι επίσης ο διευθυντής του τμήματος Μ.Α. στις Διεθνείς Σχέσεις και Διευθυντής του Προγράμματος Τουρκοελληνικών Μελετών. Είναι, επίσης, επίκουρος καθηγητής Διεθνούς Δικαίου στο Πανεπιστήμιο Κοc. Ο δρ. Τζήμητρας είναι απόφοιτος του London School of Economics και του Πάντειου Πανεπιστημίου Αθηνών και έχει διατελέσει στο Πανεπιστήμιο του Cambridge και το Ινστιτούτο Διεθνών Σχέσεων στην Αθήνα. Η διδασκαλία του και τα ερευνητικά του ενδιαφέροντα επικεντρώνονται κυρίως στους τομείς του διεθνούς δημοσίου δικαίου, των διεθνών οργανισμών και των τουρκοελληνικών σχέσεων, και έχει δημοσιεύσει εκτενώς στους τομείς αυτούς. Οι πρόσφατες δημοσιεύσεις του περιλαμβάνουν τα εξής: «The Politics of Law or the Law of Politics? International Law vs. International Politics and the Global Challenges in Governance and Sustainable Development», *Global Science and Technology Forum (GSTF): Proceedings of the Annual Conference on Political Science, Sociology and International Relations (PSSIR)*, 2011. «Alternative Forms of Nationalism: Superiority through Law in Greek Foreign Policy», στο Aktar, A., Kizilyurek, N. & Ozkirimli, U. (επιμ.), *Nationalism in the Troubled Triangle: Cyprus, Greece and Turkey*. London: Palgrave Macmillan, 2010; «Europe, Nationalism and Turkish-Greek Aegean Disputes», στο Nikolaidis, K., Anastasakis, O. & Oktem, K. (επιμ.), *Under the Long Shadow of Europe: Greeks and Turks in the Era of Post-Nationalism*. Leiden & Boston: Brill/Martinus Nijhoff, 2009.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Hubert Faustmann, Ayla Gürel και Gregory M. Reichberg

Στις 26 Νοεμβρίου 2011, το Ίδρυμα Friedrich Ebert (FES) και το Κέντρο του PRIO στην Κύπρο (PCC) διοργάνωσαν, από κοινού, ημερίδα με τίτλο «Κυπριακοί υπεράκτιοι υδρογονάνθρακες: Η κατανομή του πλούτου και η περιφερειακή πολιτική», στη νεκρή ζώνη, στη Λευκωσία. Η Ημερίδα πραγματοποιήθηκε με τη συμμετοχή ειδικών και από τις δυο κοινότητες της Κύπρου. Η έκθεση βασίζεται στις παρουσιάσεις των εργασιών της Ημερίδας.

Η σύλληψη της ιδέας του συνεδρίου είχε δυο πτυχές. Προφανώς, η μία αφορά τα υπολογιζόμενα ευρήματα υδρογονανθράκων στη θαλάσσια περιοχή νοτίως της Κύπρου, τα οποία έχουν τη δυνατότητα να λειτουργήσουν ως παράγοντας αλλαγής του παιχνιδιού –είτε προς το καλύτερο είτε προς το χειρότερο– στην παρατεταμένη κυπριακή διαμάχη. Από το 2003, η ελληνοκυπριακά διοικούμενη Κυπριακή Δημοκρατία (Κ.Δ.) έχει υπογράψει συμφωνίες οριοθέτησης με την Αίγυπτο, τον Λίβανο και το Ισραήλ. Έχει δώσει άδεια, σε εταιρεία με έδρα τις ΗΠΑ, τη Noble Energy, να εξερευνήσει για πετρέλαιο και φυσικό αέριο ένα από τα οικόπεδα τα οποία ανήκουν στην ΑΟΖ και πρόσφατα ενέκρινε την πρώτη επιχείρηση ανόρυξης στο ίδιο οικόπεδο. Σήμερα βρίσκεται σε εξέλιξη ένας δεύτερος γύρος διαγωνισμού για τα συμβόλαια εξόρυξης. Η Κ.Δ., στην επιδίωξή της να εκμεταλλευτεί τους υπεράκτιους πόρους της, υποστηρίζει ότι ασκεί τα κυριαρχικά της δικαιώματα όπως αυτά αναγνωρίζονται από τη διεθνή κοινότητα.

Τόσο η τουρκική ηγεσία στην Άγκυρα όσο και η τουρκοκυπριακή ηγεσία στη Λευκωσία έχουν εκφράσει έντονα την αντίθεσή τους σε αυτές τις υπεράκτιες πρωτοβουλίες. Ο αποκλεισμός των Τουρκοκυπρίων από τη διαδικασία είναι αντίθετος, όπως υποστηρίζουν, με τις διεθνείς συμφωνίες εγκαθίδρυσης της Κ.Δ., του 1960. Χωρίς τη συνταγματικά εντεταλμένη συμμετοχή των Τουρκοκυπρίων στην εκμετάλλευση των κοινών κληροδοτημένων φυσικών πόρων, υποστηρίζουν πως οι πρωτοβουλίες για την εκμετάλλευση των υδρογονανθράκων είναι μονομερείς και, ως εκ τούτου, παράνομες. Ακολουθώντας μια αντεκδικητική στάση, η Τουρκία και οι Τουρκοκύπριοι προχώρησαν σε μεταξύ τους σύναψη συμφωνίας για την οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας. Έχουν δηλώσει την πρόθεσή τους για αναζήτηση πετρελαίου και φυσικού αερίου σε χερσαία περιοχή στο τουρκοκυπριακά ελεγχόμενο βόρειο τμήμα της Κύπρου, καθώς και σε πολλά υπεράκτια τεμάχια, μερικά από τα οποία βρίσκονται εντός των δηλωμένων από την Κ.Δ. τεμαχίων της ΑΟΖ. Ταυτόχρονα, η Τουρκία πιέζει τις κυβερνήσεις και τα κοινοβούλια στο Κάιρο, στη Βηρυτό και στην Ιερουσαλήμ να επανεξετάσουν τις συμφωνίες τους με την Κ.Δ. Από την Τουρκία έχουν εκδοθεί προειδοποιήσεις (τις οποίες ορισμένοι θα αποκαλούσαν «απειλές») ότι η συνέχιση των υπεράκτιων εξορύξεων και συναφών

δραστηριοτήτων θα έχει σοβαρές συνέπειες. Τουρκικά πολεμικά πλοία έχουν σταλεί στην περιοχή για να περιπολούν τα υπό αμφισβήτηση ύδατα.

Υπό το φως αυτών των εξελίξεων, το Κέντρο του PRIO στην Κύπρο, με τη συνεργασία του Ιδρύματος Friedrich Ebert, αποφάσισε να διοργανώσει μια ημερίδα η οποία θα εξετάσει τις πολιτικές διαστάσεις για τους παράκτιους υδρογονάνθρακες της Κύπρου. Ειδική προσοχή δόθηκε στις συνέπειες των εξελίξεων αυτών στις διαπραγματεύσεις για την επίλυση του Κυπριακού προβλήματος: κατ' επέκταση το συνέδριο εξέτασε τις ευρύτερες συνέπειες των υδρογονανθράκων στην πολιτική χωρών της Ανατολικής Μεσογείου. Η περιοχή έχει τη δυναμική να εξελιχθεί σε πυριτιδαποθήκη, και όχι μόνο λόγω της Κύπρου. Οι περιφερειακές φιλοδοξίες της Τουρκίας συμβάλλουν στην πιθανότητα σύγκρουσης, καθώς και η επιδείνωση των σχέσεών της με το Ισραήλ. Αυτό το γεγονός περιπλέκει περισσότερο την περιφέρεια, αφού το Ισραήλ και η Κύπρος έχουν αναθερμάνει τις κάποτε ψυχρές σχέσεις τους, με την υπογραφή συμφώνου συνεργασίας σε θέματα ενέργειας και ασφάλειας. Το Ισραήλ και η Ελλάδα έχουν επίσης ξαναπροσεγγίσει η μια χώρα την άλλη. Ταυτόχρονα, συνεχίζει να υποβόσκει η διαφορά μεταξύ Ισραήλ και Λιβάνου (έχουν διακόψει τις διπλωματικές τους σχέσεις και είναι επισήμως σε κατάσταση πολέμου) κατά την οριοθέτηση των δικών τους παραθαλάσσιων πόρων και άρα της κυριότητας των αποθεμάτων υδρογονανθράκων σε αυτούς. Πράγματι, αυτή η διαφορά εμπεριέχει την Κύπρο, αφού ο Λίβανος θεωρεί ότι ένα τμήμα στο βόρειο άκρο του συνόρου των ΑΟΖ Κύπρου και Ισραήλ αποτελεί μέρος της διαχωριστικής γραμμής μεταξύ των ΑΟΖ Κύπρου και Λιβάνου.

Η άλλη εξίσου σημαντική διάσταση του ζητήματος των υδρογονανθράκων αφορά τη διαχείριση και την κατανομή του πλούτου. Έτσι, η Ημερίδα έθεσε στόχο να συμβάλει στη συζήτηση η οποία μόλις ξεκίνησε στην Κύπρο και αφορά καλές και κακές πρακτικές στη διαχείριση εσόδων από την εκμετάλλευση φυσικών πόρων. Θεωρήθηκε χρήσιμο να εξεταστεί ο τρόπος που η Κύπρος θα ωφεληθεί από τα παραδείγματα άλλων χωρών. Το Σουδάν και η Νορβηγία αποτελεσαν τις περιπτώσιολογικές μελέτες για τον σκοπό αυτόν. Επίσης, με την ίδια λογική διερευνήθηκαν οι επιλογές για την κατανομή του πλούτου στην Κύπρο, τόσο εντός όσο και μεταξύ των δύο κύριων κοινοτήτων του νησιού.

Η παρούσα έκθεση δεν αναπαράγει αυτολεξεί τις παρουσιάσεις της διάσκεψης. Ζητήθηκε από τους συγγραφείς να επεκταθούν και να ενημερώσουν την εργασία τους για τους σκοπούς αυτής της έκδοσης. Ομολογουμένως, η απουσία μιας εργασίας σχετικά με τον ρόλο του Ισραήλ στην πολιτική περί υδρογονανθράκων της περιοχής αποτελεί προφανές κενό. Δυστυχώς, ο ομιλητής ο οποίος είχε κληθεί δεν κατάφερε να συμμετάσχει, λόγω έκτακτου περιστατικού, και δεν κατάφερε να συμπεριλάβει την εργασία του στην παρούσα έκδοση λόγω του περιορισμένου χρόνου προετοιμασίας της.

Η παρούσα έκθεση δεν προτείνει καμία συγκεκριμένη άποψη σχετικά με τις πολιτικές προκλήσεις που βρίσκονται μπροστά μας. Σκοπός της είναι μάλλον να παρουσιάσει πολλαπλές προοπτικές, με τις εσωτερικές πολιτικές πτυχές του προβλήματος των κυπριακών υπεράκτιων υδρογονανθράκων, για την ευρύτερη περιοχή. Η έκθεση έχει εκδοθεί στα αγγλικά, ελληνικά και τουρκικά, με σκοπό να αγγίξει ένα ευρύτερο κοινό στην Κύπρο και στο εξωτερικό.

Η ΠΡΟΘΕΣΗ ΕΛΕΓΧΟΥ ΤΩΝ ΘΕΡΜΩΝ ΥΔΑΤΩΝ: ΟΙ ΤΟΥΡΚΙΚΕΣ ΣΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΗΓΕΜΟΝΙΑ ΤΩΝ ΥΔΡΟΓΟΝΑΝΘΡΑΚΩΝ ΣΤΗΝ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΜΕΣΟΓΕΙΟ

Γιώργος Λεβέντης

Ενα είναι βέβαιο: η Ανατολική Μεσόγειος διέρχεται ενδιαφέρουσες στιγμές. Ιστορικά, πάντοτε βιώναμε παρόμοιες στιγμές. Η Μεσόγειος, όπως υποδηλώνει, γεωγραφικά, η ετυμολογία της λέξης, αποτελεί το κέντρο της γης, τον τόπο όπου πολλές διαδρομές εμπορίου συναντούνται και τέμνονται. Η διαμάχη για τον έλεγχο τέτοιων διαδρομών εμπορίου είναι προαιώνια, από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα. Στη σύγχρονη εποχή, το κυπριακό πολιτικό κληροδότημα προκύπτει, σε μεγάλο βαθμό, μετά την εξαγορά της Κύπρου από τη Βρετανική Αυτοκρατορία. Η θάλασσα της Ανατολικής Μεσογείου βρίσκεται στο σταυροδρόμι τριών ηπείρων: της Ευρώπης, της Ασίας, και της Αφρικής και πρόσφατα στην καρδιά σημαντικών αποθεμάτων φυσικών πόρων.

Ο Benjamin Disraeli ανέλαβε το νησί στην προσπάθεια να αποτραπεί η προώθηση της Ρωσικής Αυτοκρατορίας στη Μεσόγειο Θάλασσα. Αυτό ήταν το σκεπτικό πίσω από τη βρετανική απόφαση στο Συνέδριο του Βερολίνου το 1878 και την ενδυνάμωση των Οθωμανών, της υπό κατάρρευση αυτοκρατορίας του καιρού, την οποία περιέγραψαν ως «μεγάλο ασθενή». Η απόφαση του Disraeli, το 1878, έμελλε να δικαιωθεί ξανά και ξανά. Καθώς το πετρέλαιο εξέρρεε από τη Μέση Ανατολή, η Κύπρος χρησιμοποιήθηκε ως προπύργιο του Λονδίνου το οποίο διασφάλιζε την απρόσκοπτη ροή της ζωτικής ενέργειας για την τρομερή βιομηχανική μηχανή των βρετανικών νήσων. Δεν είναι τυχαίο ότι ο Sir Anthony Eden εξέφρασε τη σθεναρή και ανυποχώρητη θέση της βρετανικής κυβέρνησης στην Κύπρο με σαφή και απόλυτο τρόπο. Χωρίς να μπαίνει στον κόπο να το εξωραΐσει με τον γνωστό λόγο του ιμπεριαλιστικού ιδεαλισμού, ο Sir Anthony όρισε το διακύβευμα της Βρετανίας με μία λέξη: **πετρέλαιο**. Συγκεκριμένα:

Η βιομηχανική ζωή της χώρας μας και αυτή της Δυτικής Ευρώπης εξαρτώνται σήμερα, και θα εξαρτώνται για χρόνια, από την προμήθεια πετρελαίου της Μέσης Ανατολής. Αν ποτέ οι πετρελαϊκοί μας πόροι απειλούνταν, θα ήμασταν αναγκασμένοι να τους υπερασπιστούμε. Οι απαραίτητες εγκαταστάσεις στην Κύπρο αποτελούν μέρος της

[βιομηχανικής ζωής]. Χωρίς την Κύπρο, δεν θα έχουμε τις απαραίτητες εγκαταστάσεις για να προστατεύσουμε τις προμήθειές μας σε πετρέλαιο. Χωρίς πετρέλαιο θα έχουμε ανεργία και πείνα στη Βρετανία. Είναι τόσο απλό.¹

Πριν στεγνώσει το μελάνι των υπογραφών των τριών Συμφωνιών (Εγκαθίδρυσης, Εγγυήσεων, Συμμαχίας: 1960) με τις οποίες ιδρύθηκε η Κυπριακή Δημοκρατία με την εγγύηση του Ηνωμένου Βασιλείου, της Ελλάδας και της Τουρκίας, ο Eden υπογράμμιζε: «Η αξία του συμβιβασμού θα εξαρτηθεί από το πνεύμα με το οποίο θα εφαρμοστεί και από τις αποδεκτές διευθετήσεις για τις στρατιωτικές μας βάσεις.»² Και πάλι, με τις επισημάνσεις του, ο βρετανός οραματιστής και πολιτικός άνδρας τοποθετεί την έμφαση στη σημασία που είχε για τη χώρα του η εγγυημένη, αδιάλειπτη και απρόσκοπτη χρήση των βρετανικών στρατιωτικών βάσεων έτσι ώστε το πετρέλαιο της Μέσης Ανατολής να συνεχίσει να ρέει χωρίς διακοπή προς τα βρετανικά νησιά. Αναμφίβολα, η έμφαση του Eden στις κυπριακές βάσεις συμπίπτει με την κορύφωση της βρετανικής αποχώρησης από τις αποικίες.

2011: Η ανακάλυψη των αποθεμάτων φυσικού αερίου – Νέες γεωστρατηγικές συμμαχίες;

Ο χρόνος δικαίωσε τις εκτιμήσεις του Eden για τη στρατηγική σημασία της Κύπρου και την επιμονή του να διατηρήσει τον στρατηγικό έλεγχο της ως αναντικατάστατου σταθμού στον δρόμο προς την ενεργειακά πλούσια Μέση Ανατολή. Πράγματι, πενήντα πέντε χρόνια μετά τη δημιουργία των βρετανικών βάσεων, η γεω-ενεργειακή αξία του νησιού έλαβε νέα ώθηση: στο τέλος του 2011 έγινε σαφές ότι η Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη (ΑΟΖ) που δικαιούται η Κυπριακή Δημοκρατία διαθέτει σημαντική ποσότητα φυσικού αερίου και ίσως πετρελαίου. Στις 15 Νοεμβρίου η Noble Energy από το Τέξας των ΗΠΑ, με άδεια ανόρυξης για φυσικό αέριο, τόσο στην κυπριακή όσο και την ισραηλινή ΑΟΖ, ανήγγειλε το εξής: *Το κυπριακό τεμάχιο 12 διαθέτει ένα υπολογιζόμενο ακαθάριστο μέσο εύρος από 3 έως 9 τρισεκατομμύρια κυβικά πόδια φυσικού αερίου και 60% πιθανότητα γεωλογικής επιτυχίας.*

Για να θέσουμε τα πράγματα σε μια προοπτική: 3 τρισεκατομμύρια κυβικά πόδια (τ.κ.π.) κατά τη χαμηλότερη εκτίμηση, είναι ικανά να καλύψουν τις ανάγκες ενός εκατομμυρίου ή περισσότερων κατοίκων του νησιού (και στις δυο πλευρές του) για περισσότερα από 100 χρόνια (ορισμένοι αναλυτές υπολογίζουν δυο αιώνες). Ωστόσο, τα εκμεταλλεύσιμα κοιτάσματα φυσικού αερίου στο τεμάχιο 12 ενδέχεται να φτάσουν τα 9 τ.κ.π. Η κυπριακή κυβέρνηση, καθώς γράφεται αυτό το κείμενο, έχει προκηρύξει διαγωνισμό για τα υπόλοιπα 12 τεμάχια, καλώντας τα ενδιαφερόμενα μέρη να υποβάλουν αιτήσεις μέσα σε 90 ημέρες. Η Noble Energy, η οποία ήδη έχει ξεκινήσει εργασίες, ανακοίνωσε ότι ενδιαφέρεται να υποβάλει προσφορά για ένα ακόμα τεμάχιο.

¹ Συνέδριο Συντηρητικού Κόμματος, Norwich, UK, 11 Ιουνίου 1956.

² Anthony Eden, *Full Circle*, London, 1960.

Σε απόσταση πενήντα χιλιομέτρων από το κυπριακό τεμάχιο 12 βρίσκεται το πλούσιο σε φυσικό αέριο ισραηλινό τεμάχιο, το οποίο ονομάζεται «Λεβιάθαν», που εκτιμάται στα δεκαέξι τ.κ.π. και στο οποίο επίσης κάνει διατρήσεις η Noble. Η σημασία των αποθεμάτων φυσικού αερίου κατά την κυπρο-ισραηλινή διασύνδεση των θαλάσσιων πόρων υπογραμμίζεται από την πρώτη στην ιστορία επίσκεψη του επικεφαλής της ισραηλινής κυβέρνησης στη Λευκωσία. Ο Βενιαμίν Νετανιάχου πραγματοποίησε μονοήμερη επίσκεψη στην Κυπριακή Δημοκρατία στις 16 Φεβρουαρίου 2012. Η ενεργειακή συνεργασία ήταν στην κορυφή της ατζέντας του, ενώ ορισμένοι πολιτικοί παρατηρητές μιλούν επίσης για μια ταχύτατα αναπτυσσόμενη αμυντική συνεργασία για την αντιμετώπιση της τουρκικής απειλής.

Τον Σεπτέμβριο του 2011, δύο μαχητικά αεροσκάφη της Ισραηλινής Πολεμικής Αεροπορίας (IAF) πέταξαν επιδεικτικά κατά μήκος της νότιας ακτής της Τουρκίας, στα βόρεια όρια του FIR Λευκωσίας, όπως αναγνωρίζεται διεθνώς – εκτός από την Άγκυρα. Τα δύο μαχητικά πέταξαν μέσα στον κόλπο του Αγίου Ανδρέα της Μερσίνας και από εκεί στη Φοινίκη, κοντά στο ελληνικό νησί του Καστελόριζου, σε ορισμένες περιπτώσεις πλησιάζοντας τις τουρκικές ακτές σε απόσταση μικρότερη των δεκαπέντε μιλίων. Ο πύργος ελέγχου του αεροδρομίου Ερτζάν (Τύμπου) (το οποίο αναγνωρίζεται μόνο από την Τουρκία) προσπάθησε να επικοινωνήσει μαζί τους, αλλά οι ισραηλινοί πιλότοι αγνόησαν τις προσπάθειές τους, δείχνοντας ότι αναγνωρίζουν την κυριαρχία της Κύπρου σε ολόκληρο το FIR Λευκωσίας.³

Τον Ιανουάριο του 2012, τόσο ο Υπουργός Εμπορίου και Βιομηχανίας και ο Υπουργός Άμυνας της Κύπρου επισκέφθηκαν το Τελ Αβίβ. Η πολυδιαφημισμένη κατά τον χρόνο της κατασκευής της, στα τέλη της δεκαετίας του 1990, Αεροπορική Βάση «Ανδρέας Παπανδρέου» στην Πάφο, στη νοτιοδυτική ακτή του νησιού, είχε παραμεληθεί, καθώς εκφυλίστηκε το Ενιαίο Αμυντικό Δόγμα Ελλάδας-Κύπρου. Προφανώς, η αεροπορική βάση θα βγει από την αχρηστία, με τα ισραηλινά μαχητικά αεροσκάφη να την χρησιμοποιούν με τη ρύθμιση «touch and go».⁴ Επιπρόσθετα, σύμφωνα με ορισμένες ισραηλινές πηγές, ο Ehud Barak, ο ισραηλινός Υπουργός Άμυνας, έχει ζητήσει από την Κύπρο [Κ.Δ.] να επιτρέψει στο Ισραήλ να σταθμεύει στρατιωτικά αεροσκάφη στην Αεροπορική Βάση «Ανδρέας Παπανδρέου».⁵ Καθώς η αμυντική συνεργασία των δυο χωρών απογειώθηκε, είναι αναμενόμενο να συμμετάσχουν σε τακτικές κοινές ασκήσεις.⁶

³ Ο Φιλελεύθερος, ελληνοκυπριακή ημερήσια εφημερίδα, 29 Σεπτ. 2011.

⁴ Συζητήσεις με έναν πρώην Υπουργό Άμυνας της Κύπρου και τον ισραηλινό πρέσβη στη Λευκωσία, Ιανουάριος – Μάρτιος 2012.

⁵ <http://israelmatzav.blogspot.com/2012/02/israel-to-station-fighter-jets-in.html> (πρόσβαση: 23 Μάρτιου 2012). Παρ' όλα αυτά, σύμφωνα με εμπιστευτικές πληροφορίες από τον Hubert Faustmann, αρνούνται ότι μαχητικά IAF προσγειώνονται ή ανατροφοδοτούνται από τη βάση. Μερικές ελληνοκυπριακές πηγές που δεν ήθελαν να κατονομαστούν είπαν στον συγγραφέα ότι ο Νετανιάχου μετέβη στη βάση πριν προσγειωθεί και εμφανιστεί στο Διεθνές Αεροδρόμιο Λάρνακας.

⁶ <http://www.cyprus.gov.cy/MOI/pio/pio.nsf/All/7B6E8CBF2B8CE13EC2257981002F8CC0?OpenDocument>: Η ανακοίνωση που εκδόθηκε από το Γραφείο Τύπου και Πληροφοριών της Κυπριακής Δημοκρατίας μετά την ολοκλήρωση της πρώτης επίσημης επίσκεψης του Δημήτρη Ηλιάδη, Υπουργού Άμυνας, στο Ισραήλ, παρουσιάζει την υπογραφή «δύο συμφωνιών για την αμυντική συνεργασία και για την προστασία και ανταλλαγή απόρρητων πληροφοριών» (πρόσβαση: 23 Μαρτίου 2012).

Από τώρα και στο εξής, το ερώτημα είναι αν ο Νετανιάχου και ο Χριστόφιας θα κάνουν ένα ακόμα βήμα για να συμφωνήσουν σχετικά με την εγκατάσταση μιας μοίρας ισραηλινών μαχητικών αεροσκαφών στην αεροπορική βάση της Πάφου. Η Εθνική Φρουρά, δηλαδή οι ένοπλες δυνάμεις της Κύπρου, χωρίς να διαθέτει πολεμική αεροπορία, ήταν αναγκασμένη να εφαρμόζει αμυντικά σχέδια με τις περικοπές που υπαγόρευε αυτή η έλλειψη, για περισσότερο από μισό αιώνα. Στο παρελθόν και μέσα σε διάστημα δέκα ετών, δυο φορές (το 1964 και το 1974) έμαθαν, με σκληρό τρόπο, πώς να αντέξουν με μόνη αντίσταση τις χερσαίες δυνάμεις, ενώ η τουρκική πολεμική αεροπορία, σχεδόν ανεμπόδιστη, σφυροκοπούσε τις θέσεις τους και έφερνε στο κυπριακό έδαφος εκατοντάδες αερομεταφερόμενα στρατεύματα.⁷ Φυσικά, οι Ελληνοκύπριοι σήμερα έχουν κάθε λόγο να ανατρέψουν την υπεροχή της τουρκικής πολεμικής αεροπορίας στους αιθέρους, με τη σύναψη συμφώνου αεράμυνας με το Ισραήλ, τον μέχρι σήμερα βαρέων βαρών αντίπαλο της Τουρκίας στην περιοχή.

Το τελικό αποτέλεσμα της εκμετάλλευσης, ο βαθμός στον οποίο αυτοί οι ζωτικής σημασίας φυσικοί πόροι θα αποδειχθούν ότι είναι ευλογία και όχι κατάρα, θα εξαρτηθεί από το πνεύμα με το οποίο θα αξιοποιηθούν, για να δανειστούμε την πιο επίκαιρη παρά ποτέ παρατήρηση του Anthony Eden πριν από μισό αιώνα. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι η ανακάλυψη των ζωτικών φυσικών πόρων στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου έχει ήδη δημιουργήσει εκτεταμένες γεωπολιτικές συνέπειες. Στον περιορισμένο χώρο της παρούσας εργασίας ας εξετάσουμε τις κυριότερες:

Πρώτον, αμέσως μετά την ανακοίνωση της Noble Energy, με έδρα το Τέξας, για την ανακάλυψη, τον Νοέμβριο του 2011, το Υπουργείο Εξωτερικών των ΗΠΑ δημιούργησε το Γραφείο Ενεργειακών Πόρων (ENR) που αντικατοπτρίζει την έμφαση την οποία δίνουν οι ΗΠΑ στην ενέργεια της ευρύτερης περιοχής γενικότερα και ειδικότερα στην Κύπρο. Στην Karen Enstrom, περιφερειακή αξιωματούχο του νέου ENR, έχει τώρα ανατεθεί να εγκαθιδρύσει την έδρα της στην πρεσβεία των ΗΠΑ, στη Λευκωσία, για τη διπλωματική εμπλοκή των ΗΠΑ στον τομέα των ενεργειακών εξελίξεων στη Μεσόγειο, τη Νότια Ευρώπη και τη Βόρεια Αφρική. Η αμερικανική Υπηρεσία Ενεργειακών Πόρων διευθύνεται από τον Carlos Pascual, ειδικό απεσταλμένο και Συντονιστή Διεθνών Θεμάτων Ενέργειας του αμερικανικού Υπουργείου Εξωτερικών. Ο κ. Pascual είναι ο πρώην πρόεδρος των ΗΠΑ στο Μεξικό και στην Ουκρανία.

Η αποστολή της Enstrom, σύμφωνα με πληροφορίες, είναι να συμβάλει στη διευκόλυνση και τη διαχείριση των γεωπολιτικών εξελίξεων όσον αφορά την ενέργεια, ενισχύοντας τις διπλωματικές σχέσεις με τους κύριους παραγωγούς και καταναλωτές ενέργειας στην περιοχή και προωθώντας την πρόσβαση των ΗΠΑ στα ενεργειακά αποθέματα των αναπτυσσόμενων χωρών. Επίσης αναμένεται να ενισχύσει τις δυνάμεις της αγοράς ενέργειας με τη διαφοροποίηση των σημερινών πολιτικών όσον αφορά τις εναλλακτικές πηγές ενέργειας, την παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας και την ενεργειακή ανάπτυξη.⁸

⁷ Οι Τουρκικές Ένοπλες Δυνάμεις (TAF) Αττίλας I & II επιχειρήσεις εισβολής στην Κύπρο, 20 Ιουλίου – 16 Αυγούστου 1974. Νωρίτερα, στην πρώτη εισβολή τον Αύγουστο του 1964, οι τουρκικές ένοπλες δυνάμεις έριξαν βόμβες ναπάλμ προκαλώντας απώλειες ελληνοκύπριων πολιτών στο βορειοδυτικό μέρος του νησιού.

⁸ «US Appoints Energy Officer to Nicosia Embassy to cover the region», *Cyprus Mail*, 9 Φεβρουαρίου 2012, σελ 5.

Δεύτερον, η φλέβα φυσικού αερίου μπορεί δυνητικά να γίνει ο καταλύτης για την επίλυση της θλιβερής πολιτικής-γεωγραφικής διαίρεσης της Κύπρου ως αποτέλεσμα της τουρκικής εισβολής και της συνεχιζόμενης κατοχής του βόρειου ενός τρίτου του νησιού από το 1974. Ας θυμηθούμε ότι η διάσκεψη των δωρητών στις Βρυξέλλες, προκειμένου να χρηματοδοτήσει εθελοντικά το σχέδιο του ΟΗΕ του 2004, απέτυχε οικτρά να εξασφαλίσει τα απαραίτητα κεφάλαια για να χρηματοδοτήσει την προτεινόμενη διευθέτηση. Το λεγόμενο Σχέδιο Ανάν απορρίφθηκε, εξάλλου, από τη συντριπτική πλειοψηφία των Ελλήνων Κυπρίων όταν ένα ποσοστό 76 τοις εκατό το καταψήφισε. Επτά χρόνια αργότερα, με την ανακάλυψη και τη μελλοντική εκμετάλλευση των φυσικών πόρων, κάποιος μπορεί εύκολα να συμπεράνει ότι σχηματίζονται προοπτικές για τους Κυπρίους να αυτοχρηματοδοτήσουν μια δίκαιη και συνεπώς βιώσιμη λύση του έως τώρα δυσεπίλυτου Κυπριακού προβλήματος.

Τούτου λεχθέντος, κατά την ταπεινή μου γνώμη, θεωρώ ότι η διευθέτηση των κυπριακών αδιεξόδων εξαρτάται από την εποικοδομητική στάση της Άγκυρας, η οποία αναδεικνύεται σε ανερχόμενη περιφερειακή δύναμη με υψηλά διακυβεύματα, όχι μόνο στο νησί αλλά και στην περιοχή γενικότερα.

Από τη μία, γίνονται αυξανόμενες προσπάθειες για την εξεύρεση λύσης του Κυπριακού. Πρώτον, βλέπουμε μια πιο ενεργή συμμετοχή του Γενικού Γραμματέα του ΟΗΕ Ban Ki-moon ο οποίος φαίνεται να συμμετέχει πλήρως στη διαπραγματευτική διαδικασία: είχε παροτρύνει τους δύο ηγέτες να εξομαλύνουν τις λοιπές διαφορές τους και να χρησιμοποιούν την ορολογία του ΟΗΕ στις δύο πρόσφατες συναντήσεις στη Νέα Υόρκη (τον Οκτώβριο του 2011 και τον Ιανουάριο του 2012). Δεύτερον, βλέπουμε επίσης μια εξίσου συγκαταβατική στάση της κυπριακής κυβέρνησης: η κυβέρνηση Χριστόφια, παρά την εσωτερική αντιπολιτευτική κριτική ότι έχει κάνει πρόωρες παραχωρήσεις στην τουρκική πλευρά, έχει υποσχεθεί ότι διασφαλίζονται όλα τα μελλοντικά έσοδα από την εκμετάλλευση των φυσικών πόρων για να χρησιμοποιηθούν για τα συμφέροντα και των δύο κοινοτήτων της Κύπρου – μια υπόσχεση⁹, πρέπει να σημειωθεί, επιπλέον της δέσμης μέτρων, μετά το 2004, υπέρ της τουρκοκυπριακής κοινότητας.

Από την άλλη πλευρά, η Τουρκία, με το πρόσχημα της «ηγεμονίας των υδρογονανθράκων», διατυπώνει απειλές και προκλητικές δηλώσεις που αφορούν όχι μόνο την Κυπριακή Δημοκρατία, την οποία αρνείται πεισματικά να αναγνωρίσει, αλλά και τις υποχρεώσεις της έναντι της Ευρωπαϊκής Ένωσης, της λέσχης στην οποία η Άγκυρα επιδιώκει να ενταχθεί, σε μια μάταιη προσπάθεια η οποία χρονολογείται από τη δεκαετία του 1960. Ο Αμπντουλλάχ Γκιουλ, ο τούρκος Πρόεδρος, αποκάλεσε την Κύπρο «μισή χώρα» και την Ε.Ε. «μια άθλια ένωση». Είναι ολίσθημα της γλώσσας ή μια ειλικρινής αποδοχή της σταθερής τουρκικής αντίληψης για το νησί; Ακόμη και αν δεχθούμε ότι ήταν γλωσσικό ολίσθημα, λέει την αλήθεια. Τα σχόλια Γκιουλ δεν είναι καλός οιωστός, πολύ περισσότερο αφού ειπώθηκαν στο Λονδίνο, μετά

⁹ *Today's Zaman with Reuters*, 22 Σεπτεμβρίου 2011, Κωνσταντινούπολη: <http://www.todayszaman.com/news-257606-greek-cyprus-promises-to-share-gas-proceeds-with-turkish-cypriots.html> (τελευταία πρόσβαση 23 Μαρτίου 2012).

την ολοκλήρωση της επίσημης επίσκεψής του (23 Νοεμβρίου 2011). Για μεγάλο χρονικό διάστημα, το Ηνωμένο Βασίλειο έχει αναλάβει τον *κατ' εξοχήν* πρωταγωνιστικό ρόλο για την πλήρη ένταξη της Τουρκίας στην «άθλια» Ευρωπαϊκή Ένωση. Αναρωτιέται κανείς, γιατί; Για να καταστεί η Ε.Ε. ακόμη πιο άθλια; Είναι ενδιαφέρον ότι ο Ντέιβιντ Κάμερον, ο βρετανός πρωθυπουργός, δεν έκανε την παραμικρή δήλωση σχετικά με το κυπριακό μέτωπο, αποφεύγοντας ταυτόχρονα μια απάντηση στις αλαζονικές παρατηρήσεις του Γκιουλ για την Ευρωπαϊκή Ένωση.

Υπό το πρίσμα των αυξημένων προσπαθειών των Ηνωμένων Εθνών για εξεύρεση λύσης και της συμβιβαστικής στάσης της ελληνοκυπριακής πλευράς, θα περίμενε κανείς τουλάχιστον την αποφυγή υποτιμητικών, αν όχι εμπρηστικών, δηλώσεων οι οποίες αναπόφευκτα γίνονται αντιληπτές ως απαράδεκτη παρέμβαση στις εσωτερικές υποθέσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης, αν όχι από όλους, σίγουρα από τη συντριπτική πλειοψηφία των κρατών μελών της, ιδιαίτερα από τους δύο βαρέων βαρών τουρκοσκεπτικιστές, τη Γερμανία και τη Γαλλία. Έχω σοβαρές αμφιβολίες αν οι παρατηρήσεις του Γκιουλ στο Λονδίνο μπορούν να κερδίσουν στους διαδρόμους του Παρισιού και του Βερολίνου κάποιο χιλιοστό υπέρ των πιθανοτήτων ένταξης της χώρας του στην Ε.Ε.

Εναπόκειται στην Τουρκία, ως μια αυξανόμενη περιφερειακή δύναμη και ήδη έναν σημαντικό ενεργειακό κόμβο, η οποία είναι μέλος της Ομάδας των 20 (16η μεγαλύτερη οικονομία στον κόσμο), πιστή σύμμαχος του NATO εξοπλισμένη με τον δεύτερο μεγαλύτερο στρατό στη Συμμαχία, προσφέροντας ένα στρατιωτικό δυναμικό ισοδύναμο που ούτε λίγο ούτε πολύ είναι ίσο με το δημογραφικό μέγεθος του συνόλου της ελληνοκυπριακής κοινότητας, να δείξει ένα σημάδι μετριοπαθούς στάσης, αν όχι απλή μεγαλοψυχία, με στόχο τη μακρόβια διευθέτηση του Κυπριακού.

Ωστόσο, αναρωτιέται κανείς: Ποιοι είναι οι στόχοι της Άγκυρας σε σχέση με την Κύπρο; Είναι όσα σχετίζονται με την προώθηση μιας λύσης προς όφελος του κυπριακού λαού, Ελλήνων και Τούρκων Κυπρίων, ή επιδιώκει η Τουρκία τη διαιώνιση του συστήματος ενός υποτελούς ημι-κράτους στο ήμισυ μιας χώρας, για να χρησιμοποιήσω το υποτιμητικό σχόλιο του Γκιουλ;

Εκτός αν παραγνωρίσουμε το γεγονός ότι ολόκληρη η Κύπρος, με τη Συνθήκη Προσχώρησης, εντάχθηκε στην Ε.Ε. το 2004. Η εφαρμογή του κοινοτικού κεκτημένου έχει ανασταλεί στο βόρειο τμήμα του νησιού, εν αναμονή μιας πολιτικής διευθέτησης: δηλαδή, την εσωτερική αναδιάρθρωση και την ανακατανομή της εξουσίας εντός της Κυπριακής Δημοκρατίας.

Η a la Carte αντιμετώπιση της UNCLOS: Τα δυο μέτρα και δυο σταθμά της Τουρκίας

Η Κύπρος έχει επιτύχει και επικυρώσει τις συμφωνίες οριοθέτησης ΑΟΖ με τους ανατολικούς και νότιους γείτονές της: το Ισραήλ και την Αίγυπτο. Η συμφωνία με τον Λίβανο έχει επίσης επιτευχθεί, εν αναμονή της επικύρωσής της από το κοινοβούλιο του Λιβάνου. Σύμφωνα με τις διατάξεις της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο της Θάλασσας (UNCLOS) III, η ΑΟΖ είναι μία θαλάσσια ζώνη στην οποία ένα κράτος έχει ειδικά δικαιώματα όσον αφορά την

εξερεύνηση και χρήση των θαλάσσιων πηγών, συμπεριλαμβανομένης της παραγωγής ενέργειας, από το νερό και τον αέρα.¹⁰

Ποια είναι η στάση της Τουρκίας σε αυτό το κρίσιμο ερώτημα σχετικά με τη συμφωνημένη διανομή του φυσικού πλούτου στην Ανατολική Μεσόγειο; Σταθερά ακολουθώντας τη συνεπή και αντιπαραγωγική, αν όχι προκλητική, πολιτική να μην αποδέχεται το αδιαμφισβήτητο του διεθνώς αναγνωρισμένου καθεστώτος του κράτους της Κυπριακής Δημοκρατίας (πλήρες μέλος του ΟΗΕ και της Ε.Ε. και συμβατικό μέλος της Σύμβασης UNCLOS, την οποία δεν έχει υπογράψει η Τουρκία), η Άγκυρα αμφισβητεί *ουσιαστικά* το δικαίωμα της Κυπριακής Δημοκρατίας να κάνει εξορύξεις στη δική της ΑΟΖ. Εξ ου και τα ανοίγματα στις γειτονικές της Κύπρου χώρες, σε πρώτη φάση να μην υπογράψουν, και μετά την υπογραφή να καταργήσουν τις συμφωνίες οριοθέτησης της ΑΟΖ με την Κυπριακή Δημοκρατία.

Αξίζει να σημειωθεί σε αυτό το πλαίσιο η σημασία των εν λόγω συμφωνιών σχετικά με την οριοθέτηση της ΑΟΖ μεταξύ, αφενός, της Κύπρου, ενός νησιωτικού κράτους, και από την άλλη πλευρά, της Αιγύπτου, του Λιβάνου και του Ισραήλ, τα οποία είναι παράκτια κράτη της Ανατολικής Θάλασσας της Μεσογείου. Είναι σημαντικό ότι αυτές οι συνθήκες έστειλαν ορισμένα μηνύματα προς την Άγκυρα.

Πρώτον, οι διμερείς συμφωνίες ΑΟΖ αποδεικνύουν ότι στηρίζονται σε μια θεμελιώδη ηθική πρακτική στη βάση αρχών: δηλαδή ότι τα παράκτια κράτη νοτίως και ανατολικώς της Κύπρου την αντιμετωπίζουν ως ισότιμο και δίκαιο εταίρο όσον αφορά την οριοθέτηση των αντίστοιχων ΑΟΖ τους, ακριβώς όπως η UNCLOS III προνοεί για το καθεστώς των νησιών: «...η χωρική θάλασσα, η συνορεύουσα ζώνη, η ΑΟΖ και η υφαλοκρηπίδα μιας νήσου καθορίζονται σύμφωνα τις πρόνοιες αυτής της Σύμβασης και όπως εφαρμόζονται σε άλλες ηπειρωτικές περιοχές.¹¹ Είναι σαφές ότι η Σύμβαση UNCLOS δεν κάνει διακρίσεις μεταξύ «κολοσσιαίων» παράκτιων κρατών και μικρών νησιώτικων κρατών αναφορικά με τα δικαιώματά τους στη θάλασσα. Κατά συνέπεια το σύνορο με την Κυπριακή ΑΟΖ οριοθετείται κατά μήκος της διαχωριστικής γραμμής στον διάμεσο θαλασσινό όγκο. Αυτό είναι ιδιαίτερα σημαντικό στην περίπτωση που ολοκληρωθεί η διμερής οριοθέτηση της ΑΟΖ με την Αίγυπτο. Η Αραβική Δημοκρατία της Αιγύπτου (ARE) έχει πάνω από ένα εκατομμύριο τετραγωνικά χιλιόμετρα του εδάφους, 2.450 χιλιόμετρα της ακτογραμμής, από τα οποία περίπου 900 χλμ. βρίσκονται στη Μεσόγειο Θάλασσα, και πληθυσμό 84 εκατομμυρίων.¹² Η Κύπρος διαθέτει 9.251 τετραγωνικά χιλιόμετρα γης, συνολική ακτογραμμή από 648 χιλιόμετρα, των οποίων λιγότερο από το ήμισυ αποτελεί τη νότια ακτή απέναντι από την Αίγυπτο, και πληθυσμό μόλις ενός εκατομμυρίου.¹³

¹⁰ UNCLOS III, Part V: Exclusive Economic Zone, Article 56.

¹¹ UNCLOS III, Part VIII, Article 121: Regime of Islands (H έμφαση έγινε για να περιγράψει το καίριο αυτό σημείο [της Συμφωνίας]).

¹² CIA Factbook: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/eg.html> (τελευταία πρόσβαση: 27 March 2012).

¹³ CIA Factbook: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/cy.html> (τελευταία πρόσβαση: 27 March 2012).

Με άλλα λόγια, η Αίγυπτος είναι η χώρα κορυφαίου εκτοπίσματος στην περιοχή –ξεπερνώντας αυτό της Τουρκίας και στις τρεις μετρήσεις των μεγεθών– δίπλα στην οποία η Κύπρος είναι ένας νάνος. Ωστόσο, η Αραβική Δημοκρατία της Αιγύπτου δεσμεύεται από το διεθνές δίκαιο και αντιμετωπίζει την Κυπριακή Δημοκρατία ως ισότιμο εταίρο στην οριοθέτηση των αντίστοιχων ΑΟΖ σε ίσες αποστάσεις.¹⁴

Δεύτερον και μεγαλύτερης σημασίας είναι το γεγονός ότι το Ισραήλ, μια άλλη χώρα με ειδικό βάρος στους τομείς της οικονομίας και της στρατιωτικής ισχύος στην περιοχή, έχει επίσης συνάψει συμφωνία με την Κυπριακή Δημοκρατία για την ΑΟΖ στη βάση της ισότητας των δικαιωμάτων. Για μία ακόμη φορά η διαχωριστική γραμμή στο μέσο αποτέλεσε το κριτήριο. Το Ισραήλ είναι αντίπαλος της Τουρκίας στην περιφερειακή επιρροή, και όπως η Άγκυρα, δεν έχει υπογράψει τη διακεκομμένη γραμμή στο διεθνώς συμφωνημένο κείμενο της UNCLOS III. Ωστόσο, η πρόσφατη (Δεκέμβριος 2010) σύναψη συμφωνίας για τη διαχωριστική γραμμή στη θάλασσα μεταξύ Κύπρου και Ισραήλ¹⁵ αφενός αποτελεί την επιβεβαίωση της κυριαρχίας της Κυπριακής Δημοκρατίας, αφετέρου καταδεικνύει ότι στην πράξη το Ισραήλ, αν και δεν έχει υπογράψει, συμμορφώνεται με τις διατάξεις της UNCLOS.

Οι δυο πιο πάνω συμφωνίες της ΑΟΖ, μαζί με την Τρίτη, μεταξύ Κύπρου και Λιβάνου, η οποία έχει συμφωνηθεί αλλά ακόμα δεν έχει επικυρωθεί, έχουν εκτεταμένες συνέπειες για τη σταθερότητα και την εφαρμογή του διεθνούς δικαίου στην πολυτάραχη περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου. Αν μη τι άλλο, οι διατάξεις της UNCLOS ολοένα περισσότερο αποτελούν εθνικό διεθνές δίκαιο για τα κράτη που υπέγραψαν αλλά και για τα κράτη που δεν την έχουν υπογράψει ακόμα.

Παρ' όλα αυτά, η τουρκική πολιτική για τη θάλασσα επιδιώκει να περιορίσει το δικαίωμα των νησιών στη δική τους ΑΟΖ, στα χωρικά ύδατα και στην υφαλοκρηπίδα.¹⁶ Η τουρκική γραμμή έχει σοβαρές επιπτώσεις σε σχέση με το μελλοντικό ενδεχόμενο οριοθέτησης των τριών ζωνών με την Ελλάδα στο Αιγαίο και στη Μεσόγειο Θάλασσα (βλ. *περίπτωση Καστελλόριζου*) και φυσικά στην περίπτωση της Κύπρου. Παρά το γεγονός ότι δικαιούται να το πράξει σύμφωνα με τις διατάξεις της UNCLOS III –την οποία έχει υπογράψει– η Αθήνα αποφεύγει

¹⁴ Η συμφωνία οριοθέτησης της ΑΟΖ μεταξύ Κύπρου και Αιγύπτου η οποία αποτέλεσε αντικείμενο διαπραγματεύσεων για μια αρκετά χρόνια, υπεγράφη 17 Φεβρουαρίου 2003 και επικυρώθηκε 7 Μαρτίου 2004. (Πρ. Α. Ιακωβίδης: Ορισμένες πτυχές του Δικαίου των Θαλασσών: *Νησιά, Οριοθέτηση, Επίλυση διαφορών*, Ρόδος, Ελλάδα, 9 Ιουλίου 2004, σελ. 26).

¹⁵ *Cyprus and Israel sign deal demarcating sea borders*: <http://www.haaretz.com/news/diplomacy-defense/cyprus-and-israel-sign-deal-demarcating-sea-borders-1.331160> (τελευταία πρόσβαση: 27 Μαρτίου 2012).

¹⁶ Η τουρκική θέση, σύμφωνα με πληροφορίες, υποστηρίζει ότι οι διαπραγματεύσεις για την οριοθέτηση πρέπει να λαμβάνουν υπόψη τις ιδιαίτερες γεωγραφικές και δημογραφικές συνθήκες. Η καθαρή επίπτωση είναι ότι η Άγκυρα διεκδικεί μεγαλύτερο μερίδιο τόσο στο Αιγαίο και τη Μεσόγειο Θάλασσα, με βάση το επιχείρημα ότι έχει μια εκτεταμένη ακτογραμμή και ένα μεγάλο μέγεθος του πληθυσμού (80 εκατ. ευρώ: υπολογισμοί Ιουλίου 2012, CIA Factbook). Εάν η διεθνής κοινότητα δέχεται ένα τέτοιο επικίνδυνο επιχείρημα, ο κόσμος αναμφίβολα θα βιώσει ενδεχομένως, περισσότερους εξοπλισμούς, συγκρούσεις παρά οτιδήποτε αφορά την επίλυση των υφιστάμενων θεμάτων, σε παγκόσμια κλίμακα. Για παράδειγμα, η Κίνα, η οποία είναι δέκα φορές μεγαλύτερη από την Ιαπωνία στο μέγεθος του πληθυσμού, θα επιδιώξει να «καταβροχθίσει» φυσικούς πόρους της Θάλασσας της Ιαπωνίας, η οποία χωρίζει τους δύο γίγαντες της Άπω Ανατολής.

μέχρι στιγμής τη διεκδίκηση δικής της ΑΟΖ λόγω των τουρκικών απειλών κατά της δικαιωματικής επέκτασης από την Ελλάδα των χωρικών υδάτων στα δώδεκα ναυτικά μίλια (22 χλμ.). Η Τουρκία δεν έχει άρει ακόμη το *casus belli* εναντίον της Ελλάδας σε περίπτωση που η τελευταία προχωρήσει στην επέκταση των χωρικών της υδάτων. Με εξαιρετικά υποκριτικό και φαρισαϊκό τρόπο, η Άγκυρα έχει επεκτείνει τα χωρικά της ύδατα στα όρια που επιτρέπονται από την UNCLOS στη Μαύρη Θάλασσα και στη Μεσόγειο.¹⁷ Ωστόσο, οι διαδοχικές τουρκικές κυβερνήσεις αρνούνται να υπογράψουν τη Σύμβαση UNCLOS III, προτιμώντας να αντιμετωπίζουν το διεθνές δίκαιο, όπως στην περίπτωση της Κύπρου, ως μενού a la carte.

Όπως προαναφέρθηκε, η Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο της Θάλασσας προβλέπει ότι κάθε κράτος, νησιωτικό ή παράκτιο, έχει ειδικά δικαιώματα κατά την εξερεύνηση και χρήση των θαλάσσιων πηγών στη δική του ΑΟΖ.

Η τροφοδότηση των τουρκικών αγωγών εμπεριέχει τον κίνδυνο τροφοδότησης της ηγεμονίας των υδρογονανθράκων

Αν η τουρκική επιχειρηματολογία εκληφθή όπως ακριβώς εκφράζεται, υποδηλώνει ότι η Κύπρος είναι ανύπαρκτη στον χάρτη των οριοθετήσεων ΑΟΖ στην Ανατολική Μεσόγειο. Με άλλα λόγια, σύμφωνα με τη λογική της Άγκυρας, οι θαλάσσιες ζώνες στην περιοχή για τους σκοπούς της εξερεύνησης και της χρήσης των φυσικών πόρων θα πρέπει να κατανεμηθούν μεταξύ Τουρκίας, Συρίας, Λιβάνου, Αιγύπτου και Ισραήλ. Έτσι, η Άγκυρα επιδιώκει να αποκλείσει την Κύπρο και την Ελλάδα, το νοτιοανατολικότερο σημείο της οποίας είναι το Καστελλόριζο, με 430 κατοίκους και 170 μίλια δυτικά της Κύπρου, αλλά μόλις ένα μίλι από τις τουρκικές ακτές. Ωστόσο, βάσει των διατάξεων της UNCLOS, κάθε νησί με πληθυσμό που έχει επιτόπου οικονομική δραστηριότητα απολαμβάνει πλήρη δικαιώματα στην ΑΟΖ.¹⁸

Ορισμένοι τουρκοκύπριοι αναλυτές υποστηρίζουν ότι η τουρκική θέση έναντι της Κύπρου πηγάζει από την πολιτική της Άγκυρας για μη αναγνώριση της Κυπριακής Δημοκρατίας. Αποτελεί παραπροϊόν της παρατεταμένης φάσης μη επίλυσης της κυπριακής σύγκρουσης.¹⁹ Αυτό μπορεί να είναι αλήθεια. Ωστόσο, είναι εξίσου αλήθεια ότι η Κ.Δ. είναι ένα πλήρως αναγνωρισμένο κράτος το οποίο υπάρχει βάσει του διεθνούς δικαίου και ως εκ τούτου ασκεί τα κυριαρχικά του δικαιώματα, μεταξύ των οποίων είναι η οριοθέτηση των θαλάσσιων συνόρων με τις γειτονικές χώρες και η επακόλουθη εκμετάλλευση των φυσικών πόρων στο πλαίσιο της διμερώς οριοθετημένης ΑΟΖ.

¹⁷ CIA Factbook ισχυρίζεται ότι "Το Τουρκικό Ναυτικό είναι μια περιφερειακή ναυτική δύναμη, η οποία επιθυμεί να αναπτύξει τις δυνατότητές της για να προεκτείνει τη δύναμη του πέρα από τις ακτές της Τουρκίας - το [Τουρκικό] Πολεμικό Ναυτικό συμμετέχει ενεργά στο ΝΑΤΟ, σε πολυεθνικές και επιχειρήσεις των ΗΕ, ο ρόλος του περιλαμβάνει τον έλεγχο των υδάτων και την ασφάλεια θαλάσσιων γραμμών για την επικοινωνία και το εμπόριο":

<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/tu.html> (πρόσβαση: 26 Μαρτίου 2012).

¹⁸ UNCLOS III, Part IV, Article 121: Το καθεστώς των νησιών καθιστά σαφές πως «μόνο βράχοι που δεν μπορούν να υποστηρίξουν την ανθρώπινη διαβίωση ή την οικονομική ζωή από μόνιμους, δεν μπορούν να έχουν ΑΟΖ ή υφαλοκρηπίδα.»

¹⁹ Συζήτηση με τη Dr. Ayla Gürel, PRIO Κέντρο Κύπρου, Μάρτιος 2012.

Λαμβάνοντας υπόψη τους περιορισμούς αυτής της σύντομης εργασίας θα περιοριστώ στη διαπίστωση ότι η Κ.Δ. αναγνωρίζεται από όλα τα κράτη μέλη του ΟΗΕ εκτός από την Τουρκία. Και περισσότερο στο επίκεντρο της συζήτησης σχετικά με τους υδρογονάνθρακες και την περιφερειακή πολιτική, στην οποία η εργασία αυτή φιλοδοξεί να συμβάλει: έχει μεγάλη σημασία ότι ο κυρίαρχος χαρακτήρας της Κυπριακής Δημοκρατίας δεν είναι νεκρό γράμμα όσον αφορά τους γείτονές της – εκτός από την Τουρκία, ακόμα μία φορά. Το Ισραήλ, η Αίγυπτος και ο Λίβανος, όπως εξηγήθηκε παραπάνω επαρκώς, έχουν διεξαγάγει διαπραγματεύσεις και έχουν συνάψει συμφωνίες όσον αφορά την ΑΟΖ της Λευκωσίας, αποδεικνύοντας στην πράξη ότι τηρούν το διεθνές δίκαιο –στη συγκεκριμένη περίπτωση, τη Σύμβαση UNCLOS– και σέβονται την κυριαρχία της Κυπριακής Δημοκρατίας. Καταληκτικά, για την εικόνα της ΑΟΖ στην περιοχή: οι συζητήσεις βρίσκονται υπό εξέλιξη για την οριοθέτηση της ΑΟΖ με τη Συρία. Ωστόσο, καθώς η χώρα βυθίζεται όλο και περισσότερο στην άβυσσο του εμφυλίου πολέμου, δεν είναι πιθανόν αυτές να συνεχιστούν, έως ότου η Συρία αποκτήσει ένα νέο νόμιμο καθεστώς στη Δαμασκό. Όσο για την Ελλάδα, όπως προαναφέρθηκε, η Αθήνα δεν έχει περάσει ακόμη στην φάση των διαπραγματεύσεων για την οριοθέτηση της ΑΟΖ με την Κύπρο, γιατί το τουρκικό *casus belli* εξακολουθεί να ισχύει. Βαριά χτυπημένη από τη χειρότερη κρίση χρέους στη σύγχρονη ιστορία της, η Αθήνα, φυσικά, κρατά το χαμηλότερο δυνατό προφίλ για κάθε θέμα που μπορεί να επιδεινώσει την αντιπαράθεση με τους εξ ανατολών γείτονές της.²⁰

Η ηγεμονική προσέγγιση της Τουρκίας, η οποία παρακάμπτει το διεθνές δίκαιο, μπορεί να εξηγηθεί στο πλαίσιο των αυξανόμενων φιλοδοξιών της ως περιφερειακής δύναμης – το νέο-οθωμανικό μέγα σχέδιο, μίγμα επίδειξης ήπιας και σκληρής δύναμης από τα Βαλκάνια έως τη Δυτική Ασία και τη Βόρεια Αφρική. Δεν είναι και πολύ δύσκολο να συμπεράνουμε σε ποια κατεύθυνση θέλει να οδηγήσει τα πράγματα η Άγκυρα: κατά πάσα πιθανότητα να αξιοποιήσει τους πόρους του νησιού σε ξηρά και θάλασσα –όπως φανερώνει η συμφωνία ανόρυξης στην Αμμώχωστο τον περασμένο Νοέμβριο– και να τροφοδοτήσει τους δικούς της αγωγούς εύκολα και οικονομικά, προκειμένου να επικρατήσει στην περιοχή ως *ηγεμών των υδρογονανθράκων*. Τι θα σήμαινε ένα τέτοιο φιλόδοξο τουρκικό σενάριο για τις τουρκοευρωπαϊκές και περιφερειακές ισορροπίες στην ταραγμένη δυτική Ασία; Αν η Τουρκία καταφέρει να καταφάει τους ενεργειακούς πόρους στη λεκάνη της Ανατολικής Μεσόγειου παρακάμπτοντας το διεθνές δίκαιο, η Άγκυρα θα βρεθεί να έχει στα χεριά της έναν δυσανάλογο μοχλό πίεσης: α) για την Ε.Ε., σε μια περίοδο συνεχούς ευρωπαϊκής εσωτερικής κρίσης η οποία ολοένα και βαθιάειν, β) για τους περιφερειακούς αντιπάλους της σε μια εποχή με τεράστια ρευστότητα, αστάθεια και αβεβαιότητα για το πολιτικό μέλλον στις αραβικές χώρες – και ιδιαίτερα στη Συρία, με την

²⁰ Ωστόσο, ο αρχηγός του ελληνικού κόμματος της Νέας Δημοκρατίας, Αντώνης Σαμαράς, στην πρόσφατη επίσκεψη του στη Λευκωσία (Φεβρουάριος 2012) δήλωσε ότι η Ελλάδα πρέπει να ακολουθήσει το παράδειγμα της Κύπρου και να οριοθετήσει την ΑΟΖ της. Σύμφωνα με τις δημοσκοπήσεις, είναι πολύ πιθανόν ο Σαμαράς να είναι ο επόμενος νικητής των εκλογών στην Ελλάδα και να αναλάβει την εξουσία.

οποία μοιράζεται κοινά σύνορα 900 χιλιομέτρων. Πολύ περισσότερο, θα ενδυναμώσει την Άγκυρα για να χειραγωγήσει την Ευρώπη και τη Δύση, καθώς βρίσκονται διαρκώς σε μια μάλλον ατελείωτη αναζήτηση για ισχυρό αντιπρόσωπο, υποτίθεται προσανατολισμένο προς τη Δύση, που θα ήταν πρόθυμος να διαδραματίσει τον ρόλο του στρατηγικού συμμάχου στην περιοχή, του προτύπου δυτικής δημοκρατίας και σταθερότητας. Πιθανώς, στα μάτια ορισμένων υπευθύνων χάραξης πολιτικής στις Βρυξέλλες και στην Ουάσιγκτον, η Άγκυρα να ταιριάζει στο σχέδιο. Ωστόσο, θα πρέπει να θυμηθούμε ότι στο πρόσφατο παρελθόν (για παράδειγμα: εισβολή ΗΠΑ στο Ιράκ το 2003) η Άγκυρα αποδείχθηκε απείθαρχος εταίρος –αν όχι εντελώς ανεξάρτητος παίκτης– στα σχέδια της Δύσης για τον αραβικό και μουσουλμανικό κόσμο.

Η ενίσχυση της Τουρκίας, ήδη ηγεμονεύουσας στον τομέα των υδάτινων πόρων και υδρογονανθράκων, με τις προοπτικές των ενεργειακών πόρων της Ανατολικής Μεσογείου, τους οποίους, εν πάση περιπτώσει, ως επί το πλείστον, δεν δικαιούται, εμπεριέχει τον κίνδυνο η Άγκυρα να διατηρεί σε ομηρία τόσο την Ε.Ε. όσο και την ευρύτερη Δυτική Ασία και Βόρεια Αφρική, μέσω των νέο-οθωμανικών σχεδίων της, δεδομένου ότι θα ελέγχει τη διάθεση του κατά πάσα πιθανότητα μεγαλύτερου μέρους των ενεργειακών πόρων στην περιοχή. Στην περίπτωση που θα ευδοιωθεί τέτοιο ιδιοτελές σενάριο τουρκικής έμπνευσης, είναι σχεδόν αδύνατο να εντοπιστούν περιθώρια για μικρούς περιφερειακούς εταίρους, όπως είναι η Κύπρος, να διαδραματίσουν νέο σημαντικό ρόλο στην Ε.Ε. και την ενεργειακή ασφάλεια της Δυτικής Ασίας.

Σε ένα τέτοιο σενάριο ηγεμονίας υδρογονανθράκων όπου η Τουρκία παίρνει το πάνω χέρι στην εκμετάλλευση των φυσικών πόρων του νησιού μας, για τους αυτόχθονες της τουρκοκυπριακής κοινότητας που επιθυμούν να απαλλαγούν από τη χρόνια πατερναλιστική στάση της Άγκυρας δεν υπάρχουν πιθανότητες να επιτευχθεί ο ευγενής στόχος της χειραφέτησης. Όπως πιστοποιείται από τον Γενικό Γραμματέα του ΟΗΕ καθώς και δημοσιεύματα του τουρκοκυπριακού Τύπου, η Άγκυρα έχει μετατρέψει τη βόρεια Κύπρο ουσιαστικά στη μεγαλύτερη στρατιωτική βάση της, προς δυσарέσκεια του αυτόχθονου τουρκοκυπριακού πληθυσμού. Πέρυσι, σε επανειλημμένες μαζικές διαδηλώσεις στη Βόρεια Λευκωσία, οι Τουρκοκύπριοι έδειξαν κατά χιλιάδες τον διακαή πόθο τους να αποτινάξουν τον ζυγό της Άγκυρας.

ΚΑΤΑΜΕΡΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΠΛΟΥΤΟΥ ΚΑΙ ΓΕΩΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ: Η ΕΞΑΙΡΕΣΗ ΤΩΝ ΥΔΡΟΓΟΝΑΝΘΡΑΚΩΝ ΑΠΟ ΤΙΣ ΔΙΑΠΡΑΓΜΑΤΕΥΣΕΙΣ ΤΟΥ ΚΥΠΡΙΑΚΟΥ

Erol Kaymak

Το θέμα των υδρογονανθράκων επισκιάζει τις επίσημες διαπραγματεύσεις για μια συνολική διευθέτηση του Κυπριακού προβλήματος, ήδη από το καλοκαίρι του 2011. Τους τελευταίους μήνες, μια σειρά από μονομερείς κινήσεις, αντεκδικητικού χαρακτήρα, υπογραμμίζουν την προφανή ανάγκη να ενσωματωθεί το θέμα των υδρογονανθράκων στο πλαίσιο των διαπραγματεύσεων, αφού ως προάγγελος περιφερειακών γεωπολιτικών ρήξεων μπορεί να αξιοποιηθεί και σαν ένα κίνητρο για την ειρήνη. Δεδομένων όσων διακυβεύονται, επιβάλλεται τα εμπλεκόμενα μέρη να διερευνήσουν τους τρόπους και τα μέσα αμοιβαίων προσαρμογών.

Μέχρι αρκετά πρόσφατα, το Κυπριακό πρόβλημα επιδειωνόταν ως μια διαχειρίσιμη ανοικτή πληγή στις σχέσεις μεταξύ Ε.Ε. και Τουρκίας. Μολονότι παρεμπόδιζε την ομαλή πρόοδο των τουρκικών ενταξιακών συνομιλιών, η ελληνοκυπριακή ηγεσία δεν αξιοποιούσε αποτελεσματικά τη ένταξη της Κυπριακής Δημοκρατίας για να αποσπάσει παραχωρήσεις από την Τουρκία. Το επακόλουθο διπλωματικό αδιέξοδο εξυπηρετούσε, περισσότερο, την εδραίωση της διαίρεσης της νήσου, καθώς επίσης, στο εσωτερικό του νησιού, κάθε προσπάθεια εξομάλυνσης υποσκαπτόταν αποτελεσματικά. Ενώ η αβεβαιότητα των Τουρκοκυπρίων για την όλη κατάσταση παρέμενε οξυμμένη, η κοινή λογική υπαγόρευε ότι, εξαιρουμένου κάποιου καταλυτικού γεγονότος, συμβιβαστικές κινήσεις ήταν απίθανο να προκύψουν τόσο από την Τουρκία όσο και από την Ελληνοκυπριακά διοικούμενη Κυπριακή Δημοκρατία (Κ.Δ.).

Παρ' όλα αυτά, για περιορισμένο χρονικό διάστημα επικράτησε συγκρατημένη αισιοδοξία σχετικά με τις ειρηνευτικές διαπραγματεύσεις μεταξύ των δύο πλευρών με την αίσθηση ότι θα μπορούσαν να προσδώσουν ικανοποιητική ώθηση προς τη διαμόρφωση ενός συνολικού συμβιβαστικού πακέτου λύσεων για την Κύπρο. Όταν το 2008 ξεκίνησε επισήμως ο τρέχων γύρος των συνομιλιών, με τους δύο μετριοπαθείς ηγέτες –τον Μεχμέτ Αλί Ταλάτ και τον Δημήτρη Χριστόφια– στο τιμόνι των διακοινοτικών διαπραγματεύσεων, η διεθνής κοινότητα στήριξε μια διαδικασία σταδιακής οικοδόμησης συγκλίσεων.

Σήμερα, αντιθέτως, είναι δικαιολογημένη η απαισιοδοξία καθώς οι διαπραγματεύσεις ενταφιάστηκαν και βρίσκονται ουσιαστικά σε αδιέξοδο, ιδιαίτερα σε ορισμένα βασικά θέματα.

Ο πρώην Τουρκοκύπριος ηγέτης, κ. Ταλάτ, απέτυχε στην προσπάθειά του να εξασφαλίσει την επανεκλογή του το 2010. Και ενώ ο διάδοχός του, Ντερβίς Έρογλου, έχει τυπικά δεσμευτεί για τη συνέχιση στη βάση των προηγούμενων συγκλίσεων ανάμεσα στις δύο πλευρές, στην πραγματικότητα η πρόοδος στις συνομιλίες είναι αμελητέα κατά τους τελευταίους μήνες. Καθώς γράφεται αυτό το κείμενο, ο Γενικός Γραμματέας του ΟΗΕ αναμένει την έκθεση του Ειδικού Απεσταλμένου Συμβούλου του, ο οποίος ηγείται της Αποστολής Καλών Υπηρεσιών του στην Κύπρο. Αυτό που διακυβεύεται είναι η δέσμευση του ΟΗΕ να συνεχίσει να εργάζεται με τις δυο κυπριακές πλευρές ή όχι. Δεδομένου ότι η Κύπρος θα αναλάβει την προεδρία του Συμβουλίου της Ε.Ε. τον Ιούλιο του 2012, αυτό αποτελεί μια εικονική διπλωματική προθεσμία για να εδραιώσει οποιαδήποτε πρόοδο που έχει σημειωθεί στις συνομιλίες μέχρι σήμερα. Σε αντίθετη περίπτωση, η διακοπή των συνομιλιών θα μπορούσε να έχει σοβαρές συνέπειες, όχι μόνο όσον αφορά τη βάση για τις ειρηνευτικές συνομιλίες στην Κύπρο, αλλά και όσον αφορά την περιφερειακή γεωπολιτική κατάσταση.

Στο πλαίσιο αυτό, οι προσπάθειες της Κυπριακής Δημοκρατίας να συνάψει συμφωνίες με τα παράκτια κράτη της ανατολικής Μεσογείου για την οριοθέτηση των θαλάσσιων συνόρων αποδείχθηκε περισσότερο γόνιμη από αυτήν της ένταξης στην Ε.Ε. Αυτή η «αλλαγή του παιχνιδιού» είχε ήδη διαφανεί κατά τη διάρκεια των διαπραγματεύσεων του «Σχεδίου Ανάν» και είχε αμφισβητηθεί από την Τουρκία με μια σειρά από λόγους, εντούτοις μόνο με την έναρξη των υπεράκτιων γεωτρήσεων τον Σεπτέμβριο του 2011 επιταχύνθηκαν οι μονομερείς κινήσεις, οι οποίες ενδεχομένως να διακινδυνεύουν τη σταθερότητα στην περιοχή. Από τότε το παιχνίδι των μικροπολιτικής συνεχίζεται. Ανάγοντάς το σε πρωτεύον ζήτημα, η Τουρκία υπέγραψε συμφωνία με τη διεθνώς μη αναγνωρισμένη Τουρκική Δημοκρατία της Βόρειας Κύπρου (Τ.Δ.Β.Κ.) οριοθετώντας την αντίστοιχη ηπειρωτική υφαλοκρηπίδα στην ανατολική Μεσόγειο.

Οι τοποθετήσεις διαφόρων διεθνών παραγόντων υπέρ της ΑΟΖ της Κυπριακής Δημοκρατίας επηρέασαν μερικώς τους αρχικούς λογισμούς της Τουρκίας. Ενώ η Τουρκία διατύπωνε πολλές και περίπλοκες νομικές απαιτήσεις σχετικά με το καθεστώς της Κύπρου και την ΑΟΖ της τη στιγμή όπου η ίδια δεν έχει υπογράψει τη Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο της Θάλασσας του 1982, τα περισσότερα κράτη θεωρούν ότι η κυπριακή ΑΟΖ αποτελεί πια αναπόσπαστο μέρος του εθνικού διεθνούς δικαίου. Έτσι, οι Ελληνοκύπριοι δεν αποτράπηκαν από περαιτέρω βήματα για την εδραίωση των τεμαχίων της ΑΟΖ νοτίως και δυτικά του νησιού. Επιπλέον, η Noble Energy, η αμερικανική εταιρεία με άδεια διατρήσεων στο Τεμάχιο 12, έχει ανακοινώσει τις εκτιμήσεις της για τις εμπορικές ποσότητες φυσικού αερίου. Αυτό κέντρισε το ενδιαφέρον, μεταξύ άλλων, των δυνητικών επενδυτών να υποβάλουν προσφορές για τις άδειες σε άλλα τεμάχια. Λαμβάνοντας υπόψη το στρατηγικό δίλημμα με την Τουρκία, καταρτίζονται σχέδια για την κατασκευή ενός Σταθμού Υγροποιημένου Φυσικού Αερίου (ΣΥΦΑ) στη νότια ακτή της Κύπρου, ο οποίος θα επιτρέψει την εξαγωγή του φυσικού αερίου που προέρχεται είτε από την κυπριακή ΑΟΖ είτε από το γειτονικό ισραηλινό τεμάχιο «Λεβιάθαν». Σε συνάρτηση με τα πιο πάνω, το Ισραήλ και η Κ.Δ. ανέπτυξαν διμερείς σχέσεις στον τομέα της ασφάλειας. Αν και μπορεί να χρειαστούν χρόνια, τα μέσα για «να αποτιμηθούν σε χρήμα» οι φυσικοί πόροι υπάρχουν.

Τους επόμενους μήνες, μια σειρά από μονομερείς πράξεις μπορούν να διαμορφώσουν τις στρατηγικές για την πολιτική στην ανατολική Μεσόγειο. Η Τουρκία έχει μεγάλη εμπειρία στις διαφορές που αφορούν την εφαρμογή του δικαίου της θάλασσας. Στο παρελθόν, η διαφορά στο Αιγαίο είχε αποκτήσει τη δυναμική να οδηγήσει σε πόλεμο ανάμεσα στην Ελλάδα και την Τουρκία. Αν και η βελτίωση των διμερών σχέσεων μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας έχει μερικώς αποσυνδέσει το Κυπριακό πρόβλημα από το θέμα του Αιγαίου, όσο δεν αποσαφηνίζονται οι διαπραγματεύσεις για το Κυπριακό, σε συνδυασμό με τη μείωση των προοπτικών στις ενταξιακές συνομιλίες της Τουρκίας με την Ε.Ε., η σταθερότητα μπορεί να υπονομευθεί γενικότερα.

Έτσι κι αλλιώς, η διαφορά ανάμεσα στην Ελλάδα και την Τουρκία για τις θαλάσσιες ζώνες οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στις εντάσεις λόγω του Κυπριακού. Από το 1974 υπήρξαν μια σειρά από κρίσεις που τελικά οδήγησαν στη στρατιωτικοποίηση των νησιών του Αιγαίου, σε τρεις περιπτώσεις απειλώντας με πόλεμο μεταξύ των δύο συμμάχων στο ΝΑΤΟ. Όπως και στην Κύπρο, το πρόβλημα ήταν η ελλιπής διαπραγμάτευση για να εξυπηρετηθούν τα συμφέροντα και των δύο πλευρών, εν μέρει επειδή η Ελλάδα και η Τουρκία προσεγγίζουν το θέμα, από νομική άποψη, από διαφορετικές οπτικές γωνίες.

Ουσιαστικά, η Ελλάδα υποστήριξε ότι η Σύμβαση του 1982, των Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο της Θάλασσας (UNCLOS), της δίνει το δικαίωμα να επεκτείνει μονομερώς τα χωρικά ύδατά της στα δώδεκα ναυτικά μίλια, από τα έξι που είναι η βάση της Συνθήκης της Λωζάννης. Καθώς είναι νομικό ζήτημα, η Ελλάδα υποστήριξε ότι η οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας ανάμεσα στην Ελλάδα και την Τουρκία θα πρέπει να διευθετηθεί μέσω του Διεθνούς Δικαστηρίου της Χάγης, αποκλείοντας τις διμερείς διαπραγματεύσεις. Η Τουρκία δεν απέκλεισε την εναλλακτική λύση της προσφυγής στη Χάγη, ωστόσο επιμένει στις διμερείς συνομιλίες και εκφράζει τις ανησυχίες της για την πρόσβαση της σε ναυτικές οδούς ανοικτής θαλάσσης και στην υφαλοκρηπίδα. Επιπλέον, το τουρκικό κοινοβούλιο έχει απειλήσει ακόμη και με πόλεμο, κηρύττοντας *casus belli* σε οποιαδήποτε μονομερή επέκταση των χωρικών υδάτων από την Ελλάδα.

Τα τελευταία χρόνια, οι δύο χώρες έχουν εμπλακεί σε «διερευνητικές συνομιλίες» έτσι ώστε το ζήτημα να αντιμετωπιστεί αποτελεσματικά σε διμερές επίπεδο. Ιδιαίτερως, οι πλευρές αναγνωρίζουν ότι η διαφορά θα μπορούσε να έχει διευθετηθεί παρά το αντίστοιχο πολιτικό κόστος για τις αντίστοιχες κυβερνήσεις. Οι προσπάθειες για την εξομάλυνση των σχέσεων ανάμεσα στην Ελλάδα και την Τουρκία αποτελούν το κλειδί για την επιτυχή ολοκλήρωση των συνομιλιών της Τουρκίας για ένταξη στην Ε.Ε. Καθώς η τύχη του Κυπριακού συνδέεται επίσης με την ενταξιακή πορεία της Τουρκίας, η ελληνο-τουρκική προσέγγιση διακυβεύεται τόσο στην περίπτωση του Αιγαίου όσο και στο πλαίσιο των διαπραγματεύσεων στην Κύπρο. Μέχρι σήμερα, η πολιτική βούληση τόσο στην Ελλάδα όσο και στην Τουρκία ήταν ανεπαρκής να αντιμετωπίσει την εσωτερική πολιτική κριτική, με αποτέλεσμα να μην έχει επιτευχθεί ουσιαστική πρόοδος και οι δύο πλευρές να επιμένουν στις μαξιμαλιστικές θέσεις τους.

Η αποτυχία να ολοκληρωθούν οι συνομιλίες για το Κυπριακό εμφανίζεται συχνά ως το εμπόδιο για την πρόοδο στο Αιγαίο, αλλά κάλλιστα μπορεί κάποιος να ισχυριστεί ότι ισχύει και το αντίθετο. Χωρίς τη δέσμευση της Τουρκίας να επικυρώσει τη Σύμβαση UNCLOS υπάρχει ο πραγματικός κίνδυνος το σκεπτικό του Αιγαίου να επηρεάσει την εξόρυξη υδρογονανθρά-

κων στη Μεσόγειο. Η Τουρκία θα στηριχθεί στη δική της νομική ερμηνεία του δικαίου της θάλασσας, παραπέμποντας στη Σύμβαση της Γενεύης του 1958, που καθιερώνει την έννοια της «μέσης γραμμής» ως βάση της οριοθέτησης υφαλοκρηπίδας. Επίσης, η Τουρκία θα υποστηρίξει ότι η νομολογία του Διεθνούς Δικαστηρίου για το θέμα της εφαρμογής της υφαλοκρηπίδας στα νησιά (συμπεριλαμβανομένης και της Κύπρου) είναι προβληματική. Επιπλέον, η διαφορά στο Αιγαίο θα έχει ως αποτέλεσμα να πειστεί η τουρκική στρατιωτική ηγεσία ότι η πιστή εφαρμογή των αρχών της UNCLOS θα αποκλείσει την Τουρκία από το Αιγαίο ενώ ταυτόχρονα περιορίζεται νοτίως από την Κύπρο.

Ως εκ τούτου, η διπλή έλλειψη προόδου και διπλωματικής εγγύησης τόσο στο ζήτημα του Αιγαίου όσο στις νέες τάσεις που αφορούν την Κυπριακή ΑΟΖ είναι συν-εξαρτώμενες. Τα θέματα αυτά, με τη σειρά τους, επηρεάζουν την ικανότητα της Ελλάδας και της Τουρκίας να διαπραγματευτούν τη δική τους ΑΟΖ στη Μεσόγειο.

Το αποδυναμωμένο χέρι της Ελλάδας, λόγω των οικονομικών υποχρεώσεών της, περιορίζει τη δυνατότητά της είτε να αναλάβει μονομερή δράση είτε να πιέσει για προσφυγή στη Χάγη. Αυτό σημαίνει επίσης ότι η Τουρκία θα μπορούσε να πιέσει για έναν διμερή διακανονισμό, κάτι το οποίο δεν έχει αποδώσει καρπούς ακόμη. Το αδιέξοδο συνεχίζεται. Αλλά δεδομένου ότι η προοπτική εξεύρεσης βιώσιμων εμπορικών αποθεμάτων πετρελαίου και φυσικού αερίου στο Αιγαίο είναι περιορισμένη, η αδυναμία επίτευξης συμφωνίας μπορεί να έχει μικρότερη σημασία στο συνολικό αποτέλεσμα. Ωστόσο, μελλοντικά η Κύπρος θα έχει δυνητικά μεγαλύτερη ένταση λόγω της ύπαρξης σημαντικών πόρων και των προκλήσεων για τις αναδυόμενες στρατηγικές ευθυγραμμίσεις. Στην Κύπρο, οι δυο κοινότητες συμφώνησαν ότι οι διμερείς διαπραγματεύσεις αποτελούν τη βάση για την επίλυση του Κυπριακού προβλήματος, αλλά παρά την εμπλοκή του ΟΗΕ η πρόδηλη έλλειψη της αίσθησης τους επείγοντος καθιστά σχεδόν απίθανη την προοπτική μιας μεσοπρόθεσμης συμβιβαστικής διευθέτησης. Επιπλέον, το θέμα των υδρογονανθράκων έχει σκόπιμα αποκλειστεί από τις διαπραγματεύσεις.

Κατά συνέπεια, οι υδρογονάνθρακες στη Μεσόγειο απαιτούν την εξομάλυνση των σχέσεων ανάμεσα στις δύο πλευρές της Κύπρου, αλλά και μεταξύ της Τουρκίας και της (διαιρεμένης) Κύπρου. Αναπόσπαστο στοιχείο μιας συνολικής διευθέτησης είναι η ανάγκη για μια συμφωνία μεταξύ (επανενωμένης) Κύπρου και Τουρκίας για την οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας και την επακόλουθη διαπραγμάτευση για τις ΑΟΖ.

Στην απουσία μιας τέτοιας εξομάλυνσης, κι ως εκ τούτου, λύσης, απομένει στην Κύπρο και την Τουρκία η λήψη μονομερών μέτρων. Μετά τον Δεκέμβριο του 2010 και τη συμφωνία μεταξύ του Ισραήλ και της Κύπρου να οριοθετούν την ΑΟΖ, η Τουρκία διαμαρτυρήθηκε στο Ισραήλ και άφησε να υπονοηθεί μια φυσική παρέμβαση, αμφισβητώντας την εξόρυξη φυσικού αερίου από την Κύπρο. Η αποτροπή των εξορύξεων από Ελληνοκύπριους και Ισραηλινούς σε σημεία όπου ήδη έχουν βρεθεί αξιόλογοι φυσικοί πόροι, όπου και η νομική θέση της Τουρκίας είναι λιγότερο ευσταθής, θα αποτελεί πρόκληση για την Άγκυρα. Επιπλέον, υπάρχει πιθανότητα εξαπλώσης του κινδύνου εάν οι γειτονικές της κυπριακής ΑΟΖ τύχουν διαπραγμάτευσης σε βάρος των συμφερόντων της Τουρκίας. Κατά συνέπεια, η Κύπρος θα περιπλέξει την επίλυση των θεμάτων ηπειρωτικής υφαλοκρηπίδας στην Ανατολική Μεσόγειο.

Ωστόσο, η μεταβαλλόμενη πολιτική γεωγραφία στη Μέση Ανατολή μπορεί να ευνοήσει την Τουρκία στη συνολική ισορροπία. Για παράδειγμα, δεν υπάρχει αμφιβολία ότι η Άγκυρα ελπίζει πως η επίλυση της κρίσης στη Συρία θα οδηγήσει σε μια μετά-Άσαντ κυβέρνηση η οποία θα δώσει νέα ώθηση στην στρατηγική της Τουρκίας. Ομοίως, η αδυναμία του Ισραήλ να διαπραγματευτεί τη δική του ΑΟΖ με τους γείτονές του, συμπεριλαμβανομένου του Λιβάνου, σημαίνει ότι τα όρια των ΑΟΖ μπορούν να αμφισβητηθούν. Αν και η Τουρκία δεν μπόρεσε να πείσει την Αίγυπτο να επανεξετάσει τη συμφωνία με την κυπριακή ΑΟΖ, δεν υπάρχει αμφιβολία ότι θα συνεχίσει να την αμφισβητεί. Επιπλέον, ο τρόπος με τον οποίο έχει διατυπωθεί η εκμετάλλευση υδρογονανθράκων, ως θέμα απαραβίαστης κυριαρχίας, επέτεινε την κρίση, τονίζοντας την αμοιβαία αποκλειστικότητα των εδαφικών διεκδικήσεων. Η Τουρκία είναι αποφασισμένη να αποδείξει την αποφασιστικότητά της στο αντεκδικητικό παιχνίδι, έχοντας ολοκληρώσει τη σεισμική έρευνα στην περιοχή και έχοντας ξεκινήσει ένα πρόγραμμα διατρήσεων στην Τ.Δ.Β.Κ.

Κατά ειρωνικό τρόπο, ο βαθμός στον οποίο οι Ελληνοκύπριοι εκμεταλλεύονται επιτυχώς τα αποθέματα φυσικού αερίου μπορεί να είναι αντιστρόφως ανάλογος με τις πιθανότητες επίτευξης συμφωνίας με τους Τουρκοκυπρίους. Η κρίση έχει αυξήσει τις προκλήσεις και τις προοπτικές που αποκτά η Τ.Δ.Β.Κ. Η Τουρκία είναι αποφασισμένη να αλλάξει τη θέση της Τ.Δ.Β.Κ. διεθνώς, από μια μη αναγνωρισμένη οντότητα η οποία έχει επηρεάσει αρνητικά την τουρκική διπλωματία για δεκαετίες και μια οικονομική πληγή, και να την καταστήσει οικονομικά βιώσιμη. Ως εκ τούτου, εκτιμώντας ότι η Τ.Δ.Β.Κ. εξακολουθεί να αντλεί πόρους, η έμφαση δίνεται τώρα στην παραγωγικότητα, και όχι στην κοινωνική πρόνοια. Ως αποτέλεσμα, οι τουρκικές επενδύσεις σε υποδομές στην Τ.Δ.Β.Κ. έχουν αυξηθεί, ανοίγοντας τον δρόμο για να γίνει το βόρειο τμήμα της Κύπρου ένας κόμβος για το εμπόριο των ορυκτών καυσίμων.

Εν τω μεταξύ, αν και κάπως αντιφατικό με την αποσχιστική επιχειρηματολογία της Τ.Δ.Β.Κ., η διεκδίκηση δικαιωμάτων κοινής χρήσης τα οποία αντλούν οι Τουρκοκύπριοι ως ορθώς νοούμενοι συν-κληρονόμοι του πλούτου όλων των Κυπρίων εξυπηρετεί την υπονόμευση των προσπαθειών του Ισραήλ και της Κύπρου να αρνηθούν την πρόσβαση της Τουρκίας στους φυσικούς πόρους. Η Τ.Δ.Β.Κ. και τα θεμελιώδη δικαιώματα των Τουρκοκυπρίων μπορεί ακόμη να χρησιμεύσουν ως ένα μέσο που αγιάζει τον σκοπό.

Στην κρίση αυτή, οι Τουρκοκύπριοι, από την πλευρά τους, κάνουν προσπάθειες να παρουσιαστούν ως παράγοντες. Πράγματι, κατά τις επαφές με διεθνείς παράγοντες συμπεριλαμβανομένης της Ε.Ε., η τουρκοκυπριακή πλευρά υποστήριξε ότι δεν είναι ένας απλός «παρατηρητής» και πως έχει μερίδιο στην αναδιανεμητική πτυχή της διαχείρισης της περιουσίας και στον βιώσιμο σχεδιασμό των μέσων εξαγωγής. Στην περίπτωση που θα αποκλειστούν, οι Τουρκοκύπριοι θα αναλάβουν «αμοιβαίες» δράσεις. Όπως πάντα, το πρόβλημα είναι να διαχωριστούν οι απαιτήσεις της Τ.Δ.Β.Κ. από εκείνες της Τουρκίας, αλλά είναι σχετικά εύκολο να προεξοφλήσει κανείς τις τουρκοκυπριακές ρητορικές θέσεις. Έτσι, η τουρκοκυπριακή υποταγή στις στρατηγικές κινήσεις της Άγκυρας περιορίζει την αυθεντικότητα των τουρκοκυπριακών διεκδικήσεων στην αυτονομία.

Η τουρκοκυπριακή ηγεσία επιχείρησε να θέσει το θέμα των υδρογονανθράκων στο πλαίσιο των επίσημων διαπραγματεύσεων και να προτείνει τη δημιουργία ενός από κοινού διαχειριζόμενου ταμείου, αλλά η ελληνοκυπριακή πλευρά έχει κρίνει ότι η συζήτηση της κατανομής του πλούτου εξαρτάται από την εξεύρεση μιας πολιτικής λύσης και δεν είναι αδιάσπαστο τμήμα αυτής της διαδικασίας. Αξίζει να σημειωθεί ότι η ελληνοκυπριακή ηγεσία έχει δηλώσει τη δέσμευσή της για την κατανομή, αλλά οι διαβεβαιώσεις παραμένουν λεκτικές και δεν ενσωματώνονται στις διαπραγματεύσεις. Το αποτέλεσμα είναι ότι όσο η Τουρκία δεν αναγνωρίζει την ελληνοκυπριακή κυβέρνηση, δεν θα διαπραγματευτεί την οριοθέτηση της ΑΟΖ με αυτήν, και οι Ελληνοκύπριοι δεν θα διαπραγματευθούν με τους Τουρκοκύπριους ούτε ως αντιπροσώπους της τουρκικής συμμετοχής ούτε προκειμένου να τους ενθαρρύνουν να επανεξετάσουν τον στρατηγικό τους προσανατολισμό. Κατά συνέπεια, οι Τουρκοκύπριοι έχουν μπει στο περιθώριο. Ωστόσο, στο τέλος, οι Τουρκοκύπριοι κρατούν το κλειδί για κάθε δυνητικό αγωγό μέσω Τουρκίας ως εναλλακτική λύση στις συγκριτικά ακριβές εγκαταστάσεις υδροποιημένου φυσικού αερίου.

Εκεί ωστόσο βρίσκεται και ο πυρήνας της αλήθειας – οι Τουρκοκύπριοι αποτελούν ένα κρίσιμο κλειδί για τη συμφιλίωση των Ελληνοκυπρίων και της Τουρκίας και άλλων ενδιαφερόμενων μερών. Οι περισσότερες από τις νομικές ενστάσεις της Τουρκίας προς την Κυπριακή Δημοκρατία και την ΑΟΖ της θα εκμηδενίζονταν σε περίπτωση λύσης. Σε τελική ανάλυση, η επίσημη τουρκική ένσταση βασίζεται κυρίως στον αποκλεισμό των Τουρκοκυπρίων και, ως εκ τούτου, στο δικαίωμα της Τουρκίας να διεκδικήσει τον ρόλο της ως εγγυήτριας χώρας. Με τα συμφέροντα των Τουρκοκυπρίων διασφαλισμένα, η Τουρκία θα υποχρεωθεί να συμφωνήσει σε μια συνολική διευθέτηση του Κυπριακού σύμφωνα με τους όρους διεθνών συνθηκών που δεσμεύουν την Κύπρο, συμπεριλαμβανομένης της ΑΟΖ.

Το καλύτερο σενάριο συνεπάγεται ότι μια συνολική διευθέτηση θα αντιμετώπιζε όλα τα εκκρεμή ζητήματα. Αλλά είναι εφικτή, ακόμα, μια μερική συμφωνία μεταξύ των Ελληνοκυπρίων και των Τουρκοκυπρίων, με αντάλλαγμα την εξομάλυνση των σχέσεων με την Τουρκία, καθώς το φυσικό αέριο εξυπηρετεί ως «κερασάκι» σε οποιαδήποτε συμφωνία.

Φυσικά, οι διαπραγματεύσεις είναι πολύπλοκες, και μικρή θα είναι η χρησιμότητα μιας διευθέτησης για την ΑΟΖ και μόνο. Παρομοίως, είναι αναγκαίο να αναγνωριστεί ότι η διευθέτηση δεν μπορεί ποτέ να δημιουργήσει σαφή ρήξη με το παρελθόν. Για παράδειγμα, η τουρκική πλευρά εργάζεται ταυτόχρονα για συμπεριλάβει στη λύση του Κυπριακού τις συμφωνίες μεταξύ Τουρκίας και Τ.Δ.Β.Κ., και θα ήταν υπερβολή ο ισχυρισμός ότι μια διευθέτηση θα κλείσει τελείως το κεφάλαιο της συγκεκριμένης κρίσης – ωστόσο οι συνέπειες είναι αρκετά σαφείς: μια λύση θα επιτρέψει σε μεγάλο βαθμό την εξομάλυνση των σχέσεων και θα προσφέρει τη βάση για βιώσιμη συνεργασία. Απαλλαγμένοι από την τρέχουσα αντεκδικητική στρατηγική, είναι πιθανό να οδηγηθούμε σε μια άλλη κατεύθυνση.

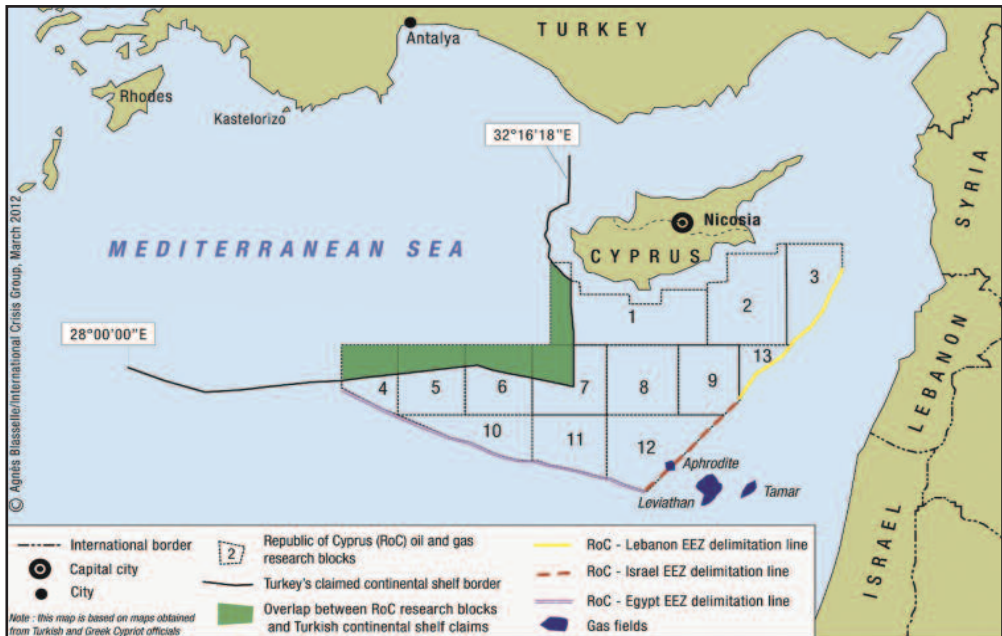
ΤΟ ΦΥΣΙΚΟ ΑΕΡΙΟ ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΜΕΣΟΓΕΙΟΥ ΚΑΙ Η ΘΕΣΗ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΑΣ

Didem Akyel Collinsworth

Από το 2003 η Τουρκία αμφισβητεί το δικαίωμα της Κυπριακής Δημοκρατίας (Κ.Δ.) να συνάπτει συμφωνίες με τα παράκτια κράτη της Μεσογείου για την οριοθέτηση των θαλάσσιων συνόρων.¹ Η Άγκυρα υποστηρίζει ότι η ελληνοκυπριακά διοικούμενη Κύπρος δεν αντιπροσωπεύει τους Τουρκοκύπριους ενός διαιρεμένου νησιού και επίσης ισχυρίζεται ότι ορισμένες περιοχές που διεκδικούν οι Ελληνοκύπριοι στα δυτικά του νησιού επικαλύπτουν την τουρκική υφαλοκρηπίδα.

Το 2007, η Τουρκία αντιτάχθηκε στο διαμερισμό από την Κυπριακή Δημοκρατία μιας έκτασης 51.000 τετραγωνικών χιλιομέτρων, εντός της κυπριακής αποκλειστικής οικονομικής ζώνης (ΑΟΖ), σε τεμάχια με σκοπό την προκήρυξη διεθνούς διαγωνισμού με τριετή αδειοδότηση εξερεύνησης για πετρέλαιο και φυσικό αέριο σε έντεκα από αυτά τα τεμάχια. Τον Νοέμβριο του 2008, η Κυπριακή Δημοκρατία διαμαρτυρήθηκε στα Ηνωμένα Έθνη ότι τουρκικά πολεμικά πλοία παρενόχλησαν επανειλημμένα τα νορβηγικά ερευνητικά σκάφη στα ανοικτά της νότιας ακτής του νησιού, πάνω από τα τεμάχια τα οποία είχαν δοθεί για έρευνες. Σε απάντηση, η Τουρκία υποστήριξε ότι τα ερευνητικά πλοία είχαν παραβιάσει την υφαλοκρηπίδα της και κάλεσε την κυβέρνηση της Κυπριακής Δημοκρατίας να ακυρώσει την προκήρυξη του διαγωνισμού για διεθνείς προσφορές. Σε πείσμα των προειδοποιήσεων της Τουρκίας, η Κυπριακή Δημοκρατία παραχώρησε άδεια στην αμερικανική εταιρεία Noble Energy Inc, με έδρα το Τέξας, για να ξεκινήσει έρευνα για υδρογονάνθρακες στο «Τεμάχιο 12». Η ίδια εταιρεία έχει επίσης δικαιώματα σε γειτονικά ισραηλινά τεμάχια, στο νοτιότερο εσωτερικό τμήμα της ΑΟΖ, κοντά στη μέση γραμμή που την χωρίζει από την κυπριακή ΑΟΖ και σε περιοχή η οποία δεν αμφισβητείται από την Τουρκία (βλ. Χάρτη 1).

¹ Η πρώτη ένσταση της Τουρκίας, για τη συμφωνία οριοθέτησης ΑΟΖ μεταξύ Κυπριακής Δημοκρατίας και Αιγύπτου έγινε στις 17 Φεβρουαρίου 2003. Η σχετική τουρκική σημείωση υποβλήθηκε στα Η.Ε. τον Μάρτιο 2004. Βλ. UN Law of the Sea Bulletin, Αρ.: 54, σελ. 127.

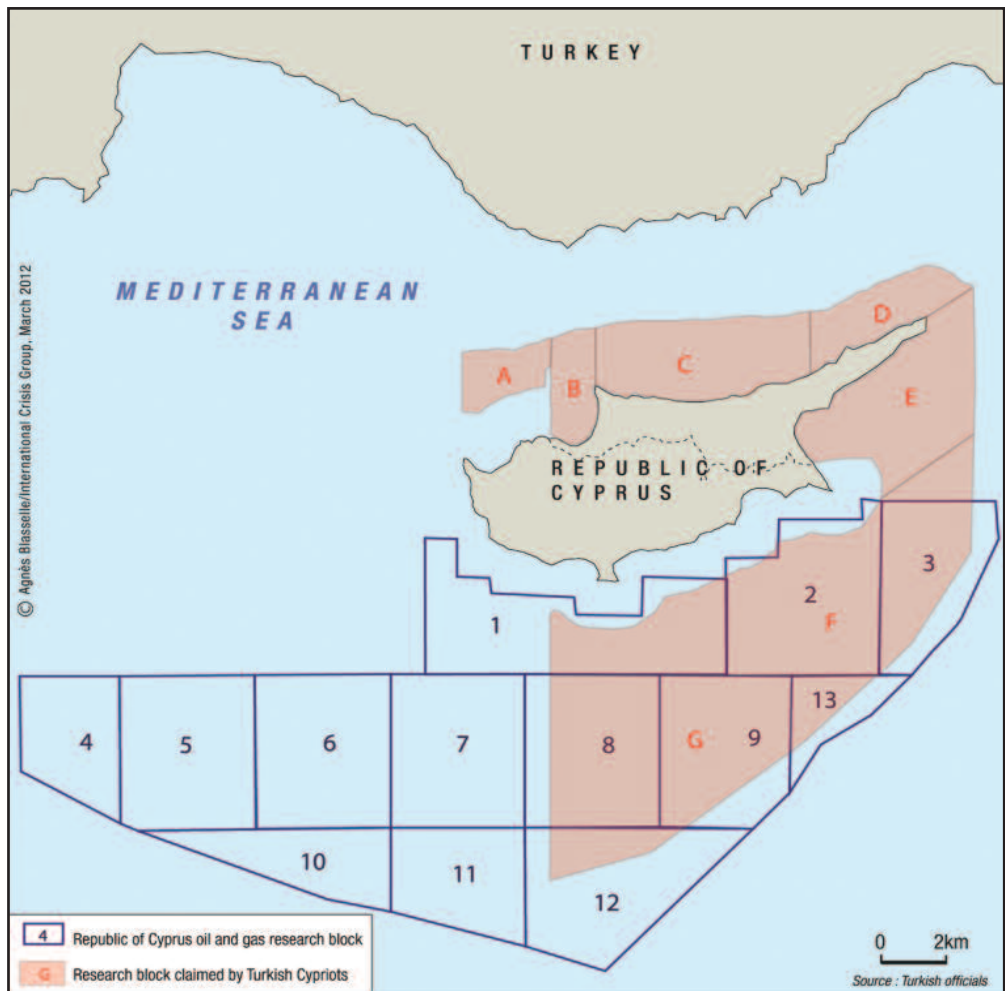

Χάρτης 1: Η οριοθέτηση της ΑΟΖ της Κυπριακής Δημοκρατίας, τα τεμάχια που αφορούν την έρευνα για υδρογονάνθρακες και οι διεκδικήσεις υφαλοκρηπίδας από την Τουρκία

Οι εντάσεις κλιμακώθηκαν εκ νέου τον Αύγουστο του 2011, όταν η Κυπριακή Δημοκρατία ανακοίνωσε ότι η διάτρηση θα ξεκινήσει σύντομα στο υπεράκτιο Τεμάχιο 12. Το τουρκικό Υπουργείο Εξωτερικών εξέδωσε σχετική ανακοίνωση στις 5 Αυγούστου 2011 λέγοντας ότι αν οι Ελληνοκύπριοι προχωρήσουν, η Τουρκία θα λάβει τα απαραίτητα μέτρα. Αυτό εξελίχθηκε σε μια αντεκδικητική στρατηγική μετά την άδεια της Κυπριακής Δημοκρατίας στη Noble Energy να αρχίσει διερευνητικές διατρήσεις στα ανοικτά της νότιας ακτής του νησιού στις 19 Σεπτεμβρίου 2011. Η Τουρκία υπέγραψε συμφωνία με τους Τουρκοκύπριους στις 21 Σεπτεμβρίου, οριοθετώντας την αντίστοιχη ηπειρωτική υφαλοκρηπίδα της μέσω μιας γραμμής η οποία καθορίστηκε βάσει 27 συντεταγμένων «[οι οποίες] καθορίζονται βάσει του διεθνούς δικαίου και των αρχών έντιμης συναλλαγής».² Στις 22 Σεπτεμβρίου 2011, η τουρκοκυπριακή διοίκηση αποφάσισε να επιτρέψει την έρευνα για πετρέλαιο και φυσικό αέριο στην τουρκική κρατική πετρελαϊκή εταιρεία (ΤΡΑΟ) σε ορισμένες χερσαίες και υπεράκτιες περιοχές της Κύπρου. Τον Νοέμβριο του 2011, η ΤΡΑΟ υπέγραψε με τις τουρκοκυπριακές αρχές μια συμφωνία συνεργασίας για «Υπηρεσίες Πετρελαίου και Συμβόλαιο Αναλογικού Καταμερισμού Παραγωγής» για τους αντίστοιχους τομείς.³ Μερικά σημεία της συμφωνίας αυτής συμπίπτουν με τα αδειοδοτημένα τεμάχια της Κυπριακής Δημοκρατίας στον νότο (βλ. Χάρτη 2). Οι Ελληνοκύπριοι δεν έκαναν πίσω, ανακοινώνοντας λίγο αργότερα, ότι ένας νέος γύρος αδειοδότησης θα ξεκινήσει, καλύπτοντας όλα τα υπόλοιπα τμήματα της έρευνας, στα νότια του νησιού.

² Ανακοίνωση του τουρκικού προξενείου στη Νέα Υόρκη, 22 Σεπτεμβρίου 2011.

³ Βλ. http://www.tpa.gov.tr/tp2/sub_en/sub_news.aspx?id=28.

Χάρτης 2: Τα τεμάχια που διεκδικούν οι Τουρκοκύπριοι για έρευνα υδρογονανθράκων

Η σύγκρουση εντάθηκε όταν η Κυπριακή Δημοκρατία προκήρυξε δεύτερο διεθνή διαγωνισμό για την εξερεύνηση υδρογονανθράκων τον Φεβρουάριο του 2012. Η αντίδραση της Τουρκίας ήταν να εκδώσει μια σκληρή προειδοποίηση ότι τα ελληνοκυπριακά τεμάχια 1, 4, 5, 6 και 7 επικαλύπτουν την υφαλοκρηπίδα ηπειρωτικών περιοχών της στην ανατολική Μεσόγειο, προσθέτοντας πως «δεν θα επιτρέψει σε καμία περίπτωση σε ξένες πετρελαϊκές εταιρείες να διεξαγάγουν μη επιτρεπόμενες δραστηριότητες έρευνας και εκμετάλλευσης πετρελαίου/φυσικού αερίου σε αυτές τις επικαλυπτόμενες περιοχές και θα λάβει όλα τα αναγκαία μέτρα για την προστασία των δικαιωμάτων και των συμφερόντων της στις θαλάσσιες περιοχές που εμπíπτουν στην υφαλοκρηπίδα της».⁴

⁴ Ανακοίνωση του τουρκικού Υπουργείου Εξωτερικών (Αρ. 43) «Αναφορικά με την προκήρυξη από την Ελληνοκυπριακή Διοίκηση του δεύτερου Διεθνούς Διαγωνισμού Υπεράκτιας Έρευνας για Υδρογονάνθρακες (GCA)», 15 Φεβρουαρίου 2012.

Ακόμα κι αν ο τούρκος πρωθυπουργός Ερντογάν έχει δημοσίως αποκλείσει τη χρήση βίας και τούρκοι αξιωματούχοι τονίζουν ότι δεν έχουν καμία πρόθεση να ασκήσουν βία, οποιαδήποτε επιθετικότητα ως έκφραση μιας νέας τουρκικής δυναμικής εναντίον ενός κράτους μέλους της Ε.Ε. όπως είναι η Κύπρος βλάπτει περαιτέρω την ήδη παγωμένη ενταξιακή της διαδικασία και τραυματίζει την εικόνα της προς τους γείτονές της. Αυτή η σύνθετη διαμάχη για τα θαλάσσια σύνορα επηρεάζει επίσης τις σχέσεις της Τουρκίας με την Ελλάδα (ιδίως όσον αφορά τα προβλήματα στο Αιγαίο),⁵ καθώς και άλλες περιφερειακές χώρες όπως το Ισραήλ, την Αίγυπτο, τον Λίβανο και τη Συρία. Κυρίως, οποιοσδήποτε μονομερείς κινήσεις από τους Ελληνοκύπριους, τους Τουρκοκύπριους και την Τουρκία κηλιδώνουν την ήδη ξεθωριασμένη ελπίδα για την επανένωση της Κύπρου. Από την άλλη πλευρά, τα νέα ευρήματα φυσικού αερίου μπορεί να είναι επωφελή για όλες τις πλευρές εάν θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν για την ενθάρρυνση της ομαλοποίησης των σχέσεων, κυρίως μεταξύ της Τουρκίας και των Ελληνοκυπρίων.

Σύμφωνα με τη Σύμβαση του 1982 των Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο της Θάλασσας (UNCLOS), ένα παράκτιο κράτος έχει το δικαίωμα να κηρύξει ΑΟΖ μέχρι τα 200 ναυτικά μίλια από την άκρη των χωρικών του υδάτων. Η Τουρκία, μία από τις λίγες χώρες που δεν υπέγραψαν τη Σύμβαση, θεωρεί ότι το όριο αυτό δεν έχει αυτόματη εφαρμογή στην πολυσύχναστη γειτονιά της Ανατολικής Μεσογείου, όπου η οριοθέτηση των θαλάσσιων συνόρων πρέπει να γίνει μέσω διαπραγματεύσεων μεταξύ όλων των παράκτιων κρατών βάσει της αρχής της «ευθυδικίας». Η Τουρκία υπογραμμίζει ότι η γενική αρχή της Σύμβασης UNCLOS ζητά από τα κράτη που συνορεύουν σε μια κλειστή ή ημίκλειστη θάλασσα όπως η Μεσόγειος να «συνεργάζονται μεταξύ τους κατά την άσκηση των δικαιωμάτων τους και την επιτέλεση των καθηκόντων τους».⁶

Ως αποτέλεσμα, η Τουρκία αμφισβητεί τις συμφωνίες ΑΟΖ – συμφωνίες που η Κυπριακή Δημοκρατία έχει υπογράψει με την Αίγυπτο το 2003, με τον Λίβανο το 2007 και με το Ισραήλ το 2010. Προβάλλει δύο επίπεδα στην ένστασή της για τα κυπριακά θαλάσσια σύνορα. Το πρώτο αφορά τη νομιμότητα της αμιγώς ελληνοκυπριακής κυβέρνησης της Κυπριακής Δημοκρατίας, η οποία, όπως υποστηρίζει η Τουρκία, δεν είναι «αρμόδια να αντιπροσωπεύσει από κοινού τους Τουρκοκύπριους και Ελληνοκύπριους, ως εκ τούτου την Κύπρο στο σύνολό της».⁷ Η Τουρκία υποστηρίζει ότι ως εκ τούτου δεν έχει το νόμιμο δικαίωμα να συνάψει συμφωνίες ΑΟΖ. Εδώ η Τουρκία προβάλλει μέχρι και την ιδιότητά της ως εγγυήτριας χώρας με βάση τη Συνθήκη Εγγυήσεως του 1960 και δηλώνει ότι έχει ως μέλημά της τα συμφέροντα των Τουρκοκυπρίων. Κατά συνέπεια, η Τουρκία θέλει οι Ελληνοκύπριοι να σταματήσουν κάθε υπεράκτια δραστηριότητα αναζήτησης και εκμετάλλευσης ενόσω συνεχίζονται οι τρέχουσες συνομιλίες για εξεύρεση λύσης του Κυπριακού με τη μεσολάβηση του ΟΗΕ. Όσον αφορά τη συμφωνία του 2010 με το Ισραήλ, ωστόσο, υπογραμμίζει ότι η Άγκυρα δεν έχει αντιρρήσεις

⁵ Βλ. International Crisis Group Policy Briefing τχ. 64, *Turkey and Greece: Time to Settle the Aegean Dispute*.

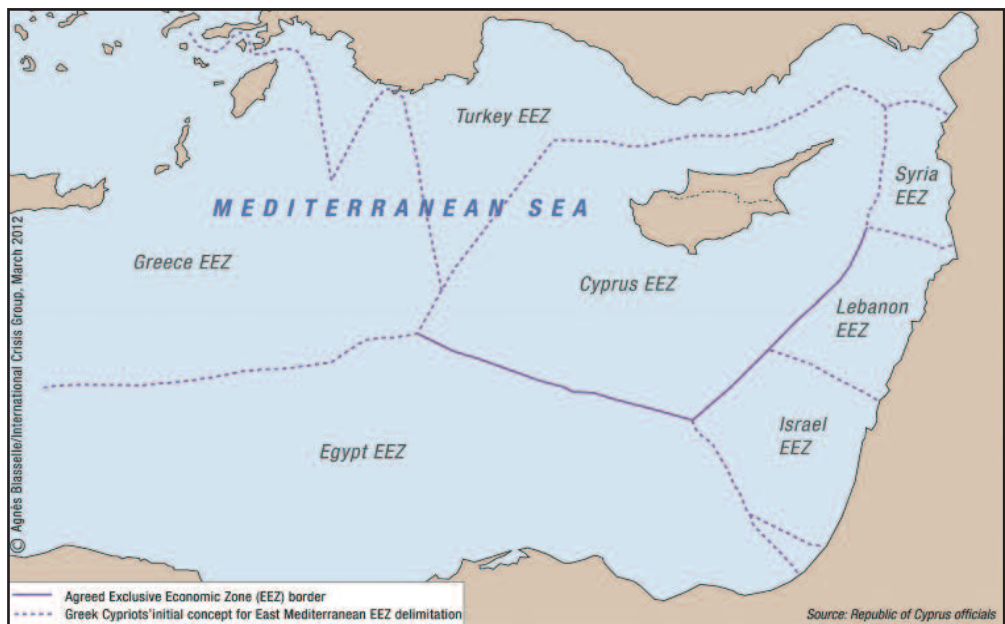
⁶ Προφορική δήλωση ημερ. 4 Οκτωβρίου 2005 από τη Μόνιμη Αποστολή του ΟΗΕ στην Τουρκία (*UN Law of the Sea Bulletin*, τχ. 59, σελ. 34).

⁷ Ενημερωτική σημείωση της Τουρκίας αναφορικά με τις ενστάσεις της για τη συμφωνία Κ.Δ.-Αιγύπτου η οποία υποβλήθηκε στα Η.Ε. στις 2 Μαρτίου 2004 (*UN Law of the Sea Bulletin*, τχ. 54, σελ. 127).

για όσα αφορούν το μέρος της ισραηλινής ΑΟΖ,⁸ αν και παραδέχεται ότι έχει ανησυχίες για την ελευθερία της ναυσιπλοΐας σε αυτό το τμήμα της θάλασσας.⁹

Η δεύτερη επίσημη ένσταση της Τουρκίας είναι κυρίως τεχνικής φύσης και περιλαμβάνει τις αξιώσεις της σε επικαλυπτόμενες περιοχές της υφαλοκρηπίδας της στην ΑΟΖ μεταξύ Αιγύπτου και Κύπρου, η οποία καλύπτει όλα τα σημεία στα ανοικτά της δυτικής ακτής της Κύπρου προς τα δυτικά, με γεωγραφικές συντεταγμένες ενός γεωγραφικού μήκους 32 μοιρών, 16 λεπτών και 18 δευτέρων (βλ. Χάρτη 1). Η Τουρκία ισχυρίζεται ότι η οριοθέτηση της ΑΟΖ δυτικά αυτού του γεωγραφικού μήκους θα πρέπει να επιτευχθεί μέσω συμφωνιών μεταξύ των θιγόμενων κρατών.

Σε μεγαλύτερη κλίμακα, η Τουρκία έχει επίσης σοβαρές ανησυχίες σχετικά με τον αποκλεισμό της από ένα μεγάλο μέρος της Ανατολικής Μεσογείου, στην οποία ισχυρίζεται ότι έχει δικαίωμα λόγω της μακράς ακτογραμμής της, καθώς η Κυπριακή Δημοκρατία και ενδεχομένως η Ελλάδα δημιούργησαν θαλάσσιες ζώνες χωρίς να έχουν διαπραγματευτεί προηγουμένως με την Άγκυρα (βλ. Χάρτη 3).

Χάρτης 3: Το αρχικό σκεπτικό των Ελληνοκυπρίων για την ΑΟΖ της Ανατολικής Μεσογείου

⁸ «Η Τουρκία δεν έχει οποιαδήποτε απαίτηση στις θαλάσσιες περιοχές οι οποίες είναι υποκείμενες στη συμφωνία οριοθέτησης ΑΟΖ. Η Τουρκία προσεγγίζει το θέμα εντός του πλαισίου του Κυπριακού προβλήματος», ανακοίνωση Τύπου του τουρκικού Υπουργείου Εξωτερικών (Αρ. 228) «Regarding the Exclusive Economic Zone (EEZ) Delimitation Agreement Signed Between Greek Cypriot Administration and Israel», 21 Δεκεμβρίου 2010.

⁹ Βλ. ανακοίνωση Τύπου του τούρκου Υπουργού Εξωτερικών Ahmet Davutoğlu αναφορικά με τις τουρκο-ισραηλινές σχέσεις, 2 Σεπτεμβρίου 2011.

Όπως πάντα, όλες οι πλευρές έχουν νομικά επιχειρήματα για να υπερασπιστούν τις θέσεις τους. Πιο πιεστικό απ' όλα είναι το γεγονός ότι ενόσω εξελίσσεται ο τελευταίος γύρος της διαμεσολάβησης του ΟΗΕ στις συνομιλίες για την επανένωση της ελληνοκυπριακής και τουρκοκυπριακής κοινότητας του νησιού, οι μονομερείς ενέργειες για τους υδρογονάνθρακες δημιουργούν την εντύπωση πως οι δυο πλευρές δεν σχεδιάζουν το κοινό τους μέλλον και υπονομεύουν περαιτέρω την οικοδόμηση της εμπιστοσύνης.

Προχωρώντας μπροστά, όλα τα εμπλεκόμενα μέρη θα πρέπει να επικεντρωθούν στην αξιοποίηση του φυσικού αερίου ως μια ευκαιρία. Τα ευρήματα φυσικού αερίου θα μπορούσαν να δώσουν μια ώθηση στη διαδικασία επανένωσης του νησιού, ενώ οι μονομερείς ενέργειες έχουν κάνει να διαφανεί πως η αμοιβαία αποδεκτή διευθέτηση είναι δύσκολη και έχουν συντελέσει στην περαιτέρω αύξηση των εντάσεων. Μια συνολική λύση θα ήταν ο ασφαλέστερος τρόπος για τον τερματισμό της σύγκρουσης πάνω και πέρα από τις διεκδικήσεις των υδρογονανθράκων και τα θαλάσσια σύνορα, αλλά ακόμη και εν απουσία της, τα μέρη μπορούν να πάρουν, το κάθε ένα ξεχωριστά και ανεξάρτητα, μέτρα οικοδόμησης εμπιστοσύνης. Τόσο οι Ελληνοκύπριοι όσο και Τουρκοκύπριοι πρέπει να δεσμευτούν μονομερώς ότι θα μοιράζονται τα κέρδη από την εκμετάλλευση των υδρογονανθράκων. Θα πρέπει επίσης να συμφωνήσουν από κοινού σχετικά με τη σύσταση μιας συμβουλευτικής επιτροπής για να συζητηθούν οι ιδέες της κοινής χρήσης και διανομής του φυσικού αερίου που έχει ήδη ανακαλυφθεί στο Τεμάχιο 12. Εν τω μεταξύ, η Τουρκία και οι Τουρκοκύπριοι θα πρέπει να σταματήσουν τις ενέργειές τους εντός της ΑΟΖ της Κύπρου.

Τα αποθέματα που ανακαλύφθηκαν πρόσφατα μπορεί επίσης να αποτελέσουν ένα εργαλείο για την προσέγγιση μεταξύ της Κυπριακής Δημοκρατίας και της Τουρκίας, εάν οι δύο πλευρές μπορέσουν να συνεργαστούν στην εξεύρεση ενός τρόπου για να διοχετευθεί αυτό το αέριο στη μεγάλη τουρκική αγορά και από εκεί στην Ευρώπη. Τότε θα αυξηθεί, ασφαλώς, το ενδιαφέρον της Τουρκίας για μια λύση στο νησί. Για να συμβεί αυτό, η Άγκυρα πρέπει να βρει δημιουργικούς τρόπους επικοινωνίας με ελληνοκύπριους αξιωματούχους και να εξετάσει την έναρξη ενός διάλογου μαζί τους επί των απαιτήσεών της στην Ανατολική Μεσόγειο. Οι Ελληνοκύπριοι, από την πλευρά τους, πρέπει να άρουν τις περιοριστικές προϋποθέσεις σε οποιαδήποτε συζήτηση με την Τουρκία για να φτάσουν πρώτα σε μια λύση για το νησί.

Η ανταμοιβή της υγιούς ανάπτυξης ενός σημαντικού τομέα όπως αυτού του φυσικού αερίου θα αποτελεί ένα σπάνιο και σαφές παράδειγμα του πώς εργάζονται μαζί προς όφελος όλων, ενώ η αδυναμία να το πράξουν θα σημαίνει ότι κανείς δεν πρόκειται να απολαύσει πλήρως τα πλούτη και οφέλη.

ΟΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗΣ ΓΙΑ ΠΕΤΡΕΛΑΙΟ ΚΑΙ ΦΥΣΙΚΟ ΑΕΡΙΟ ΣΤΟ ΑΙΓΑΙΟ ΚΑΙ ΤΗΝ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΜΕΣΟΓΕΙΟ: ΟΡΙΣΜΕΝΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

Χάρης Τζήμητρας

Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη ή υφαλοκρηπίδα; Η πρόσφατη συζήτηση για τους φυσικούς πόρους της νοτιοανατολικής Μεσογείου δεν εισάγει μόνο ένα πλήθος πολιτικών, στρατηγικών, και οικονομικών ζητημάτων, αλλά αναβιώνει περαιτέρω τη φιλονικία επί της νομολογίας για την έρευνα και την εκμετάλλευση φυσικών πόρων γενικότερα. Επιπλέον, προσεγγίζει μια ευρύτερη νομική συζήτηση για συναφή πλαίσια και την καταλληλότητα τους όσον αφορά τις διαθέσιμες επιλογές που έχουν τα παράκτια κράτη και τους καλύτερους τρόπους περιφρούρησης των δικαιωμάτων τους.

Η παρούσα εργασία θα εξετάσει ορισμένα νομικά θέματα τα οποία προκύπτουν στο πλαίσιο της σημερινής συζήτησης για το Αιγαίο Πέλαγος και την Ανατολική Μεσόγειο. Θα κάνει τη διασύνδεση των συμβατικών και εθιμικών νομικών διατάξεων με τις σημαντικές διεθνείς δικαστικές αποφάσεις και τις θετικές προοπτικές για να διευκολύνει την κατανόηση των πιθανών ή αναμενόμενων αποτελεσμάτων από μια πιθανή δικαστική διευθέτηση σχετικών διαφορών που εκκρεμούν.

Οι ελληνο-τουρκικές διαφορές στο Αιγαίο αποτελούν μέρος ενός ευρύτερου φάσματος διμερών θεμάτων που αφορούν, αφενός, την ευρύτερη γεωγραφική περιοχή, όπως τα τμήματα της Ανατολικής Μεσογείου και, αφετέρου, έμμεσα αλλά αλληλένδετα ζητήματα όπως τα δικαιώματα των μειονοτήτων κ.ά. Οι πιο συγκεκριμένες διαφορές στο Αιγαίο προέκυψαν στις αρχές της δεκαετίας του 1970, στο πλαίσιο του ψυχροπολεμικού ανταγωνισμού, της πετρελαιοκρίσης του 1973 και της σχετικής αβεβαιότητας, εκείνον τον καιρό, σχετικά με το αναδύμενο Δίκαιο της Θάλασσας. Από τότε, οι δύο χώρες έχουν εμπλακεί σε μαξιμαλιστικές αξιώσεις και επιλεκτικές επικλήσεις των διεθνών νομικών αρχών. Από διαφορετική σκοπιά η καθεμία, οι δυο πλευρές εμφανίζονται άκαμπτες στην κατανόηση της ουσίας των διαφορών, ακόμη και όταν έγινε προφανές ότι ο νόμος έχει αλλάξει ή τουλάχιστον ότι οι προηγούμενες ερμηνείες δεν θα μπορούσαν να υποστηρίξουν οτιδήποτε.

Από την εμφάνιση των διαφορών του Αιγαίου, η Ελλάδα επιμένει ότι η μόνη διμερής διαφορά η οποία σχετίζεται με το Αιγαίο είναι η οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας, και την αντι-

λαμβάνεται ως μια διαφορά αμιγώς νομικού χαρακτήρα που, ως εκ τούτου, θα μπορούσε να επιδεχθεί μια δικαστική διευθέτηση. Η στάση αυτή, ωστόσο, είναι εξαιρετικά δύσκολο να διατηρηθεί, δεδομένου του αριθμού των διασυνδεδεμένων θεμάτων. Ακόμη κι αν αποδεχθεί κανείς αυτή τη γραμμή της επιχειρηματολογίας, το ίδιο το Διεθνές Δικαστήριο έχει δηλώσει ότι δεν υπάρχει διεθνής νομική διαμάχη η οποία δεν συνεπάγεται κι ένα πολιτικό στοιχείο.¹ Επιπλέον, όταν προέκυψε η ευκαιρία, το 2004, να υποβληθεί η διαφορά στο Διεθνές Δικαστήριο σε συνδυασμό με τα συμπεράσματα της Συνόδου Κορυφής του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου στο Ελσίνκι του 1999, η Ελλάδα αποφάσισε, σε αντίθεση με τη συχνά προβεβλημένη άποψη της, να μην ακολουθήσει αυτή την επιλογή. Η Τουρκία, από την πλευρά της, πάντα πρότεινε την πολιτική επίλυση των διαφορών μετά από διαπραγματεύσεις. Η στάση αυτή προκύπτει από την κατανόηση, όπως αναφέρει συχνά, ότι οι διαφορές έχουν κατά βάση πολιτικό χαρακτήρα, αλλά αναμφισβήτητα επειδή πιστεύει επίσης ότι η πολιτική επίλυση του προβλήματος έχει καλύτερες προοπτικές για τα συμφέροντά της.

Πρόσφατα στην Ελλάδα άνοιξε η συζήτηση σχετικά με τις αποκλειστικές οικονομικές ζώνες, τόσο σε σχέση με και σε κάποιον βαθμό ως αποτέλεσμα των εξελίξεων μετά τις συμφωνίες οριοθέτησης των ΑΟΖ στην περιοχή. Αυτή η συζήτηση, η οποία έχει προχωρήσει πέρα από την ανταλλαγή επιστημονικών απόψεων, αποκλίνει από την παραδοσιακή ελληνική θέση που θέλει ως μόνη διαφορά μεταξύ των δύο γειτόνων του Αιγαίου την υφαλοκρηπίδα. Η συζήτηση οικοδομείται πάνω στη λογική της δημιουργίας ενός ευρύτερου νομικού πλαισίου, με τη μορφή της ΑΟΖ, η οποία θα αφομοιώσει το καθεστώς της ηπειρωτικής υφαλοκρηπίδας και θα ενισχύσει περαιτέρω τη θέση της χώρας. Οι υποστηρικτές της ανακήρυξης της ΑΟΖ από την Ελλάδα υπερτονίζουν τα προβαλλόμενα ως επιπρόσθετα πλεονεκτήματα για τη χώρα και υποβαθμίζουν τις πιθανές παρενέργειες. Από την άλλη πλευρά, οι πιο δύσπιστοι, στην Ελλάδα και αλλού, εγείρουν αμφιβολίες και υποστηρίζουν ότι η ΑΟΖ θα εισαγάγει περισσότερα προβλήματα από όσα θα λύσει.

Το κεντρικό ζήτημα, υφαλοκρηπίδα ή Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη, είναι φυσικά ευρύτερο, παραπέμποντας –σε γενικές γραμμές– στις διατάξεις, στις εγγυήσεις, στα δικαιώματα και στις υποχρεώσεις και πώς εξυπηρετούνται καλύτερα από κάθε μια. Στην περίπτωση του Αιγαίου, τα ζητήματα που εμπλέκονται, σχηματικά, θα μπορούσαν να διαμορφώσουν τέσσερις δέσμες ερωτημάτων:

¹ *Anglo-Norwegian Fisheries Case (United Kingdom/Norway)*, Απόφαση, Διεθνές Δικαστήριο Εκθέσεις 1951. Βλ. επίσης κείμενο ομιλίας της α.ε. Δικαστή Gilbert Guillaume, προέδρου του Διεθνούς Δικαστηρίου, στο Lauterpacht Κέντρο Ερευνών Διεθνούς Δικαίου, Πανεπιστήμιο του Καίμπριτζ, στις 9/11/2001, όπου δήλωσε «[εδώ] δεν υφίσταται ποτέ μια καθαρά νομική αντιπαράθεση: όσα προκύπτουν μεταξύ κρατών έχουν πάντοτε μια πολιτική πτυχή». Βλ. επίσης Gilbert Guillaume, «The Future of International Judicial Institutions», *International and Comparative Law Quarterly*, τόμος 44, αρ. 4, 1995, σελ. 848–862. D.W. Greig, «The Advisory Jurisdiction of the International Court and the Settlement of Disputes between States», *International and Comparative Law Quarterly*, τόμος 15, αρ. 2–3, 1955, σελ. 325–368. International Law Commission, *Law of the Sea—régime of the territorial sea*, Έγγραφο a/cn.4/sr.363, Συνοπτικό Αρχείο της 363^{ης} συνάντησης, απόσπασμα από το *Yearbook of the International Law Commission*, τόμος 1, 1956.

- Τι χάνει η Ελλάδα από τη μη ανακήρυξη της ΑΟΖ; Ή, αντίστροφα, γιατί θα ήταν προς το συμφέρον της Ελλάδας να ανακηρύξει την ΑΟΖ, πέρα από τα όρια ενός μαξιμαλισμού; Τι θα προσφέρει [η ανακήρυξη];
- Αν η Ελλάδα ανακηρύξει την ΑΟΖ χωρίς επίλυση των διαφορών του Αιγαίου, θα μπορεί να προχωρήσει στην εκμετάλλευση του πετρελαίου και του φυσικού αερίου στο Αιγαίο, εάν υποθέσουμε ότι μπορούν να βρεθούν τέτοιου είδους αποθέματα;
- Μήπως η ανακήρυξη της ΑΟΖ λύνει οριστικά και όλα τα τουρκο-ελληνικά προβλήματα (συμπεριλαμβανομένων [αξιώσεων] των χωρικών υδάτων κ.λπ.);
- Ποιος θα ήταν ο καλύτερος μηχανισμός για να την επίλυση των διαφορών σε αυτή την περίπτωση; Είναι προτιμότερη η προσφυγή στο Διεθνές Δικαστήριο;

Οι υποστηρικτές της ανακήρυξης της ΑΟΖ ισχυρίζονται ότι η ζώνη θα είναι ωφέλιμη για την Ελλάδα, διότι θα εξασφαλίσει την πολιτική και οικονομική ενότητα του ελληνικού χώρου (ηπειρωτική και νησιωτική επικράτεια)· θα βοηθήσει στην καλύτερη συντήρηση του θαλάσσιου περιβάλλοντος· θα βοηθήσει στη διαχείριση της αλιείας πέραν των 6 ναυτικών μιλίων, και θα προσφέρει ευκαιρίες για την εκμετάλλευση όπως είναι η παραγωγή ενέργειας από τον αέρα.²

Η προσέγγιση αυτή παρουσιάζει τα ενδεχόμενα πλεονεκτήματα από την υιοθέτηση μιας ΑΟΖ. Ωστόσο, σύμφωνα με το Δίκαιο της Θάλασσας, η ανακήρυξη της ΑΟΖ από ένα κράτος κατοχυρώνει μόνο τριών ειδών δικαιώματα, εκτός από εκείνα που διασφαλίζονται από το νομικό καθεστώς της υφαλοκρηπίδας: τα κυριαρχικά δικαιώματα για ψάρεμα, την αποκλειστική αρμοδιότητα για την προστασία του θαλάσσιου περιβάλλοντος και τα κυριαρχικά δικαιώματα επί των υπερκειμένων του εναέριου χώρου (αιολική ενέργεια για την παραγωγή ενέργειας). Αυτός είναι ο πλήρης κατάλογος δικαιωμάτων, και δεν υπάρχουν άλλα που απορρέουν από αυτήν. Έτσι, αν είναι μόνο το πετρέλαιο και τα δικαιώματα του φυσικού αερίου που εξετάζονται ή διακινδυνεύονται, το καθεστώς της υφαλοκρηπίδας είναι περισσότερο από αρκετό³ και παρέχει καλύτερες εγγυήσεις, ως ένα πιο ξεκάθαρο καθεστώς, τόσο σε απόλυτους όρους όσο και συγκριτικά, καθώς η Ελλάδα θα έχει μια καλύτερη ευκαιρία για τη διασφάλιση των συμφερόντων της. Οι υδρογονάνθρακες βρίσκονται πάντα στην υφαλοκρηπίδα. Έτσι, η συζήτηση για την ΑΟΖ είναι αποπροσανατολιστική.⁴ Τα δικαιώματα που εμπλέκονται εδώ είναι λειτουργικά. Δεν συνιστούν κυριαρχία και πρέπει να ασκούνται με σεβασμό στα δικαιώματα και στις υποχρεώσεις των άλλων κρατών που χρησιμοποιούν τη συγκεκριμένη θαλάσσια περιοχή. Περαιτέρω, σύμφωνα με τη Σύμβαση, η οριοθέτηση πρέπει να προηγηθεί της εκμετάλλευσης.

² Βλ., *inter alia*, Τ. Καρυώτης, «Υφαλοκρηπίδα και ΑΟΖ – Μύθοι και Πραγματικότητα» στο http://infognomonpolitics.blogspot.com/2011/10/blog-post_4331.html#.Tr1CZFzd2zo· Α. Συρίγος, «Η ΑΟΖ είναι μια 'μόδα' που συμφέρει την Ελλάδα», <http://www.makthes.gr/news/politics/73279>.

³ Γ. Τσαλτάς, «Η υφαλοκρηπίδα είναι υπεραρκετή για να εκμεταλλευτούμε το πετρέλαιο», <http://www.makthes.gr/news/politics/73279>.

⁴ Για το ίδιο θέμα βλ. επίσης Ε. Γούναρης, «Πολιτικές εκμετάλλευσης των υδρογονανθράκων», *Καθημερινή*, 12/10/2011.

Η θεσμοθέτηση της υφαλοκρηπίδας δεν απορροφάται από τη θεσμοθέτηση της ΑΟΖ – αντιθέτως, συνεχίζει να ισχύει και να είναι ενεργή ως προς τη ρύθμιση της χρήσης του βυθού από τα παράκτια κράτη. Περαιτέρω, καθώς η Τουρκία δεν είναι συμβαλλόμενο μέρος της Σύμβασης για το Δίκαιο της Θάλασσας (ΣΔΘ), το δίκαιο που εφαρμόζεται στην περίπτωση της είναι η Συνθήκη του 1958 η οποία δεν περιλαμβάνει κάποια διάταξη για την ΑΟΖ. Πράγματι, το καθεστώς της υφαλοκρηπίδας είναι πιο καθιερωμένο ως έννοια: τα δικαιώματα που συνδέονται με αυτό ανήκουν στο κράτος *ipso facto* και *ab initio* λόγω του ότι είναι ένα παράκτιο κράτος. Το παράκτιο κράτος έχει το αποκλειστικό δικαίωμα εξερεύνησης και εκμετάλλευσης των φυσικών πόρων της υφαλοκρηπίδας του. Τα δικαιώματα αυτά ανήκουν στο κράτος, ανεξάρτητα από την άσκησή τους, η οποία εναπόκειται στην απόλυτη κρίση του. Σε αντιδιαστολή, η ΑΟΖ καθιερώνει δικαιώματα στο κράτος μόνο εφόσον αυτή έχει ανακηρυχθεί.

Η ΑΟΖ είναι πιο πρόσφατη έννοια: αποτελεί έναν νεότερο και πιο αβέβαιο θεσμό, ο οποίος έχει συμπληρωματικό χαρακτήρα. Επιπλέον, περιλαμβάνει ένα ευρύτερο τοπίο (υπερκειμένον υδάτων), διευρύνοντας το περιθώριο εξισορροπητικών θεωρήσεων σε κάποιο δικαστήριο. Και, φυσικά, η ΑΟΖ δεν επεκτείνει την κυριαρχία ενός κράτους, αλλά μόνο εισάγει τα κυριαρχικά του δικαιώματα. Αυτό αποτελεί συχνά την πηγή ή το αποτέλεσμα της παρεξήγησης ή της παρερμηνείας. Στην πραγματικότητα, η φιλοσοφία της ΑΟΖ δημιουργήθηκε ακριβώς για τον περιορισμό, παρά την επέκταση, των δικαιωμάτων και επινοήθηκε προκειμένου να το πετύχει. Εδώ, θα ήταν πράγματι χρήσιμο να υπενθυμίσουμε ότι η ιστορική βάση ή λογική της είναι το καθεστώς συμβιβασμού για την επίλυση των υπερβολικών αξιώσεων για χωρικά ύδατα από κάποια κράτη της Λατινικής Αμερικής. Έτσι, η ΑΟΖ σχεδιάστηκε ως ένα ειδικό νομικό καθεστώς όπου τα δικαιώματα και η δικαιοδοσία των παράκτιων κρατών και τα δικαιώματα και οι ελευθερίες των άλλων κρατών να διέπονται από τις σχετικές διατάξεις της Σύμβασης. Έτσι, τα κράτη πρέπει να ασκούν τα δικαιώματά τους για να ενεργούν κατά τρόπο συμβατό με τις διατάξεις της Σύμβασης (άρθρα 55 και 56). Ως εκ τούτου, τα δικαιώματα αποκλειστικότητας και τα δικαιώματα έρευνας και εκμετάλλευσης πρέπει να συμμορφώνονται τόσο με το γράμμα όσο και το πνεύμα του κοινωνικού χαρακτήρα της Σύμβασης, τα οποία είναι εμφανή σε διατάξεις που αφορούν την επίλυση των διαφορών, την ευθυδικία, την ανταλλαγή, την κοινή κληρονομιά, την επιείκεια, τη διανεμητική δικαιοσύνη κ.λπ. Πράγματι, η ευθυδικία και η επιείκεια, που έχουν κατοχυρωθεί σε διάφορες δικαστικές αποφάσεις, είναι αλληλένδετες με τον κοινωνικό χαρακτήρα της ΣΔΘ και πιθανότατα αποτέλεσαν πηγή έμπνευσής της. Με παρόμοιο τρόπο, η ΣΔΘ χαρακτηρίζεται από το πνεύμα της διανεμητικής δικαιοσύνης υπέρ των οικονομικά ασθενέστερων ή μειονεκτούντων, και αυτό είναι επίσης αποτέλεσμα της σχετικής νομολογίας. Για παράδειγμα, το άρθρο 74, που ιεραρχεί σειρά από δίκαιες λύσεις, αποκρυσταλλώνει τη διεθνή νομολογία ή τουλάχιστον συμπορεύονται με αυτήν.

Ενδέχεται, τέλος, να επηρεαστούν τα δικαιώματα ή οι αξιώσεις διέλευσης και χρήσης. Στο πλαίσιο αυτό, μεγάλα ναυτικά κράτη με μεγάλους στόλους του εμπορικού ναυτικού και τακτική συμμετοχή σε στρατιωτική χρήση της θάλασσας, όπως οι Ηνωμένες Πολιτείες, το Ηνωμένο Βασίλειο ή η Ρωσία, ένθερμοι υποστηρικτές της ελευθερίας της ανοικτής θάλασσας, δεν ευνοούν τον καταμερισμό περιοχών ανοικτής θάλασσας από τα παράκτια κράτη και είναι

αναμενόμενο να εγείρουν αντιρρήσεις. Έτσι, ειδικά στην περίπτωση της Ελλάδας, φαίνεται πιο σημαντικό και ασφαλές να οριοθετηθεί αυτό το οποίο είναι νομικά πολύ σαφέστερο και ανήκει ήδη στη χώρα, κι όχι αυτό που θα μπορούσε ενδεχομένως να διεκδικηθεί. Επιπλέον, τα δικαιώματα πάντα δημιουργούν ευθύνες. Δεν είναι βέβαιο αν η Ελλάδα είναι σε θέση να ερευνά, να εκμεταλλεύεται, αλλά το πιο σημαντικό να ελέγχει και να φροντίζει την ασφάλεια εκεί όπου έχει ήδη μια σχετική ευθύνη ελέγχου. Η προσθήκη περισσότερων πεδίων ελέγχου θα εισαγάγει διευρυμένες αρμοδιότητες που θα ήταν εξαιρετικά δύσκολο να εξυπηρετηθούν. Για παράδειγμα, το να καταστεί κάποιος αποκλειστικά υπεύθυνος για περιβαλλοντικά θέματα προϋποθέτει επίσης ότι μπορεί να προτείνει λύσεις για την αντιμετώπιση πιθανών περιβαλλοντικών προκλήσεων. Επιπλέον, η προσθήκη στα φυσικά δικαιώματα επί της υφαλοκρηπίδας των δεδηλωμένων δικαιωμάτων μιας ΑΟΖ θα επιδεινώσει μια ήδη συγκρουσιακή κατάσταση και θα καταστήσει τις προοπτικές της διευθέτησης ακόμη πιο απομακρυσμένες.

Περαιτέρω, είναι δυο διαφορετικά πράγματα η παραγωγή του τίτλου και η οριοθέτηση. Το *δικαίωμα vs. οριοθέτηση του δικαιώματος* αποτέλεσε κεντρικό θέμα σε όλες τις διεθνείς δικαστικές και διαιτητικές αποφάσεις μέχρι σήμερα. Γίνεται διάκριση μεταξύ του κατ' αρχήν δικαιώματος και της οριοθέτησης αυτού. Στην περίπτωση του Αιγαίου, η οριοθέτηση θα πρέπει να πραγματοποιηθεί ανάμεσα στην ακτή της Ανατολίας και τα νησιά του Ανατολικού Αιγαίου. Στο πλαίσιο αυτό, είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι το σύνολο της διεθνούς νομολογίας που ασχολήθηκε με ή συμπεριέλαβε την οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας είναι αρνητική για τα δικαιώματα των νησιών. Αυτό θα μπορούσε εύλογα να αναμένεται ότι θα προκύψει σε παρόμοιες περιπτώσεις οριοθέτησης της ΑΟΖ. Πόσο μάλλον, δεδομένης της μεγαλύτερης αβεβαιότητας του νομικού εδάφους και δεδομένου ενός ευρύτερου πεδίου για την αξιολόγηση και την εξισορρόπηση περισσότερων παραγόντων. Για παράδειγμα, όπως ισχυρίζομαι εδώ, ακόμη και το Διεθνές Δικαστήριο έχει τηρήσει ισορροπίες στα ζητήματα οριοθέτησης ηπειρωτικής υφαλοκρηπίδας μέχρι σήμερα, και θα πρέπει να αναμένεται ότι θα ενεργήσει με παρόμοιο τρόπο σε περιπτώσεις οριοθέτησης ΑΟΖ. Η Ελλάδα έχει σίγουρα κατ' αρχήν το δικαίωμα να κηρύξει την ΑΟΖ, όπως έχει κατ' αρχήν το δικαίωμα να επεκτείνει τα χωρικά της ύδατα στα 12 ναυτικά μίλια. Τούτου λεχθέντος, πρώτον οι πολιτικές, νομικές, οικονομικές, στρατηγικές και άλλες συνέπειες πρέπει να υπολογιστούν όσον αφορά όχι μόνο την Τουρκία αλλά και τις άλλες χώρες της Μεσογείου και πέραν αυτής, συμπεριλαμβανομένων των κρατών με σημαντικά συμφέροντα στη θάλασσα· δεύτερον, η οριοθέτηση πρέπει να γίνει σε συνεργασία με τα κράτη τα οποία έχουν αντικείμενες ή παρακείμενες ακτές (σε αυτή την περίπτωση, την Τουρκία).⁵

Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι η ανακήρυξη της ΑΟΖ μπορεί να γίνει μονομερώς. Αλλά, μονομερώς δεν μπορεί να γίνει η οριοθέτηση της ΑΟΖ. Στην περίπτωση που υπάρχει απέναντι άλλο κράτος, σε απόσταση 400 ναυτικών μιλίων, τότε η ΑΟΖ μεταξύ των κρατών πρέπει να

⁵ Βλ. επίσης Χ. Δίπλα, «Υφαλοκρηπίδα και ΑΟΖ στο Αιγαίο και στην Ανατολική Μεσόγειο», *Το Βήμα της Κυριακής*, 16/01/2011.

οριοθετηθεί σωστά πριν οποιοδήποτε από τα κράτη μπορέσει να προχωρήσει στην εξερεύνηση και την εκμετάλλευσή της ΑΟΖ όπου έχει τα κυριαρχικά δικαιώματα. Σύμφωνα με τη Σύμβαση, αυτό μπορεί να γίνει με συμφωνία ή με προσφυγή σε έναν από τους προβλεπόμενους μηχανισμούς, μέσω δικαστικής ή διαιτητικής διαδικασίας. Αυτός είναι ο λόγος, για παράδειγμα, που η Κυπριακή Δημοκρατία προχώρησε στην υπογραφή των διμερών συμφωνιών οριοθέτησης με τις γειτονικές χώρες, την Αίγυπτο, το Ισραήλ και τον Λίβανο. Και όμως, ακόμη και στην περίπτωση αυτή, αν και οι συμφωνίες καλύπτουν τις περιοχές στα νότια και νοτιοανατολικά του νησιού, οι περιοχές στα βόρεια και βορειοανατολικά θα πρέπει να οριοθετηθούν μέσα από μια συμφωνία με την Τουρκία ή την εκδίκαση αυτών (χωρίς να παραλείπονται, φυσικά, από τη συζήτηση τα δικαιώματα των Τουρκοκυπρίων).

Ομοίως, στην περίπτωση του Αιγαίου, πριν η Ελλάδα ή η Τουρκία ασκήσει τα κυριαρχικά της δικαιώματα ως αποτέλεσμα πιθανής ανακήρυξης ΑΟΖ, θα πρέπει να οριοθετήσουν την ΑΟΖ μεταξύ τους, μέσω μιας συμφωνίας σε εύλογο χρονικό διάστημα ή να ζητήσουν δικαστική απόφαση σύμφωνα με το Μέρος 15 της Σύμβασης (άρθρα 279-299) και το εθιμικό διεθνές δίκαιο. Η ρητορική των μονομερών διακηρύξεων χωρίς την ανάγκη για συνεργασία ή η αδιαφορία για τα συμφέροντα των άλλων κρατών δεν είναι σύμφωνη με τις διεθνείς συμβατικές και εθιμικές νομικές διατάξεις κι ως εκ τούτου είναι είτε προϊόν περιορισμένης αντίληψης είτε κακόπιστης προσέγγισης. Έτσι, οι αξιώσεις που διατυπώνονται από τα κράτη πρέπει να αξιολογούνται όσον αφορά τη νομική και την πολιτική τους ισχύ. Για παράδειγμα, φαίνεται προβληματικό να υποστηρίζουν ότι το Καστελόριζο πρέπει να εξαιρεθεί πλήρως από οποιαδήποτε συμφωνία οριοθέτησης, καθώς δεν βρίσκεται στο Αιγαίο.⁶ Το νησί μπορεί να μην είναι μέρος της ομάδας των νησιών του Αιγαίου αυτό καθαυτό, αλλά είναι σίγουρα μέρος του πλαισίου των διμερών διαφορών. Θα ήταν εξίσου ουτοπικό να αναμένεται ότι θα του αποδοθεί πλήρες δικαίωμα λόγω της γεωγραφικής του θέσης και βάσει του κριτηρίου της αναλογικότητας μεταξύ των ακτών της Ανατολίας και του νησιού. Ή, όσες συζητήσεις περιστρέφονται γύρω από την έννοια της «κοινής ΑΟΖ» ανάμεσα στην Ελλάδα και την Κυπριακή Δημοκρατία είναι επίσης αβάσιμες από νομική και πρακτική άποψη. Δεν υπάρχει η έννοια των «ενωμένων ΑΟΖ», επιπρόσθετα, ο μόνος τρόπος για την ΑΟΖ των δύο κρατών να συναντηθούν θα ήταν αν αποδιδόταν πλήρες δικαίωμα όχι μόνο το Καστελόριζο αλλά και στη Στρογγύλη, μια νησίδα που βρίσκεται λίγο πιο μακριά. Ακόμη και αν μπορούσε να αποδοθεί πλήρες δικαίωμα στη νησίδα, τόσο η Αίγυπτος όσο και η Τουρκία έχουν δηλώσει τη διαφωνία τους και την απροθυμία τους να το αναγνωρίσουν.

Ίσως είναι απαραίτητη η προσθήκη, στη συζήτηση, επιχειρημάτων εξωδικαστικού χαρακτήρα προκειμένου να αξιολογήσει κανείς τις προοπτικές μιας πιθανής ανακήρυξης της ΑΟΖ. Εν συντομία, η πολιτική αξιολόγηση των προοπτικών της ανακήρυξης της ΑΟΖ πρέπει να

⁶ Βλ. Χ. Ροζάκης, «Η έννοια της Αποκλειστικής Οικονομικής Ζώνης και η ελληνική εξωτερική πολιτική» <http://www.protagon.gr>.

υπολογίσει την ενδεχομένως μειωμένη διαπραγματευτική ικανότητα της Ελλάδας λόγω της παρατεταμένης οικονομικής κρίσης και τις πολιτικές και στρατηγικές επιπτώσεις της· να υπολογίσει την κρίση της Ευρωπαϊκής Ένωσης, τόσο σε απόλυτους όρους όσο και συγκριτικά απέναντι στην Τουρκία, η οποία φαίνεται να έχει χάσει (προσωρινά) το ενδιαφέρον της για την Ε.Ε. και να επιμετρηθεί το επίπεδο ευημερίας και ο αναβαθμισμένος ρόλος της Τουρκίας. Έτσι, από πολιτική άποψη, η ανακήρυξη της ΑΟΖ όχι μόνο δεν θα επιλύσει τα ελληνο-τουρκικά προβλήματα, αλλά αντίθετα θα προσθέσει περισσότερα στην ημερήσια διάταξη, διότι προσιθεται, πέρα από τον θαλάσσιο βυθό και το υπέδαφος, η υπερκείμενη στήλη νερού. Στην περίπτωση αυτή, η Τουρκία είναι υποχρεωμένη να αντιδράσει ακόμη περισσότερο. Ο διμερής διάλογος με τη μορφή διερευνητικών συνομιλιών υπήρξε εποικοδομητικός κατά την τελευταία δεκαετία και συνεχίζει να είναι. Δεν φαίνεται να είναι φρόνιμο να υπονομευτούν οι προοπτικές διευθέτησης με την εισαγωγή περισσότερων ζητημάτων.

Σε αυτό το σημείο, θα ήταν χρήσιμο να αξιολογήσει κανείς τις προοπτικές και την αναμενόμενη έκβαση μιας ενδεχόμενης δικαστικής διευθέτησης. Τόσο το Διεθνές Δικαστήριο όσο και τα διάφορα διεθνή διαιτητικά δικαστήρια που ασχολούνται με τις περιπτώσεις της οριοθέτησης της υφαλοκρηπίδας έχουν εκδώσει αμφιλεγόμενη νομολογία, αντί να διευκρινίζουν το νομικό έδαφος, καθιστώντας, εξαιρετικά αβέβαιη την προοπτική ενός σαφούς και προβλέψιμου αποτελέσματος.

Μια προσεκτική μελέτη της διεθνούς νομολογίας στον τομέα των θαλάσσιων οριοθετήσεων οδηγεί στο συμπέρασμα ότι σε περιπτώσεις δικαστικής ή διαιτητικής οριοθέτησης της υφαλοκρηπίδας θυσιάστηκαν τα δικαιώματα των νησιών, ιδιαίτερως, για σκοπούς οριοθέτησης.⁷ Τα νησιά υπέστησαν αδικία σε όλες σχεδόν τις σχετικές περιπτώσεις θαλάσσιας οριοθέτησης. Εν ολίγοις, αφαιρέθηκε από τα εν λόγω νησιά το δικαίωμά τους για την υφαλοκρηπίδα, ένα δικαίωμα σαφώς αναγνωρισμένο και καθιερωμένο βάσει του διεθνούς δικαίου. Το δικαίωμα αυτό φαίνεται να βρίσκεται σε άμεση σχέση εξάρτησης με το δευτερεύον και τεχνικό θέμα της οριοθέτησης.⁸

Από την πληθώρα των υποθέσεων, τρία παραδείγματα είναι χαρακτηριστικά για την αντιμετώπιση των νησιών και είναι ενδεικτικά πιθανών μελλοντικών αποτελεσμάτων σε παρόμοιες περιπτώσεις. Στις *Υποθέσεις υφαλοκρηπίδας στη Βόρεια Θάλασσα* του 1969,⁹ το Διεθνές Δικαστήριο αγνόησε, κατά τη διάρκεια της διαδικασίας οριοθέτησης, μεγάλο αριθμό σημα-

⁷ Για μια ενδελεχή ανάλυση βλ. Χ. Τζήμητρας, *Η υφαλοκρηπίδα των νησιών στη διεθνή νομολογία* (Αθήνα: Εκδ. Οίκος Σάκκουλας Αντ. Ν., 1997), Χ. Τζήμητρας, «Peaceful Settlement of International Disputes and the Development of the Law of the Sea: The Role of the International Court of Justice», *Cambridge Review of International Affairs*, τόμ. 10, αρ. 2, 1997, σελ. 298–312.

⁸ Η ενότητα αυτή αντλεί από την προηγούμενη εργασία με το ίδιο θέμα και μπορεί να εντοπιστεί στο Η. Tzimitras, «Europe, Nationalism and Turkish-Greek Aegean Disputes», στο Κ. Nikolaidis, Ο. Anastasakis & Κ. Oktem (επιμ.) *Under the Long Shadow of Europe: Greeks and Turks in the Era of Post-Nationalism* (Leiden & Boston: Brill/ Martinus Nijhoff, 2009).

⁹ *North Sea Continental Shelf (Federal Republic of Germany/Denmark; Federal Republic of Germany/Netherlands)*, Judgment, I.C.J. Reports, 1969.

ντικών νησιών της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας, εκείνα που σχηματίζουν σύμπλεγμα εν είδει αλυσίδας παρόμοιας με αυτήν των νησιών του Αιγαίου. Στην υπόθεση *Τυνησία-Λιβύη* του 1982,¹⁰ τα δικαιώματα του κύριου νησιού της Τυνησίας, με έκταση 700 τ.χλμ., μόνιμο πληθυσμό και σημαντική οικονομική δραστηριότητα, το οποίο βρίσκεται σε κοντινή απόσταση από την ηπειρωτική ακτογραμμή –στην πραγματικότητα σχεδόν συνδεδεμένο με την ακτή κατά την άμπωτη– αγνοήθηκαν εντελώς. Σε άλλο τυνησιακό αρχιπέλαγος με μόνιμο πληθυσμό και οικονομική ζωή, μόλις 11 ναυτικά μίλια από την ηπειρωτική ακτή της Τυνησίας, δόθηκαν μόνο περιορισμένα δικαιώματα. Στην υπόθεση *Λιβύη-Μάλτα* του 1985,¹¹ το Διεθνές Δικαστήριο, σε μια αμφιλεγόμενη κίνηση, επέλεξε να διευρύνει το πλαίσιο εντός του οποίου έπρεπε να γίνει η οριοθέτηση. Με αυτόν τον τρόπο, το κυρίαρχο νησιωτικό κράτος της Μάλτας υποβιβάστηκε στην κατηγορία υποδεέστερου γεωγραφικού στοιχείου σε μια ευρύτερη θαλάσσια περιοχή, και αντιμετωπίστηκε, αυθαίρετα, ως μέρος ενός γειτονικού κράτους (της Ιταλίας). Το Διεθνές Δικαστήριο υπέπεσε έτσι σ' ένα τριπλό νομικό και ουσιαστικό σφάλμα: δεν έλαβε υπόψη τις γεωγραφικές και πολιτικές πραγματικότητες μιας ολόκληρης περιοχής· δεν σεβάστηκε την κυριαρχία του κράτους και την ανεξαρτησία του· αγνόησε την αρχή της ισότητας των κρατών. Λόγω του νησιωτικού χαρακτήρα της Μάλτας, το Δικαστήριο στέρησε από ένα κυρίαρχο κράτος το αναφαίρετο δικαίωμά του να απολαμβάνει την πλήρη έκταση της ακτογραμμής του για τους σκοπούς της οριοθέτησης της υφαλοκρηπίδας του.

Δεν υπάρχουν εγγυήσεις ότι παρόμοια αμφισβητήσιμη προσέγγιση δεν θα μπορούσε να ληφθεί στην περίπτωση της Κύπρου. Αυτό το προβληματικό προηγούμενο, σε συνδυασμό με τη γενικότερη στάση που υιοθέτησε η διεθνής νομολογία για την επίτευξη δίκαιης λύσης, ως αποτέλεσμα της εξισορρόπησης απροσδιόριστου αριθμού παραγόντων, δημιουργεί ανησυχίες σχετικά με την πιθανή έκβαση μιας πιθανής άσκησης οριοθέτησης στην περιοχή. Για παράδειγμα, με βάση προηγούμενες υποθέσεις, τουλάχιστον η αναλογία μεταξύ των ακτών της Τουρκίας και της Κύπρου είναι πιθανόν να ληφθεί υπόψη ως βασικός παράγοντας και αυτό πιθανότατα θα αποδειχθεί ασύμφορο για την Κύπρο. Επιπλέον, η παρούσα υπόθεση είναι περισσότερο σύνθετη, δεδομένης της πολύπλοκης πολιτικής κατάστασης στο νησί, όπου δεν είναι σαφές ακόμη ποια θα είναι τα μέρη μιας ενδεχόμενης οριοθέτησης.

Η αντιμετώπιση των νησιών, στη συντριπτική πλειοψηφία των περιπτώσεων, υπήρξε τουλάχιστον προβληματική. Η νομολογία κάνει υπερβολική χρήση ενός αδιαφανούς στοιχείου, αυτού της «ειδικής περίπτωσης», το οποίο απέκτησε ερείσματα στο κείμενο της Σύμβασης και έτσι έδωσε τη δυνατότητα στα δικαστήρια για εναλλακτικές ρυθμίσεις. Στην πραγματικότητα, δεν φαίνεται να υπάρχει όριο στους παράγοντες που λαμβάνονται υπόψη για σκοπούς μιας οριοθέτησης. Σε κάθε δεδομένη περίπτωση, οι ιδιαιτερότητες μιας υπόθεσης ενδεχομένων

¹⁰ *Continental Shelf (Tunisia/Libyan Arab Jamahiriya)*, Judgment, I.C.J. Reports, 1982.

¹¹ *Continental Shelf (Libyan Arab Jamahiriya/Malta)*, Judgment, I.C.J. Reports, 1985.

να χαρακτηριστούν ως «ειδικές περιστάσεις» και να χρησιμοποιηθούν για να δικαιολογήσουν οποιοδήποτε αποτέλεσμα. Στο πλαίσιο αυτό, η εξέταση των ειδικών περιστάσεων έχει οδηγήσει σε πολλές περιπτώσεις στην άδικη μεταχείριση γεωγραφικών οντοτήτων όπως είναι τα νησιά. Κατά περίπτωση, δεν έχει δοθεί οποιαδήποτε δικαιολογία για τέτοιες αποφάσεις, εγείροντας ερωτήματα ως προς την πιθανή ύπαρξη διαδικαστικής παρανομίας.

Κατά συνέπεια, η προσέγγιση φαίνεται ότι αφορά την κατανομή και όχι την οριοθέτηση. Η προσέγγιση αυτή είναι αυθαίρετη και ιδιαίτερα προβληματική, καθώς δεν διαθέτει νομική βάση. Το Διεθνές Δικαστήριο φαίνεται, σε τέτοιες περιπτώσεις, να αγνοεί το γεγονός ότι η οριοθέτηση δεν είναι μια πράξη διανεμητικής δικαιοσύνης ή απονομής τίτλου υφαλοκρηπίδας εκ νέου, αλλά αναφέρεται σε ένα προϋπάρχον δικαίωμα. Ωστόσο, το Δικαστήριο δεν έχει διστάσει να ανακατανείμει περιοχές της υφαλοκρηπίδας. Ως εκ τούτου, έχουν δοθεί σε κράτη περιοχές της υφαλοκρηπίδας που ανήκουν δικαιωματικά σε άλλη χώρα. Επομένως μπορούμε να συμπεράνουμε ότι, όσον αφορά τα δικαιώματα των νησιών, σχεδόν όλες οι αποφάσεις του Διεθνούς Δικαστηρίου ήταν μέχρι έναν ορισμένο βαθμό αμφιλεγόμενες. Η αδικαιολόγητη απόδοση περιορισμένων δικαιωμάτων σε νησιά, στο πλαίσιο της ασαφούς αναφοράς σε «δικαιοσύνη», και η ανεξήγητη αδιαφορία για τα δικαιώματα ορισμένων κρατών στην εφαρμογή της οριοθέτησης, για να μην αναφέρουμε και τη μη αναγνώριση του δικαιώματος των νησιών σε ηπειρωτική υφαλοκρηπίδα, αποτελούν τουλάχιστον ατυχή προηγούμενα στη σχετική διεθνή νομολογία.

Η συζήτηση μέχρι τώρα καθιστά σαφές ότι η εκδίκηση υποθέσεων στο Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης εμπεριέχει υψηλό βαθμό αβεβαιότητας, επειδή η εν λόγω νομολογία επιδέχεται κριτικής και επειδή δεν υπάρχει σαφές μοτίβο πρόβλεψης του αποτελέσματος. Δεν υπάρχουν λόγοι να πιστεύουμε ότι η ελληνοτουρκική περίπτωση θα είναι διαφορετική. Πράγματι, δεν υπάρχει καμία σαφής ένδειξη, πόσο μάλλον βεβαιότητα, ότι το Δικαστήριο θα είναι πρόθυμο σήμερα να αλλάξει τη στάση του, απομακρυνόμενο από τα ασαφή κριτήρια που στο παρελθόν εισήγαγε στη νομολογία του και στρεφόμενο προς μια πιο συστηματική εφαρμογή σαφών νομικών αρχών. Ως εκ τούτου, η πιθανή παραπομπή της τουρκο-ελληνικής διαφοράς για την υφαλοκρηπίδα στο Αιγαίο είναι περισσότερο πιθανό να κριθεί με βάση την υπάρχουσα νομολογία και είναι εξαιρετικά αμφίβολο κατά πόσο το αποτέλεσμα θα είναι κοντά στις προσδοκίες που έχουν καλλιεργηθεί στην Ελλάδα για δεκαετίες. Τελικά, μεγάλο μέρος της συζήτησης σήμερα σχετικά με τις πιο τεχνικές πτυχές του θέματος αντικατοπτρίζει μια περιορισμένη ή λανθασμένη κατανόηση των ζητημάτων και μια αποτυχία να αντιμετωπιστεί το υποκείμενο αίτιο της σύγκρουσης.

Το θέμα της κυριαρχίας, από την άλλη πλευρά, επανεξετάζεται κριτικά και υπό το φως του φραγμού που θέτει στην εφαρμογή των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και την πραγμάτωση της δημοκρατίας, για να μην αναφέρουμε τα εμπόδια που θέτει στην επίτευξη των στόχων της περιφερειακής ή παγκόσμιας αγοράς και άλλων περιβαλλοντικών στόχων. Τέτοιου είδους ανησυχίες κυριαρχούν σήμερα στην ημερήσια διάταξη, και τόσο η Ελλάδα όσο και η Τουρκία είναι απολύτως αναγκαίο να προχωρήσουν πέρα από τις άκαμπτες έννοιες της εθνικής κυριαρχίας. Είναι πιθανό, επίσης, ότι σύντομα οι περιβαλλοντικές ανησυχίες θα αποτελέσουν

αιτία αμφισβήτησης της απόλυτης κυριαρχίας ενός κράτους. Τέτοια ζητήματα έρχονται όλο και περισσότερο στο προσκήνιο της ατζέντας της διεθνούς κοινότητας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Το ίδιο και η περιφερειακή σταθερότητα, η οποία αποτελεί προϋπόθεση για την προώθηση άλλων πολιτικών και στρατηγικών στόχων. Σε συνδυασμό με την πληθώρα των νέων κριτηρίων, την αυξανόμενη ανάγκη για εξισορρόπηση του νόμου και μη νομικών αιτιάσεων και την αυξανόμενη αντίσταση σε απολυταρχικές αντιλήψεις εθνικής κυριαρχίας, οδηγούν στο πιθανό συμπέρασμα ότι η προσφυγή των ελληνο-τουρκικών διαφορών στο Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης θα μπορούσε να οδηγήσει σε μια απόφαση, επηρεαζόμενη από λειτουργικά κριτήρια περισσότερο. Αυτό θα μπορούσε πιθανότατα να διευκολύνει ή να δικαιολογήσει τη διάσπαση των επίμαχων περιοχών. Σκεφτείτε ότι το άρθρο 123 του Δικαίου της Θάλασσας που αναφέρεται σε ημίκλειστες θάλασσες, όπως το Αιγαίο, ορίζει ότι τα κράτη που συνορεύουν με μια κλειστή ή ημίκλειστη θάλασσα πρέπει να συνεργάζονται μεταξύ τους κατά την άσκηση των δικαιωμάτων τους και κατά την εκτέλεση των καθηκόντων τους όσον αφορά, μεταξύ άλλων, τη διαχείριση και τη διατήρηση των έμβιων πόρων και την προστασία και διατήρηση του θαλάσσιου περιβάλλοντος. Βεβαίως, *stricto sensu*, δεν υπάρχει νομική υποχρέωση για τη συνεργασία εδώ. Αλλά, προφανώς, το πνεύμα του δικαίου που εκφράζεται στο άρθρο αφορά τη συνεργασία μεταξύ των παράκτιων κρατών για το κοινό καλό. Αυτή η αρχή είναι πολύ πιο πιθανό να ισχύσει σήμερα από ο,τι στο παρελθόν, λόγω των περιβαλλοντικών ζητημάτων.¹²

Καθίσταται προφανές, βάσει της προηγούμενης ανάλυσης, ότι η συζήτηση στην Ελλάδα για την υφαλοκρηπίδα και την ΑΟΖ δεν έχει ακριβή εικόνα της κατάστασης και δημιουργεί αντιπαλότητες. Το πρώτο βήμα για να αποδομηθούν οι αντιπαλότητες και οι διαφορές είναι ο περιορισμός των αντιπαραγωγικών συζητήσεων οι οποίες είναι θύματα, δέσμιες και όμηροι ενός εθνικιστικού λόγου. Αυτός αιχμαλωτίζει τις κυβερνήσεις στα δίχτυα μιας ρητορικής που καθιστά την αναζήτηση λύσεων ακόμα πιο δύσκολη. Δεύτερον, η επαναλαμβανομένη προβολή του Διεθνούς Δικαστηρίου της Χάγης ως του προτιμώμενου μέσου δημιουργεί προσδοκίες ευνοϊκής διευθέτησης. Ωστόσο, δεδομένης της νομολογίας του, είναι εξαιρετικά απίθανο ότι τέτοιες προσδοκίες θα ικανοποιηθούν. Υποστηρίζεται ότι πρέπει προοδευτικά να εισαχθεί στον δημόσιο λόγο μια πιο ισορροπημένη άποψη, σχετικά με τις πιθανές εκβάσεις. Τρίτον, μια μονομερής διακήρυξη της ΑΟΖ προς το παρόν δεν φαίνεται να είναι πρόσφορη: όχι μόνο θα αποτύχει να επιλύσει τις διμερείς διαφορές, αλλά πιθανότατα θα περιπλέξει περαιτέρω την κατάσταση και να θέσει σε κίνδυνο τις προοπτικές για μια ειρηνική διευθέτηση με βάση την πρόοδο που έχει ήδη σημειωθεί μέχρι τώρα. Τέλος, παρά τις δυσκολίες που προ-

¹² Όσον αφορά το ζήτημα του περιβάλλοντος βλ., μεταξύ άλλων Π. Γρηγορίου, «Οι καινοτόμες προτεραιότητες του Δικαίου της Θάλασσας ως προς την προστασία του περιβάλλοντος» και Ε. Δούση, «Η προστασία του περιβάλλοντος στη Μεσόγειο και τη Μαύρη Θάλασσα» και Στ. Περράκης (επιμ.) «Η Σύμβαση για το Δίκαιο της Θάλασσας. Εφαρμογές και εξελίξεις, 20 χρόνια μετά την υπογραφή της σύμβασης», (Αθήνα: Δίκαιο Σάκκουλα, 2005).

καλεί, η τρέχουσα οικονομική κρίση θα μπορούσε επίσης να θεωρηθεί ως ευκαιρία. Είναι πολύ δύσκολο να υπερασπιστούμε πλέον επίμονες θέσεις για μη επιμερισμό στην έρευνα και την εκμετάλλευση των φυσικών πόρων, ο οποίος είναι τόσο απαραίτητος σε αυτή την περίοδο κρίσης, μόνο και μόνο για να μην αποκτήσει κάτι ένα άλλο κράτος. Και φυσικά, θα μπορούσε να εξυπηρετηθεί ένας ευρύτερος σκοπός. Η συνεργασία, αντί η σύγκρουση, θα έχει δύο επιπλέον απτά αποτελέσματα: την απότομη μείωση των αμυντικών δαπανών και το άνοιγμα του δρόμου για συνεργασία μετά την εναρμόνιση στον τομέα αυτόν.¹³

¹³ Εισηγήσεις για πιθανά βήματα εξομάλυνσης των διμερών σχέσεων βλ. International Crisis Group, *Turkey and Greece: Time to Settle the Aegean Dispute*, Crisis Group Europe Briefing Ap.64, 19 Ιουλίου 2011.

ΛΙΒΑΝΟΣ: ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΕΣ ΙΔΡΥΣΗΣ ΤΟΜΕΑ ΥΔΡΟΓΟΝΑΝΘΡΑΚΩΝ

Gary Lakes

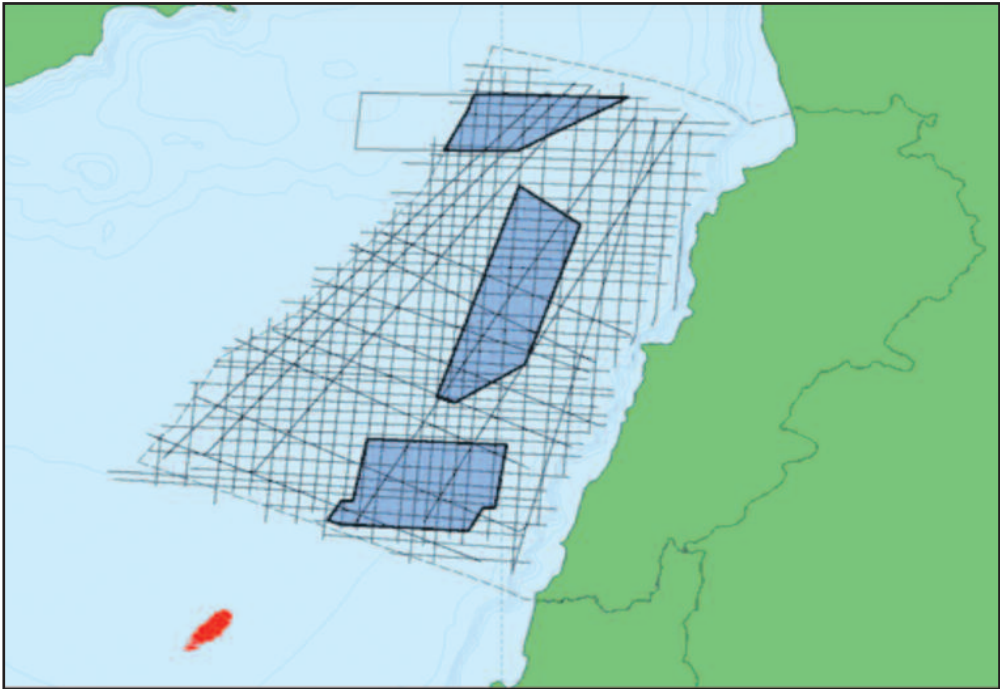
Η ανακάλυψη σημαντικών κοιτασμάτων φυσικού αερίου στα ανοικτά των ακτών του Ισραήλ το 2009 και το 2010 δημιούργησε μια νέα πολιτική δυναμική στην ανατολική Μεσόγειο. Οι ανακαλύψεις στη γεωλογική περιοχή με το όνομα «Λεκάνη της Λεβαντίνης» θα έχουν τεράστιο οικονομικό αντίκτυπο στο Ισραήλ και πιθανώς και στην Κύπρο, όπου κοινοποιήθηκε η πρώτη ανακάλυψη φυσικού αερίου τον Δεκέμβριο του 2011. Τόσο στο Ισραήλ όσο και στην Κύπρο, τις υπεράκτιες ανακαλύψεις ανέλαβε η αμερικανική εταιρεία Noble Energy. Αυτό οδήγησε στην ανάπτυξη μιας νέας σχέσης μεταξύ των δύο χώρων της ανατολικής Μεσογείου.

Στην περιοχή βρίσκονται υπό εξέλιξη έργα έρευνας και ανάπτυξης, τα οποία εκτελεί η Noble Energy και έχουν δημιουργήσει μια νέα διάσταση στις μακροχρόνιες πολιτικές διαφορές, καθώς πολιτικοί από τον Λίβανο υποστηρίζουν ότι οι ανακαλύψεις στις υπεράκτιες περιοχές του Ισραήλ βρίσκονται εντός της δικής τους αποκλειστικής οικονομικής ζώνης (ΑΟΖ) και η Τουρκία απαιτεί από την Κύπρο να σταματήσει τις έρευνες ανοικτής θάλασσας έως ότου βρεθεί πολιτική λύση στο «Κυπριακό πρόβλημα».

Μέχρι την ανακάλυψη από τη Noble Energy φυσικού αερίου στο τεμάχιο Ταμάρ το 2009, η διεθνής βιομηχανία εξερεύνησης ενέργειας είχε δώσει ελάχιστη προσοχή στην Ανατολική Μεσόγειο. Πίστευε ότι η περιοχή δεν υποσχόταν ικανοποιητικές ποσότητες υδρογονανθράκων, ωστόσο με την πρόοδο της τεχνολογίας οι διατηρήσεις σε περιοχές βαθέων υδάτων κατέστησαν δυνατή και επιτυχή την εκτέλεση εργασιών εξερεύνησης.

Η Γεωλογική Υπηρεσία των ΗΠΑ έχει υπολογίσει ότι εντός της περιοχής «Λεκάνη της Λεβαντίνης» υπάρχουν περίπου 122 τρισεκατομμύρια κυβικά πόδια ανακτήσιμων αποθεμάτων φυσικού αερίου και περίπου 1,7 δισεκατομμύρια βαρέλια αργού πετρελαίου. Στη παρούσα χρονική στιγμή (Ιανουάριος 2012) έχουν ανακαλυφθεί περίπου 33 τρισεκατομμύρια κυβικά πόδια φυσικού αερίου μόνο από τη Noble Energy. Αν και δεν έχουν ακόμα ανακαλυφθεί ποσότητες αργού πετρελαίου στην ανατολική Μεσόγειο, δεν υπάρχει καμία αμφιβολία ότι θα καταβληθούν προσπάθειες για το μέλλον.

Η ανακάλυψη του φυσικού αερίου στις υπεράκτιες περιοχές του Ισραήλ οδήγησε το κοινοβούλιο του Λιβάνου να παραβλέψει τη συνήθη εριστική πολιτική του και τον Αύγουστο του 2010 υπερψήφισε έναν νόμο περί υδρογονανθράκων, με σκοπό την ανάπτυξη των δικών του υπεράκτιων περιοχών (βλ. Χάρτη 1). Ο νόμος περιέχει διατάξεις για τη δημιουργία μιας Πετρελαϊκής Διοίκησης η οποία θα αναλάβει την ευθύνη για την ανάπτυξη των υδρογονανθράκων του Λιβάνου και την έναρξη ενός διαγωνισμού για αδειοδότηση υπεράκτιων ερευνών το ταχύτερο δυνατόν.

Χάρτης 1: Πιθανά υπεράκτια αποθέματα του Λιβάνου (πηγή: Petroleum Geo-Services)

Τον Οκτώβριο του 2010 το κοινοβούλιο του Λιβάνου απέστειλε επιστολή προς τον Γενικό Γραμματέα του ΟΗΕ, Μπαν Κι-Μουν, υποδεικνύοντας σημεία κατά μήκος των θαλάσσιων συνόρων του με το Ισραήλ. Το νότιο όριο των θαλάσσιων συνόρων όπως υποδεικνύεται από τον Λίβανο είναι νοτιότερα από το όριο στην περιοχή που έχει διεκδικήσει το Ισραήλ, δημιουργώντας έτσι ένα νέο μήλο έριδος μεταξύ Λιβάνου και Ισραήλ, που τώρα βρίσκονται τεχνικά σε εμπόλεμη κατάσταση.

Τον Ιανουάριο του 2007, ο Λίβανος και η Κύπρος υπέγραψαν συμφωνία οριοθέτησης θαλασσών. Η συμφωνία έχει επικυρωθεί από το κυπριακό κοινοβούλιο, αλλά όχι από το λιβανικό. Τον Νοέμβριο του 2010, ο πρώην πρωθυπουργός του Λιβάνου, Σάαντ Χαρίρι, επισκέφθηκε την Κύπρο για να συζητήσουν το υπεράκτιο σύνορο μεταξύ Λιβάνου και Κύπρου και τον σχηματισμό των αποκλειστικών οικονομικών ζωνών. Οι αρχές του Λιβάνου ήταν πρόθυμες να συζητήσουν αλλαγές στη συμφωνία του 2007.

Καθ' όλη αυτή τη περίοδο, μερικά από τα πολιτικά κόμματα του Λιβάνου εκμεταλλεύονταν την πολιτική κατάσταση επικεντρώνόμενα στη διαφορά στα παράκτια θαλάσσια σύνορα μεταξύ Λιβάνου και Ισραήλ, κατηγορώντας το Ισραήλ για έρευνες στις υπεράκτιες περιοχές του Λιβάνου με σκοπό υφαρπαγής των αποθεμάτων των υδρογονανθράκων του.

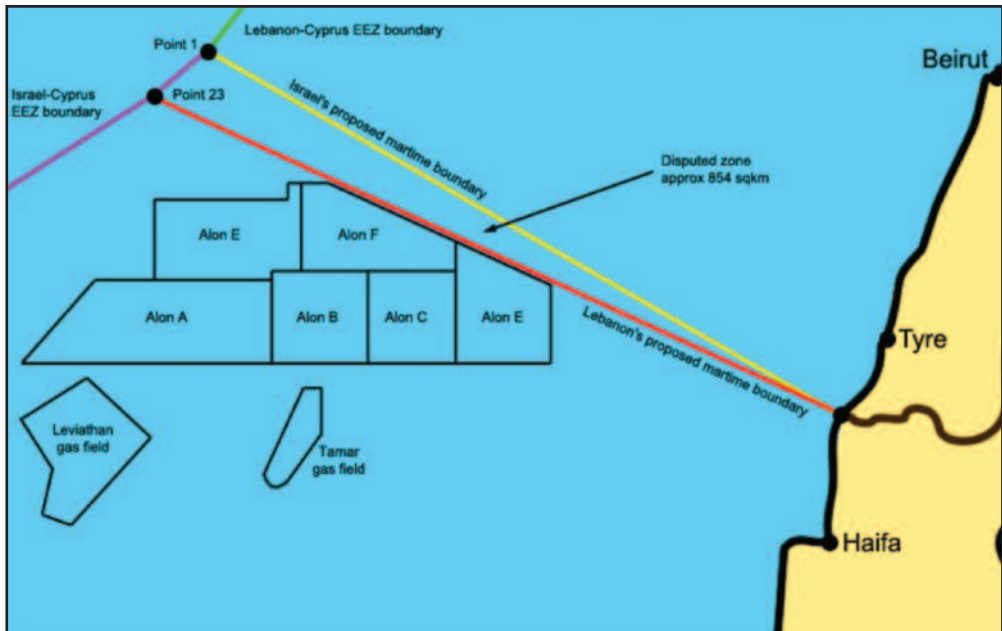
Τη λιβανοκυπριακή συνάντηση στη Λευκωσία ακολούθησε, τον Δεκέμβριο του 2010, μια συμφωνία μεταξύ Ισραήλ και Κύπρου για τη θαλάσσια οριοθέτηση και τις αντίστοιχες ΑΟΖ. Τα κοινοβούλια των δύο κρατών, Κύπρου και Ισραήλ, έχουν επικυρώσει τη συμφωνία. Επιπλέον, η Κύπρος και το Ισραήλ (από τον Ιανουάριο του 2012) βρίσκονται στη διαδικασία της οριστικοποίησης μιας συμφωνίας μοναδοποίησης, η οποία θα επιτρέψει την εκμετάλλευση των υδρογονανθράκων που βρίσκονται σε ολόκληρη την κοινή υπεράκτια περιοχή των συνόρων τους.

Τον Φεβρουάριο του 2011, ο Λίβανος ζήτησε από τον ΟΗΕ να διευρύνει την εντολή της UNIFIL για να συμπεριλάβει τις υπεράκτιες οριοθετήσεις. Η απάντηση ήταν ότι αυτό δεν είναι δυνατόν, δεδομένου ότι η εντολή της UNIFIL περιορίζεται στον χερσαίο χώρο του Λιβάνου και δεν μπορεί να επεκταθεί σε υπεράκτιες περιοχές. Ο Λίβανος τότε ξεκίνησε μεμονωμένες επαφές με μέλη της UNIFIL, προκειμένου το πολεμικό ναυτικό τους να βοηθήσει στην οριοθέτηση της παράκτιας περιοχής με το Ισραήλ. Επιπλέον, ο πρωθυπουργός του Λιβάνου, Νατζίμπ Μικάτι, ζήτησε από τον πρωθυπουργό της Βρετανίας, Ντέιβιντ Κάμερον, κατά τη διάρκεια επίσκεψης στο Λονδίνο, το ναυτικό του Ηνωμένου Βασιλείου να βοηθήσει στην υπεράκτια οριοθέτηση με το Ισραήλ, όπως είχε πράξει κατά τη διάρκεια των Παλαιστινιακών Όρων Εντολής, αν και η Βρετανία δεν είναι μέλος της UNIFIL.

Έγινε επίσης μια προσπάθεια από τον Λίβανο να εμπλακεί στη διαφωνία αυτή και η Κύπρος. Τον Ιούνιο του 2011, ο υπουργός Εξωτερικών του Λιβάνου, Αντνάν Μανσούρ, απέστειλε επιστολή προς τον Γενικό Γραμματέα του ΟΗΕ όπου αναφέρει ότι ο Λίβανος θεωρεί πως η υπεράκτια αυτή συμφωνία οριοθέτησης που έχουν υπογράψει η Κύπρος και το Ισραήλ αποτελεί «παραβίαση της κυριαρχίας του Λιβάνου και των οικονομικών δικαιωμάτων του», και απειλή για την «ειρήνη και την ασφάλεια στην περιοχή».

Κατά τη διάρκεια της διάσκεψης για την ενέργεια, στη Λευκωσία τον Ιούλιο του 2011, η οποία ασχολήθηκε με το θέμα των κοιτασμάτων υδρογονανθράκων στη περιοχή «Λεκάνη της Λεβαντίνης», ο πρώην πρωθυπουργός του Λιβάνου, Φουάντ Σινιόρα, ανέφερε ότι ο Λίβανος είχε καθορίσει μονομερώς τα βόρεια και τα νότια σύνορα της ανοικτής θάλασσάς του. Όπως είπε ο κ. Σινιόρα, «Εμείς [ο Λίβανος] να είστε βέβαιοι ότι διαφυλάττουμε τα κυριαρχικά μας δικαιώματα επί των υπεράκτιων πόρων μας και, ταυτόχρονα, συνεργαζόμαστε στενά με την Κύπρο και άλλους διεθνείς οργανισμούς για να διασφαλίσουμε την προστασία των δικαιωμάτων κάθε χώρας, τίποτα λιγότερο και τίποτα περισσότερο».

Τον Ιούλιο του 2011, το Ισραήλ, με επιστολή του προς τον ΟΗΕ, υπέδειξε τα σημεία στην Ανατολική Μεσόγειο τα οποία θεωρεί ότι είναι τα θαλάσσια σύνορα μεταξύ της επικράτειάς του και των υπεράκτιων περιοχών του Λιβάνου. Οι αξιώσεις του Ισραήλ, οι οποίες καταλήγουν στο δυτικότερο άκρο του σημείου 1, επικαλύπτουν τα σημεία που αξίωσε ο Λίβανος, καθιστώντας υπό διεκδίκηση μια υπεράκτια περιοχή 850 τετραγωνικών χιλιομέτρων (βλ. Χάρτη 2).

Χάρτης 2: Η θαλάσσια συνοριακή διαφωνία μεταξύ Ισραήλ και Λιβάνου
(πηγή: Lebanonwire)

Τον Αύγουστο του 2011, το κοινοβούλιο του Λιβάνου επικύρωσε με νόμο του τις συντεταγμένες της οριοθετικής γραμμής μεταξύ του Λιβάνου και του Ισραήλ, βάσει των σημείων που έχουν ήδη υποβληθεί στον ΟΗΕ. Κατά τη διάρκεια του 2011, πολιτικοί στον Λίβανο και στο Ισραήλ συνέχισαν να διατυπώνουν απειλές, να ισχυρίζονται ότι γίνεται καταπάτηση και να προειδοποιούν στην περίπτωση πιθανής μελλοντικής αξιοποίησης της ανοικτής θάλασσας για την εξόρυξη πετρελαίου ή φυσικού αερίου.

Οι αντιπροσωπείες για τα συμφέροντα της ενέργειας του Λιβάνου και της Κύπρου συναντήθηκαν στη Λευκωσία τον Νοέμβριο του 2011 για να συζητήσουν ένα αίτημα του Λιβάνου για την τροποποίηση της συμφωνίας οριοθέτησης του 2007.

Κατά τη συνάντηση, η πλευρά του Λιβάνου ζήτησε να επεκταθεί η μέση γραμμή μεταξύ των δύο χωρών προς τον νότο, στο σημείο το οποίο αναφέρεται ως «σημείο 23». Ο Λίβανος επιθυμεί να γίνει το τριμερές σημείο όπου θα συναντηθούν οι περιοχές της Κύπρου, του Λιβάνου και του Ισραήλ. Ωστόσο, η Κύπρος αρνήθηκε το αίτημα και εξήγησε τη θέση της στην αντιπροσωπεία του κοινοβουλίου του Λιβάνου. Οι δύο πλευρές συμφώνησαν να κρατήσουν το θέμα ανοικτό προς συζήτηση, αλλά η μέση γραμμή που συμφωνήθηκε το 2007 δεν αναμένεται να αλλάξει. Ο Λίβανος και η Κύπρος συμφώνησαν να συνεχίσουν τη μελλοντική συνεργασία τους για τις θαλάσσιες πολιτικές και την ενέργεια.

Πρέπει όμως να τονιστεί ότι η Κύπρος δεν είναι σε θέση να συμφωνήσει για τη μετακίνηση σε νοτιότερο σημείο της μέσης γραμμής με τον Λίβανο. Επειδή η συμφωνία της Κύπρου στο

αίτημα του Λιβάνου θα σήμαινε ότι η Λευκωσία θα αναγνώριζε τα νότια σύνορα του Λιβάνου με το Ισραήλ, ένα βήμα που θα επηρέαζε τη συμφωνία οριοθέτησης που έχει υπογράψει και κυρώσει με το Ισραήλ.

Η συμφωνία οριοθέτησης των θαλάσσιων περιοχών ανάμεσα στην Κύπρο και στον Λίβανο, τον Ιανουάριο του 2007, δεν περιλαμβάνει αναφορά στο σημείο 23 – αναγνωρίζονται τα σημεία κατά μήκος της διαχωριστικής γραμμής μεταξύ των δύο χωρών από το σημείο 1 στο σημείο 6.

Ουσιαστικά, η συναίνεση της Κύπρου για την επέκταση της γραμμής με τον Λίβανο νότια έως το σημείο 23 θα αποτελούσε αποδοχή των αξιώσεων του Λιβάνου στη νότια θαλάσσια γραμμή με το Ισραήλ, πράξη που θα μπορούσε να έχει σοβαρές επιπτώσεις στη σταθερή διεύρυνση των ενεργειακών σχέσεων Κύπρου και Ισραήλ. Σύμφωνα με τους όρους της συμφωνίας Κύπρου και Λιβάνου, η οποία καταγράφηκε και μονογραφήθηκε από τις δύο πλευρές, δεν είναι δυνατόν η Κύπρος να συμμορφωθεί με το αίτημα του Λιβάνου, καθώς αυτό θα άλλαζε τους όρους της συμφωνίας οριοθέτησης με το Ισραήλ, η οποία έχει κυρωθεί από τα δύο μέρη και τα αντίστοιχα κοινοβούλια.

Επίσης, η αλλαγή της συμφωνίας με την Κύπρο μπορεί να έχει επιπτώσεις στα ίδια τα σχέδια του Λιβάνου για τη δημιουργία του τομέα των υδρογονανθράκων. Αφού εντοπίστηκαν υδρογονάνθρακες στη «Λεκάνη της Λεβαντίνης» ο Λίβανος έχει όλο και μεγαλύτερη επίγνωση των ενεργειακών του δυνατοτήτων και επιθυμεί να εξελίξει τον τομέα των υδρογονανθράκων, παρά τις πολιτικές επιπλοκές στην περιοχή.

Όπως ορίζονται σήμερα τα θαλάσσια σύνορα, η γραμμή Λιβάνου-Ισραήλ τέμνεται κάθετα στα θαλάσσια σύνορα με την Κύπρο, έτσι δεν θα επιφέρει μεγάλη αλλαγή στην Κύπρο η μεταβολή του συνόρου μεταξύ Λιβάνου και Ισραήλ και δεν θα έχει καμία επίπτωση στην κυπριακή ΑΟΖ. Ως εκ τούτου, η επίλυση του ζητήματος αφορά τον Λίβανο και το Ισραήλ.

Μετά τη συνάντηση στη Λευκωσία τον Νοέμβριο 2011, το θέμα της αναπροσαρμογής της συμφωνίας οριοθέτησης μεταξύ του Λιβάνου και της Κύπρου έχει ξεθωριάσει. Φαίνεται ότι ο Λίβανος θα βασιστεί στις διεθνείς διπλωματικές πηγές για την επίλυση του ζητήματος των νότιων συνόρων του με το Ισραήλ, και το επίμαχο ζήτημα μπορεί να χρειαστεί ακαθόριστο χρονικό διάστημα. Παρά το γεγονός ότι το Ισραήλ έχει διεκδικήσει υδάτινα τεμάχια που βρίσκονται κοντά στη μέση γραμμή, κανένα από αυτά δεν εμπίπτει στην αμφιλεγόμενη περιοχή των 850 τετραγωνικών χιλιομέτρων. Το Ισραήλ έχει εντοπίσει διάφορα ανεξερεύνητα αποθέματα εντός της υπεράκτιας περιοχής του και είναι απίθανο να διακινδυνεύσει μια σύγκρουση με τον Λίβανο προσπαθώντας να διεξαγάγει σεισμική έρευνα ή εξόρυξη σε περιοχή την οποία διεκδικεί ο Λίβανος.

Μετά την ψήφιση του νόμου για τους υδρογονάνθρακες από τον Λίβανο το 2010 και τις μετέπειτα ανακοινώσεις από την κυβέρνηση ότι ένας γύρος αδειοδότησης θα ξεκινήσει κάποια στιγμή κατά τη διάρκεια του πρώτου τριμήνου του 2012, διεθνείς πετρελαϊκές εταιρείες έδειξαν σημαντικό ενδιαφέρον για την προοπτική της εξερεύνησης και της ανάπτυξης στην ανοικτή θάλασσα του Λιβάνου. Ωστόσο, δεν έχει διοριστεί ακόμα η Πετρελαϊκή Διοίκηση, πράγμα το οποίο οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στην αδυναμία των πολιτικών κομμάτων του

Λιβάνου να συμφωνήσουν σχετικά με τη σύνθεσή της και την εκπροσώπηση των πολιτικών συμφερόντων σε αυτήν. Η κυβέρνηση είχε θέσει προθεσμία για να σχηματιστεί η Διοίκηση μέχρι το τέλος του 2011. Η αποτυχία αυτή έχει αναπόφευκτα οδηγήσει σε καθυστέρηση της έναρξης του πρώτου γύρου αδειοδότησης. Πρόσφατα, η λιβανική κυβέρνηση ανακοίνωσε ότι θα ξεκινήσει τον πρώτο γύρο αδειοδότησης κατά το πρώτο εξάμηνο του 2012.

Η ΒΕΛΤΙΣΤΗ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΤΟΥ ΦΥΣΙΚΟΥ ΠΛΟΥΤΟΥ

Leonor Coutinho

Οι πρόσφατες ανακαλύψεις των αποθεμάτων φυσικού αερίου και η συνεχιζόμενη εξερεύνηση στην Ανατολική Μεσόγειο έχουν προσελκύσει το ενδιαφέρον ξένων επενδυτών στην περιοχή, καθώς και των κυβερνήσεων και των διαφόρων ομάδων συμφερόντων, οι οποίες περιμένουν ανυπόμονα να αξιοποιήσουν αυτούς τους πόρους και να αποκομίσουν οφέλη. Μετά την ανακάλυψη από το Ισραήλ μεγάλων αποθεμάτων φυσικού αερίου στον τομέα Λεβιάθαν, ανοικτά της βόρειας ακτής, η Κύπρος άρχισε έρευνες σε παρακείμενες περιοχές, όπου πιστεύεται ότι είναι επίσης πιθανό να αποφέρουν σημαντικά αποθέματα φυσικού αερίου. Πολλές μελέτες κατέδειξαν ότι, σε γενικές γραμμές, οι πλούσιες σε πόρους χώρες αναπτύσσονται πιο αργά από τις γειτονικές χώρες τους οι οποίες δεν έχουν πόρους, αντί να συμβαίνει αυτό με ταχύτερο ρυθμό, όπως θα ανέμενε κανείς. Το φαινόμενο, στη βιβλιογραφία, χαρακτηρίζεται ως η «κατάρα των πόρων». Αυτή η εργασία¹ θα αναλύσει εν συντομία πώς πρέπει να διαχειριστεί μια χώρα τα έσοδα από τους φυσικούς πόρους, εξετάζοντας πρώτα τις προϋποθέσεις της θεωρητικής βιβλιογραφίας και στη συνέχεια τι έχει γίνει, στην πράξη, σε ένα επιλεγμένο φάσμα χωρών, παρουσιάζοντας ταυτόχρονα ιστορίες αποτυχίας και επιτυχίας. Οι περιπτώσιολογικές μελέτες βοηθούν με την ανάδειξη των παγίδων που πρέπει να αποφεύγονται και των επιτυχημένων πρακτικών και ίσως παρουσιάζουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον για χώρες όπως το Ισραήλ και την Κύπρο, οι οποίες έχουν ανακαλύψει ή πρόκειται κατά πάσα πιθανότητα να ανακαλύψουν νέα αποθέματα.

1. Η «κατάρα» εν συντομία

Διάφορες μελέτες επιχειρήσαν να αναδείξουν τις αιτίες για την «κατάρα των πόρων» στις προικισμένες με πόρους οικονομίες. Μπορούν να ομαδοποιηθούν σε εξι κατηγορίες: (α) Την «ολλανδική νόσο», (β) την αποδυνάμωση της διακυβέρνησης και τις συγκρούσεις, (γ) την υπερεπένδυση σε έργα, (δ) την υποεπένδυση σε ανθρώπινο δυναμικό, (ε) τις ανεπαρκώς αναπτυσσόμενες χρηματοοικονομικές αγορές και, (στ) την αυξανόμενη μακροοικονομική μεταβλητότητα.

¹ Η εργασία αντλεί αναφορές από το άρθρο: L. Coutinho (2011), «The Resource Curse and Fiscal Policy», *Cyprus Economic Policy Review*, Τόμ. 5, Αρ. 1, σελ. 43-70. Μια προηγούμενη εκδοχή της παρούσας εργασίας έχει δημοσιευτεί από το Europrism Research τον Ιούνιο 2011 στην ιστοσελίδα: www.europrism.eu.

Η «ολλανδική νόσος»

Τα πρώτα συμπτώματα της «κατάρας των πόρων» παρατηρήθηκαν στην Ολλανδία μετά την ανακάλυψη φυσικού αερίου στα παράλια της Βόρειας Θάλασσας, στα τέλη της δεκαετίας του 1950. Η «ολλανδική νόσος», όπως έγινε γνωστή, αναφέρεται στη συρρίκνωση του υπόλοιπου εμπορεύσιμου τομέα (π.χ. κατασκευές, γεωργία, τουρισμός) μετά την αύξηση των κερδών από τον ανθηρό τομέα των φυσικών πόρων (π.χ. πετρέλαιο, φυσικό αέριο, άνθρακας ή ορυκτά). Αυτή η συρρίκνωση επέρχεται κυρίως λόγω ανατίμησης της πραγματικής συναλλαγματικής ισοτιμίας, η οποία κατά κανόνα ακολουθεί την ανακάλυψη των φυσικών πόρων και προκύπτει από έναν συνδυασμό της ονομαστικής ανατίμησης και του εγχώριου πληθωρισμού. Η εισροή συναλλάγματος ενθαρρύνει την αύξηση της ζήτησης για το εθνικό νόμισμα, δημιουργώντας ονομαστική ανατίμηση (στα καθεστώτα σταθερών ισοτιμιών η πραγματική ανατίμηση θα σηματοδοτηθεί από αύξηση της προσφοράς χρήματος και πληθωρισμό). Συνοδεύεται από αύξηση της ζήτησης για αγαθά και υπηρεσίες η οποία ασκεί ανοδικές πιέσεις στις εγχώριες μη εμπορεύσιμες αξίες και κατά συνέπεια στον εγχώριο πληθωρισμό. Η ανατίμηση της πραγματικής συναλλαγματικής ισοτιμίας μειώνει τις εξαγωγές σε τομείς εκτός των φυσικών πόρων και αυξάνει τις εισαγωγές. Οι επιπτώσεις αυτές ενισχύονται περαιτέρω από τον εξωτερικό δανεισμό, αφού οι πλούσιες σε φυσικούς πόρους χώρες έχουν μεγαλύτερη πρόσβαση στις κεφαλαιαγορές όταν οι τιμές των πόρων είναι υψηλές. Ο εξωτερικός δανεισμός που σε πολλές περιπτώσεις συνοδεύει την αύξηση των τιμών ενισχύει την εισροή συναλλάγματος, εντείνοντας ακόμα περισσότερο τις ανοδικές πιέσεις στη συναλλαγματική ισοτιμία.

Επιδείνωση της διακυβέρνησης και των συγκρούσεων

Πιο πρόσφατα, η «κατάρα των πόρων» έχει επίσης αποδοθεί στην αδυναμία των θεσμικών οργάνων. Η απροσδόκητη ανακάλυψη άφθονων φυσικών πόρων επιτρέπει σε μια κυβέρνηση να πιστωθεί και να αναδιανείμει υπεραξία, με αποτέλεσμα την κερδοσκοπία από ορισμένες ομάδες συμφερόντων. Οι κερδοσκοπικές δραστηριότητες εκτρέπουν πόρους από παραγωγικές χρήσεις και ισοδυναμούν με καθαρή ζημία για την κοινωνία. Η πίεση από την πλευρά των διαφόρων ομάδων συμφερόντων, σε συνδυασμό με την αδυναμία των θεσμικών οργάνων, οδηγεί σε εσφαλμένη κατανομή των εσόδων. Προηγούμενες μελέτες δείχνουν ότι όταν οι εθνικές κυβερνήσεις ενδίδουν στην κερδοσκοπία των ομάδων συμφερόντων, προκύπτει το λεγόμενο «φαινόμενο αδηφαγίας», εξαιτίας του οποίου χάνονται τα οφέλη της ανάπτυξης από τα έσοδα των πόρων.² Η επιδείνωση της θέσης των θεσμών στην περίπτωση αυτή δεν ευνοεί την ειρηνική επίλυση της σύγκρουσης αυτού του τύπου, με απώλειες για όλα τα εμπλεκόμενα μέρη.

² P. Lane και A. Tornell. (1996), «Power, Growth and the Voracity Effect», *Journal of Economic Growth*, τχ. 1, σελ. 213-41.

Υπερεπενδύσεις σε φυσικό κεφάλαιο

Μια άλλη αρνητική πτυχή που έχει παρατηρηθεί σε χώρες πλούσιες σε φυσικούς πόρους είναι ότι τα έκτακτα έσοδα διοχετεύονται σε χαμηλής απόδοσης, υπερβολικά φιλόδοξα έργα, παραγκωνίζοντας τους ιδιώτες επενδυτές, τα οποία συχνά συρρικνώνονται ή ακόμη εγκαταλείπονται όταν μειώνονται τα έσοδα (όπως έγινε στην περίπτωση του Μεξικού ή της Σαουδικής Αραβίας). Η αβεβαιότητα των εσόδων δημιουργεί έναν κύκλο ανόδου και ύφεσης στις κρατικές επενδύσεις, που συνδέεται με πολύ υψηλό κόστος προσαρμογής των επενδύσεων, όπως για παράδειγμα το κόστος της κατάρτισης νέων εργαζομένων όταν τα επίπεδα των επενδύσεων είναι απρόσμενα υψηλά και της απόλυσης εργαζομένων όταν επέρχεται απροσδόκητη κάμψη.³

Ανεπάρκεια επενδύσεων στο ανθρώπινο κεφάλαιο

Στις πλούσιες χώρες, η χαμηλή απόδοση των πόρων έχει επίσης συσχετιστεί με μείωση των επενδύσεων στο ανθρώπινο δυναμικό. Συχνά διαπιστώνεται ότι τα εναλλακτικά μέτρα της εκπαίδευσης (π.χ. σχολική φοίτηση) είναι αντιστρόφως ανάλογη της αφθονίας των φυσικών πόρων.⁴ Μια πιθανή εξήγηση είναι ότι το φυσικό κεφάλαιο παραγκωνίζει το ανθρώπινο κεφάλαιο, αυξάνοντας το κόστος ευκαιρίας της επένδυσης στην εκπαίδευση. Οι δραστηριότητες που αφορούν τους φυσικούς πόρους, όπως η εξόρυξη, συνήθως απαιτούν σχετικά χαμηλό επίπεδο δεξιοτήτων. Η σχετική αφθονία των θέσεων απασχόλησης στους τομείς αυτούς σημαίνει ότι η οικονομική απόδοση της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης είναι σχετικά χαμηλή (δεδομένου ότι η πιθανότητα της ανεργίας για άτομα με ειδικές δεξιότητες είναι σχετικά υψηλή και η μισθολογική διαφορά σχετικά μικρή). Παράλληλα, η ύπαρξη μεγάλης δεξαμενής ανειδίκευτων εργαζομένων δεν ενθαρρύνει τις επενδύσεις σε δραστηριότητες που απαιτούν ειδικευμένο εργατικό δυναμικό, που είναι αυτό το οποίο μπορεί να προάγει την οικονομική ανάπτυξη μέσω της τεχνολογικής προόδου.

Υπανάπτυκτες χρηματοοικονομικές αγορές

Σε ορισμένες χώρες, η αφθονία των πόρων συνδέεται επίσης με την ελλιπή ανάπτυξη των χρηματοοικονομικών αγορών, οι οποίες εμποδίζουν την αποτελεσματική κατανομή των πόρων σε πιθανές επενδύσεις, αποτρέπουν την κινητοποίηση υψηλότερων επιπέδων αποταμιεύσεων και δυσχεραίνουν την ανάπτυξη των χρηματοοικονομικών εργαλείων για την αντιμετώπιση της αστάθειας των τιμών των πόρων. Η υπολειτουργία των χρηματοοικονομικών αγορών στις πλούσιες σε πόρους χώρες πιθανώς σχετίζεται με τον κυρίαρχο ρόλο της κυβέρνησης στο σύνολο των επενδύσεων και την αδυναμία του ιδιωτικού τομέα.⁵

³ J. Sachs και A. Warner (2001), «The Curse of Natural Resources», *European Economic Review*, τχ. 45, σελ. 827-838.

⁴ T. Gylfason (2001), «Natural Resources, Education, and Economic Development», *European Economic Review*, τχ. 45, σελ. 847-859.

⁵ M. Nili και M. Rastad (2007), «Addressing the Growth Failure of the Oil Economies: The Role of Financial Development», *The Quarterly Review of Economics and Finance*, 46, 726-740.

Μακροοικονομική αστάθεια

Οι πλούσιες σε πόρους χώρες βιώνουν συνήθως ιδιαίτερα ενταταμένους επιχειρηματικούς κύκλους σε σύγκριση με τις φτωχές σε πόρους χώρες.⁶ Ένας από τους κύριους λόγους για αυτό είναι ότι οι δημοσιονομικές πολιτικές που επιτείνουν τις κυκλικές διακυμάνσεις συχνά ερμηνεύουν την άνοδο και την πτώση των τιμών των φυσικών πόρων ως μακροοικονομική αστάθεια. Η τάση αυτή μπορεί να επιδεινωθεί ακόμη περισσότερο από την πρόσβαση σε φθηνές πιστώσεις στις διεθνείς κεφαλαιαγορές, όταν επικρατούν ραγδαίες αυξήσεις των τιμών. Αυτή η κυκλικότητα και ο επακόλουθος πληθωρισμός προκαλούν υπερθέρμανση της οικονομίας, επιδεινώνουν το πρόβλημα της ανατίμησης του τοπικού νομίσματος και υπονομεύουν την αξιοπιστία της νομισματικής ή της συναλλαγματικής πολιτικής για τη συγκράτησή του. Επιπλέον, η συσσώρευση του χρέους οδηγεί σε υψηλά σπρεντ (αποκλίσεις των επιτοκίων από τη μονάδα αναφοράς) όταν μειώνονται οι τιμές των φυσικών πόρων. Στην πραγματικότητα, οι αναπτυξιακές μελέτες έχουν αποδώσει την «κατάρτα των πόρων» σε χώρες πετρελαιοπαραγωγούς όπως η Νιγηρία στο πρόβλημα υπερχρέωσης κατά τη δεκαετία του 1970, όταν οι χώρες αυτές χρησιμοποιούσαν τα έσοδα από βασικά προϊόντα ως εγγύηση για να δημιουργήσουν υπερβολικά χρέη όταν οι τιμές του πετρελαίου ήταν υψηλές. Λόγω της κατάρρευσης των τιμών του πετρελαίου τη δεκαετία του 1980 αυτές οι χώρες βρέθηκαν σε αδυναμία να εξυπηρετήσουν τα χρέη τους.⁷

Η κακή διαχείριση των έκτακτων εσόδων μπορεί πράγματι να είναι μια από τις σημαντικότερες αιτίες για την κατάρτα των πόρων, στην οποία μπορούν να αποδοθούν και άλλα αίτια (π.χ., η ανατίμηση των συναλλαγματικής ισοτιμίας μπορεί να επιδεινωθεί λόγω του κρατικού δανεισμού, και η μακροοικονομική αστάθεια μπορεί να ενταθεί από προκυκλικές δημοσιονομικές πολιτικές). Για τον λόγο αυτόν, είναι χρήσιμο να εξεταστεί τι ορίζει η θεωρία ως βέλτιστες πρακτικές όσον αφορά τη χρήση των έκτακτων εσόδων από τους πόρους.

2. Η βέλτιστη χρήση των εσόδων: Θεωρία

Εξομάλυνση της κατανάλωσης

Αν η εξομάλυνση της κατανάλωσης βελτιώνει το επίπεδο κοινωνικής πρόνοιας, όπως διατυπώνουν στη θεωρία του μόνιμου εισοδήματος της κατανάλωσης οι Φρίντμαν και Μοντιλιάνι, τότε οι τρέχουσες δαπάνες θα πρέπει να βασίζονται στην εκτίμηση του μόνιμου και όχι του τρέχοντος εισοδήματος.⁸ Οι περισσότεροι φυσικοί πόροι (όπως το πετρέλαιο) εξαντλούνται

⁶ J. Frankel (2011), «A Solution to Fiscal Pro-cyclicality: The Structural Budget Institutions Pioneered by Chile», υπό έκδοση, *Fiscal Policy & Macroeconomic Performance*, συντάχθηκε από τον Luis Felipe Céspedes, Jordi Galí, και τον Yan Carrière Swallow. Επίσης NBER, έγγραφο εργασίας Αρ. 16945.

⁷ O. Manzano και R. Rigobon (2008), «Resource Curse or Debt Overhang», *Economia* 9, τχ. 1, φθινόπωρο· NBER WP 8390.

⁸ R. E. Hall (1978), «Stochastic Implications of the Life Cycle-Permanent Income Hypothesis: Theory and Evidence», *Journal of Political Economy*, 86:6, σελ. 971-87.

και μπορεί να καταστούν άνευ αντικειμένου, ενώ ταυτόχρονα οι τιμές τους είναι ευμετάβλητες. Οι μετρήσεις του μόνιμου εισοδήματος σε χώρες πλούσιες σε φυσικούς πόρους πρέπει να συνυπολογίζουν αυτά τα χαρακτηριστικά. Οι δαπάνες πρέπει να βασίζονται στην παρούσα αξία των αναμενόμενων εσόδων, λαμβάνοντας υπόψη την αβεβαιότητα των τιμών και την αβεβαιότητα για τον χρόνο εξάντλησης των πόρων. Αυτό σημαίνει ότι τα έσοδα θα πρέπει να αποθηκευτούν και να επενδυθούν στις καλές εποχές, ώστε η απόδοση των επενδύσεων να αποτελεί μια μόνιμη ροή εισοδήματος, ακόμη και όταν αυξηθούν οι δαπάνες αντλώντας από τις αποταμιεύσεις σε δύσκολες περιόδους, για τη διατήρηση της κατανάλωσης και των επενδύσεων.

Διαγενεακή ισότητα

Ένας άλλος λόγος για να αποταμιευτούν τα έκτακτα έσοδα από τους πόρους είναι η διασφάλιση της διαγενεακής ισότητας: δηλαδή, πρέπει να διασφαλιστεί η ευημερία των μελλοντικών γενεών, καθώς το ιδιοκτησιακό δικαίωμα των υφιστάμενων αποθεμάτων δεν αφορά απαραίτητα μόνο τη σημερινή γενιά. Καθώς οι πόροι εξαντλούνται, απαιτείται μια μακροπρόθεσμη πρόβλεψη, με ένα μέρος των σημερινών αποθεμάτων να φυλάσσεται για τις μελλοντικές γενιές οι οποίες θα κληρονομήσουν τις σταδιακά μειούμενες ποσότητες του προικοδοτήματος των πόρων.

Δεσμευτικοί δημοσιονομικοί κανόνες

Στο πλαίσιο αυτό, δεσμευτικοί δημοσιονομικοί κανόνες μπορούν να χρησιμοποιηθούν για να περιορίσουν τη σπατάλη των εσόδων των πόρων και να εγγυηθούν τη βέλτιστη απόδοση των αποταμιεύσεων. Υπάρχουν διάφορα είδη κανόνων που μπορούν να υιοθετηθούν. Το Εκουαδόρ, για παράδειγμα, καθόρισε ανώτατο όριο για το έλλειμμα στους τομείς που δεν αφορούν τους φυσικούς πόρους, ενώ η Χιλή έχει θέσει ανώτατο όριο για το διαρθρωτικό έλλειμμα του προϋπολογισμού. Το βασικό σημείο είναι να «αποστειρωθούν» οι δημόσιες δαπάνες από τις διακυμάνσεις των τιμών των φυσικών πόρων. Η αποσύνδεση της δημοσιονομικής πολιτικής από τις διακυμάνσεις των εσόδων συμβάλλει στην ελαχιστοποίηση των επιπτώσεων της «ολλανδικής νόσου», μέσω του περιορισμού των δημοσιονομικών δαπανών. Επίσης συγκρατεί την αύξηση της εγχώριας απορρόφησης και τον πληθωρισμό. Επιπλέον, η δημοσιονομική πολιτική μπορεί να «αποστειρώσει» ένα τμήμα των εσόδων χάρη στην αποπληρωμή του δημόσιου εξωτερικού χρέους, αφαιρώντας την πίεση που μπορεί να ασκηθεί σε σχέση με την πραγματική συναλλαγματική ισοτιμία. Αυτό θα ενισχύσει επίσης τη δημοσιονομική θέση της κυβέρνησης και θα της πρόσφέρει τη δυνατότητα ελιγμών κατά τις περιόδους όπου θα σημειώνεται μείωση των εσόδων. Η βασική πρόκληση στην εφαρμογή των δημοσιονομικών κανόνων, όμως, είναι ότι (για τον καθορισμό του βέλτιστου επιπέδου των κρατικών αποταμιεύσεων) πρέπει να αναφέρονται σε μετρήσεις του μόνιμου εισοδήματος οι οποίες ενδέχεται να χαρακτηρίζονται από εσφαλμένες μετρήσεις και πολιτική χειραγώγηση. Μια πρόσφατη μελέτη υποστηρίζει τη σημασία της δημιουργίας ενός συστήματος που αποφεύγει τις σταθερά αισιόδοξες προβλέψεις από την πλευρά της κυβέρνησης, για παράδειγμα

με τον διορισμό ανεξάρτητων εμπειρογνομόνων οι οποίοι θα είναι επιφορτισμένοι με την εκτίμηση μακροπρόθεσμων τάσεων για τις τιμές των φυσικών πόρων και του ΑΕΠ.⁹

Ταμεία Εθνικών Πόρων

Εκτός από τους δημοσιονομικούς κανόνες, η βιβλιογραφία προβλέπει επίσης Ταμεία Εθνικών Πόρων (ΤΕΠ), ως ένα καλό όχημα τόσο για την εξυγίανση των δαπανών (ταμεία σταθεροποίησης ή έκτακτης ανάγκης) όσο και για τη διαγενεακή μεταφορά εσόδων (εξοικονόμηση κεφαλαίων ή πόρων μελλοντικών γενεών), όταν συγκροτούνται με διαφάνεια και καλό σχεδιασμό, όπως στην περίπτωση της Νορβηγίας. Τα ΤΕΠ μπορούν επίσης να χρησιμοποιηθούν για την τοποθέτηση μέρους των εσόδων σε επενδύσεις του εξωτερικού –αφαιρώντας από την πίεση στην εγχώρια συναλλαγματική ισοτιμία– και επιτυγχάνοντας τη συγκέντρωση κεφαλαίων για μελλοντικές επενδύσεις.

Χρηματοοικονομικά μέσα

Οι θεσμικές διατάξεις δεν θα προστατεύσουν τις οικονομικές προβλέψεις από τον αντίκτυπο μιας απρόβλεπτης πληροφορίας για την εξάντληση των φυσικών πόρων ή από τη μεταβλητότητα των τιμών φυσικού αερίου. Δεδομένης της αβεβαιότητας, είναι εύλογο να συνδυαστεί η λειτουργία των σταθεροποιητικών ταμείων και δημοσιονομικών κανόνων με την εφαρμογή αντισταθμιστικών χρηματοοικονομικών μέσων. Άλλα παράγωγα μέσα, όπως συμβόλαια μελλοντικής εκπλήρωσης και δικαιωμάτων προαίρεσης, ανταλλαγές επιτοκίων (swaps) και προθεσμιακές συμβάσεις επιτοκίων (forwards), επιτρέπουν σε μια χώρα να πουλάει τη μελλοντική παραγωγή της «κλειδώνοντας» την τιμή της για δεδομένη περίοδο και/ή να αγοράζει ασφάλιση έναντι σημαντικών μειώσεων των τιμών. Όμως, παρά τα οφέλη των αγορακεντρικών μέσων για τη διαχείριση του κινδύνου μεταβολής των τιμών του πετρελαίου/ορυκτού, η αξιοποίηση αυτών των μέσων δεν είναι ευρέως διαδεδομένη, πιθανόν επειδή τα ποσά που απαιτούνται ως αντιστάθμισμα είναι πολύ μεγάλα.¹⁰

Επενδυτικές επιλογές

Οι δημοσιονομικοί κανόνες, τα ταμεία εθνικών πόρων και τα μέσα αντιστάθμισης αντιμετωπίζουν τα προβλήματα της αστάθειας των τιμών και της εξάντλησης των φυσικών πόρων, αλλά δεν εγγυώνται ότι τα έσοδα από το πετρέλαιο θα χρησιμοποιηθούν για την ενίσχυση της προόδου και της ανάπτυξης. Η πρόοδος και η ανάπτυξη μπορούν να επιτευχθούν μέσω μιας λογικής και αξιόπιστης δημοσιονομικής πολιτικής. Οι κρατικές δαπάνες για την κοινωνική

⁹ J. Frankel (2011), «A Solution to Fiscal Pro-cyclicality: The Structural Budget Institutions Pioneered by Chile», υπό έκδοση, *Fiscal Policy & Macroeconomic Performance*, επιμ. Luis Felipe Céspedes, Jordi Galí, και Yan Carrière Swallow· βλ. επίσης NBER έγγραφο εργασίας N.16945.

¹⁰ J. Devlin, και S. Titman (2004), «Managing Oil Price Risk in Developing Countries», *The World Bank Research Observer*, 19:1, σελ. 119-139.

πρόνοια (π.χ., υγεία και εκπαίδευση) και τις υποδομές μπορούν να αυξήσουν την παραγωγικότητα και τις ιδιωτικές επενδύσεις, με τρόπο που θα είναι επωφελής τόσο για τις σημερινές όσο και τις μελλοντικές γενεές. Οι δημόσιες επενδύσεις και τα κίνητρα προς τον τομέα των φυσικών πόρων μπορούν να επιδεινώσουν τις επιπτώσεις της «ολλανδικής νόσου». Από την άλλη πλευρά, η διοχέτευση δημοσίων δαπανών και επιδοτήσεων προς τις υποδομές, την εμπάθυνση του κεφαλαίου, το ανθρώπινο δυναμικό και την υιοθέτηση νέων τεχνολογιών σε τομείς εκτός των φυσικών πόρων μπορεί να βοηθήσει να διατηρηθεί μια διαφοροποιημένη εξαγωγική βάση (π.χ., στην Ινδονησία, οι δημόσιες επενδύσεις στη γεωργία βοήθησαν τη χώρα να διατηρήσει μια διαφοροποιημένη εξαγωγική βάση και ταυτόχρονα να μειωθούν η φτώχεια και η ανισότητα).

Μια πιθανή λύση για τη βελτίωση των επενδυτικών επιλογών είναι η δημιουργία μιας ανεξάρτητης μονάδας αξιολόγησης των δημοσίων επενδύσεων η οποία θα συγκρίνει τα προβλεπόμενα ποσοστά απόδοσης των υπεράκτιων περιουσιακών στοιχείων με εκείνα των προτεινόμενων δημοσίων επενδύσεων σε ανθρώπινο δυναμικό, οικονομική υποδομή, ή παραγωγικές δραστηριότητες.¹¹ Είναι σημαντικό να έχουμε κατά νου, όμως, ότι μακροπρόθεσμα η αειφόρος ανάπτυξη θα εξαρτηθεί από την ικανότητα της οικονομίας να διαφοροποιηθεί από τους φυσικούς πόρους. Όποια και αν είναι η θεσμική λύση, το ουσιώδες είναι να επιτευχθεί ένα σχέδιο που εγγυάται ένα σύστημα ελέγχων και ισορροπιών –εντός και εκτός (π.χ., κοινωνία πολιτών) – ώστε να εξασφαλίσει τη βέλτιστη χρήση των πόρων, όπως, για παράδειγμα, στην περίπτωση της Νορβηγίας.

Συστήματα εναλλακτικών πιστώσεων

Παραμένει ένα θεμελιώδες ερώτημα: μπορούμε να εμπιστευτούμε τις κυβερνήσεις να χρησιμοποιήσουν τα έκτακτα έσοδα με τον πιο αποτελεσματικό τρόπο; Αυτή η συζήτηση δεν γίνεται ειδικά για τα έκτακτα έσοδα των πόρων, αλλά συνδέεται με τη συνολική συζήτηση για τον ρόλο της κυβέρνησης στην οικονομία. Δεν υπάρχουν αποδείξεις, ωστόσο, ότι οι ιδιωτικές πιστώσεις (π.χ., το πρόγραμμα για το μέρισμα της Αλάσκας) θα συντελέσουν στη βελτίωση του επιπέδου ευημερίας. Επιπλέον, τα έκτακτα έσοδα προκύπτουν από τη δημόσια περιουσία, συνεπώς οι άμεσες πιστώσεις στους ιδιωτικούς φορείς μπορεί να προκαλέσουν μια σειρά προβλημάτων.

Εν περιλήψει, η οικονομική θεωρία δεν έχει μία μοναδική συνταγή για την αντιμετώπιση των εσόδων από φυσικούς πόρους, η οποία να μπορεί να εφαρμοστεί σε όλες τις περιπτώσεις. Αλλά ένας τρόπος για να προβλέψει κανείς τις πιθανές λύσεις για συγκεκριμένες περιπτώσεις είναι να εξετάσουμε τις εμπειρίες των διαφόρων χωρών, έχοντας κατά νου και τη θεωρία. Αυτό θα γίνει στην επόμενη ενότητα. Θα ξεκινήσουμε με τα «μελανά σημεία» που προκύ-

¹¹ R. Auty (2007), «Natural Resources, Capital Accumulation and the Resource Curse», *Ecological Economics*, 61, σελ. 627–634.

πουν από μερικές ιστορίες αποτυχιών. Δυστυχώς, οι περιπτώσεις αποτυχιών είναι άφθονες και θα δώσουν μια γενικότερη εικόνα των εμπειριών σε διαφορετικές ηπείρους – θα αναφερθούμε στις περιπτώσεις της Νιγηρίας, της Σαουδικής Αραβίας και του Μεξικού.

Οι ιστορίες επιτυχιών θα δώσουν παραδείγματα για το πώς η θεωρία μπορεί να εφαρμοστεί στην πράξη. Είναι σημαντικό να αναλύσουμε αυτές τις περιπτώσεις με περισσότερες λεπτομέρειες, για να καταλάβουμε αν οι στρατηγικές που ακολουθήθηκαν μπορούν να αποτελέσουν βέλτιστες πρακτικές οι οποίες πρέπει να επαναληφθούν και σε άλλες χώρες ή περιοχές, ή εάν ελλοχεύουν κίνδυνοι σε περίπτωση που μεταλαμπαδευτούν σε άλλα οικονομικά, θεσμικά και κοινωνικά περιβάλλοντα. Εδώ θα επανεξετάσουμε τις περιπτώσεις της Μποτσουάνα, της Χιλής και της Ινδονησίας.

3. Τα «μελανά σημεία»

Η Νιγηρία, η Σαουδική Αραβία και το Μεξικό περιλαμβάνονται μεταξύ των αποτυχημένων χωρών στη διαχείριση των εσόδων των πόρων. Στην περίπτωση της Νιγηρίας, μεταξύ 1981 και 1989 ο μέσος ρυθμός ανάπτυξης στον απόηχο των δύο πετρελαϊκών κρίσεων της δεκαετίας του 1970 ήταν 0,6 τοις εκατό το χρόνο, και η χώρα κατατάσσεται πλέον στις 15 φτωχότερες χώρες του κόσμου, παρά το γεγονός ότι είναι ένας σημαντικός εξαγωγέας πετρελαίου από το 1965. Η Σαουδική Αραβία έχει επίσης αδύναμη εικόνα, με μέση ετήσια αύξηση του ΑΕΠ της τάξης του 1,8 τοις εκατό μεταξύ 1981 και 2007 (Πίνακας 1). Στο Μεξικό, μετά τη ραγδαία ανάπτυξη των πετρελαίου τη δεκαετία του 1970, η ανάπτυξη κατέρρευσε από περίπου 7 τοις εκατό σε περίπου 1,5 τοις εκατό (Πίνακας 1).

Πίνακας 1: Αύξηση του ΑΕΠ (μέσοι ρυθμοί ανάπτυξης, ποσοστό επί τοις εκατό)

	1970-1980	1981-1989	1990-2007	1981-2007
Μποτσουάνα	15.4	11.4	5.8	7.7
Χιλή	3.0	4.0	5.5	5.0
Ινδονησία	7.9	6.1	4.9	5.3
Μεξικό	6.7	1.5	3.2	2.6
Νιγηρία	6.7	0.6	4.4	3.1
Σαουδική Αραβία	13.5	-1.4	3.4	1.8

Πηγή: Παγκόσμιοι Δείκτες Ανάπτυξης 2008, Παγκόσμια Τράπεζα

Αν και οι εμπειρίες διαφέρουν, υπάρχουν κοινά μοτίβα σε αυτές τις ιστορίες αποτυχίας. Στις περισσότερες περιπτώσεις, το μερίδιο των έκτακτων εσόδων που διατέθηκε για εγχώρια απορρόφηση ήταν πολύ υψηλό, και, κατά συνέπεια, δεν υπήρχε αποτελεσματική στρατηγική για την «αποστείρωση» των επιπτώσεων από τη διακύμανση της τιμής του πετρελαίου στην πραγματική συναλλαγματική ισοτιμία. Τα έκτακτα έσοδα είχαν διατεθεί από την κυβέρνηση και χρησιμοποιήθηκαν σε υπερβολικά φιλόδοξα επενδυτικά σχέδια με χαμηλά ποσοστά απόδοσης, καθώς και για την επέκταση του δημόσιου τομέα. Η κυβερνητική πολιτική οδήγησε

στις περισσότερες περιπτώσεις στην κατάρρευση του γεωργικού τομέα, χωρίς να αντισταθμίζεται από την ανάπτυξη της βιομηχανίας. Υπήρξε έλλειψη επενδύσεων στον τομέα της κατάρτισης και της εκπαίδευσης για τη βελτίωση της παραγωγικότητας της εργασίας και της επιχειρηματικότητας. Οι δημόσιες επενδύσεις παραγκώνισαν τις ιδιωτικές επενδύσεις. Η κακή μακροοικονομική διαχείριση οδήγησε στις περισσότερες περιπτώσεις σε υπερχρέωση, πληθωρισμό και ανατίμηση των συναλλαγματικών ισοτιμιών.

Στο Μεξικό, για παράδειγμα, ο υπερδανεισμός της κυβέρνησης είχε ως αποτέλεσμα την κρίση χρέους του 1982, όταν η απότομη άνοδος των διεθνών επιτοκίων, η οποία προκλήθηκε από την αντιπληθωριστική νομισματική πολιτική στις ΗΠΑ και σε ολόκληρη την Ευρώπη, και η πτώση των τιμών του πετρελαίου ανάγκασαν το Μεξικό να κηρύξει αδυναμία εξόφλησης του χρέους του. Η κρίση επέβαλε δραστικές περικοπές των κρατικών δαπανών και νέα υποτίμηση του νομίσματος, η οποία αύξησε περαιτέρω το χρέος και οδήγησε σε περαιτέρω διαφυγή κεφαλαίων, εξαιτίας του φόβου για παρατεταμένη προεκλογική αστάθειας και υποτιμήσεις. Εν ολίγοις, η κρίση ανάγκασε τη μεξικανική οικονομία να συρρικνωθεί σημαντικά μετά την ακμή του πετρελαίου, λόγω κακής επενδυτικής στρατηγικής και ασύνετης δημοσιονομικής πολιτικής.

4. Τα θεμιτά: επιλεγμένες εμπειρίες χωρών

Μόνο λίγες χώρες πλούσιες σε πετρέλαιο/ορυκτά έχουν καταφέρει να διατηρήσουν σχετικά υψηλό κατά κεφαλήν ποσοστό αύξησης του ΑΕΠ μετά από άνηση του τομέα των πόρων. Μερικές από τις πιο γνωστές από αυτές είναι η Μποτσουάνα, η Ινδονησία και η Χιλή. Η πλούσια σε πετρέλαιο Ινδονησία έχει καταφέρει αυτή την επιτυχία χάρη στη διαφοροποίηση της οικονομίας της και στην εκβιομηχάνιση. Η Μποτσουάνα, χώρα πλούσια σε διαμάντια, τα κατάφερε χάρη σε συνετή πολιτική διαχείριση των εσόδων. Η Χιλή, χώρα πλούσια σε χαλκό, επιτυγχάνει τη βιωσιμότητά της με τη χρήση δημοσιονομικών περιορισμών και με την ενθάρρυνση των ιδιωτικών επενδύσεων μέσω της απελευθέρωσης της αγοράς. Υπάρχουν βέβαια και άλλες περιπτώσεις επιτυχίας, κυρίως αυτή της Νορβηγίας, αλλά εδώ θα εξεταστούν κυρίως οι τρεις παραπάνω περιπτώσεις.

Μποτσουάνα

Η επιτυχία της Μποτσουάνα έχει αποδοθεί κυρίως στη χρήση των κρατικών επενδυτικών ταμείων ως ενός διαφανούς οχήματος για την αποταμίευση και την υιοθέτηση μακροπρόθεσμων επενδυτικών οριζόντων. Το 1972, όταν κατάσκευάστηκε το πρώτο ορυχείο διαμαντιών, η Μποτσουάνα δημιούργησε ένα ταμείο σταθεροποίησης των εσόδων και ένα δημόσιο ταμείο εξυπηρέτησης του χρέους.¹² Τα κυβερνητικά σχέδια τρεχουσών και κεφαλαιουχικών δαπανών άρχισαν να εγκρίνονται από το κοινοβούλιο μεσοπρόθεσμα, με βάση μακροπρόθεσμες προβλέψεις των μελλοντικών εσόδων από τους πόρους. Στην Μποτσουάνα τα οικονο-

¹² R. Auty (2001), «The political state and the management of mineral rents in capital-surplus economies: Botswana and Saudi Arabia», *Resources Policy*, τόμ. 27, τχ. 2, σελ. 77-86.

μικά αποθέματα αυξήθηκαν ραγδαία, και το 1998 τα συσσωρευμένα συναλλαγματικά αποθέματα της χώρας ανήλθαν σε \$ 5,9 δισεκατομμύρια, δηλαδή περίπου \$ 3.000 ανά κάτοικο, ή 125% του ΑΕΠ της χώρας. Δύο πέμπτα αυτών των αποδόσεων είχαν «αποστειρωθεί» σε υπεράκτιες επενδύσεις, και οι τόκοι αποτέλεσαν μια σταθερή και σημαντική συμβολή στα ετήσια έσοδα της κυβέρνησης. Τα υπόλοιπα τρία πέμπτα των αποδόσεων έχουν χρησιμοποιηθεί για την αύξηση των δημόσιων επενδύσεων στη δημιουργία υποδομών, στην εκπαίδευση, την υγεία – αν και στο διάστημα 1987-1991 έγιναν ορισμένα φιλόδοξα επενδυτικά προγράμματα τα οποία χρειάστηκε να αποκλιμακωθούν αργότερα. Οι κρατικές επιχειρήσεις επεκτάθηκαν στην Μποτσουάνα κατά την περίοδο της ακμής των δραστηριοτήτων το 1980, αλλά κατά πολύ λιγότερο από ό,τι σε άλλες πλούσιες σε πόρους χώρες, και μάλιστα οι περισσότερες από αυτές τις κρατικές επιχειρήσεις παραμένουν κερδοφόρες.¹³

Όσον αφορά τη συναλλαγματική πολιτική, το νόμισμα της Μποτσουάνα είναι συνδεδεμένο με το ράντ της Νότιας Αφρικής. Αυτή η σύνδεση έχει συγκρατήσει τον πληθωρισμό και έχει οδηγήσει σε μια σχετικά σταθερή συναλλαγματική ισοτιμία, ακόμη και σε υποτίμηση στο τέλος της δεκαετίας του 1990, με την ονομαστική υποτίμηση του ραντ της Νότιας Αφρικής. Η συγκράτηση της συναλλαγματικής ισοτιμίας στην Μποτσουάνα έχει επιτρέψει κάποια οικονομική διαφοροποίηση μέσω πολιτικών υποκατάστασης εισαγωγών στον τομέα της μεταποίησης, καθώς και μια σχετικά ανοικτή εμπορική πολιτική.

Ενώ το πεδίο οικονομικής διαφοροποίησης στην Μποτσουάνα μέσω επέκτασης της γεωργίας είναι περιορισμένο λόγω των φτωχών αγροτικών πόρων (καθώς επίσης λόγω των περιορισμένων βροχοπτώσεων και φτωχών εδαφών), η χώρα πέτυχε κάποια διαφοροποίηση χάρη σε πολιτικές υποκατάστασης των εισαγωγών με προώθηση της μεταποίησης, της οποίας το μερίδιο στην οικονομία αυξήθηκε από 8% το 1974 σε 15% το 2007. Αυτό δημιούργησε κάποια βάση για τη διατήρηση της ανάπτυξης σε περιόδους υστέρησης των εσόδων των πόρων.

Ινδονησία

Σύμφωνα με τους δείκτες της Παγκόσμιας Τράπεζας, μεταξύ 1981 και 2007 η Ινδονησία διατήρησε μέσο ρυθμό αύξησης του ΑΕΠ της τάξης του 5%, ποσοστό σημαντικά υψηλότερο από τον μέσο ρυθμό αύξησης του ΑΕΠ των βιομηχανικών χωρών κατά την ίδια περίοδο, καθώς επίσης χαμηλότερους δείκτες φτώχειας και εισοδηματικής ανισότητας από ό,τι σε άλλες λιγότερο βιομηχανοποιημένες χώρες. Η Ινδονησία έχει επίσης καταφέρει να διατηρήσει σχετικά διαφοροποιημένο εμπορικό τομέα.

Η σχετική επιτυχία της οικονομίας της Ινδονησίας έχει αποδοθεί στη χρήση των εσόδων από το πετρέλαιο για την υποστήριξη του τομέα εξαγωγών εκτός πετρελαίου, ιδιαίτερα της γεωργίας, μιας δραστηριότητας με την οποία ασχολούνταν το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού, και για την επέκταση της εκπαίδευσης. Η συγκράτηση της συναλλαγματικής ισοτιμίας

¹³ IMF (1999), «Botswana: Selected Issues and Statistical Appendix», *Staff Country Report N.99/132*.

ήταν επίσης σημαντική και επιτεύχθηκε με ονομαστική υποτίμηση σε συνδυασμό με τον έλεγχο της εγχώριας απορρόφησης και των περιορισμών του εξωτερικού δανεισμού.

Ο προϋπολογισμός της κυβέρνησης στην Ινδονησία ακολουθεί τον κανόνα «ισοσκελισμένου προϋπολογισμού». Ο κανόνας αυτός θα μπορούσε να έχει προκαλέσει απότομες αυξήσεις των δημοσίων δαπανών σε περιόδους άνθησης του πετρελαίου. Η κυβέρνηση, ωστόσο, κατάφερε να επιτύχει πλεονάσματα στον προϋπολογισμό με την εγγραφή πλασματικών δαπανών στους λογαριασμούς της, ενώ κατέθετε τα χρήματα σε λογαριασμούς καταθέσεων της κυβέρνησης στο τραπεζικό σύστημα.¹⁴

Η συγκράτηση του εξωτερικού δανεισμού ήταν πολύ σημαντική για την επιτυχία των πολιτικών σταθεροποίησης της συναλλαγματικής ισοτιμίας, υπό την έννοια ότι συνέβαλε στον περιορισμό της αύξησης της συνολικής ζήτησης και του πληθωρισμού. Για να αποφύγει τον εξωτερικό δανεισμό από κρατικές πετρελαϊκές εταιρείες, οι οποίες είχαν ιδιαίτερα εύκολη πρόσβαση σε ξένες πιστώσεις, η κυβέρνηση εισήγαγε νέους κανονισμούς που απαιτούσαν από τις επιχειρήσεις να λάβουν έγκριση από τις αρχές πριν λάβουν μεσοπρόθεσμο και μακροπρόθεσμο δανεισμό για τη χρηματοδότηση έργων. Αυτοί οι περιορισμοί αργότερα ενισχύθηκαν αφότου η κρατική εταιρεία πετρελαίου Pertamina αθέτησε το βραχυπρόθεσμο εξωτερικό χρέος της (το οποίο δεν υπόκειτο σε ρύθμιση).

Είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι η διαχείριση της εγχώριας απορρόφησης, ο πληθωρισμός και η ανακατεύθυνση των κονδυλίων από το πετρέλαιο σε μη πετρελαϊκούς τομείς ήταν δυνατή στην Ινδονησία για θεσμικούς λόγους. Ένας από τους λόγους αυτούς ήταν ο κυρίαρχος ρόλος των οικονομικών συμβούλων («τεχνοκρατών») στον σχεδιασμό των οικονομικών στρατηγικών, τον οποίο επέβαλε ένα αυταρχικό καθεστώς. Ο δεύτερος θεσμικός λόγος ήταν η ύπαρξη ισχυρών μη πετρελαϊκών ομάδων συμφερόντων στη γεωργία και τη βαριά βιομηχανία, που παρακολουθούσαν πώς δαπανήθηκαν τα έσοδα από το πετρέλαιο και εξέφραζαν ανησυχίες για την εξέλιξη της πραγματικής συναλλαγματικής ισοτιμίας.

Χιλή

Η Χιλή είναι μια από τις κορυφαίες παραγωγούς χαλκού και ιωδίου στον κόσμο. Η οικονομία της Χιλής μεγεθύνθηκε με μέσο ετήσιο ρυθμό 5% κατά τα έτη 1981-2007. Αυτός ο ρυθμός ανάπτυξης έχει διατηρηθεί χάρη στην ανάπτυξη του καλά διαφοροποιημένου και ανταγωνιστικού εξαγωγικού τομέα, παράλληλα με την εμπειρία των χωρών που αποκαλούνται «Τίγρεις της Ανατολικής Ασίας».

Η επιτυχία της Χιλής μπορεί επίσης να αποδοθεί εν μέρει στον ρόλο των τεχνοκρατών στη χάραξη πολιτικής. Κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1970, στο πλαίσιο της οικονομικής ύφεσης και του υψηλού πληθωρισμού, η κυβέρνηση της Χιλής ζήτησε την τεχνοκρατική καθοδήγηση μιας ομάδας οικονομολόγων, εκπαιδευμένων στο Σικάγο, οι οποίοι έγιναν γνω-

¹⁴ N. Usui (1996), «Policy Adjustments to the Oil Boom and their Evaluation: The Dutch Disease in Indonesia», *World Development*, τόμ. 24, τχ. 5, σελ. 887-900.

στοί ως «τα παιδιά από το Σικάγο». Τότε εφαρμόστηκαν αρκετά αντιπληθωριστικά μέτρα και έγινε υποτίμηση του νομίσματος για λόγους σταθεροποίησης της οικονομίας, μειώνοντας τον πληθωρισμό από 200 τοις εκατό το 1970 σε κάτω από 20 τοις εκατό τη δεκαετία του 1980. Εφαρμόστηκαν επίσης φιλελεύθερες μεταρρυθμίσεις στην αγορά κατά την περίοδο αυτή, με σκοπό την αύξηση της παραγωγικότητας και της ανταγωνιστικότητας.

Το δεύτερο κλειδί της επιτυχίας ήταν η ανάπτυξη του ιδιωτικού τομέα. Από τα μέσα της δεκαετίας του 1970, ο τομέας του χαλκού στη Χιλή φέρει τα χαρακτηριστικά ενός κράματος δημόσιας και ιδιωτικής ιδιοκτησίας. Η δημόσια ιδιοκτησία εξασφαλίζει ότι ένα σημαντικό μέρος των εσόδων από τα ορυκτά αποταμιεύεται και επανεπενδύεται στη χώρα, ενώ η δυνατότητα της ατομικής ιδιοκτησίας προσελκύει τις άμεσες ξένες επενδύσεις στη χώρα, με θετικά αποτελέσματα διάχυσης, τα οποία περιλαμβάνουν τη μεταφορά τεχνολογίας. Ο συγκρατημένος πληθωρισμός και η συναλλαγματική σταθερότητα και ένα σχετικά ασφαλές επενδυτικό κλίμα (με διασφάλιση των δικαιωμάτων ιδιοκτησίας και διαφάνεια στη νομοθεσία) συνέβαλαν επίσης στην ανάπτυξη του ιδιωτικού τομέα σε άλλες οικονομικές δραστηριότητες, όπως είναι η αλιεία, η παραγωγή κυτταρίνης, φρούτων, σολομού, κρασιών, μεθανόλης, και υπηρεσίες συμπεριλαμβανομένου του τουρισμού, δημιουργώντας μια διαφοροποιημένη εξαγωγική βάση. Ο γεωργικός τομέας, συμπεριλαμβανομένου του τομέα του οίνου και της ιχθυοκαλλιέργειας, ήταν ιδιαίτερα δυναμικός και χρησιμοποιεί όλο και περισσότερο προηγμένη τεχνολογία και νέες μεθόδους διαχείρισης, με αποτέλεσμα την αύξηση της παραγωγικότητας και υψηλότερα έσοδα, καθώς και συνέργειες προς διάφορες κατευθύνσεις (π.χ., έρευνα και ανάπτυξη, διανομή). Ως αποτέλεσμα, το ποσοστό συμμετοχής του κλάδου εξόρυξης χαλκού στο σύνολο των εξαγωγών (σε όγκο) μειώθηκε, από περίπου 70 τοις εκατό το 1976, σε λιγότερο από 50 τοις εκατό το 2007.

Τέλος, οι δημοσιονομικοί κανόνες και το ταμείο εσόδων ήταν επίσης βασικοί παράγοντες της επιτυχίας. Το 1985, η Χιλή συνέστησε το Ταμείο Σταθεροποίησης του Χαλκού (ΤΣΧ) το οποίο έχει σχεδιαστεί για να εξομαλύνει τις επιπτώσεις των διακυμάνσεων των τιμών του χαλκού στην πραγματική συναλλαγματική ισοτιμία και στα κρατικά έσοδα: ένα μερίδιο από τα έσοδα του χαλκού κατατίθεται στο ταμείο όταν οι τιμές αυξάνονται πάνω από ένα ορισμένο όριο. Το ταμείο έχει εργαστεί για τον περιορισμό των διαθέσιμων κονδυλίων για δημόσιες δαπάνες. Το 2004, για παράδειγμα, όταν οι τιμές του χαλκού εκτινάχθηκαν στα ύψη, η πραγματική αύξηση των δημόσιων δαπανών περιορίστηκε στο 5,3%, αποφέροντας δημοσιονομικό πλεόνασμα και μείωση του ελλείμματος του δημόσιου τομέα. Το 2000, νέοι δημοσιονομικοί κανόνες εισήχθησαν για την επιβολή αντικυκλικής δημοσιονομικής πολιτικής.¹⁵ Οι κανόνες περιλαμβάνουν κυρίως έναν στόχο για το διαρθρωτικό ισοζύγιο του προϋπολογισμού (1% την περίοδο 2000-2006 λόγω της ανάγκης για ανακεφαλαιοποιηθεί η κεντρική τράπεζα, να χρηματοδοτηθούν οι υποχρεώσεις των συνταξιοδοτικών ταμείων και να εξυπηρετηθεί το

¹⁵ J. Frankel (2011), «A Solution to Fiscal Pro-cyclicality: The Structural Budget Institutions Pioneered by Chile», υπό έκδοση, *Fiscal Policy & Macroeconomic Performance*, επιμ. Luis Felipe Céspedes, Jordi Galí και Yan Carrière Swallow. Βλ. επίσης, NBER έγγραφο εργασίας Αρ. 16945.

εξωτερικό χρέος: 0,5% το 2007 και 0% το 2009, δεδομένου ότι διαπιστώθηκε πως το εξωτερικό χρέος είχε ουσιαστικά εξοφληθεί). Προκειμένου να «αποστειρωθούν» από την πολιτική διαδικασία οι εκτιμήσεις των δυο ροών που καθορίζουν το διαρθρωτικό και το κυκλικό σκέλος του ελλείμματος –δηλαδή τη μακροπρόθεσμη τάση της παραγωγής και την τάση των τιμών του χαλκού– οι εκτιμήσεις αυτές ανατέθηκαν σε μια ομάδα ανεξάρτητων εμπειρογνομόνων οι οποίοι προέρχονταν από τις εταιρείες εξόρυξης, τον χρηματοοικονομικό τομέα, ερευνητικά κέντρα και πανεπιστήμια.

5. Συμπεράσματα

Προηγούμενες εμπειρικές μελέτες δείχνουν ότι σε μεσοπρόθεσμη και μακροπρόθεσμη βάση, οι πλούσιες σε φυσικούς πόρους χώρες σε γενικές γραμμές δεν απολαμβάνουν σημαντικά υψηλότερο κατά κεφαλήν ΑΕΠ. Αυτό εξηγείται σε μεγάλο μέρος από την απουσία μακροπρόθεσμου σχεδιασμού και ενός κατάλληλου πλαισίου πολιτικής που θα διασφαλίζει την αποτελεσματική κατανομή των πόρων αυτών και θα αποφεύγει τις άλλες ανεπιθύμητες ενέργειες που τείνουν να περιορίσουν την περαιτέρω ανάπτυξη.

Έτσι, οι βασικές εισηγήσεις για την υιοθέτηση πολιτικών σε αυτές τις χώρες σχετίζονται με τη χρηστή διαχείριση των εσόδων των φυσικών πόρων για τη διασφάλιση της μακροπρόθεσμης βιωσιμότητας των δημόσιων οικονομικών, την υψηλότερη δυνατή απόδοση των επενδύσεων, καθώς και την αλληλεγγύη μεταξύ των γενεών. Στο πλαίσιο αυτό, οι επενδυτικές πολιτικές πρέπει να υπολογίζουν το γεγονός ότι οι πόροι είναι πεπερασμένοι και έτσι τα οφέλη πρέπει να κατανομούνται μεταξύ των γενεών. Αυτό σημαίνει: (α) ένα συμπαγές θεσμικό πλαίσιο, (β) συνετές επενδυτικές πολιτικές, και (γ) κατάλληλοι κανόνες δημοσιονομικής πολιτικής που απομονώνουν τη δημοσιονομική πολιτική από τις διακυμάνσεις των εσόδων.

Για να εξασφαλιστεί η δημοσιονομική πειθαρχία, είναι επιθυμητοί οι δημοσιονομικοί κανόνες, αλλά πρέπει να είναι σχεδιασμένοι έτσι ώστε η πολιτική των δαπανών και του ελλείμματος από τομείς εκτός των φυσικών πόρων να αποσυνδεθεί από τις βραχυχρόνιες διακυμάνσεις των τιμών των φυσικών πόρων. Μία από τις επιλογές είναι η θέσπιση κανόνων για το διαρθρωτικό έλλειμμα, όπως στη Χιλή. Μια σημαντική δυσκολία, όπως και στην περίπτωση άλλων κανόνων συσσώρευσης, ωστόσο, είναι ότι θα πρέπει να βασίζονται σε συγκεκριμένες μετρήσεις του μόνιμου εισόδηματος για να προσδιοριστεί το βέλτιστο επίπεδο των αποταμιεύσεων. Είναι σημαντικό να δημιουργηθεί ένα σύστημα το οποίο αποφεύγει τις σταθερά αισιόδοξες προβλέψεις από την πλευρά της κυβέρνησης, για παράδειγμα, με τον διορισμό ανεξάρτητων εμπειρογνομόνων που θα αναλάβουν την εκτίμηση μακροπρόθεσμων τάσεων για τις τιμές των φυσικών πόρων και το ΑΕΠ.

Η δημοσιονομική πολιτική μπορεί επίσης να συμβάλει στην ελαχιστοποίηση των επιπτώσεων της ολλανδικής νόσου, χάρη στη συγκράτηση των δαπανών στον τομέα των φυσικών πόρων και σε μη εμπορεύσιμα προϊόντα. Αντ' αυτού, οι δαπάνες που στοχεύουν στη στήριξη των εμπορεύσιμων τομέων που δεν σχετίζονται με τους φυσικούς πόρους και στην αύξηση της παραγωγικότητας σε μη εμπορεύσιμους τομείς θα ήταν επωφελείς για τη διαφοροποίηση της εξαγωγικής βάσης και τη συγκράτηση των τιμών των μη εμπορεύσιμων.

ΟΙ ΠΟΡΟΙ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΥΔΡΟΓΟΝΑΝΘΡΑΚΕΣ ΚΑΙ Η ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΤΩΝ ΕΣΟΔΩΝ: Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΝΟΡΒΗΓΙΑΣ

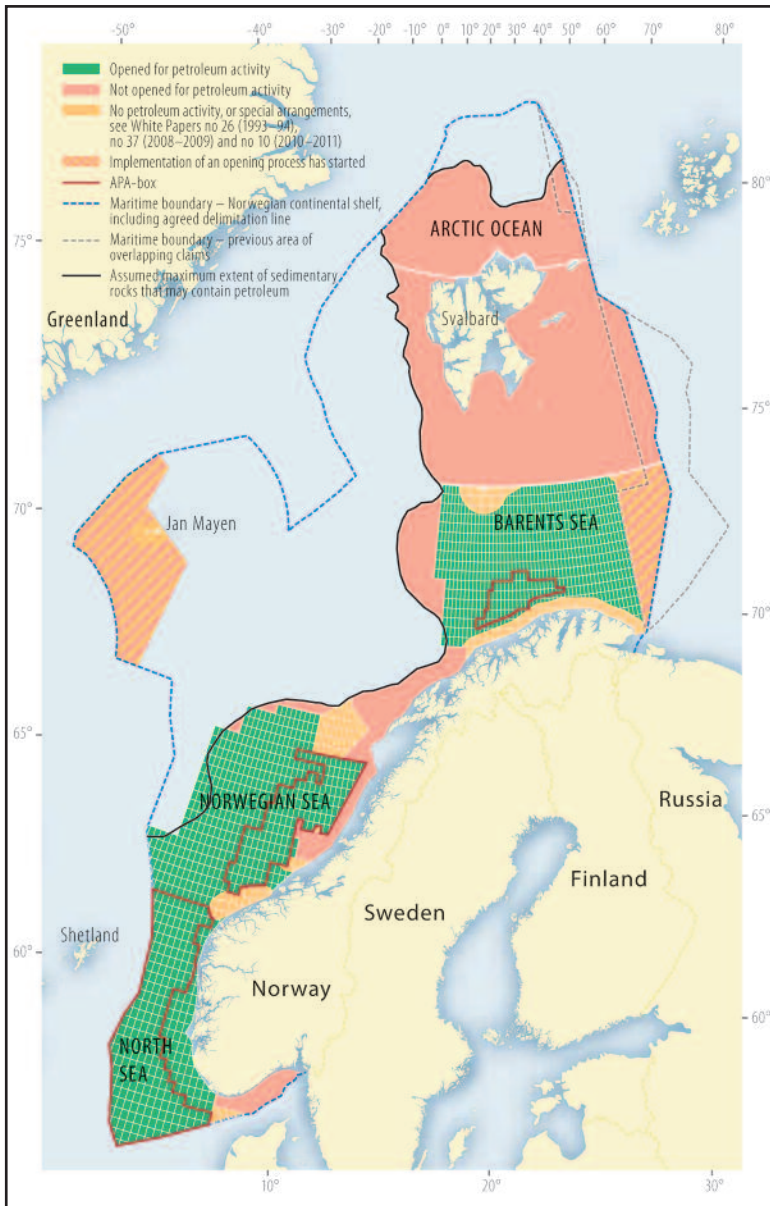
Lars Even Andersen

Εισαγωγή

Η εργασία περιγράφει το νορβηγικό μοντέλο διαχείρισης των πόρων των υδρογονανθράκων και των εσόδων που προέρχονται από τη εξόρυξή τους.

Η Νορβηγία βρίσκεται στο μακρινό βόρειο άκρο της Ευρώπης. Η νορβηγική υφαλοκρηπίδα καλύπτει ενάμισι εκατομμύριο τετραγωνικά χιλιόμετρα, σχεδόν πέντε φορές το μέγεθος της ηπειρωτικής χώρας. (Σχήμα 1). Η πρώτη διάτρηση στην περιοχή της υφαλοκρηπίδας ξεκίνησε το 1965 και η πρώτη παραγωγή το 1971. Μέχρι σήμερα, το μεγαλύτερο μέρος της παραγωγής βρίσκεται στη Βόρεια Θάλασσα και στη Νορβηγική Θάλασσα, βορειότερα. Πρόσφατα και μετά την επίλυση της μακροχρόνιας διαφωνίας για τα θαλάσσια σύνορα με τη Ρωσία, άρχισαν οι δραστηριότητες και στην περιοχή του Μπάρεντς. Τεράστιες περιοχές δεν περιλαμβάνονται στη διαδικασία εξόρυξης, σε ορισμένες περιπτώσεις για σκοπούς προστασίας του περιβάλλοντος, όπως είναι η περίπτωση της περιοχής γύρω από τα νησιά Lofoten. Μέχρι σήμερα, η παραγωγή πετρελαίου και φυσικού αερίου ανήλθε σε περισσότερο από 5 δισεκατομμύρια κυβικά μέτρα ισοδύναμα πετρελαίου (Sm^3 ΟΕ), ενώ υπάρχουν αποδεδειγμένα αποθέματα ύψους έως 4 δισεκατομμυρίων Sm^3 ΟΕ και εκτιμάται ότι υπάρχουν άλλα 3 δισ. τα οποία δεν έχουν ανακαλυφθεί ακόμα.

Η Νορβηγία συνήθως περιγράφεται ως μία από τις λίγες χώρες που έχουν άφθονους πόρους και σταθερά καλές επιδόσεις από οικονομική, πολιτική και κοινωνική άποψη. Ένας συνδυασμός τυχαίων παραγόντων και «βέλτιστων πρακτικών» έχει οδηγήσει τη χώρα σε ανάπτυξη και απόκτηση πλούτου από τους πόρους της σε υδρογονάνθρακες, αποφεύγοντας τις παγίδες που απειλούν συχνά τις οικονομίες που είναι πλούσιες σε φυσικούς πόρους.

Σχήμα 1: Η νορβηγική υφαλοκρηπίδα.

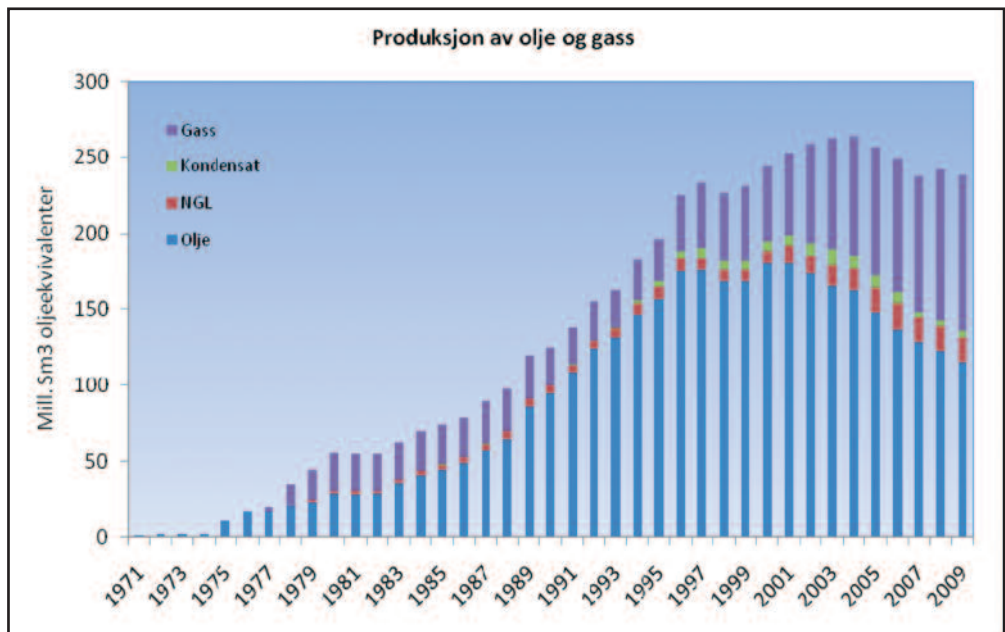
Πηγή: <http://www.npd.no/Publikasjoner/Faktahefter/Fakta-2011/Kap-5/>

Παραγωγή και έσοδα

Μερικά γεγονότα και αριθμοί

Η κατά κεφαλήν κατανάλωση ενέργειας στη Νορβηγία είναι από τις υψηλότερες στον κόσμο και οφείλεται κυρίως στις μεταφορές και στη θέρμανση. Ωστόσο, με μόλις 5 εκατομμύρια κατοίκους, η συνολική κατανάλωση ενέργειας βρίσκεται σε σχετικά χαμηλό επίπεδο και, ως εκ τούτου, εξάγεται περισσότερο από το 90% της παραγωγής πετρελαίου και φυσικού αερίου. Η Νορβηγία είναι σήμερα η πέμπτη μεγαλύτερη παραγωγός ενέργειας στον κόσμο και η δεύτερη μεγαλύτερη εξαγωγέας φυσικού αερίου (η Ρωσία είναι η μεγαλύτερη). Η Νορβηγία είναι η 6η μεγαλύτερη εξαγωγέας χώρα πετρελαίου στον κόσμο, με περισσότερα από 2 εκατομμύρια βαρέλια την ημέρα. Η Ε.Ε. είναι η μεγαλύτερη αγορά της. Στην πραγματικότητα, η Νορβηγία προμηθεύει το 15% του συνολικού φυσικού αερίου που καταναλώνεται στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Η ετήσια εξαγωγή των προϊόντων πετρελαίου ανέρχεται σε 75 δισ. ευρώ περίπου, ανάλογα την τρέχουσα τιμή της αγοράς.

Στο Σχήμα 2 παρουσιάζεται η ετήσια παραγωγή πετρελαίου και φυσικού αερίου από το 1971. Αν και το πετρέλαιο ήταν ανέκαθεν το κύριο προϊόν, πρόσφατα έχει διαφανεί πως θα αντικατασταθεί από το φυσικό αέριο.

Σχήμα 2: ετήσια παραγωγή φυσικού αερίου, συμπυκνωμένου και υγρού φυσικού αερίου και πετρελαίου (μονάδα: ένα εκατομμύριο κυβικά μέτρα, ισοδύναμο με πετρέλαιο).

Πηγή: Νορβηγική Διεύθυνση Πετρελαίου, <http://www.npd.no>

Η δραστηριότητα αυτή έχει προφανώς μεγάλο αντίκτυπο στη νορβηγική οικονομία, όπως φαίνεται σε ορισμένα στοιχεία του δείγματος, ιδιαίτερα από το έτος 2008:

- Ο τομέας των πετρελαιοειδών είναι υπεύθυνος για το 25% του ΑΕΠ.
- Παράγει περίπου το ένα τρίτο των συνολικών ετήσιων δημόσιων εσόδων (κυρίως από φόρους, καθώς και από την άμεση εμπλοκή του κράτους).
- Περίπου το 30% των συνολικών επενδύσεων γίνονται στον τομέα των πετρελαιοειδών.
- Τα προϊόντα πετρελαίου αντιπροσωπεύουν λίγο περισσότερο από το μισό των συνολικών εξαγωγών.

Η παράμετρος των δημόσιων εσόδων του τομέα, βέβαια, κυμαίνεται σε μεγάλο βαθμό ανάλογα με την τρέχουσα τιμή της αγοράς του πετρελαίου και του φυσικού αερίου. Οι καθαρές ταμειακές ροές του κράτους από τη δραστηριότητα πετρελαίου (φόροι που συλλέγονται, καθώς και τα έσοδα από την άμεση συμμετοχή) σημείωσαν στην πραγματικότητα πτώση, από 50 δισεκατομμύρια ευρώ το 2008, σε περίπου 35 δισ. το 2009. Ωστόσο, η τιμή του πετρελαίου κατά τη διάρκεια του περασμένου έτους έχει παραμείνει αρκετά σταθερή, λίγο πάνω από 100 δολάρια ΗΠΑ ανά βαρέλι, συνεπώς οι ταμειακές ροές βρίσκονται κάπου πιο κοντά προς το μεγαλύτερο από τα δύο ποσά που προαναφέρθηκαν. Η μέση τιμή χωρίς απώλειες του πετρελαίου (δηλαδή, το κόστος παραγωγής) στη νορβηγική υφαλοκρηπίδα φαίνεται να είναι κάπου γύρω στα 20 δολάρια ΗΠΑ ανά βαρέλι,¹ αλλά μπορεί να ποικίλλει σημαντικά ανάλογα με την απόσταση από την ακτή, το ποσοστό επιτυχίας και ως εκ τούτου το κόστος των διατρήσεων, το μέγεθος του τομέα του πετρελαίου (μικρότερα πεδία έχουν υψηλότερο κόστος ανά μονάδα παραγωγής), το ποσοστό των πόρων του πεδίου που έχουν εξαχθεί (το κόστος συνήθως αυξάνει προς το τέλος του κύκλου ζωής ενός πεδίου), τις καιρικές συνθήκες και το ιξώδες και τα γενικά χαρακτηριστικά της ποιότητας του προϊόντος.²

Η συμμετοχή του κράτους

Από την αρχή, η νορβηγική περιπέτεια πετρελαίου χαρακτηρίστηκε από τη συμμετοχή του κράτους, που ανέλαβε ενεργό ρόλο ως ιδιοκτήτης, υπεύθυνος για τη λήψη των αποφάσεων, τη χορήγηση αδειών και την προώθηση της ανάπτυξης.

Καθώς αρχικά δεν υπήρχε εγχώρια εξειδίκευση στον τομέα, οι περισσότεροι επενδυτές στην υφαλοκρηπίδα ήταν ξένοι. Ωστόσο, όφειλαν βάσει νόμου να δημιουργήσουν για τις εργασίες τους νορβηγικές θυγατρικές εταιρείες, με τη Νορβηγία ως φορολογική τους έδρα υποχρεωτικά. Επιπλέον, στις θυγατρικές προβλεπόταν ένα ελάχιστο ποσοστό κρατικής ιδιοκτησίας 50%. Το κράτος, επίσης, συνέστησε τη *Statoil* το 1972 για την άμεση εμπλοκή του.

¹ Το στοιχείο αυτό μπορεί να είναι μέχρι και 5 δολάρια ΗΠΑ σε ορισμένες χερσαίες περιοχές της Μέσης Ανατολής.

² Η πηγή των περισσότερων δεδομένων στο μέρος αυτό είναι η Νορβηγική Πετρελαϊκή Διεύθυνση, <http://www.npd.no/en/Publications/Facts/Facts-2011/>

Μόλις στις αρχές του 1990 άλλαξε ο νόμος για την ελάχιστη κρατική ιδιοκτησία κατά 50% και ταυτόχρονα άρχισε να μειώνεται η άμεση συμμετοχή του κράτους. Αυτό περιλάμβανε επίσης την ιδιωτικοποίηση της *Statoil*, αν και το κράτος έχει διατηρήσει την πλειοψηφία των μετοχών. Ένα νέο σχήμα, η *Petoro*, ιδρύθηκε το 2001 για τη διαχείριση του υπόλοιπου της άμεσης συμμετοχής του κράτους.

Αυτό δεν σημαίνει ότι ο καθένας μπορεί να συμμετάσχει κατά βούληση σε δραστηριότητες διάτρησης και παραγωγής. Η δραστηριότητα είναι αυστηρά ρυθμισμένη. Από καιρό σε καιρό, η κυβέρνηση ανακοινώνει νέα τεμάχια για εξερεύνηση. Οι άδειες δίνονται μετά από διαγωνισμό. Στις περιπτώσεις όπου οι διατρήσεις δείχνουν αξιόλογα κοιτάσματα, ο φορέας μπορεί να λάβει παράταση της άδειας που του επιτρέπει να ασχολείται με την παραγωγή.³ Τα κριτήρια του διαγωνισμού δεν περιλαμβάνουν μόνο ένα σχέδιο για την τεχνική και οικονομική βιωσιμότητα της δραστηριότητας, αλλά και αυστηρούς κανόνες για την ασφάλεια και την προστασία του περιβάλλοντος.

Το φορολογικό καθεστώς

Ενώ στη Νορβηγία ο φορολογικός συντελεστής για επιχειρήσεις και φυσικά πρόσωπα είναι 28%, ο τομέας των πετρελαιοειδών υπόκειται σε ειδικό φορολογικό συντελεστή 78%.

Το επιχείρημα για ένα τόσο υψηλό ποσοστό φορολογίας είναι ότι οι νορβηγικοί πόροι από τους υδρογονάνθρακες δεν ανήκουν στην *British Petroleum* ή οποιονδήποτε άλλο φορέα που καταφέρνει να καταλήξει σε ένα πειστικό σχέδιο για την αποδοτική και ασφαλή εκμετάλλυσή τους. Αποτελούν μέρος της φυσικής κληρονομιάς όλων μας, του λαού ο οποίος εκπροσωπείται από την κυβέρνηση. Θεωρείται επομένως ότι είναι δίκαιο –αφού ο φορέας εξόρυξης θα ανταμειφθεί για το έργο που εκτελεί– το κύριο μέρος των εσόδων να επιστραφεί στον λαό, ιδίως λόγω των μεγάλων λειτουργικών περιθωρίων που υπάρχουν στον τομέα.

Έτσι, επειδή γίνεται λόγος για ένα περιορισμένο φυσικό πόρο ο οποίος ανήκει στον λαό, και όπου τα περιθώρια της παραγωγής είναι ιδιαίτερα μεγάλα, ο έκτακτος φορολογικός συντελεστής φαίνεται δικαιολογημένος και φαίνεται να υπάρχει ευρεία συναίνεση γι' αυτό σε όλο το νορβηγικό πολιτικό φάσμα.

Θα πρέπει επίσης να ληφθεί υπόψη ότι όλοι οι φορείς στην υφαλοκρηπίδα πρέπει να έχουν φορολογική έδρα τους τη Νορβηγία (η απαίτηση αυτή δεν έχει αρθεί μαζί με τα υπόλοιπα μέτρα απελευθέρωσης της αγοράς στις αρχές της δεκαετίας του 1990). Η αποφυγή του φόρου, που μπορεί εύκολα να συμβεί διαφορετικά (όπως φαίνεται, για παράδειγμα, στην τάση που υπάρχει για νορβηγικές ναυτιλιακές εταιρείες να μετακινηθούν προς την Κύπρο), δεν αποτελεί ζήτημα.

³ Για να αποτραπεί κάθε περίπτωση ή υποψία διαφθοράς, οι διαδικασίες είναι διαφανείς, για παράδειγμα <http://www.npd.no/en/Topics/Production-licences/Theme-articles/Licensing-rounds/APA-2010/Offers-for-ownership-interests-in-APA-2010/>

Μπορεί αυτός ο τόσο υψηλός ειδικός φορολογικός συντελεστής να αποτρέψει επενδυτές; Ο πιο ενδεδειγμένος δείκτης για να απαντηθεί αυτό το ερώτημα είναι ίσως ο αριθμός των προσφορών που υποβάλλονται στους διαγωνισμούς για την αδειοδότηση. Η προσέλευση ήταν ανέκαθεν αρκετά επαρκής ώστε να εδραιωθεί, αντί να αμφισβητηθεί, η πεποίθηση ότι ο φορολογικός συντελεστής είναι απόλυτα ενδεδειγμένος. (Αλλά ακόμη και αν η προσέλευση μειωθεί, το χειρότερο πράγμα που μπορεί να συμβεί είναι ότι οι πόροι παραμένουν στον ωκεανό, αρκετά ασφαλείς, και η εξόρυξή τους αναβάλλεται για τις επόμενες γενεές.)

Ομοίως, ο φορολογικός συντελεστής του 78% ισχύει και για την αφαίρεση των δαπανών, ιδίως εκείνων των αποσβέσεων και των διατρήσεων. Αυτό παρέχει ένα ισχυρό κίνητρο για επενδύσεις στον πετρελαϊκό τομέα, καθώς και τις έρευνες, και διευκολύνει ένα υψηλό επίπεδο δραστηριότητας.

Επιβολή της διάκρισης

Το φορολογικό καθεστώς διακριτικής μεταχείρισης συνεπάγεται ορισμένα πρακτικά προβλήματα. Οι εμπλεκόμενοι φορείς έχουν φορολογικά κίνητρα για την απόκρυψη εξόδων ή εσόδων. Η ειδική Φορολογική Αρχή Πετρελαίου, *Oljeskattekontoret*, συστάθηκε προκειμένου να εντοπίζει τέτοιες πρακτικές, με πιο συνηθισμένα παραδείγματα τα παρακάτω (που χαρακτηρίζονται από μεγάλη ευρηματικότητα):

«Απατηλή» μεταβιβαστική τιμολόγηση. Ο φορέας στην υφαλοκρηπίδα πωλεί τα προϊόντα του σε παράρτημα στην ξηρά ή στο εξωτερικό, σε τεχνητά χαμηλή τιμή, και συνεπώς το κέρδος κατανέμεται εκτός της φορολογικής δικαιοδοσίας του 78%. Για να αποφευχθεί αυτό, η εν λόγω Αρχή καθορίζει τις τιμές στόχου για τις πωλήσεις του πετρελαίου, οι οποίες θα εφαρμόζονται και για τη φορολόγηση στη συναλλαγή, ανεξάρτητα από την τιμή που πράγματι καταβλήθηκε. Οι τιμές στόχου καθορίζονται με βάση την τιμή αγοράς. Ο καθορισμός τέτοιων τιμών στόχου για το φυσικό αέριο είναι πιο περίπλοκη διαδικασία από ό,τι για το πετρέλαιο, καθώς η αξία της σύμβασης για φυσικό αέριο είναι πιθανόν να ποικίλλει ανάλογα με διάφορους παράγοντες οι οποίοι δεν ισχύουν για τις συμβάσεις πετρελαίου, αλλά η Αρχή θα αντιδράσει σε κάθε περίπτωση που η τιμή της συναλλαγής εμφανίζεται να είναι φανταστική. (Λεπτομέρειες όλων των αγοραπωλησιών πρέπει να αναφέρονται σε αυτή την Αρχή.)

Υπερτιμολογήσεις των εσωτερικών υπηρεσιών. Συχνά, ο φορέας στην υφαλοκρηπίδα αγοράζει υπηρεσίες από μια θυγατρική στην ξηρά, ή το αντίθετο. Μπορεί να πρόκειται για τεχνική εμπειρογνωμοσύνη, για λογιστικές υπηρεσίες κ.λπ. Από φορολογική άποψη υπάρχει κίνητρο για υπερτιμολόγηση των υπηρεσιών που προσφέρονται προς την υφαλοκρηπίδα και υπερτιμολόγηση των υπηρεσιών που προσφέρονται από την υφαλοκρηπίδα στις χερσαίες θυγατρικές. Η Αρχή εξετάζει εάν οι υπηρεσίες εκτελέστηκαν σύμφωνα με την τιμολόγηση, αν ήταν πραγματικά αναγκαίες και ότι η τιμή ήταν λογική.

Η υπερβολή χρέους. Ένας επιχειρηματικός όμιλος μπορεί να παρουσιάσει τον εταιρικό του κλάδο στην υφαλοκρηπίδα υπερβολικά χρηματοδοτούμενο μέσω χρέους, ενώ κλάδοι του που υπόκεινται σε χαμηλότερο φορολογικό καθεστώς να χρηματοδοτούνται από το καθαρό ενεργητικό του ομίλου. Αυτό, βέβαια, έχει να κάνει με την κατανομή των δαπανών για τόκους και την ενδεχόμενη εξαίρεσή τους από τη φορολογία. Προκειμένου να προλαμβάνονται

τέτοια φαινόμενα, η Αρχή εξετάζει τον βαθμό στον οποίο η κεφαλαιοποίηση του κλάδου στην υφαλοκρηπίδα υπολείπεται σε σύγκριση με τους άλλους κλάδους του ομίλου.

Υπερβολικά ασφάλιστρα για εσωτερικές δέσμιες χρήσεις. Είναι σύνηθες για τις επιχειρήσεις που λειτουργούν σε τομείς υψηλού κινδύνου να έχουν εσωτερικές ασφαλιστικές ρυθμίσεις. Το ασφάλιστρο είναι συχνά αδικαιολόγητα υψηλό για τις θυγατρικές στην υφαλοκρηπίδα.

Με προφανή τα κίνητρα για την αδικαιολόγητη κατανομή του κόστους μεταξύ της υφαλοκρηπίδας και της χερσαίας μονάδας, πρέπει να υπάρχει ένα πολύ αυστηρό καθεστώς αναφοράς και γνωστοποίησης για τους εν λόγω φορείς.⁴

Η διαχείριση περιουσιακών στοιχείων

Στο Σχήμα 3 παρουσιάζεται η καθαρή ταμειακή ροή από τις επιχειρήσεις πετρελαίου στην υφαλοκρηπίδα προς την κυβέρνηση στην πάροδο του χρόνου. Δεν περιλαμβάνεται το 22% των εσόδων που παρακρατείται από τους εταιρικούς φορείς.⁵

Η τεράστια ροή εσόδων που προκύπτει από την πετρελαϊκή περιπέτεια απαιτεί στρατηγικό σχεδιασμό για τη χρήση. Η χάραξη μιας τέτοιας στρατηγικής είναι κάθε άλλο παρά απλή. Ο πιο προφανής κίνδυνος είναι η *ολλανδική νόσος*. Αυτό που συνέβη στην Ολλανδία τη δεκαετία του 1960 ήταν ότι η κυβέρνηση απέκτησε μεγάλα κέρδη από την εξόρυξη και εξαγωγή των υδρογονανθράκων της χώρας στα υπεράκτια κοιτάσματα. Αποφασίστηκε ότι αυτά πρέπει να χρησιμοποιούνται για την αύξηση του βιοτικού επιπέδου, κι έτσι προσθέτονταν αμέσως στον γενικό κρατικό προϋπολογισμό. Τα δύο συμπτώματα της ολλανδικής νόσου έκαναν τότε γρήγορα την εμφάνισή τους:

Κατ' αρχάς όλα τα κέρδη, τα οποία ήταν σε δολάρια ΗΠΑ (το παγκόσμιο νόμισμα για τις συναλλαγές πετρελαίου), έπρεπε να μετατρέπονται σε εγχώριο νόμισμα, πράγμα που ενίσχυσε την αξία του τοπικού νομίσματος και τη ζήτηση γι' αυτό. Από τη μια, βραχυπρόθεσμα ήταν θετικό για τους εισαγωγείς (και τους καταναλωτές εισαγόμενων εμπορευμάτων), αλλά, φυσικά, αρνητικό για τον κλάδο των εξαγωγών, ο οποίος έχασε γρήγορα τη μεγάλη ανταγωνιστικότητα, με συνέπεια τις απολύσεις και τις πτωχεύσεις.⁶

Δεύτερον, συνέπεια της μεγάλης επέκτασης του κρατικού προϋπολογισμού ήταν η αυξημένη εγχώρια ζήτηση για αγαθά και υπηρεσίες. Καθώς δεν υπήρχε ταυτόχρονη αύξηση της εγχώριας παραγωγής, ο πληθωρισμός αυξήθηκε απότομα. Ένα ορισμένο ποσοστό πληθωρισμού θεωρείται φυσικό και υγιές, αλλά το πολύ υψηλό ποσοστό πληθωρισμού γενικά

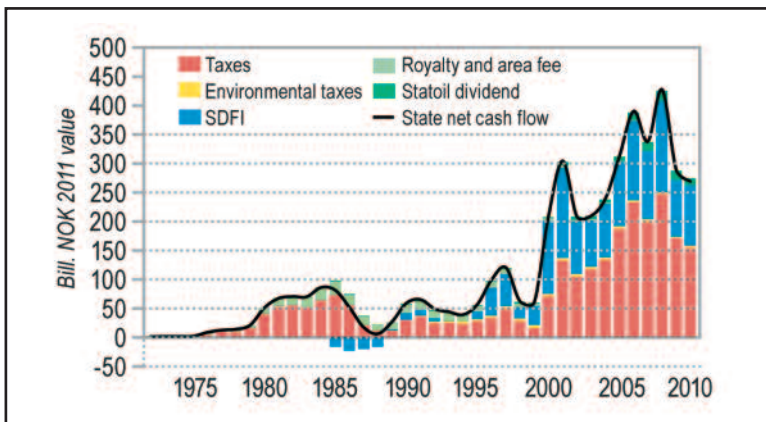
⁴ Για περισσότερες πληροφορίες για το φορολογικό καθεστώς του πετρελαϊκού τομέα: <http://www.regjeringen.no/en/dep/fin/Selected-topics/taxes-and-duties/bedriftsbeskatning/Taxation-of-petroleum-activities.html?id=417318>

⁵ Πηγή: Norwegian Petroleum Directorate, <http://www.npd.no/en/Publications/Facts/Facts-2011/>

⁶ Αν η Κύπρος πουλήσει τους υδρογονάνθρακες της στην Ε.Ε., η σταθερή νομισματική ισοτιμία θα αποτρέψει προφανώς την ανατίμηση του νομίσματος που συνήθως προκαλείται από την αύξηση των δαπανών. Στην περίπτωση αυτή, η αύξηση των δαπανών θα επιφέρει αύξηση του εγχώριου πληθωρισμού.

δημιουργεί αποθαρρυντικό κλίμα για τους επενδυτές, καθώς οδηγεί σε μείωση της πραγματικής αξίας των μετρητών και λοιπών χρηματικών στοιχείων, ωθεί προς τα πάνω τις τιμές των επιτοκίων και επηρεάζει αρνητικά το εμπορικό ισοζύγιο, καθώς οι εξαγωγές που δεν σχετίζονται με το πετρέλαιο χάνουν περαιτέρω την ανταγωνιστικότητά τους στις ξένες αγορές.

Πράγματι, η Νορβηγία είναι χώρα υψηλού κόστους. Πρόσφατες έρευνες καταδεικνύουν ότι το κόστος εργασίας στη Νορβηγία είναι περίπου 140% του μέσου όρου στην Ε.Ε.-27,⁷ δημιουργώντας εμπόδιο για την ανταγωνιστικότητα του νορβηγικού μεταποιητικού τομέα όσον αφορά τις εξαγωγές. Το γεγονός ότι ο πληθωρισμός είναι σαφώς κάτω από τον στόχο της κεντρικής τράπεζας του 2,5% (σήμερα περίπου 1%)⁸ θεωρείται από ορισμένους ως ένδειξη ότι η οικονομία απέχει πολύ ακόμα από την υπερθέρμανση, αλλά αυτό είναι πιο πιθανό να οφείλεται στη γενική ύφεση της παγκόσμιας οικονομίας, παρά στην έλλειψη εγχώριας ζήτησης. Ωστόσο, ο προσεκτικός σχεδιασμός των δαπανών συνέβαλε στην αποφυγή ανεπιθύμητων διαταραχών στις συναλλαγματικές ισοτιμίες και στα επίπεδα τιμών αφότου τα έσοδα από τον πετρελαϊκό τομέα άρχισαν να απογειώνονται, στα τέλη της δεκαετίας του 1990.

Σχήμα 3: Τα καθαρά έσοδα της κυβέρνησης από τον πετρελαϊκό τομέα.⁹

Πηγή: Η Νορβηγική Πετρελαϊκή Διεύθυνση, <http://www.npd.no>

Το κρατικό επενδυτικό ταμείο

Κατ' αρχάς, η κυβέρνηση έδωσε προτεραιότητα στην εξόφληση του εξωτερικού χρέους, ενώ αντιστάθηκε στον πειρασμό να επεκτείνει αδικαιολόγητα τον κρατικό προϋπολογισμό. Όλο το χρέος είχε αποπληρωθεί μέχρι το 1995. Στη συνέχεια δημιουργήθηκε ένα κρατικό επενδυτικό ταμείο. Κάθε χρόνο, το σύνολο των εσόδων του κράτους από τον τομέα του πετρελαίου

⁷ Για παράδειγμα: Eurostat Regional Yearbook 2011, http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-HA-11-001-03/EN/KS-HA-11-001-03-EN.PDF

⁸ <http://www.inflation.eu/inflation-rates/norway/inflation-norway.aspx>

⁹ Το ευρώ ισοδυναμούσε με περίπου 7.60 NOK τον Φεβρουάριο του 2012.

προστίθεται στο ταμείο. Το ταμείο επενδύει σε ομόλογα και σε μετοχές στο εξωτερικό, ως εκ τούτου, δεν αυξάνεται η ζήτηση για το νόμισμα της χώρας. Περίπου το 60% έχει μέχρι σήμερα (ως το τέλος του 2011) επενδυθεί σε συμμετοχικούς τίτλους – το υπόλοιπο σε τίτλους σταθερού εισοδήματος, όπως ομόλογα και προϊόντα χρηματαγοράς. Το ταμείο μόλις πρόσφατα άρχισε να επενδύει και σε ακίνητα.

Καθώς το ταμείο γρήγορα εξελίχθηκε σε μεγάλων διαστάσεων, η κυβέρνηση δημιούργησε μια επαγγελματική επενδυτική ομάδα αναφερόμενη στην κεντρική τράπεζα, η οποία είναι υπεύθυνη για τη διαχείριση του ταμείου. Η επενδυτική ομάδα διαθέτει ένα τμήμα ηθικής, το οποίο ασχολείται με τις ηθικές κατευθυντήριες γραμμές του επενδυτικού προφίλ και μεριμνά για την τήρηση από το ταμείο των εν λόγω κατευθυντήριων γραμμών. Το ταμείο μπορεί επιβάλει κυρώσεις σε εταιρίες οι οποίες, για παράδειγμα, ασχολούνται με την κατασκευή παράνομων όπλων ή παραβιάζουν ανθρώπινα δικαιώματα.¹⁰

Το Νορβηγικό «Ταμείο Πετρελαίου», έχει αξία αγοράς 400 δισ. ευρώ (80.000 ευρώ ανά κάτοικο), ίση με πάνω από ένα πλήρες ετήσιο ΑΕΠ (βλ. Σχήμα 4). Από τα τέλη του 2011, είναι ο μεγαλύτερος μεμονωμένος επενδυτής στον κόσμο. Ωστόσο, δεν αποτελεί ένα μέσο για τη νορβηγική εξωτερική πολιτική και δεν πρέπει να χρησιμοποιείται για την προώθηση πολιτικών ή στρατηγικών στόχων. Απαιτεί μακροπρόθεσμη προοπτική για τις επενδύσεις του, με στόχο τη μεγιστοποίηση του ποσοστού της απόδοσης, ελαχιστοποιώντας ταυτόχρονα τον κίνδυνο μέσω της κατάλληλης διαφοροποίησης.¹²

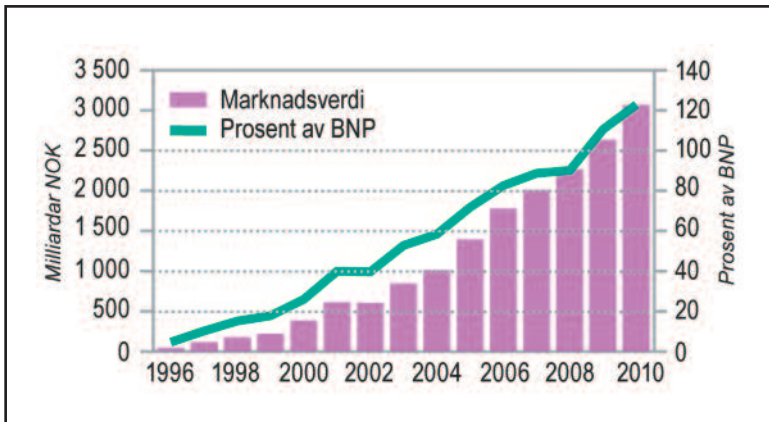
Οι επενδύσεις του ταμείου πετρελαίου είναι εκτεθειμένες στον γενικό κίνδυνο που υπάρχει στις διεθνείς αγορές. Για παράδειγμα, υπέστη μη υλοποιηθείσα ζημία κατά το ένα τέταρτο περίπου του ΑΕΠ στη διάρκεια των τελευταίων μηνών του 2008. Επιπλέον, λόγω της αλματώδους αύξησης του όγκου που διακυβεύεται, δεν είναι τόσο εύκολο να βρεθούν μέσα αντιστάθμισης για τη διασφάλιση των περιουσιακών στοιχείων όταν υπάρχουν αναταραχές στις αγορές. Ως εκ τούτου, μπορεί να τεθεί το ζήτημα του αν οι πόροι θα ήταν ασφαλέστεροι στον βυθό του ωκεανού, μέχρι να προκύψει η ανάγκη για τα συγκεκριμένα έσοδα, αντί να μετατραπεί σε ένα κρατικό επενδυτικό ταμείο.¹²

Ωστόσο, η ιδέα είναι πως το ταμείο θα επιτρέπει για πάντα στις μελλοντικές γενιές να αντλούν ένα σταθερό μερίδιο από τους πόρους. Για τον λόγο αυτόν είναι αναγκαίος ο δημοσιονομικός κανόνας, όπως αναλύεται στη συνέχεια.

¹⁰ <http://www.regjeringen.no/en/dep/fin/Selected-topics/the-government-pension-fund/responsible-investments/companies-excluded-from-the-investment-u.html?id=447122> η πλήρης καταγραφή των εταιρειών που βρίσκονται στη «μαύρη λίστα».

¹¹ Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με το ταμείο, τους όρους εντολής, τον κώδικα δεοντολογίας του, τις τοποθετήσεις του και την αξία αγοράς του: <http://www.nbim.no/en/About-us/Government-Pension-Fund-Global/>

¹² Ο βαθμός στον οποίο πιστεύεται ότι οι υδρογονάνθρακες θα αντικατασταθούν από εναλλακτικές πηγές ενέργειας επηρεάζει τις μελλοντικές τιμές του πετρελαίου και του αερίου και πρέπει να υπολογίζεται σε στρατηγικές αποφάσεις για τον χρόνο κατά τον οποίο πρέπει να εξορυχθούν οι πόροι.

Σχήμα 4: Το νορβηγικό πετρελαϊκό ταμείο: Αξία αγοράς και μέγεθος σε % του ΑΕΠ.

Πηγή: <http://www.npd.no/Publikasjoner/Faktahefter/Fakta-2011/Kap-3/>

Ο δημοσιονομικός κανόνας

Τα έσοδα διατίθενται για τις επενδύσεις ή την κατανάλωση σύμφωνα με τις ακόλουθες κατευθυντήριες γραμμές.

Κάθε χρόνο, ο κρατικός προϋπολογισμός συντάσσεται χωρίς τα έσοδα από τον πετρελαϊκό τομέα, αλλά περιλαμβάνει μια ενίσχυση από τους πόρους του ταμείου ίση με το 4% της αξίας αγοράς του ταμείου. Αυτό εξασφαλίζει μια σχετικά σταθερή παροχή εσόδων στην οικονομία, ανεξάρτητα από τις διακυμάνσεις των τιμών στην αγορά πετρελαίου και φυσικού αερίου.

Ο χρυσός αυτός κανόνας για τη χρήση των εσόδων είναι σεβαστός από όλους τους αρμόδιους και τα πολιτικά κόμματα, και αφότου τέθηκε σε εφαρμογή το 2001, τηρείται από όλες τις κυβερνήσεις γενικά.

Υποθέτοντας ότι το 4% είναι επίσης μια λογική εκτίμηση του μέσου πραγματικού (μετά τον πληθωρισμό) ποσοστού απόδοσης που μπορεί κανείς να αναμένει να λάβει από τις επενδύσεις του ταμείου, αυτό θα επιτρέψει κατ' αρχήν στον ετήσιο κρατικό προϋπολογισμό να λαμβάνει σταθερές «ενισχύσεις» από τα έσοδα του τομέα πετρελαίου για πάντα. Οι μελλοντικές γενιές, στις οποίες ανήκει η ιδιοκτησία των πόρων, θα ωφεληθούν έτσι όσο και οι σημερινές, παρά το γεγονός ότι κάποια στιγμή οι πόροι θα έχουν εξαντληθεί πλήρως.

Υπάρχει κάποια ευελιξία στον δημοσιονομικό κανόνα ανάλογα με τους οικονομικούς κύκλους. Όταν υπάρχει οικονομική ύφεση, μπορεί κανείς να επιλέξει να λάβει περισσότερο από το 4%. Για παράδειγμα, το 2009, η κυβέρνηση βρέθηκε ξαφνικά υποχρεωμένη να παράσχει πακέτα τόνωσης τα οποία χρηματοδότησε από το ταμείο για το πετρέλαιο πέρα από το ποσοστό που επιτρέπει ο δημοσιονομικός κανόνας. Όταν η γενική κατάσταση της οικονομίας, από την άλλη πλευρά, είναι ιδιαίτερα καλή, αντλείται ποσοστό μικρότερο από το 4%. Ως εκ τούτου, το ταμείο *εκ των πραγμάτων* λειτουργεί επίσης ως εργαλείο άμβλυνσης της επίδρασης των οικονομικών κύκλων.

Όταν τα καθαρά έσοδα από τον τομέα του πετρελαίου στη συνέχεια προστίθενται στους εθνικούς λογαριασμούς στο τέλος του έτους, τα τελευταία χρόνια παρατηρούνται πλεονάσματα κοντά στο 10% του ΑΕΠ.

Κατανομή των εσόδων και απουσία σύγκρουσης για τους πόρους

Η βασική αρχή είναι απλή: Όλα τα δημόσια έσοδα από τη δραστηριότητα πετρελαίου πηγαίνουν στον κρατικό τομέα. Ο γενικός κρατικός προϋπολογισμός, προβλέποντας κατανομή των εσόδων αυτών σύμφωνα με τον *δημοσιονομικό κανόνα*, στη συνέχεια τα διανέμει σε επίπεδο τοπικής αυτοδιοίκησης κατά τον συμφωνημένο βαθμό απο/συγ-κέντρωσης στην παροχή δημόσιων υπηρεσιών. Δεν υπάρχει, επομένως, σύστημα αντιστοίχισης των εσόδων με τον βαθμό στον οποίο συνέβαλαν για την απόκτησή τους συγκεκριμένες ομάδες ή περιοχές. Ούτε φαίνεται να απαιτείται κάτι τέτοιο.

Αυτό σε μεγάλο βαθμό αποπολιτικοποιεί τη χρήση των εσόδων.

Είναι πιθανότερο να τύχει γενικότερης αποδοχής η πιο πάνω αρχή όταν οι φυσικοί πόροι βρίσκονται στην ανοιχτή θάλασσα. Όταν οι πόροι και κατά συνέπεια η παραγωγή βρίσκονται σε χερσαίες περιοχές, θα μπορούσε κάποιος να υποθέσει ότι ανήκουν σε μεμονωμένους δήμους. Όμως δεν μπορούν να διεκδικηθούν τίτλοι ιδιοκτησίας όταν οι πόροι εξορύσσονται από τον πυθμένα των ωκεανών εκατοντάδες χιλιόμετρα μακριά. Όντως, τα προϊόντα μεταφέρονται στην ακτή χάρη σε εγκαταστάσεις υποδοχής. Οι δήμοι που φιλοξενούν αυτές τις εγκαταστάσεις ανταμείβονται με τη μορφή της ενίσχυσης της απασχόλησης και τη συνεπαγόμενη φορολογία φυσικών προσώπων, καθώς και από τη γενικότερη ζήτηση για αγαθά και υπηρεσίες που παράγονται από την εγκατάσταση, συμβάλλοντας στην τοπική οικονομική δραστηριότητα. Οι τοπικές αρχές δύνανται επίσης κατ' αρχήν να επιβάλουν φόρο επί των παγίων περιουσιακών στοιχείων, θεωρητικά μέχρι και 1% της αξίας της μονάδας ανά έτος, αν και στην πράξη κανένας δήμος σχεδόν ποτέ δεν έχει κάνει χρήση της δυνατότητας αυτής, η οποία συχνά αποτελεί αντικείμενο διαπραγμάτευσης προτού καν αποφασιστεί η χωροθέτηση της εγκατάστασης.

Η απουσία συγκρούσεων για την αναδιανομή των εσόδων ενδέχεται να οφείλεται στο γεγονός ότι ο κρατικός προϋπολογισμός έχει κατά παράδοση ισχυρή περιφερειακή πολιτική, με σημαντικά μέτρα για την τόνωση της οικονομικής δραστηριότητας σε δημοτικό επίπεδο, συμπεριλαμβανομένης της ανάπτυξης των υποδομών, όπως είναι οι δρόμοι και οι ευρυζωνικές υπηρεσίες στις αγροτικές περιοχές. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι αυτό συνεπάγεται οφέλη για τον γενικότερο παραγωγικό τομέα (δηλαδή, την παραγωγή εκτός του τομέα του πετρελαίου), ο οποίος συχνά πλήττεται σε οικονομίες εξαρτώμενες από τους φυσικούς πόρους.

Ένας επιπλέον παράγοντας είναι ότι η Νορβηγία είναι εξαρχής μια εθνικά ομοιογενής χώρα· ως εκ τούτου δεν υπάρχουν διαφορετικές εθνοτικές ομάδες οι οποίες να διεκδικούν ειδικότερα οποιαδήποτε κυριότητα των πόρων, όπως είναι πολύ πιθανό να συμβεί στην περίπτωση του Σουδάν, του Ισραήλ ή της Κύπρου. Αν και υπάρχει η φυλή των *Sami* στα βόρεια, η οποία ωστόσο δεν έχει κάποια ειδική απαίτηση για την ιδιοκτησία των υδρογονανθράκων, όπως ισχύει άλλωστε στην περίπτωση του γενικού πληθυσμού των μεταναστών. Οι διατάξεις

του κρατικού προϋπολογισμού για τα ειδικά συμφέροντα οποιασδήποτε από αυτές τις ομάδες, ως εκ τούτου και οι σχετικές διαπραγματεύσεις, διαμορφώνονται ανεξάρτητα από τα θέματα που σχετίζονται με υδρογονάνθρακες.

Τέλος, πρέπει να σημειωθεί ότι ήδη από καιρό οι δείκτες που αφορούν τη διαφθορά στο νορβηγικό κράτος είναι σε άριστο επίπεδο, καθώς και τις προσπάθειες για την επίτευξη διαφάνειας, με αποτέλεσμα να έχει επιτευχθεί κλίμα πολιτικής εμπιστοσύνης, που εγγυάται τον διάλογο για τη διαχείριση των πόρων και των εσόδων. Στο πλαίσιο των προσπαθειών για τη διαφάνεια, τόσο ο κρατικός προϋπολογισμός¹³ όσο και οι εθνικοί λογαριασμοί¹⁴ δημοσιεύονται ηλεκτρονικά με λεπτομερειακό τρόπο, καθώς και οι πληροφορίες για τις κατευθυντήριες γραμμές και τοποθετήσεις του πετρελαϊκού ταμείου.¹⁵

Έχει διατυπωθεί η άποψη¹⁶ ότι η απάντηση το ερώτημα *η ευλογία των πόρων ή η κατάρα των πόρων*; εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τις αρχικές συνθήκες και τον βαθμό εκδημοκρατισμού στα οποία η ενίσχυση της οικονομίας με σημαντικές ποσότητες φυσικών πόρων θα έχει πολλαπλασιαστική επίδραση. Τα καλά γίνονται καλύτερα, ενώ τα άσχημα χειροτερεύουν.¹⁷ Αν αυτό ισχύει, ήταν ευτυχές ότι η ποιότητα των δημοκρατικών δομών και των θεσμών ήταν αρκετά καλή στη Νορβηγία πολύ πριν την ανακάλυψη και παραγωγή των υδρογονανθράκων.

Η πορεία των δαπανών: προνοώντας για το μέλλον

Από καιρό σε καιρό, υπάρχουν λαϊκιστές στα μέσα μαζικής ενημέρωσης οι οποίοι απαιτούν μια πιο επιθετική διαχείριση των δαπανών από το ταμείο για το πετρέλαιο. Οι απαιτήσεις αφορούν συνήθως μεγαλύτερα κονδύλια για την κατασκευή οδών, τη φροντίδα των ηλικιωμένων και τον εκπαιδευτικό τομέα.

Κατ' αρχάς, θα πρέπει να θυμόμαστε ότι η κυβέρνηση επέβαλε το ποσοστό 4% του προϋπολογισμού σε μια εποχή όπου το μέγεθος του ταμείου, καθώς και τα έσοδα, ήταν πολύ χαμηλότερα από ό,τι σήμερα. Το μέγεθος του ταμείου έχει αυξηθεί κατά πολύ περισσότερο από τον γενικό κρατικό προϋπολογισμό. Αυτό από μόνο του είναι ένα επιχείρημα για τη μείωση του ποσοστού, καθώς η αξία της ενίσχυσης από το πετρελαϊκό ταμείο ως *μέρους του κρατικού προϋπολογισμού* είναι μεγαλύτερη σήμερα, όπως και η τάση να εμφανιστούν συμπτώματα της «ολλανδικής νόσου» και υπερθέρμανσης της οικονομίας. Αυτό θα γίνει πιο εμφανές καθώς το ταμείο για το πετρέλαιο εξακολουθεί να αναπτύσσεται ταχέως.

¹³ <http://www.statsbudsjettet.no/Statsbudsjettet-2012/English/>

¹⁴ http://www.ssb.no/english/subjects/09/01/regnskap_en/

¹⁵ <http://www.nbim.no/en/Investments/>

¹⁶ Βλ. Mehlum et al. (2006), «Institutions and the Resource Curse», *The Economic Journal*, 116, σελ. 1-20.

¹⁷ Για παράδειγμα, αν η χώρα εξαρχής είχε υψηλή διαφθορά ή έλλειμμα πολιτικής εμπιστοσύνης, τα προβλήματα πολύ πιθανόν να χειροτέρευαν καθώς τα έσοδα θα κατέκλυζαν το σύστημα με αποτέλεσμα να αυξάνουν και το ρίσκο.

Χρήσιμο είναι, επίσης, να υπάρξει προβληματισμός για την πιθανή υπερβολική εξάρτηση από τον τομέα του πετρελαίου. Ο τομέας ευθύνεται για το 25% του ΑΕΠ και απασχολεί (άμεσα και έμμεσα) περίπου το 10% του συνολικού εργατικού δυναμικού, σε αυξητική πορεία, ενώ η συμβατική εξαγωγική βιομηχανία χαρακτηρίζεται από ήπια πτωτική τάση.¹⁸ Ταυτόχρονα, και ενώ κατατάσσεται μεταξύ των μεγαλύτερων παραγωγών στον κόσμο, η Νορβηγία δεν βρίσκεται ψηλά στη λίστα των χωρών με αποθέματα που δεν έχουν αντληθεί ακόμη. Τα εκτιμώμενα μη αντληθέντα αποθέματα πετρελαίου της Σαουδικής Αραβίας, για παράδειγμα, είναι 25 φορές μεγαλύτερα από της Νορβηγίας,¹⁹ τα οποία στο τέλος του 2010 ήταν 7,3 δισεκατομμύρια Sm3 Ο.Ε., ενώ η παραγωγή το 2010 ανήλθε σε 250 εκατομμύρια, γεγονός που υποδηλώνει ότι με την τρέχουσα παραγωγή, οι πόροι θα εξαντληθούν εντός 30 ετών.²⁰ Ως εκ τούτου, η Νορβηγία θα πρέπει να είναι προετοιμασμένη για μειωμένη ροή εσόδων από τη βιομηχανία πετρελαίου πιο γρήγορα από τους περισσότερους άλλους μεγάλους παραγωγούς, παρά τα σχετικά ενθαρρυντικά αποτελέσματα από τις πρώτες διερευνητικές γεωτρήσεις στην περιοχή του Μπάρεντς. Αυτό θα χρησιμεύσει μόνο για να υπογραμμίσει περαιτέρω τη σημασία της συνεπούς συμμόρφωσης με τον δημοσιονομικό κανόνα.²¹

Από την άλλη πλευρά, η δημογραφική καμπύλη (Σχήμα 5) μαρτυρεί το γεγονός ότι, συνεπεία των υψηλών ποσοστών γονιμότητας κατά τα έτη μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, πρόκειται να έχουμε σύντομα ένα αυξημένο ποσοστό συνταξιούχων. Ως εκ τούτου, αυτός θα μπορούσε πράγματι να είναι ο σωστός και απαραίτητος χρόνος για τις επενδύσεις σε υποδομές για τη φροντίδα της υγείας και των ηλικιωμένων. Και πρέπει να αναγνωριστεί ότι οι επενδύσεις του κρατικού πλούτου σε έργα υποδομής διατρέχουν μειωμένο κίνδυνο να οδηγήσουν σε συμπτώματα της «ολλανδικής νόσου», σε αντίθεση με τη διοχέτευσή του στην άμεση κατανάλωση. Αυτό ισχύει ιδιαίτερα στην περίπτωση όπου ξένες εταιρείες θα χρησιμοποιηθούν για τη δημιουργία των υποδομών αυτών και ως εκ τούτου θα δημιουργηθεί μικρότερη ζήτηση και συνακόλουθη ανατίμηση του εγχώριου νομίσματος.

Ωστόσο, προκύπτουν δύο προκλήσεις σε συνδυασμό με τη *λειτουργία* μιας τέτοιας εκτεταμένης υποδομής:

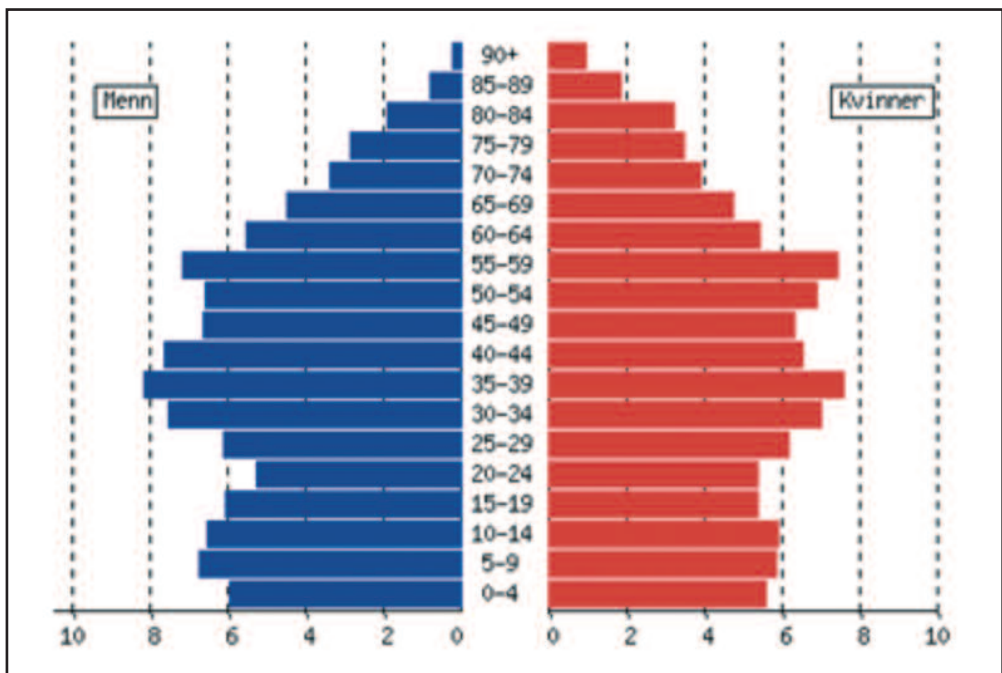
¹⁸ <http://www.norges-bank.no/en/about/published/press-releases/2012/1/>. Both the high cost level and a strengthening trend of the NOK against the euro and other major currencies pose difficult challenges for the conventional export industry.

¹⁹ Πηγή: *BP Statistical Review of World Energy 2005*.

²⁰ <http://www.npd.no/en/Topics/Resource-accounts-and—analysis/>. Στην πραγματικότητα, ο όγκος της παραγωγής είναι πιθανό να μειωθεί σταδιακά, παρά να σταματήσει απότομα σε 30 χρόνια. Καθώς το κόστος παραγωγής είναι τυπικά υψηλότερο στα τεμάχια που τείνουν να εξαντληθούν (λόγω της χαμηλότερης πίεσης), τα έσοδα ανά μονάδα παραγωγής θα ακολουθούν επίσης φθίνουσα πορεία.

²¹ Έκδηλη είναι η ανάγκη, επίσης, να διατηρηθεί ευνοϊκό κλίμα για επενδύσεις και ευνοϊκές συνθήκες για άλλους βιομηχανικούς τομείς, καθώς αυτά τα δύο στοιχεία θα αποκτούν μεγαλύτερη σημασία όταν η άνθηση του τομέα του πετρελαίου θα πλησιάζει προς το τέλος της.

- Τα συμπτώματα της «ολλανδικής νόσου» είναι πιο πιθανό να προκύψουν από την αύξηση του επιπέδου των δαπανών, ακριβώς στην πιο ακατάλληλη στιγμή, όταν η έκρηξη τιμών πετρελαίου και φυσικού αερίου τελειώσει και η μη πετρελαϊκή εξαγωγική βιομηχανία χρειάζεται μια «αναγέννηση».
- Τα επίπεδα ανεργίας είναι σήμερα τόσο χαμηλά (περίπου 3%),²² που μπορεί να είναι δύσκολο να βρεθεί το εργατικό δυναμικό για τη λειτουργία της υποδομής. Η μεταφορά της εργασίας από τον τομέα των πετρελαιοειδών, καθώς αυτός αρχίζει να φθίνει, μπορεί να προβλεφθεί, ωστόσο αξίζει να έχουμε κατά νου τη φύση αυτής της εργασίας, όπου η εξειδίκευση συνήθως επιτυγχάνεται επιτόπου και η κινητικότητα αυτού του εργατικού δυναμικού, συνεπώς, είναι κάπως περιορισμένη.

Σχήμα 5: Δημογραφικά στοιχεία ανάλογα με το φύλο και την ηλικία.

Πηγή: Στατιστική Υπηρεσία Νορβηγίας.

²² Πηγή: Στατιστική Υπηρεσία Νορβηγίας, http://www.ssb.no/english/subjects/00/minifakta_en/en/main_03.html

Συμπέρασμα

Οι ακόλουθες συνθήκες συνέβαλαν στη μέχρι σήμερα θετική νορβηγική εμπειρία της πετρελαϊκής περιπέτειας (απουσία συγκρούσεων, υγιής οικονομία, ασφαλής λειτουργία):

- Εξαρχής θεωρήθηκε ότι οι πόροι ανήκουν στον λαό. Στην Νορβηγία δεν υπάρχουν ειδικές ομάδες που να είναι σε θέση να διεκδικήσουν ιδιοκτησία των πόρων. Η υψηλή φορολογία των επιχειρήσεων έχει εξασφαλίσει ότι το μεγαλύτερο μέρος των εσόδων επιστρέφει στον λαό.
- Εξαρχής το επίπεδο της πολιτικής εμπιστοσύνης ήταν υψηλό και παρέμεινε σταθερό, χάρη στις προσπάθειες για επίτευξη διαφάνειας και την απουσία περιστατικών διαφθοράς.
- Η κρατική συμμετοχή σε υγιές ποσοστό έχει εξασφαλίσει τη συμμόρφωση με τις προδιαγραφές ασφάλειας και τα περιβαλλοντικά πρότυπα, αποφεύγοντας παράλληλα να τεθεί σε κίνδυνο η κερδοφορία.
- Καταπολεμήθηκε ο πειρασμός να επεκταθεί αδικαιολόγητα η κατανάλωση καθώς αυξάνονταν τα έσοδα, αποφεύχθηκε η μετάδοση της «ολλανδικής νόσου» και διατηρήθηκε η ανταγωνιστικότητα της μη πετρελαϊκής εξαγωγικής βιομηχανίας.
- Τα έσοδα που δεν δαπανήθηκαν τοποθετούνται σε ένα κρατικό επενδυτικό ταμείο για επενδύσεις στο εξωτερικό. Ο δημοσιονομικός κανόνας διασφαλίζει τη σταθερή ροή εσόδων στον κρατικό προϋπολογισμό, ενώ επίσης λειτουργεί ως «μαξιλάρι» έναντι των οικονομικών κύκλων και των «κραδασμών».

Ενώ όλα είναι πολύ καλά, η Νορβηγία αντιμετωπίζει ορισμένες μεσοπρόθεσμες και μακροπρόθεσμες προκλήσεις:

- Πρέπει τελικά να προετοιμαστεί για την αποκλιμάκωση της περιπέτειας του πετρελαίου, καθώς οι πόροι θα εξαντληθούν. Αυτό θα επηρεάσει ένα σημαντικό μέρος του εργατικού δυναμικού (10% και αυξάνεται) και για το ένα τέταρτο του ΑΕΠ. Η μετάβαση σε άλλους βιομηχανικούς τομείς θα επιφέρει πολλές προκλήσεις, δεδομένου μάλιστα του μεγάλου όγκου.
- Το «κύμα των ηλικιωμένων» θα εμφανιστεί σύντομα, με το αίτημα για επέκταση των υποδομών υγειονομικής περίθαλψης και φροντίδας ηλικιωμένων. Αυτό θα μπορούσε να συμβάλει στην υπερθέρμανση της οικονομίας, και ίσως υπάρχει δυσκολία στην εξασφάλιση εργατικού δυναμικού για τη λειτουργία αυτών των υποδομών.
- Ο κίνδυνος και η συνεχής ανασφάλεια στις διεθνείς αγορές αποτελεί παράγοντα άγχους για το κρατικό επενδυτικό ταμείο, αφού ενδεχόμενη ζημία από επενδυτική αστοχία θα είναι ακόμα σοβαρότερη όσο αυξάνεται η αξία του ταμείου.

Επίλογος: μια πρόταση για την Κύπρο

Όπως περιγράφεται παραπάνω στο τέλος της ενότητας με θέμα την απουσία σύγκρουσης για τους πόρους στη Νορβηγία, οι φυσικοί πόροι έχουν πολλαπλασιαστική επίδραση στον αρχικό βαθμό του εκδημοκρατισμού και του κλίματος πολιτικής εμπιστοσύνης.

Στο πλαίσιο αυτό, φαντάζομαι ότι το Κυπριακό πρόβλημα, με την εγγενή οικονομική αναποτελεσματικότητά του, θα καταστεί ακόμα πιο δυσεπίλυτο και υπάρχει αυξημένη πιθανότητα

για «αναθέρμανση» της σύγκρουσης εάν δεν έχουν συναφθεί ορισμένες θεμελιώδεις συμφωνίες εκ των προτέρων σε σχέση με τη διαχείριση των πόρων του νησιού και τα έσοδα που θα συλλέγονται από αυτούς.

Η κατανομή των αρμοδιοτήτων (π.χ. για την αδειοδότηση) που αφορούν την ευθύνη, το κόστος των επενδύσεων και τη διαχείριση των ενδεχόμενων εσόδων θα πρέπει κατά προτίμηση να αποφασιστεί πριν ξεκινήσουν οι επενδύσεις, ή ακόμη και πριν καθοριστεί το μέγεθος των αποθεμάτων στο βόρειο και το νότιο τμήμα της υφαλοκρηπίδας του νησιού, αντιστοίχως. Αν και θα αργήσει να επιτευχθεί θετική ροή εσόδων, οποιαδήποτε τέτοια συμφωνία θα είναι πιο δύσκολο να επιτευχθεί από τη στιγμή που θα ξεκινήσουν μονομερώς οι εργασίες, με χορήγηση αδειών, ανάληψη κινδύνου, επένδυση/δαπάνη χρημάτων, και ιδιαίτερα αν αποδειχθεί, όπως μπορεί να συμβεί, ότι το βόρειο τμήμα έχει περισσότερους πόρους από ό,τι το νότιο τμήμα, ή το αντίστροφο.

Μια τέτοια συμφωνία θα συμβάλει επίσης στη μείωση του ασφαλιστρου κινδύνου που απαιτείται συνήθως για παρόμοιες επενδύσεις και περιορίζει τα κέρδη.

Εάν δεν είναι επιθυμητή η διχοτόμηση, οι δύο κοινότητες θα πρέπει να επωμιστούν αναλογικά το βάρος για τις αναγκαίες επενδύσεις (ίσως ανάλογα με το μέγεθος του πληθυσμού) και την εξίσου ανάληψη μεριδίου από τα έσοδα, αν/όταν η ροή εισοδήματος ξεκινήσει, αναγνωρίζοντας ότι όλοι οι πόροι ανήκουν στον λαό της Κύπρου, στο σύνολό του. Ένα κοινό Υπουργείο Υδρογονανθράκων θα ήταν χρήσιμο για τον σκοπό αυτόν.

Η μόνη άλλη βιώσιμη εναλλακτική λύση θα ήταν για τις δύο πλευρές να λειτουργούν εντελώς χωριστά, αλλά ουσιαστικά αυτό αντιπροσωπεύει άλλο ένα εμπόδιο ενάντια σε ενδεχόμενη μελλοντική επανένωση της νήσου.

ΤΑ ΘΥΜΑΤΑ ΤΗΣ ΚΑΤΑΡΑΣ ΤΩΝ ΠÓΡΩΝ: Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΩΝ ΔΥΟ ΣΟΥΔΑΝ

Øystein H. Rolandsen

Εισαγωγή

Αυτό το κεφάλαιο αξιολογεί τον τρόπο που η κατάρα των πόρων επηρέασε μεγάλα πολιτικά γεγονότα και διαδικασίες στο Σουδάν και το Νότιο Σουδάν και καταδεικνύει πώς η εμπειρία τους μπορεί να είναι χρήσιμη στη μελλοντική εκμετάλλευση των υδρογονανθράκων στην ανατολική Μεσόγειο. Το Σουδάν και το πρόσφατα ανεξάρτητο Νότιο Σουδάν έχουν πληγεί σοβαρά από την κατάρα των πόρων. Από το 2000 το εθνικό εισόδημα του Σουδάν εκτινάχτηκε σε ύψη λόγω των εσόδων από το πετρέλαιο. Ωστόσο, η πλειοψηφία του λαού του Σουδάν και του Νότιου Σουδάν δεν έχουν ωφεληθεί. Προέκυψε μια επιφανειακή οικονομία του πετρελαίου σύμφωνα με την οποία μια μειοψηφία έχει καρπωθεί τον πλούτο, αλλά τα δολάρια του πετρελαίου διοχετεύονται ταχύτατα εκτός της χώρας, δημιουργώντας λίγα, έως ελάχιστα παράπλευρα οφέλη. Όταν εξεταστεί ο οικονομικός αντίκτυπος μαζί με τις πολιτικές συνέπειες, αποκαλύπτεται πλήρως η συνολική επίπτωση της κατάρας του πετρελαίου. Οι πολιτικές συνέπειες των εσόδων από το πετρέλαιο είναι διάχυτες. Δεν διαπιστώνεται απλώς η αλλαγή στις σχέσεις κράτους και κοινωνίας, αλλά και πως ο πετρελαϊκός παράγοντας έχει επιδεινώσει τις ήδη υπάρχουσες αρνητικές δυναμικές και τάσεις. Τα έσοδα από το πετρέλαιο γίνονται παράγοντας άγχους για την οικονομία και για το πολιτικό σύστημα, εισάγοντας περιπλοκότητα και δυσχεραίνοντας τη διακυβέρνηση.

Η πετρελαϊκή οικονομία των δύο Σουδάν

Στο Σουδάν ανακαλύφθηκε πετρέλαιο το 1978, αλλά η πετρελαϊκή ανάπτυξη διακόπηκε κατά τη διάρκεια της πρώτης δεκαετίας του εμφυλίου πολέμου (1983-2005).¹ Οι πετρελαϊκές δραστηριότητες ξανάρχισαν στα μέσα της δεκαετίας του 1990, ενώ η πλήρους κλίμακας παραγωγή ξεκίνησε το 1999/2000, και μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του 2000 το Σουδάν παράγει 350.000 βαρέλια την ημέρα.² Πριν από την απόσχιση του Νότιου Σουδάν το 2011, το

¹ European Coalition on Oil in Sudan (ECOS), *Sudan, Whose Oil: Sudan's Oil Industry Facts and Analysis* ([S.I.]: IKV Pax Christi, Απρίλιος 2008).

² Ό.π.

Σουδάν ήταν η τρίτη μεγαλύτερη πετρελαιοπαραγωγός χώρα της Αφρικής, μετά την Ανγκόλα και τη Νιγηρία. Είναι δύσκολο να εκτιμηθεί η έκταση και η αξία των αποθεμάτων πετρελαίου που εναπομένουν στα δύο Σουδάν. Ένα σημαντικό μέρος του ελπιδοφόρου πετρελαϊκού τομέα δεν έχει ακόμα ερευνηθεί επαρκώς, ιδιαίτερα στο Νότιο Σουδάν. Το Σουδάν, από την άλλη, έχει επιταχύνει τις δραστηριότητες εξερεύνησης, ενώ μια σειρά νέα τεμάχια θα διερευνηθούν κατά τα επόμενα χρόνια.

Η αβεβαιότητα για την ποιότητα του αργού πετρελαίου δυσκολεύει την εκτίμηση της αξίας των αποθεμάτων στα δύο Σουδάν. Η τοπική παραγωγή πετρελαίου αποφέρει δύο διαφορετικές ποιότητες καυσίμου: ένα μέτριας ποιότητας «μείγμα» και ένα κηρώδες «μείγμα» το οποίο είναι πιο δύσκολο και δαπανηρό να μεταφερθεί. Το δεύτερο διατίθεται σε ιδιαίτερα χαμηλότερη τιμή στη διεθνή αγορά.³ Πράγμα που σημαίνει ότι ακόμα κι αν βρεθούν νέα κοιτάσματα, τα έσοδα μπορεί να είναι περιορισμένα ή ακόμα να μην είναι αρκετά κερδοφόρα για να ξεκινήσει η παραγωγή. Παρ' όλα αυτά, όσο καμιά από τις δύο χώρες δεν διακόπτει την παραγωγή της, μπορούμε να υποθέσουμε ότι τα πετρελαϊκά έσοδα θα επισκιάζουν οποιαδήποτε άλλα κρατικά έσοδα στο άμεσο μέλλον.

Τα δημόσια οικονομικά και η επίσημη οικονομία του Σουδάν και του Νότιου Σουδάν εξαρτώνται από τα έσοδα του πετρελαίου. Το πετρελαϊκό εισόδημα εκτιμάται ότι αποτελεί το 98% των κρατικών εσόδων στο Νότιο Σουδάν και το 50-60% στο Σουδάν.⁴ Το μέσο ετήσιο εισόδημα του Σουδάν από το πετρέλαιο κατά την περίοδο 2005-2010 ήταν κατά πάσα πιθανότητα μεταξύ 3 και 5 δισ. δολαρίων.⁵ Κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου, η κυβέρνηση του Νότιου Σουδάν έλαβε ετήσιο μέσο όρο γύρω στα 2 δισεκατομμύρια δολάρια.⁶ Το μερίδιο της πετρελαϊκής βιομηχανίας στο πραγματικό ΑΕΠ των δύο χωρών είναι άγνωστο, αφού η άτυπη οικονομία και ο αυτοσυντηρούμενος τομέας της κάθε χώρας καταλαμβάνουν ένα μεγάλο και ανεξερεύνητο πεδίο. Η έλλειψη αξιόπιστων πληροφοριών αποτελεί μείζονα πρόκληση για την αξιολόγηση του οικονομικού αντίκτυπου της πετρελαϊκής δραστηριότητας στα δύο Σουδάν. Μπορούμε, όμως, να υποθέσουμε ότι τα έσοδα από το πετρέλαιο είναι η κύρια πηγή ξένου συναλλάγματος για τις δύο χώρες, ακόμη και αν δεν υπάρχει διαφάνεια στα οικονομικά του κράτους και παρ' ότι οι αξιόπιστες έρευνες, ακόμη και του επίσημου τομέα της οικονομίας, είναι λιγοστές.

Ο βαθμός στον οποίο η εισροή χρημάτων από το πετρέλαιο στην τοπική οικονομία έχει οποιοδήποτε επιρροή ή κάποιο πολλαπλασιαστικό αποτέλεσμα παραμένει στη σφαίρα της εικασίας. Παρ' όλα αυτά, δεν θα ήταν αδιανόητο να υποθέσουμε ότι ένα μεγάλο ποσοστό των χρημάτων δαπανάται σε εισαγόμενα είδη όπως σε στρατιωτικό εξοπλισμό, αυτοκίνητα, ξενο-

³ Ό.π.

⁴ Jill Shankleman, *Oil and State Building in South Sudan: New Country, Old Industry* (Washington, DC: U.S. Institute of Peace, 2011); African Economic Outlook, *Sudan 2011*, χ.χ.

⁵ European Coalition on Oil in Sudan (ECOS), *Sudan, Whose Oil*.

⁶ Shankleman, *Oil and State Building in South Sudan: New Country, Old Industry*.

δοχειακές υπηρεσίες ξένης ιδιοκτησίας, κατασκευές, ή απλώς μεταφέρεται σε τραπεζικούς λογαριασμούς του εξωτερικού. Σε συνδυασμό με την απουσία εγχώριας παραγωγής προς πώληση και την κακή υποδομή μάρκετινγκ, είναι λογικό να υποθέσουμε ότι η κυκλοφορία των πετρελαϊκών εσόδων στην εγχώρια οικονομία και των δύο χωρών είναι ελάχιστη.

Καταραμένοι να έχουν πετρέλαιο

Ένας απλός ορισμός της κατάρας του πετρελαίου είναι όταν ένα κράτος και ο πληθυσμός του βρεθεί σε χειρότερη κατάσταση, οικονομικά και πολιτικά, από εκείνη πριν την ανακάλυψη των φυσικών πόρων.⁷ Στα δύο Σουδάν, η πετρελαϊκή παραγωγή και τα πετρελαϊκά έσοδα έχουν δηλητηριάσει την πολιτική ζωή και έχουν παραμορφώσει την οικονομία. Στην πολιτική σκηνή, το πετρέλαιο έχει προσθέσει περισσότερες πιέσεις σε μια ήδη ανταγωνιστική διαμάχη και ένα εύθραυστο σύστημα διακυβέρνησης. Οι πολιτικοί τσακώνονται για τη διανομή του πετρελαϊκού πλούτου, καλλιεργούνται λαϊκιστικές προσδοκίες και προκύπτουν τριβές στο θέμα των περιβαλλοντικών επιπτώσεων ανάμεσα στην κεντρική κυβέρνηση και τους κατοίκους. Εν ολίγοις, ο πετρελαϊκός πλούτος ενισχύει ένα άτυπο σύστημα πολιτικής και στρατιωτικής κηδεμονίας, με αποτέλεσμα η πολιτική σταθερότητα να εξαρτάται από τη συνεχιζόμενη υψηλή ροή εισοδήματος και από την αναδιανομή του σε πελατειακά κλιμάκια. Ο οικονομικός αντίκτυπος της κατάρας των πόρων προκύπτει πρώτα και κύρια από τη συμβολή των πετρελαϊκών κρατικών εσόδων και της έλλειψης ενός πολλαπλασιαστικού αποτελέσματος από την εισροή πετρελαϊκού χρήματος στην οικονομία.

Πετρέλαιο και πόλεμος

Η ανάλυση της έναρξης των πολέμων και της μετέπειτα πορείας τους είναι πολύπλοκη υπόθεση και μπορεί σπάνια, αν όχι ποτέ, να βασιστεί ικανοποιητικά μόνο σε έναν παράγοντα. Είναι ούτως ή άλλως εκτός του πλαισίου του παρόντος κεφαλαίου να παρουσιάσει πλήρως τον πόλεμο μεταξύ της κυβέρνησης του Σουδάν και του Σουδανικού Λαϊκού Απελευθερωτικού Κινήματος/Στρατού. Θα ήταν αρκετό να διατυπωθεί η άποψη ότι αυτός ο πόλεμος δεν είναι λιγότερο πολύπλοκος από άλλους και ότι είναι πιθανό η πολλαπλότητα των παραγόντων σύγκρουσης να οδηγούσε στην έναρξη ενός πολέμου ανεξάρτητα από την ανακάλυψη πετρελαίου. Η πολιτική διαχείριση της ανακάλυψης είναι αμφιλεγόμενη, ωστόσο, και διευρύνει το χάσμα μεταξύ του προέδρου Τζαφάρ Νιμέρι και της αντιπολίτευσης στο Νότιο Σουδάν. Ένα σημείο διαφωνίας ήταν η αναθεώρηση από τον Νιμέρι των εσωτερικών συνόρων μεταξύ βορρά και νότου στις αρχές της δεκαετίας του 1980, όταν, με μια κίνηση, ενσωμάτωσε στον βορρά ένα σημαντικό τμήμα από τις πολλά υποσχόμενες περιοχές κοιτασμάτων πετρελαίου. Ονόμασε την επαρχία που δημιούργησε έτσι «Ενότητα». Παρ' όλα αυτά, το πετρέλαιο ήταν ένα θέμα μεταξύ πολλών που επέφεραν την κατάρρευση της συμφωνίας του 1972.

⁷ Philippe Le Billon, «The Political Ecology of War: Natural Resources and Armed Conflicts», *Political Geography*, 20, ap. 5 (2001): 561.

Η απόφαση για την ανάκτηση του ρυθμού της πετρελαϊκής ανάπτυξης στα μέσα της δεκαετίας του 1990, χωρίς να προηγηθεί ειρηνευτική συμφωνία, αναμφισβήτητα ενέτεινε τον πόλεμο στις περιοχές πετρελαίου του Νότιου Σουδάν και φαίνεται να σχετίζεται με τη στρατιωτική στρατηγική της κυβέρνησης του Χαρτούμ.⁸ Μετά από μια μεγάλη διάσπαση στη νότια ομάδα ανταρτών το 1991, η σύγκρουση εξελίχθηκε σε πόλεμο φθοράς, και η κυβέρνηση του Σουδάν, μαζί με νέους συμμάχους της από τα νότια, ανέλαβε τις περιοχές του πετρελαίου οι οποίες μέχρι τότε ελέγχονταν από τους αντάρτες. Με τη χρήση της λεγόμενης «στρατηγικής της καμένης γης», ο τοπικός πληθυσμός εκδιώχθηκε και πετρελαϊκές εταιρείες των ΗΠΑ, του Καναδά και της Σουηδίας άρχισαν να κατασκευάζουν την απαραίτητη υποδομή. Οι δραστηριότητες αυτές επικεντρώθηκαν κατά μήκος των συνόρων από τον βορρά προς τον νότο. Οι εταιρείες αυτές σύντομα αναγκάστηκαν να αποσυρθούν, ως αποτέλεσμα των κυρώσεων που επιβλήθηκαν από δυτικές χώρες στο Σουδάν και της πίεσης που ασκήθηκε λόγω της τεκμηρίωσης εκτεταμένων παραβιάσεων ανθρωπίνων δικαιωμάτων στις περιοχές παραγωγής πετρελαίου. Οι μετοχές των δυτικών πετρελαϊκών εταιρειών πωλήθηκαν σε κρατικές εταιρείες της Κίνας, της Μαλαισίας και της Ινδίας. Στο Πορτ Σουντάν κατασκευάστηκε αγωγός προς την Ερυθρά Θάλασσα.⁹

Αναμφίβολα, η εκκίνηση της πετρελαϊκής παραγωγής στο πλαίσιο εμφυλίου ήταν κατάρρα για τους κατοίκους της περιοχής που δολοφονήθηκαν ή εκδιώχθηκαν από τα σπίτια τους, αλλά είναι δύσκολο να εκτιμηθεί κατά πόσον αυτό παρέτεινε τη σύγκρουση. Στο επίπεδο της εικασίας, βεβαίως, θα μπορούσε να υποθέσει κανείς ότι η κυβέρνηση του Σουδάν ίσως ενδιαφερόταν περισσότερο για την επίτευξη ειρηνευτικής συμφωνίας σε ένα πιο πρώιμο στάδιο, χωρίς να αποκλείει τη δυνατότητα απόσχισης, αν δεν επρόκειτο να απολέσει έσοδα από το πετρέλαιο. Θα μπορούσαν, επίσης, να υπολογίσουν ότι τα έσοδα του πετρελαίου θα τους βοηθούσαν να κερδίσουν τον πόλεμο. Θα μπορούσε επίσης κάποιος να ισχυριστεί ότι ήταν εύλογο για τους αντάρτες να σκεφτούν ότι ο Νότος δεν θα είχε ποτέ πρόσβαση στα έσοδα από το πετρέλαιο, εκτός αν υπογραφόταν μια ευνοϊκή ειρηνευτική συμφωνία. Αυτό θα μπορούσε να αποτελέσει κίνητρο για το Λαϊκό Απελευθερωτικό Κίνημα του Σουδάν ώστε να καταλήξει σε συμφωνία πολύ νωρίτερα.

Ανακατανομή του πλούτου και η ανεξαρτησία του Νότιου Σουδάν

Ο εμφύλιος πόλεμος τελείωσε το 2005 με τη λεγόμενη Συνολική Ειρηνευτική Συμφωνία. Η Συμφωνία προέκυψε μετά από μια μακρά διαπραγματευτική διαδικασία η οποία επιταχύνθηκε το 2002. Εξαιτίας του πετρελαίου, οι διαπραγματεύσεις διήρκεσαν περισσότερο και έγιναν πιο περίπλοκες, αλλά αυτό δεν ήταν το καθοριστικό ζήτημα. Το δικαίωμα αυτοδιάθεσης του Νότιου Σουδάν, το καθεστώς του νόμου της σαρία στον βορρά, οι ρυθμίσεις ασφαλείας, καθώς

⁸ European Coalition on Oil in Sudan (ECOS), *Sudan, Whose Oil*.

⁹ Ό.π.

και το μέλλον των παραμεθόριων περιοχών αποδείχθηκαν πιο δύσκολα σημεία από ό,τι εκείνα που σχετιζόνταν με το πετρέλαιο. Η κυβέρνηση του Σουδάν και του Λαϊκού Απελευθερωτικού Κινήματος/Στρατού του Σουδάν συμφώνησαν ότι η αυτόνομη κυβέρνηση του Νότιου Σουδάν θα λαμβάνει το 50% των εσόδων από την παραγωγή πετρελαίου στο Νότιο Σουδάν. Οι πολιτείες της Ενότητας και του Άνω Νείλου για την παραγωγή που γίνεται στο έδαφός τους θα λαμβάνουν ένα επιπρόσθετο 2% των εσόδων από το πετρέλαιο. Το αποτέλεσμα των συμφωνιών κατανομής του πλούτου θα παρουσιαστεί στη συνέχεια.

Η σχετική ευκολία με την οποία επιλύθηκε το ζήτημα του πετρελαίου μπορεί να αποδοθεί σε δύο παράγοντες. Πρώτον, τα δυο μέρη διαπραγματεύτηκαν μόνο μια προσωρινή συμφωνία η οποία διήρκεσε μέχρι το δημοψήφισμα του 2011, που αφορούσε το μελλοντικό καθεστώς του Νότιου Σουδάν. Αυτό σήμαινε ότι το ακανθώδες ζήτημα της κυριότητας των πόρων θα μπορούσε να αναβληθεί και τα δυο μέρη θα μπορούσαν να επικεντρωθούν στην κατανομή των εσόδων. Δεύτερον, αυτό δεν ήταν ένα παιχνίδι όπου ο νικητής «τα παίρνει όλα»: η προσωρινή συμφωνία έδειξε ότι οι δύο πλευρές θα μπορούσαν να μοιραστούν τα έσοδα.¹⁰

Είναι δυνατόν να θεωρήσουμε ότι το πετρέλαιο λειτούργησε ως θετικός παράγοντας στις διαπραγματεύσεις: η ειρηνευτική συμφωνία μπορεί να μην ήταν δυνατή αν δεν υπήρχαν πετρελαϊκά έσοδα να μοιραστούν. Η συμφωνία έδινε στο Νότιο Σουδάν σχετικά υψηλό βαθμό αυτονομίας, αλλά τέτοια αυτονομία θα ήταν άνευ αξίας χωρίς επαρκή χρηματοδότηση. Παρά το γεγονός ότι η συντριπτική πλειοψηφία του Νότιου Σουδάν δεν μπορεί να ωφεληθεί από τη συμφωνία κατανομής του πλούτου, προσέφερε τουλάχιστον σε μια ελίτ τα απαραίτητα μέσα για πολιτικούς ελιγμούς και την αίσθηση μιας ανταμοιβής μετά από είκοσι δύο χρόνια αγώνα. Ακόμη πιο σημαντικό ήταν ότι η προοπτική των εσόδων από το πετρέλαιο έκανε εφικτή την απόσχιση. Τα έσοδα των κυβερνήσεων εκτός του πετρελαίου φτάνουν το ασήμαντο ποσό των 40 εκατομμυρίων δολαρίων ΗΠΑ.¹¹ Η κυβέρνηση στην Τζούμπα δεν θα μπορούσε να κρατηθεί στην εξουσία χωρίς έσοδα από το πετρέλαιο και τότε αρκετές χώρες δεν θα αναγνώριζαν το νέο κράτος του Νότιου Σουδάν. Με τα άμεσα διαθέσιμα έσοδα από το πετρέλαιο, έγινε πραγματικότητα η δημιουργία ενός κυρίαρχου Νότιου Σουδάν.

Ο αντίκτυπος των πετρελαϊκών ζητημάτων μετά την ειρηνευτική συμφωνία του 2005

Μετά από την ειρηνευτική συμφωνία του 2005 η κατάρα των πόρων επέφερε πολλαπλές συνέπειες στο Σουδάν και το Νότιο Σουδάν: η παραγωγή πετρελαίου και τα έσοδα επηρέασαν τις σχέσεις μεταξύ των κυβερνήσεων σε Χαρτούμ και Τζούμπα – τα έσοδα από το πετρέλαιο επέδρασαν ξαφνικά και αποφασιστικά στην πολιτική και την οικονομία του Νότου, περι-

¹⁰ Øystein H. Rolandsen, «A Quick Fix? A Retrospective Analysis of the Sudan Comprehensive Peace Agreement», *Review of African Political Economy* 38, ap. 130 (2011): 551–64.

¹¹ Zeru Gebre Selassie, *Non-oil Revenue Study: Southern Sudan*, Οκτώβριος 2009.

βαλλοντικά προβλήματα και ταραχές σημειώθηκαν στις πετρελαιοπαραγωγές περιοχές και, παρ' ότι το πετρέλαιο έδωσε τη δυνατότητα της απόσχισης, περιέπλεξε τις διαπραγματεύσεις που προηγήθηκαν αυτής.¹²

Μια σειρά ζητήματα προκάλεσαν τριβές μεταξύ της κυβέρνησης εθνικής ενότητας στο Χαρτούμ και της κυβέρνησης του Νότιου Σουδάν στην Τζούμπα κατά τη διάρκεια της περιόδου 2005-2011. Το πετρέλαιο πρόσθεσε ένα επίπεδο πολυπλοκότητας. Όταν κατά τις διαπραγματεύσεις του 2005 εξετάστηκε η κατανομή των κυβερνητικών αξιωμάτων, θεωρήθηκε σημαντικό για το Νότιο Σουδάν να καταλάβει καίριες θέσεις εντός του τομέα της πετρελαϊκής διοίκησης. Αυτό θα διευκόλυne την πρόσβαση των Νοτίων στις συμβάσεις και στα μητρώα παραγωγής πετρελαίου, εξασφαλίζοντας ότι θα λάμβαναν το νόμιμο μερίδιό τους από τα εσόδα. Η συμμετοχή στη διακυβέρνηση του πετρελαίου θα ενίσχυε επίσης τη ικανότητα των Νοτίων να διαχειριστούν και να διοικήσουν τον πετρελαϊκό τομέα, η οποία με τη σειρά της θα βοηθούσε την ομαλή μετάβαση στην περίπτωση της απόσχισης. Οι Νότιοι, όμως, ουσιαστικά αποκλείονταν από τη διαχείριση του πετρελαίου. Η έλλειψη διαφάνειας ήταν ένα σταθερό σημείο τριβής μεταξύ των δυο μερών, και οι Νότιοι υποστήριζαν σταθερά ότι αδικούνταν στην κατανομή των εσόδων από το πετρέλαιο. Παρά την αδιαφανή διαχείριση που ακολούθησε το Χαρτούμ στη διανομή των εσόδων, η εφαρμογή της συμφωνίας κατανομής του πλούτου ξεπέρασε τις προσδοκίες: η συμφωνία εξασφάλισε μια σχετικά σταθερή ροή εσόδων στα ταμεία της κυβέρνησης του Νότιου Σουδάν κατά τη διάρκεια της μεταβατικής περιόδου 2005-2010.

Στα δύο Σουδάν, και ιδίως στο Νότιο, είναι δύσκολο να ανιχνευθεί πλήρως η χρήση των πετρελαϊκών εσόδων και να καταδειχθεί κάποιο σημαντικό κοινωνικό ή αναπτυξιακό αποτέλεσμα.¹³ Όπως έχει ήδη διατυπωθεί, τα χρήματα του πετρελαίου πρώτα απ' όλα δαπανώνται για τον προσωπικό πλουτισμό, για τον στρατιωτικό τομέα, καθώς και για να ενισχύσουν ανεπίσημα δίκτυα πελατειακών σχέσεων που συντηρεί η εθνική ηγεσία. Αυτές οι τάσεις προηγήθηκαν της ανακάλυψης του πετρελαίου, αλλά ο ξαφνικός πλουτισμός τις επιτάχυνε και τις επιδείνωσε. Αυτό ισχύει ιδιαίτερα για την περίπτωση του Νότιου Σουδάν, όπου σχεδόν δεν υπήρχε νομισματική οικονομία πριν την υπογραφή της ειρηνευτικής συμφωνίας και όπου τα έσοδα από τον τομέα του πετρελαίου ξεπερνούν όλη την υπόλοιπη οικονομική δραστηριότητα, ακόμα και το ύψος της διεθνούς βοήθειας.

Τόσο στο Σουδάν όσο και το Νότιο Σουδάν, τα πετρελαϊκά έσοδα ενίσχυσαν τα κίνητρα για «κρατική αιχμαλωσία», καθώς έδωσαν πρόσβαση σε ακόμη περισσότερο πλούτο και πολιτική δύναμη από ό,τι σε άλλη περίπτωση. Όταν εκλείπουν οι ευκαιρίες για ειρηνική και δημοκρατική αλλαγή καθεστώτος, το πραξικόπημα, η βίαιη εξέγερση ή οι λαϊκοί μη βίαιοι ξεσηκωμοί είναι οι μόνες επιλογές για τους φιλόδοξους πολιτικούς διεκδικητές. Την ίδια στιγμή αυξάνεται το κόστος της αντιπολιτευτικής στάσης, επειδή, με δέλεαρ τα χρήματα από το

¹² L. A. Patey, «Crude Days Ahead? Oil and the Resource Curse in Sudan», *African Affairs* 109, ap. 437 (2010): 617–36.

¹³ Ό.π.

πετρελαίο, ομάδες και άτομα τα οποία βρίσκονται εκτός του πελατειακού συστήματος καλούνται να εγκαταλείψουν τη θέση τους για μια άλλη, πιο αποδοτική. Το πετρέλαιο επηρεάζει επίσης τα συμφέροντα των γειτονικών χωρών, αυξάνοντας ή μειώνοντας την προθυμία τους να υποστηρίξουν αντιπολιτευόμενες ομάδες και επαναστατικούς στρατούς.¹⁴ Τα έσοδα από το πετρέλαιο, σε συνδυασμό με τις αδύναμες δομές διακυβέρνησης, διευκολύνουν τη διαφθορά και δυσχεραίνουν την αντίσταση σε αυτήν. Η επίδειξη των αγαθών από τον παράνομο πλουτισμό αποκαρδιώνει όσους βρίσκονται έξω από το διεφθαρμένο σύστημα και εντείνει το αίσθημα αποκλεισμού που νιώθουν. Η διαχείριση του πετρελαϊκού τομέα και των πολιτικών αντιπαραθέσεων που σχετίζονται με αυτόν περισπά την προσοχή και τους πόρους από το περιορισμένο φάσμα των ικανών πολιτικών και διαχειριστών, με αποτέλεσμα οι άλλοι τομείς να παραμελούνται.

Καθώς οι οικονομίες και τα δημόσια οικονομικά τους εξαρτώνται από τα έσοδα του πετρελαίου, η σταθερότητα των δύο χωρών συνδέεται στενά με τις διακυμάνσεις και τις αλλαγές στον ρυθμό παραγωγής και στην παγκόσμια τιμή του πετρελαίου και ως εκ τούτου είναι εξαιρετικά απρόβλεπτες. Αυτός είναι ένας λόγος για τον οποίο είναι δύσκολο να διαφανεί η επίδραση της απόσχισης του Νότιου Σουδάν: από τη μια το Σουδάν είχε μια σημαντική απώλεια εσόδων κι από την άλλη το απροσδόκητο κέρδος για το Νότιο Σουδάν έχει επιβαρύνει την ήδη προβληματική οικονομία του. Ωστόσο, η πρόσφατη διακοπή της παραγωγής πετρελαίου στο Νότιο Σουδάν και η συνακόλουθη απώλεια εσόδων (αναφέρεται παρακάτω) είναι πολύ πιθανό να επηρεάσουν τη σταθερότητα του άτυπου πελατειακού δικτύου και τον τομέα της ασφάλειας.¹⁵

Ακόμα και σε καιρό ειρήνης, οι άνθρωποι που ζουν στις πετρελαιοπαραγωγούς περιοχές τόσο του Σουδάν όσο του Νότιου Σουδάν εξακολουθούν να επηρεάζονται αρνητικά από τη πετρελαϊκή βιομηχανία. Το νερό είναι μολυσμένο, υπήρξαν διαρροές πετρελαίου και η εύθραυστη τοπική οικολογία διαταράχθηκε από την κατασκευή δρόμων χωρίς σωστή αποστράγγιση.¹⁶ Θα πρέπει να θυμόμαστε ότι αυτοί οι άνθρωποι έχουν μεγάλη στρατιωτική ικανότητα και επίσης ότι οι πετρελαιοπαραγωγές περιοχές είναι σχετικά απομακρυσμένες και δύσκολο να ελεγχθούν από τις κεντρικές κυβερνήσεις. Η κακοδιαχείριση του μεριδίου από τη συμφωνία για την κατανομή του πλούτου αναπαράγει σε τοπικό επίπεδο πολλά εθνικο-πολιτικά και οικονομικά προβλήματα. Κατά συνέπεια, η τρέχουσα διαχείριση του πετρελαϊκού τομέα στα δύο Σουδάν αποτελεί σημαντικό κίνδυνο για την ασφάλεια.

¹⁴ Roland Marchal, «The Regional Dimension of Sudanese Politics», στο *Sudan - No Easy Ways Ahead*, τόμος 18, Heinrich Böll Foundation Publication Series on Democracy (Berlin: Heinrich Böll Foundation, 2007), <http://www.boell.org/web/index-531.html>; Harry Verhoeven, *Black Gold for Blue Gold? Sudan's Oil, Ethiopia's Water and Regional Integration* (London: Chatham House, 2011), http://www.chathamhouse.org.uk/files/19482_0611bp_verhoeven.pdf.

¹⁵ Wolfram Lacher, *South Sudan: International State-Building and Its Limits*, SWP Research Paper (Berlin: German Institute for International and Security Affairs, Φεβρουάριος 2012).

¹⁶ Sara Pantuliano, «Oil, Land and Conflict: The Decline of Misseriyya Pastoralism in Sudan», *Review of African Political Economy* 37, αρ. 123 (2010): 7- European Coalition on Oil in Sudan (ECOS), *Sudan, Whose Oil*.

Τον Ιανουάριο του 2011 η συντριπτική πλειοψηφία ψήφισε υπέρ της απόσχισης, και στις 9 Ιουλίου 2011 το Νότιο Σουδάν ανακηρύχθηκε ανεξάρτητο κράτος. Η προοπτική της απόσχισης επέβαλε νέες διαπραγματεύσεις μεταξύ των πρώην εμπολέμων για μια σειρά από εκκρεμή ζητήματα. Το πιο σημαντικό αφορούσε τα σύνορα – συμπεριλαμβανομένου ενός τοπικού δημοψηφίσματος για το καθεστώς της αμφισβητούμενης περιοχής Αμπιέι, της μεταφοράς πετρελαίου από το Νότιο Σουδάν μέσω του αγωγού στο Πορτ Σουντάν και του καθεστώτος των πολιτών της μιας χώρας οι οποίοι κατοικούν στο έδαφος της άλλης, ιδίως των μεταξύ 500.000 και 1.000.000 εκτοπισμένων Νοτίων, οι οποίοι όλο και περισσότερο αποκτούσαν ρίζες στο Σουδάν.

Παρά το γεγονός ότι το αποτέλεσμα του δημοψηφίσματος του 2011 ήταν προβλέψιμο, οι διαπραγματεύσεις σχετικά με τους όρους της απόσχισης δεν μπορούσαν να ξεκινήσουν παρά μόνο μετά από την ολοκλήρωσή του. Αυτό έδωσε στα δύο μέρη μόνο έξι μήνες για να διαπραγματευτούν, καθώς ακόμη οι πολιτικές σχέσεις ήταν τεταμένες. Τα δυο μέρη δεν κατάφεραν να συμφωνήσουν, και οι διαπραγματεύσεις συνεχίστηκαν κατά τη διάρκεια του φθινοπώρου του 2011. Τον Δεκέμβριο, σε μια αρνητική τροπή των γεγονότων, η κυβέρνηση του Σουδάν κατέσχεσε βαρέλια αργού πετρελαίου αξίας 850 εκατομμυρίων δολαρίων από το Νότιο Σουδάν ως αποζημίωση για τα υπό αμφισβήτηση έξοδα μεταφοράς. Το Νότιο Σουδάν, ανταποδίδοντας, τον Ιανουάριο του 2012 διέκοψε τη συνολική ροή του πετρελαίου. Οι επιπτώσεις αυτών των γεγονότων, καθώς γράφεται αυτό το κείμενο (Μάρτιος 2012), δεν είναι σαφείς, αλλά η κατάσταση δεν είναι βιώσιμη και πρέπει να επιλυθεί στο εγγύς μέλλον: χωρίς έσοδα από το πετρέλαιο, και τα δύο μέρη θα δυσκολευτούν να διατηρήσουν τα εκτεταμένα πελαταιακά δίκτυα και τον έλεγχό τους σε περιφερειακό και τοπικό επίπεδο.

Συμπέρασμα: Η συνάφεια με την Κύπρο

Η πετρελαιική εμπειρία των δυο Σουδάν μπορεί να συσχετιστεί με οποιαδήποτε χώρα η οποία αναμένει απροσδόκητα την ανάπτυξη του τομέα των υδρογονανθράκων, ακόμα και με την Κύπρο καθώς και άλλες χώρες της Ανατολικής Μεσογείου. Η κατάρα των πόρων πρώτα απ' όλα ενισχύει τις αρνητικές τάσεις που ήδη υπάρχουν στο εσωτερικό μιας χώρας και στις σχέσεις με τους γείτονές της οι οποίοι συμμετέχουν στην εκμετάλλευση των φυσικών πόρων. Η κατάρα και ιδίως οι αρνητικές επιπτώσεις της παραγωγής υδρογονανθράκων και των εσόδων που προκύπτουν μπορούν να ασκήσουν σημαντική πίεση στο πολιτικό σύστημα μιας χώρας και στον χρηματοπιστωτικό της τομέα. Ο αντίκτυπος, φυσικά, ποικίλλει· το σχετικό μέγεθος του τομέα των υδρογονανθράκων αποτελεί τον πιο σημαντικό παράγοντα ο οποίος καθορίζει τις εν λόγω επιπτώσεις. Συναφή θέματα είναι, μεταξύ άλλων, η ικανότητα της κυβέρνησης να ρυθμίζει τον πετρελαϊκό τομέα και η ικανότητά της να διαχειριστεί μια ξαφνική ροή εσόδων, καθώς και η γεωπολιτική θέση της χώρας και οι σχέσεις της με τα γειτονικά κράτη.

Η περίπτωση των δύο Σουδάν παρουσιάζει αρκετές διδακτικές ομοιότητες με την Κύπρο. Το Κέρας της Αφρικής και η Ανατολική Μεσόγειος είναι δύο περιοχές σημαντικής διεθνούς έντασης. Οι αμφισβητούμενες περιοχές και οι διαφωνίες για την εθνική κυριαρχία και τις ζώνες ελέγχου αποτελούν μέρος της πολιτικής των δύο περιοχών. Η ανακάλυψη των υδρογοναν-

θράκων έχει επιδεινώσει τις εντάσεις μεταξύ της Τουρκίας και της Κύπρου, ενώ έχει προσθέσει επίσης άλλο ένα επίπεδο αντιπαράθεσης στις σχέσεις του Ισραήλ και των γειτόνων του στη θάλασσα. Ωστόσο, αντί για πρόσθετη πηγή εντάσεων, οι προοπτικές για την παραγωγή υδρογονανθράκων πρέπει να θεωρηθούν ως ευκαιρία για να επιλυθούν παλαιότερα προβλήματα. Είναι σημαντικό να αναγνωρίσουμε ότι τα θέματα υδρογονανθράκων είναι μέρος ενός μεγαλύτερου συνόλου ζητημάτων και ότι η νέα δυναμική που δημιουργήθηκε από την ανάγκη να συνεργάζονται και να μοιράζονται τους πόρους θα πρέπει να αντιμετωπιστεί σε ένα ευρύτερο περιβάλλον.

Το θέμα των υδρογονανθράκων είναι πιθανό να επηρεάσει την εσωτερική πολιτική ζωή στην Κύπρο πριν ακόμη αρχίσει να ρέει το φυσικό αέριο. Τα ζητήματα αυτά είναι πιθανό να κυριαρχήσουν στην πολιτική ατζέντα, και η καχυποψία και η δυσπιστία για τους πολιτικούς στην εξουσία να οδηγήσει σε στενότερη εποπτεία από την πλευρά της αντιπολίτευσης, των μέσων ενημέρωσης και των οργανώσεων της κοινωνίας των πολιτών. Το θέμα των υδρογονανθράκων θα διεισδύσει στην πολιτική και στα πεδία διακυβέρνησης, όπου θα διαταραχθούν οι υφιστάμενες σχέσεις μεταξύ ενδιαφερόμενων μερών και θα πρέπει να επιτευχθεί νέα ισορροπία. Ο χειρισμός μιας τέτοιας διαδικασίας δεν απαιτεί μόνο πολιτική ικανότητα, αλλά επίσης θεμελιώδη εμπιστοσύνη και συμφωνία για κοινούς στόχους. Εάν δεν πληρούνται αυτές οι προϋποθέσεις, όπως ήταν η περίπτωση με τα δύο Σουδάν, οι πολιτικές τριβές και συγκρούσεις θα αυξηθούν λόγω της εισροής των εσόδων των πόρων. Εάν η διαχείριση των κονδυλίων της κυβέρνησης χαρακτηρίζεται από έλλειψη διαφάνειας, υπάρχει η πιθανότητα αντιπολιτευόμενες ομάδες να προσπαθήσουν να την εκμεταλλευτούν καλλιεργώντας το αίσθημα του αποκλεισμού στις ομάδες που θεωρούν ότι στερούνται οφέλη που τους υποσχέθηκαν.

Η κυπριακή οικονομία είναι πιθανό να επηρεαστεί σοβαρά από την επέκταση στον τομέα της ενέργειας, καθώς τα υφιστάμενα προβλήματα και οι αρνητικές τάσεις μπορεί να επιδεινωθούν. Μόλις τα έσοδα αρχίσουν να εισρέουν στην οικονομία και στα κρατικά ταμεία, οι κίνδυνοι της εξάρτησης, ο πληθωρισμός και η περιθωριοποίηση άλλων τομέων θα αντιπαρατεθούν στον πειρασμό να δαπανηθούν τα νεοαποκτηθέντα κέρδη από τους φυσικούς πόρους. Η εμπειρία από τα δύο Σουδάν υποδεικνύει ότι μια αδύναμη και ελάχιστα διαφοροποιημένη οικονομία δεν θα είναι σε θέση να απορροφήσει μεγάλες ποσότητες των εσόδων. Αντ' αυτού, οι πόροι θα δαπανώνται σε εισαγωγές και θα επωφεληθούν ξένοι επιχειρηματίες και επιχειρήσεις. Οι Κύπριοι πολιτικοί και οι δημόσιοι υπάλληλοι θα πρέπει να λάβουν άμεσα και ολοκληρωμένα μέτρα για να ρυθμίσουν την εισροή εσόδων από τους υδρογονάνθρακες και να προσπαθήσουν να επιτύχουν έναν υψηλό βαθμό διαφάνειας κατά τη διαχείρισή τους. Αυτό είναι ιδιαίτερα σημαντικό στην αντιμετώπιση των διεθνών πετρελαϊκών εταιρειών, οι οποίες έχουν τη φήμη ότι δωροδοκούν, διαφθείρουν και εκφοβίζουν τα αδύναμα κράτη.

ΚΥΠΡΙΑΚΟΙ ΥΔΡΟΓΟΝΑΝΘΡΑΚΕΣ: ΤΑ ΔΙΛΗΜΜΑΤΑ ΤΗΣ ΠΡΩΙΜΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Gary Lakes

Τους τελευταίους μήνες στην Κύπρο έντονη αίσθηση έχουν δημιουργήσει οι αναφορές στις διατρήσεις της Noble Energy στο Τεμάχιο 12. Η ανακάλυψη μιας μεγάλης ποσότητας αερίου ανοικτά του Ισραήλ και η πρόταση να δημιουργηθεί μια μονάδα Υγροποίησης Φυσικού Αερίου (LNG) στη νότια ακτή του νησιού, για την εξαγωγή του κυπριακού και ισραηλινού αερίου, έχουν βρει μεγάλη αποδοχή και έχουν δημιουργήσει μεγάλες προσδοκίες. Είναι αλήθεια πως αν βρεθούν εμπορεύσιμες ποσότητες φυσικού αερίου στην κυπριακή ΑΟΖ –πράγμα το οποίο απομένει να εξακριβωθεί– τότε η Κύπρος θα βρεθεί σε πολύ ευτυχή θέση.

Στα τέλη του Δεκεμβρίου 2011, η Noble Energy ανακοίνωσε την ανακάλυψη 5 έως 8 τρισεκατομμυρίων κυβικά πόδια (tcf) φυσικού αερίου στον τομέα «Αφροδίτη» του Τεμαχίου 12. Αυτό αντιστοιχεί σε 141 με 226 εκατομμύρια κυβικά μετρά (bcm) φυσικού αερίου. Λαμβάνοντας υπόψη ότι η τρέχουσα ενεργειακή ανάγκη της Κύπρου είναι μικρότερη από 1 bcm τον χρόνο, η ανακάλυψη στον τομέα «Αφροδίτη» είναι αρκετή για να τροφοδοτήσει την Κύπρο τα επόμενα 100 χρόνια.

Ας αναλογιστεί κάποιος τώρα ότι πρόκειται για το πρώτο πηγάδι που ανοίγει στην κυπριακή ΑΟΖ. Το Τμήμα Ενέργειας ανακοίνωσε ότι υπάρχουν τουλάχιστον ακόμα 14 σημεία που αξίζουν διερεύνησης. Όταν θα ξεκινήσει ο δεύτερος γύρος αδειών και δοθούν τα υπόλοιπα τεμάχια προς ερευνητική διάτρηση, θα διαφανεί καθαρά το πραγματικό ενεργειακό δυναμικό της Κύπρου και της Ανατολικής Μεσογείου.

Κατά τη διάρκεια των δύο τελευταίων ετών, η Noble Energy έχει κάνει σημαντικές ανακαλύψεις στις υπεράκτιες περιοχές του Ισραήλ, και φαίνεται ότι υπάρχει η πιθανότητα για μερικές ακόμα. Το 2009 η εταιρεία ανακάλυψε κοιτάσμα φυσικού αερίου στο πεδίο Ταμάρ, όπου τα αποθέματα τώρα εκτιμούνται σε περισσότερα από 9,1 tcf. Πριν από έναν χρόνο είχε επίσης ανακαλύψει αποθέματα στο πεδίο Λεβιάθαν, τα οποία υπολογίζονται κοντά στα 20 tcf. Αντιστοίχως, τα αποθέματα ισοδυναμούν με 257 bcm και 566 bcm. Επί του παρόντος, η ζήτηση για φυσικό αέριο στο Ισραήλ είναι περίπου 5 bcm τον χρόνο και αναμένεται να αυξηθεί σύντομα, σε περίπου 15 bcm τον χρόνο, μόλις το πεδίο Ταμάρ μπορέσει να αποδώσει το φυσικό αέριο στο Ισραήλ για εγχώρια χρήση και μόλις το φυσικό αέριο γίνει ευρέως διαθέσιμο.

Η ανακάλυψη στο Τεμάχιο 12, από τη Noble, αποτελεί καλοτυχία για την Κύπρο. Αν μη τι άλλο, σημαίνει ότι το νησί θα μπορεί να αντλήσει μια πηγή φυσικού αερίου για την εγχώρια παραγωγή ενέργειας – θα υπάρξουν επίσης και άλλα ωφελήματα, αφού το νησί θα μπορέσει να αποπληρώσει το κόστος των υποδομών και θα έχει μια φτηνή πηγή ενέργειας.

Ωστόσο, αν στο μέλλον προκύψει η ανακάλυψη μεγαλύτερης ποσότητας, τότε οι δυνατότητες για τον λαό της Κύπρου θα είναι σημαντικές. Σε δέκα με 15 χρόνια από τώρα και όχι νωρίτερα, η οικονομική κατάσταση στην Κύπρο θα έχει βελτιωθεί σημαντικά, ιδιαίτερα αν γίνει από κοινού με το Ισραήλ μια προσπάθεια ανάπτυξης και εξαγωγής των υδρογονανθράκων που ανακαλύπτονται στην ανατολική Μεσόγειο Θάλασσα.

Όλα αυτά υπό όρους – εξαρτάται από το πώς η Κυπριακή Δημοκρατία θα προχωρήσει με το άνοιγμα ενός εντελώς νέου οικονομικού τομέα. Η Κύπρος, μέχρι στιγμής, βρίσκεται στα πολύ αρχικά στάδια, αλλά έχει την ευθύνη να προχωρήσει προς την κατεύθυνση της δημιουργίας του ενεργειακού τομέα τάχιστα. Η χάραξη πολιτικών και σχεδίων έκτακτης ανάγκης είναι απαραίτητη.

Αν ανακαλυφθούν υδρογονάνθρακες σε εμπορεύσιμες ποσότητες στις υπεράκτιες περιοχές της Κύπρου, τότε είναι πολύ πιθανό να δοθεί μια σημαντική ώθηση στο ΑΕΠ (ακαθάριστο εγχώριο προϊόν) του νησιού και στο κατά κεφαλήν εισόδημα.

Η ανάπτυξη του ενεργειακού τομέα στην Κύπρο θα σήμαινε αυτάρκεια στις ενεργειακές απαιτήσεις, ανάπτυξη της βιομηχανίας, άμεσες ξένες επενδύσεις, νέες θέσεις εργασίας και επέκταση των θέσεων εργασίας στους υπάρχοντες τομείς. Ο τομέας αυτός θα δημιουργηθεί στη βάση ενός πραγματικού, πολύτιμου φυσικού πόρου, και όχι βασιζόμενος σε υπηρεσίες ή στην ηλιοφάνεια (τουρισμό).

Πριν όμως βιαστούν κάποιοι να αγοράσουν είδη πολυτελείας, πρέπει να κατανοήσουμε ότι κάθε πραγματικό οικονομικό όφελος –το είδος του οικονομικού οφέλους που φανταζόμαστε όταν σκεφτόμαστε τις ενεργειακά εξαγωγικές χώρες όπως τη Νορβηγία ή το Κατάρ– απέχει χρονικά 10 με 15 χρόνια.

Θα χρειαστεί χρόνος να συνταχθούν συμφωνίες, να υπογραφούν, να γίνει διαπραγμάτευση για τη χρηματοδότηση, να υπογραφούν διάφορα έγγραφα, να γίνει η ανάπτυξη του πεδίου, να γίνει η κατασκευή των υποδομών και να βρεθούν οι αγορές πριν οποιαδήποτε εξαγωγική εταιρεία υδρογονανθράκων με έδρα την Κύπρο να μπορεί να αρχίσει να καλύπτει τις επενδύσεις της και να συσσωρεύει κέρδη.

Μόνο μετά από αυτό το στάδιο, το λεγόμενο «χρήμα» θα είναι διαθέσιμο για την κυβέρνηση να το επενδύσει σε υποδομές, κοινωνικά προγράμματα ή επενδυτικά κεφάλαια για τις μελλοντικές γενιές.

Πρέπει να τονιστεί ότι η όλη επιτυχία του σχεδίου εξαρτάται από την εμπορευματοποίηση – την εξεύρεση μιας αγοράς όπου μπορούν να πουληθούν το φυσικό αέριο και τα άλλα προϊόντα που προκύπτουν από την παραγωγή και την επεξεργασία του φυσικού αερίου. Αυτό ονομάζεται «δημιουργία εσόδων», δηλαδή μετατροπή του πόρου, του έργου, του κόστους, κ.λπ., σε χρήμα. Ωστόσο, πρώτα ένα μεγάλο μέρος των χρημάτων θα πρέπει να επενδυθεί στο έργο, και η επένδυση αυτή θα πρέπει να επιστραφεί σε όποιον προσφέρει τη χρηματοδότηση.

Η Noble Energy έχει δηλώσει ότι μπορεί να φέρει το φυσικό αέριο μέσω ενός αγωγού στην Κύπρο μέχρι το 2015-16, αν το έργο προχωρήσει γρήγορα. Αυτό θα ήταν σημαντικό πλεονέκτημα για την Αρχή Ηλεκτρισμού Κύπρου, η οποία εξακολουθεί να χρησιμοποιεί ντίζελ και μαζούτ για την παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας. Επιπλέον, θα ήταν άριστη χρονική στιγμή όσον αφορά την αποκατάσταση της ικανότητας παραγωγής του ηλεκτροπαραγωγικού σταθμού στο Βασιλικό.

Η Δημόσια Εταιρεία Φυσικού Αερίου (ΔΕΦΑ) έχει καταρτίσει σχέδια για έναν χερσαίο τερματικό σταθμό διανομής φυσικού αερίου ο οποίος θα προμηθεύει με φυσικό αέριο πρώτα απ' όλα τις εγκαταστάσεις παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας και ίσως αργότερα βιομηχανικές και εμπορικές εγκαταστάσεις.

Η Noble Energy και ο κύριος εταίρος της στο Ισραήλ, ο Όμιλος Delek, έχουν προτείνει την κατασκευή ενός Σταθμού Υγροποιημένου Φυσικού Αερίου (LNG) με ικανότητα τελικής παραγωγής 15 εκατομμύρια τόνους τον χρόνο. Πρόκειται για εγκατάσταση που ξεπερνά σε χωρητικότητα ακόμα και τις δύο αντίστοιχες σε Νταμιέτα και Ιντκού μαζί, στην Αίγυπτο.

Η ιδέα εδώ είναι ότι το φυσικό αέριο από το πεδίο Λεβιάθαν και από το Τεμάχιο 12 θα έρχεται στο νησί μέσω ενός αγωγού, και η επεξεργασία θα γίνεται σε μια εγκατάσταση LNG στο Βασιλικό, από όπου θα εξάγεται στην παγκόσμια αγορά. Κατά τη διάρκεια της επεξεργασίας, θα μπορούν επίσης να παραχθούν μια σειρά άλλα προϊόντα, τα οποία είτε θα αξιοποιηθούν στην εγχώρια αγορά είτε θα εξάγονται. Αυτή η εγκατάσταση υγροποιημένου φυσικού αερίου είναι πιθανό να χρειαστεί μια επένδυση πολύ μεγαλύτερη από την αρχική εκτίμηση του κόστους των 10 δισ. δολαρίων.

Σε μια παρουσίαση στη Λευκωσία τον Νοέμβριο του 2011, ο μηχανικός Peter Wallace, ο οποίος έχει μεγάλη εμπειρία στον σχεδιασμό και στην κατασκευή εγκαταστάσεων υγροποιημένου φυσικού αερίου, σε μια συνάντηση του Συμβουλίου Ευρωπαϊκής Περιφερειακής Πολιτικής και Επενδύσεων εξήγησε πόσο πολύπλοκη, χρονοβόρα και δαπανηρή είναι η εγκατάσταση μιας μονάδας υγροποιημένου φυσικού αερίου (βλ. www.erpac.org).

Η Κυπριακή Δημοκρατία εξετάζει την πρόταση για τη δημιουργία μιας μονάδας υγροποιημένου φυσικού αερίου. Έτσι, ενώ η αρχική πρόταση που υπέβαλαν η Noble και η Delek το 2011, ανέφερε ότι η μονάδα θα μπορούσε να τεθεί σε λειτουργία μέχρι το τέλος αυτής της δεκαετίας, όσο καθυστερεί να ξεκινήσει η συζήτηση του θέματος τόσο θα καθυστερήσει η Κύπρος να δει οποιαδήποτε οικονομική ανταμοιβή.

Η πρόταση για τη μονάδα μπορεί να φαίνεται δαπανηρή και χρονοβόρα, αλλά υπό τις παρούσες συνθήκες είναι ο μόνος τρόπος για την Κύπρο και το Ισραήλ να εξάγουν το φυσικό αέριο από την Ανατολική Μεσόγειο, και θεωρώ ότι θα γίνει ο κύριος τρόπος με τον οποίο θα εξάγεται το φυσικό αέριο από την περιοχή, αν και θα μπορούσε να προκύψουν κι άλλες επιλογές.

Πώς επωφελείται η Κύπρος, οι Ελληνοκύπριοι και οι Τουρκοκύπριοι;

Ένα θέμα που πρέπει να αντιμετωπιστεί είναι η κατανομή του πλούτου, ιδιαίτερα πώς εφαρμόζεται στην τουρκοκυπριακή κοινότητα, αν η Κύπρος καταλήξει να έχει πλούτο τον οποίο πρέπει να διανείμει.

Ίσως, το πιο σημαντικό πράγμα που πρέπει να δημιουργήσουν οι κυπριακές Αρχές είναι ένα Κρατικό Επενδυτικό Ταμείο στο οποίο θα κατατίθενται όλα τα κέρδη από τη βιομηχανία των υδρογονάνθρακων. Οι διαδικασίες που θα διέπουν τη λειτουργία του ταμείου θα πρέπει να είναι 100% διαφανείς και το ταμείο να διοικείται από έναν ανεξάρτητο φορέα και άτομα με αποδεδειγμένες ικανότητες. Σε αντίθετη περίπτωση, αυτό θα μπορούσε να οδηγήσει σε κατάχρηση των εσόδων των υδρογονανθράκων της χώρας, και η Κύπρος να αντιμετωπίσει στη συνέχεια τη δική της «κατάρρα των πόρων».

Ο Πρόεδρος της Κυπριακής Δημοκρατίας και αρκετοί αξιωματούχοι της κυβέρνησης έχουν δηλώσει σε πολλές περιπτώσεις ότι οποιοσδήποτε πλούτος παραχθεί από τις ανακαλύψεις υδρογονανθράκων, στα νότια υπεράκτια της Κύπρου, θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί προς όφελος όλων των Κυπρίων. Αλλά θα πρέπει να έχουμε κατά νου ότι αυτές οι δηλώσεις περιλαμβάνουν μετριοπαθείς αναφορές στους «Τουρκοκύπριους» ή «τους πολίτες της Κύπρου».

Και εδώ συναντάμε το δυσεπίλυτο του Κυπριακού προβλήματος.

Χωρίς μια βιώσιμη και διαρκή λύση η οποία ενσωματώνει το σύνολο του νησιού υπό μια κυρίαρχη κυβέρνηση, δεν είμαι σίγουρος πώς μπορεί να λειτουργήσει το πιο πάνω σχέδιο. Χωρίς μια βιώσιμη και διαρκή λύση, πώς γίνεται να επωφεληθεί μια πλευρά από τους πόρους που υπάρχουν στο έδαφος της άλλης πλευράς;

Η κατάσταση προσομοιάζει με αυτήν μεταξύ του Σουδάν και του Νότιου Σουδάν, όπου υπάρχει σοβαρή διαφωνία για το πετρέλαιο. Το Νότιο Σουδάν εξάγει πετρέλαιο μέσω του αγωγού ο οποίος διασχίζει το Σουδάν μέχρι την Ερυθρά Θάλασσα. Το Σουδάν αποκομίζει τέλη διέλευσης από την απόδοση του αγωγού, αλλά είναι υπό αμφισβήτηση το ύψος του ποσού.

Κατά τη γνώμη μου, δεν μπορώ να φανταστώ πώς οι κάτοικοι της Τουρκικής Δημοκρατίας της Βόρειας Κύπρου μπορούν να επωφεληθούν πλήρως από την ανάπτυξη των κοιτασμάτων υδρογονανθράκων στη νοτιοανατολική Μεσόγειο εάν τα πράγματα παραμείνουν ως έχουν.

Αν προέκυπταν ήδη έσοδα, πώς θα μπορούσε ο βορράς να τεκμηριώσει μια αξίωση; Και τι θα αντιπροσώπευε τη μεταβίβαση των εσόδων;

Δεν προσπαθώ να είναι προκλητικός, αλλά απλώς υποβάλλω ένα ερώτημα που πρέπει να τεθεί. Και θέλω να τονίσω ότι μέχρι τώρα μιλάμε για κάτι που δεν υπάρχει.

Όπως προαναφέρθηκε, εκτιμάται ότι η ανάπτυξη του τομέα της ενέργειας στην Κύπρο θα χρειαστεί 10 ή περισσότερα χρόνια. Μπορεί να αργήσει τόσο πολύ πριν το νησί αρχίσει να βλέπει οποιαδήποτε απόδοση από τις μεγάλες επενδύσεις που θα απαιτηθούν. Θα απαιτηθεί περισσότερος χρόνος για να λυθεί το Κυπριακό πρόβλημα;

Αρχικά, τα έσοδα από τις εξαγωγές θα διοχετευθούν για να αποπληρωθεί η δανειοδότηση των δισεκατομμυρίων δολαρίων που θα απαιτηθεί για την επένδυση σε εγκαταστάσεις και την έναρξη των εξαγωγών από τον τομέα αυτόν. Εν τω μεταξύ, οι κάτοικοι στον νότο θα πρέπει

να πληρώσουν για την ανάπτυξη των νέων πόρων και υποδομών μέσω των λογαριασμών τους για το ηλεκτρικό ρεύμα.

Είναι απαραίτητο να επισημανθεί ότι, προκειμένου να καρπωθεί τα οφέλη, η κυβέρνηση στον νότο θα πρέπει να επενδύσει πάρα πολλά χρήματα. Θα ήθελα να πιστεύω ότι, για να μπορεί η βόρεια πλευρά του νησιού να αποκομίσει οφέλη, η κυβέρνηση στον βορρά θα μοιραστεί και το κόστος της επένδυσης.

Αυτό αποτελεί μόνο μία από τις δυσκολίες.

Μερικά στοιχεία της ουσίας του ζητήματος εξαρτώνται από το τι θεωρεί κάποιος πλούτο. Η απασχόληση και οι κοινωνικές υπηρεσίες, όπως η ιατρική περίθαλψη, η εκπαίδευση, οι συντάξεις, οι δημόσιες υποδομές μπορούν να θεωρηθούν επίσης πλούτος. Η ανάπτυξη ενός νέου οικονομικού τομέα που βασίζεται στην ενέργεια πρόκειται να δώσει αφορμή για τη δημιουργία πολυάριθμων παράπλευρων επιχειρήσεων.

Ο ενεργειακός τομέας θα δημιουργήσει την ανάγκη για πληθος δραστηριοτήτων, από επιχειρήσεις παροχής υπηρεσιών πετρελαίου, εταιρείες χρηματοπιστωτικών υπηρεσιών, κατασκευαστικές εταιρείες, εταιρείες προμηθειών, μέχρι και εστιατόρια και κουρεία. Ο τομέας αυτός θα χρειαστεί επιστήμονες, εξειδικευμένους τεχνίτες, τεχνικούς πληροφορικής, γραμματείς, εργάτες και οδηγούς φορτηγών. Όποιο κι αν είναι το επίπεδο των δεξιοτήτων και η κατάρτισή τους, Ελληνοκύπριοι και Τουρκοκύπριοι θα μπορούσαν να εργαστούν σε θέσεις που θα δημιουργηθούν στον τομέα αυτόν, κατά πάσα πιθανότητα λαμβάνοντας όχι μόνο μισθό, αλλά και εκπαίδευση την οποία θα μπορούσαν να αξιοποιήσουν στο μέλλον.

Η κατάσταση πρέπει να εξεταστεί ακόμη και χωρίς τις εξαγωγές υδρογονανθράκων φυσικού αερίου. Μπορεί να υπάρχει η δυνατότητα να επεκταθεί το δίκτυο διανομής φυσικού αερίου στη βόρεια Κύπρο για την παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας και ίσως για βιομηχανίες πετροχημικών. Επίσης θα μπορούσαν να επεκταθούν στη βόρεια Κύπρο ηλεκτροφόρα καλώδια παροχής ρεύματος. Υπάρχουν πολλές άλλες δυνατότητες για να επωφεληθεί η βόρεια πλευρά της Κύπρου.

Αλλά νομίζω ότι αυτές οι δυνατότητες αντιμετωπίζουν κίνδυνο αν δεν επιτευχθεί συμφωνία μεταξύ, αποκλειστικά, των Ελληνοκυπρίων και των Τουρκοκυπρίων.

Περιφερειακή Ενεργειακή Πολιτική

Πολλά εμπλέκονται στον τομέα των ενεργειακών πολιτικών. Η ενέργεια είναι πολιτική. Πρόκειται για χρήματα. Είναι δύναμη. Είναι γεωστρατηγική. Με λίγα λόγια, είναι «το Βραβείο», επειδή η ενέργεια μπορεί να υλοποιεί έργα. Δίνει δύναμη και επιρροή σε μια χώρα.

Η ιστορία δείχνει ότι αυτό το μικρό νησί, λόγω της γεωστρατηγικής θέσης του, ήταν πάντα στο έλεος κάποιας εξωτερικής δύναμης. Αυτή η νέα εξέλιξη σχετικά με την ανακάλυψη υδρογονανθράκων επιδεινώνει τη θέση αυτή.

Ωστόσο, από την άλλη πλευρά, η ανακάλυψη των υδρογονανθράκων θα μπορούσε να οδηγήσει σε επιτυχή κατάληξη – αναλόγως τι θα αποδειχθεί ότι είναι ο ορισμός της επιτυχίας για την Κύπρο.

Πολλή συζήτηση έγινε σχετικά με την αποστολή του φυσικού αερίου της Κύπρου στην Ευρώπη μέσω Τουρκίας. Υπό τις παρούσες πολιτικές συνθήκες, αυτό είναι αδύνατον, παρά το γεγονός ότι η Τουρκία είναι η πιο βολική αγορά για το φυσικό αέριο της Ανατολικής Μεσογείου.

Στην Τουρκία υπάρχει ένα εκτεταμένο εγχώριο δίκτυο αγωγών φυσικού αερίου, που έχει εξαπλωθεί σε όλη τη χώρα, αλλά δεν υπάρχει ένας καθορισμένος αγωγός μεταφοράς φυσικού αερίου διαμέσου της Τουρκίας από την περιοχή της Κασπίας και τη Μέση Ανατολή προς την Ευρώπη.

Υπάρχουν πολλές ιδέες για τη μεταφορά φυσικού αερίου με αγωγούς μέσω Τουρκίας προς την Ευρώπη, αλλά η κατασκευή δεν έχει ξεκινήσει σε κανέναν από αυτούς. Το πιο πιθανό είναι ένας τέτοιος αγωγός φυσικού αερίου να προγραμματιστεί να τεθεί σε λειτουργία το 2017, όταν εγκαινιαστεί το κοίτασμα Σαχ Ντενίζ-2 του Αζερμπαϊτζάν – αν αυτό συμβεί τότε.

Η Τουρκία έχει σημαντικό ρόλο στη μεταφορά του πετρελαίου και του φυσικού αερίου από την Ανατολή προς τη Δύση, αλλά ουσιαστικά είναι κράτος διέλευσης. Η διαδρομή την οποία οι μεγάλες διεθνείς εταιρείες σχεδιάζουν να χρησιμοποιήσουν για τη μεταφορά του φυσικού αερίου από την Κασπία, μέσω Τουρκίας, στη Νοτιοανατολική Ευρώπη ονομάζεται Νότιος Διάδρομος. Εν τω μεταξύ, αρκετές χώρες της Μέσης Ανατολής αναφέρονται σε δρομολόγηση των εξαγωγών φυσικού αερίου μέσω της Τουρκίας, αλλά προς το παρόν τα σχέδια αυτά δεν είναι εφικτά.

Όπως έχει ειπωθεί προηγουμένως, ο ρόλος της Τουρκίας στον τομέα της ενέργειας, προς το παρόν, είναι αυτός ενός κράτους διέλευσης. Δεν έχει καμία δική της σημαντική ποσότητα πετρελαίου ή φυσικού αερίου και πρέπει να εισάγει σχεδόν το σύνολο των αναγκών της για πετρέλαιο και φυσικό αέριο.

Η Τουρκία έχει ένα μεγάλο πρόγραμμα εξερεύνησης ενέργειας, το μεγαλύτερο μέρος του οποίου είναι στην ξηρά, επειδή η χώρα δεν διαθέτει την τεχνογνωσία για υπεράκτιες διατρήσεις χωρίς τη συνεργασία μιας διεθνούς πετρελαϊκής εταιρείας με τη σχετική εμπειρία. Μέχρι στιγμής, έχουν γίνει διατρήσεις σε 3-4 πηγάδια στην περιοχή της Μαύρης Θάλασσας, αλλά δεν υπήρξε καμία σημαντική ανακάλυψη, και πριν 6-8 χρόνια, η αμερικανική εταιρεία El Paso έκανε διατρήσεις σε τρία υπεράκτια τεμάχια στην περιοχή κοντά στην Αλεξανδρέττα.

Ορισμένη ποσότητα αερίου παράγεται στη Μαύρη Θάλασσα βόρεια της Κωνσταντινούπολης και στην περιοχή της Θράκης. Η μεγαλύτερη παραγωγή υδρογονανθράκων της Τουρκίας εντοπίζεται στην περιοχή της νοτιοανατολικής Τουρκίας κοντά στη Συρία και στα σύνορα του Ιράκ.

Τον Νοέμβριο του 2011, η Turkish Petroleum (TPAO) υπέγραψε συμφωνία με τη Shell για τα υπεράκτια τεμάχια 4154, 4319 και 4320 στα ανοικτά των ακτών της Αττάλειας. Αυτά τα τεμάχια εντάσσονται απολύτως νόμιμα στην υπεράκτια ζώνη της Τουρκίας στη Μεσόγειο Θάλασσα. Και αυτή είναι η πρώτη συμφωνία εξερεύνησης της TPAO στη Μεσόγειο τα τελευταία χρόνια.

Σύμφωνα με μια έκθεση που εκδόθηκε τον Μάιο του 2011 από τη Γενική Διεύθυνση Πετρελαϊκών Υποθέσεων της Τουρκίας (PIGM), η Τουρκία παρήγαγε συνολικά 17.320.000 τόνους αργού πετρελαίου κατά το 2010 από 128 ενεργά πηγάδια. Αυτό αποδίδει περίπου 47.452

βαρέλια τη μέρα (β./μ.). Αντίθετα, σύμφωνα με τη *Στατιστική Επιθεώρηση Παγκόσμιας Ενέργειας της BP 2010*, η Τουρκία κατανάλωσε 624.000 β./μ. αργού πετρελαίου το περασμένο έτος.

Όσον αφορά το φυσικό αέριο, η Διεύθυνση δήλωσε ότι η Τουρκία παρήγαγε 726 εκατομμύρια κυβικά μέτρα το 2010, ενώ τα στοιχεία της BP ανέφεραν τη ζήτηση της Τουρκίας για το φυσικό αέριο να ανέρχεται σε 39 δισεκατομμύρια κυβικά μέτρα. Όλη αυτή η ενέργεια πρέπει να εισαχθεί, και οι πρόσφατες αναφορές των μέσων ενημέρωσης λένε ότι η Τουρκία δαπανά 50 δισεκατομμύρια δολάρια ΗΠΑ τον χρόνο για την ενέργεια.

Αυτό δημιουργεί ένα πρόβλημα για την Τουρκία. Αυτή τη στιγμή η οικονομία της πάει καλά, αλλά χρειάζεται ενέργεια για να συνεχίσει την οικονομική της ανάπτυξη. Επί του παρόντος, η Τουρκία εισάγει φυσικό αέριο μέσω αγωγών από τη Ρωσία, το Ιράν και το Αζερμπαϊτζάν, καθώς και μικρές ποσότητες υδροποιημένου φυσικού αερίου.

Επιπλέον, η Τουρκία έχει φιλοδοξίες ως περιφερειακή δύναμη. Αυτό έχει γίνει πολύ σαφές από τα λόγια των πολιτικών της. Αλλά πώς θα εκπληρώσει αυτές τις φιλοδοξίες αν πρέπει να εξαρτάται από άλλες χώρες για το σύνολο των ενεργειακών αναγκών της;

Αυτό μας οδηγεί στην εναντίωση της Τουρκίας για την εξερεύνηση υδρογονανθράκων στην κυπριακή ΑΟΖ και στην ισραηλινή ΑΟΖ. Τον Νοέμβριο του 2011 ο υπουργός Ενέργειας της Τουρκίας Taner Yıldız είπε ότι αυτή η εξερευνητική δραστηριότητα είναι παράνομη.

Πολλά κράτη και πολλοί διεθνείς οργανισμοί έχουν αναγνωρίσει το δικαίωμα της Κυπριακής Δημοκρατίας να εξερευνήσει και να αναπτύξει δραστηριότητα για τους υδρογονάνθρακες στην ΑΟΖ της σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο.

Θα ήθελα να πιστεύω ότι είναι προς το συμφέρον τόσο των Τουρκοκυπρίων όσο και των Ελληνοκυπρίων η Κυπριακή Δημοκρατία να προωθήσει την εξερεύνηση και ανάπτυξη υδρογονανθράκων συνειδητά και χωρίς περαιτέρω προσπάθειες εκφοβισμού, όπως είναι το κυριαρχικό της δικαίωμα.

Λαμβάνοντας υπόψη το γεγονός ότι η έρευνα και η ανάπτυξη αποτελούν ένα χρονοβόρο εγχείρημα, δεν βλέπω κανέναν λόγο να αναβληθεί η δημιουργία στην Κύπρο μιας νέας ενεργειακής βιομηχανίας, που θα μπορούσε τελικά να χρησιμεύσει για τη βελτίωση της ζωής των πολιτών αυτού του νησιού, καθώς και όσων από εμάς κατοικούν εδώ ως επισκέπτες.

ΟΙ ΥΠΕΡΑΚΤΙΟΙ ΥΔΡΟΓΟΝΑΝΘΡΑΚΕΣ ΚΑΙ Η ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΤΟΥ ΠΛΟΥΤΟΥ ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΟ: ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΙΣ ΤΩΝ ΜΙΧΑΛΗ ΣΑΡΡΗ ΚΑΙ MUSTAFA BESIM

Elias Hazou

Στο πλαίσιο των ειρηνευτικών διαπραγματεύσεων και οι δυο κοινότητες της Κύπρου συμφώνησαν στις γενικές γραμμές για τη διαχείριση των εσόδων του φυσικού αερίου. Κοινός παρονομαστής είναι η πρόβλεψη ενός πλαισίου με σαφείς κανόνες, στο οποίο να ορίζεται ποιος ελέγχει τι και να διευκρινίζεται η κατανομή των εσόδων. Συμφώνησαν ότι η ομοσπονδιακή κυβέρνηση της ενωμένης Κύπρου πρέπει να αναλάβει τη διαχείριση των εσόδων. Στο σημείο αυτό σταματούν οι συγκλίσεις και ξεκινούν οι διαφωνίες. Οι Τουρκοκύπριοι επιθυμούν τα έσοδα να διανέμονται ανάλογα με την κατανάλωση και τον πληθυσμό, κι έχουν επινοήσει μια συνταγή για τον σκοπό αυτόν. Θεωρούν ότι τα έσοδα από τους φόρους (συμπεριλαμβανόμενων και των εσόδων από τα προγράμματα του φυσικού αερίου) πρέπει να επενδύονται σε τομείς στον βορρά έτσι ώστε να ελαχιστοποιηθεί η εισοδηματική ανισότητα μεταξύ των δυο μερών σε μια επανενωμένη Κύπρο. Οι Ελληνοκύπριοι, ενώ δεν το απορρίπτουν, σημειώνουν ότι υπάρχει μια ανακολουθία στην τουρκοκυπριακή προσέγγιση και υπογραμμίζουν πως οι Τουρκοκύπριοι σε όλες τις άλλες περιπτώσεις επιμένουν σε ξεχωριστούς θεσμούς, εκτός από την περίπτωση μεταφοράς εσόδων, τα περισσότερα από τα οποία θα προέρχονται από τη μεγαλύτερη και πλουσιότερη κοινότητα των Ελληνοκυπρίων. Από την άλλη, οι Τουρκοκύπριοι εμφανίζονται εξαιρετικά δύσπιστοι όσον αφορά τις δεσμεύσεις των Ελληνοκυπρίων στην κατανομή των πόρων του φυσικού αερίου και, όπως λέει ο Μουσταφά Μπεσίμ, οι Τουρκοκύπριοι δεν ζητούν ελεημοσύνη. Ο Μπεσίμ προτείνει να αναληφθούν κοινά προγράμματα υδρογονανθράκων τώρα, πριν από την πολιτική διευθέτηση. Σε αντίθεση, οι Ελληνοκύπριοι πιστεύουν ότι το ενδεχόμενο μιας συνεργασίας στον ενεργειακό τομέα (ακόμα και με την ίδια την Τουρκία) θα μπορούσε να θεωρηθεί ως διαπραγματευτικό πρότερο και ένα κίνητρο το οποίο θα ωθήσει την τουρκική πλευρά να αμβλύνει τη στάση της στο Κυπριακό ζήτημα και έτσι να διευκολύνει την πολιτική διευθέτηση. Η τουρκοκυπριακή πλευρά απορρίπτει αυτό το ενδεχόμενο, ως ένα παιχνίδι για εξαγορά χρόνου· θεωρεί ότι οι Ελληνοκύπριοι είναι ανειλικρινείς, ιδιαίτερα τώρα που έχει πλέον επιβεβαιωθεί η ύπαρξη αποθεμάτων φυσικού αερίου, και ότι θα προχωρήσουν μόνοι τους. Παρατηρείται, τελικώς, ότι και οι δυο πλευρές αποκλείουν το ενδεχόμενο της ενεργειακής συνεργασίας πριν την επανένωση.

Μιχάλης Σαρρής, πρώην Υπουργός Οικονομικών της Κυπριακής Δημοκρατίας και μέλος της Ομάδας Εργασίας για τα οικονομικά θέματα στις συνομιλίες επανένωσης της Κύπρου

Ερ.: Ποιος θα είναι ο αντίκτυπος στην οικονομία από την εκμετάλλευση του φυσικού αερίου; Έχουν ακουστεί διαφορετικοί αριθμοί στον υπολογισμό της αξίας των ευρημάτων αερίου.

Απ.: Ένα σημείο που πρέπει να τονιστεί εδώ είναι ότι δεν είμαστε σε θέση να έχουμε ακριβείς αριθμούς. Το δεύτερο σημείο που πρέπει να τονιστεί είναι ότι το φυσικό αέριο αποτελεί ευκαιρία για οποιαδήποτε χώρα. Έχουμε παραδείγματα χωρών που την αξιοποίησαν στο έπακρο και χωρών που έχασαν την ευκαιρία. Έτσι, η πρόκληση είναι πρώτα να δημιουργήσουμε τις προϋποθέσεις να αξιοποιηθεί στον καλύτερο βαθμό αυτή η ευκαιρία. Αυτό περιλαμβάνει την έγκαιρη θέσπιση σαφών κανόνων, ιδιαίτερα για το πώς επιτυγχάνονται συμφωνίες και το πώς γίνεται η διαχείριση των εσόδων. Αφορά την παρουσία, για όλη την πρωτοβουλία, μιας προσέγγισης ιδιωτικού τομέα. Και τονίζω τον όρο «προσέγγιση» επειδή η κυβέρνηση θα πρέπει να είναι παρούσα, αλλά χρειάζεται να είναι παρούσα χωρίς τον παραδοσιακό γραφειοκρατικό τρόπο, προστατεύοντας τα συμφέροντα του λαού, όλων των Κυπρίων, αλλά με τρόπους εμπορικά και οικονομικά υγιείς. Αυτό ίσως σημαίνει ότι στην επιτροπή η οποία θα αναλάβει να διαχειριστεί την όλη διαδικασία θα πρέπει να συμμετέχουν εξέχουσες προσωπικότητες του ιδιωτικού τομέα. Μπορεί να συσταθεί μια κρατική εταιρεία η οποία θα διασφαλίζει ότι, φυσικά, αρκετά έσοδα καταλήγουν στην κυβέρνηση. Αυτό δεν σημαίνει ότι πρέπει να εμπλακεί το Υπουργείο Ενέργειας ή οποιοδήποτε άλλο υπουργείο, τα οποία, αναπόφευκτα, θα χειριστούν τις υποθέσεις με τον γνωστό και χαρακτηριστικό τρόπο. Αυτό είναι το ένα σύνολο ενδεχόμενων προβλημάτων.

Ένα άλλο πρόβλημα είναι, ως γνωστόν, το γεγονός ότι η ανακάλυψη των υδρογονανθράκων μπορεί να κυριαρχήσει στην υπόλοιπη οικονομία και να οδηγήσει άλλους τομείς σε παρακμή, η περίφημη ολλανδική νόσος, επειδή προέκυψε για πρώτη φορά στην Ολλανδία. Αυτό σημαίνει ότι πρέπει να είμαστε προσεκτικοί ώστε να μην επιτρέψουμε στον πληθωρισμό να φτάσει σε ιλιγγιώδεις ρυθμούς, σε μια οικονομία όπου ήδη υπάρχει υψηλό κόστος και η οποία δεν είναι ανταγωνιστική σε πολλούς άλλους τομείς. Πρέπει να διατηρήσουμε το κόστος της εργασίας και πρέπει να βεβαιωθούμε ότι το εκπαιδευτικό μας σύστημα είναι προσανατολισμένο περισσότερο στην επιστήμη και την τεχνολογία, σε μια οικονομία που παραδοσιακά προσφέρει ως επί το πλείστον λογιστικές και νομικές υπηρεσίες. Αυτό δεν σημαίνει να εγκαταλείψουμε τους συγκεκριμένους τομείς, αλλά να επιτύχουμε μια καλύτερη ισορροπία. Αυτό ξεκινάει από τα πρώτα χρόνια, και οι νέοι πρέπει να μπουν σε ένα πλαίσιο σκέψης σε σχέση με το εκπαιδευτικό σύστημα με την καθοδήγηση που θα τους επιτρέψει να επιλέξουν τους τομείς των σπουδών τους. Έτσι, υπάρχει ένας ολόκληρος τομέας που πρέπει να σχεδιαστεί με προσοχή.

Επιπλέον, θέλω να τονίσω αυτό το σημείο επειδή είναι κάτι που ακούγεται συχνά, η παραγωγή φυσικού αερίου δεν σημαίνει φτηνή ενέργεια. Η ενέργεια πρέπει να τιμολογείται σύμφωνα με τη διεθνή τιμή του φυσικού αερίου. Εάν το σκεφτεί κανείς, μπορεί να γίνεται εξαγωγή φυσικού αερίου και εισαγωγή οποιοδήποτε άλλου προϊόντος, αλλά το μήνυμα στους ανθρώπους που χρησιμοποιούν την ενέργεια, είτε για βιομηχανική είτε για οικιακή χρήση, είναι ότι

πρόκειται για ένα αγαθό εν ανεπαρκεία. Είναι ένας ακριβός φυσικός πόρος, στον οποίο επιβάλλεται μια διεθνής αγοραστική τιμή, και ως εκ τούτου δεν θα πρέπει να χρησιμοποιείται ως πρόσχημα για τη μη αποδοτική χρήση της ενέργειας.

Το τελευταίο σημείο είναι ότι πιστεύουμε πως θα αποτελέσει έναν ενοποιητικό παράγοντα, δεδομένου ότι η πρόκληση για μια λύση του Κυπριακού προβλήματος έχει και οικονομικές πτυχές. Αν κάποιος μπορεί να προβλέψει ότι τα έσοδα θα βοηθήσουν την προσπάθεια ανασυγκρότησης, καθώς επίσης τη δημιουργία προοπτικής για ένα καλύτερο μέλλον, τόσο ψυχολογικά όσο και σε πραγματικούς όρους, αυτό θα ενισχύσει περαιτέρω τη σταθερότητα μιας πολιτικής λύσης.

Ερ.: Τι είδους δομές έχετε υπόψη σας για τη διαχείριση των εσόδων από το αέριο;

Απ.: Αν και κανείς δεν μπορεί να γνωρίζει αυτή τη στιγμή τα πλήρη στοιχεία, σκέφτομαι μια ανεξάρτητη εθνική εταιρεία που λειτουργεί σύμφωνα με τις ιδιωτικοοικονομικές αρχές, ένα καλό σύστημα κατανομής των εσόδων που θα προσφέρει κίνητρα για την εξοικονόμηση των πόρων, την αποτελεσματικότητα και τον σωστό ρυθμό αξιοποίησης του φυσικού αερίου. Οι πρακτικές και οι διαδικασίες σε γενικές γραμμές είναι πολύ γνωστές, για παράδειγμα, ο τρόπος σύνταξης συμφωνιών με τις πετρελαϊκές εταιρείες, ή το πώς κατανέμονται τα έσοδα και ούτω καθεξής. Έτσι, με τη βοήθεια των ανθρώπων που έχουν την εμπειρία, με τη βοήθεια εμπειρογνομόνων και υπό τον έλεγχο της δημόσιας συζήτησης, νομίζω ότι θα πρέπει να είμαστε σε θέση να πάρουμε τις σωστές αποφάσεις.

Ερ.: Τι γίνεται με τη δημιουργία ενός ειδικού ταμείου, όπως στην περίπτωση της Νορβηγίας;

Απ.: Σίγουρα, αυτό θα μπορούσε να ήταν μέρος [των αποφάσεων] – ένα ειδικό ταμείο για τις επόμενες γενιές, με ένα μικρό τμήμα του να επενδύεται σε έργα υποδομής κάθε χρόνο. Αλλά δεν θα το χρησιμοποιούσα για σκοπούς κατανάλωσης.

Ερ.: Πόσον καιρό εκτιμάτε ότι θα χρειαστεί η Κύπρος πριν αρχίσει να παράγει έσοδα από το φυσικό αέριο, με την προϋπόθεση ότι όλες οι προπαρασκευαστικές εργασίες έχουν τελειώσει;

Απ.: Κατά τη δική μου συντηρητική εκτίμηση, θα χρειαστεί περίπου οκτώ χρόνια. Δεν νομίζω ότι μπορούμε να αναμένουμε ρεαλιστικά έσοδα νωρίτερα. Μπορεί να ακούγονται διάφορα για γρήγορους τρόπους οικοδόμησης των απαιτούμενων εγκαταστάσεων ή αγωγών κ.λπ. Υπάρχουν σημαντικές αποφάσεις που πρέπει να ληφθούν, και θα χρειαστεί χρόνος για τις αποφάσεις αυτές. Πρέπει να βεβαιωθούμε ότι είναι οι καλύτερες. Θα κατασκευαστεί αγωγός; Θα υφίσταται επεξεργασία το φυσικό αέριο; Θα μεταφέρεται με πλωτά μέσα; Θα υδροποιείται; Στη συνέχεια, πρέπει να κατασκευαστούν και να λειτουργήσουν όλα... νομίζω ότι μια συντηρητική αλλά ρεαλιστική εκτίμηση απαιτεί περίπου οκτώ χρόνια.

Ερ.: Σας ρώτησα, επειδή η τελευταία πρόβλεψη της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την Κύπρο δεν έκανε καμία αναφορά στην προοπτική των εσόδων του φυσικού αερίου. Ορισμένοι σχολιαστές εδώ είπαν ότι η Ε.Ε. και οι οίκοι αξιολόγησης δεν το έλαβαν καν υπόψη τους. Θα έπρεπε να το είχαν λάβει ή είναι πολύ νωρίς;

Απ.: Εδώ υπάρχουν δύο πτυχές. Η μία είναι ότι θα πρέπει να πειστούν πως θα το χειριστούμε σωστά. Και αυτό πηγαίνει πίσω στο προηγούμενο σχόλιό μου. Αυτή την εποχή ως λαός χαρακτηριζόμαστε από έλλειμμα αξιοπιστίας. Έτσι, είναι απρόθυμοι να το υπολογίσουν ως ένα θετικό στοιχείο. Ίσως θα σκεφτόσασταν ότι θα μπορούσαν να το υπολογίσουν ως αντιστάθμισμα στη γήρανση του πληθυσμού. Να έλεγαν, δηλαδή, ότι οι Κύπριοι έχουν μακροπρόθεσμες υποχρεώσεις στην κοινωνική ασφάλιση και την υγειονομική περιθαλψη των παλαιότερων γενεών, επειδή ο πληθυσμός γηράσκει και στο μέλλον λιγότεροι νέοι θα ενταχθούν στο εργατικό δυναμικό. Αυτό έχει αρνητικό πρόσημο το οποίο υπολόγισαν στην υποβάθμιση, καθώς βλέπουν ότι δεν υπάρχουν αρκετά πλεονάσματα τώρα. Κανονικά θα είχαν συνυπολογίσει την προοπτική του φυσικού αερίου ως αντιστάθμισμα, αλλά δεν το έχουν κάνει ακόμη. Θα πρέπει να πειστούν, θα πρέπει να δουν τις δομές που αναφέραμε νωρίτερα, την οργάνωση, το πλαίσιο σκέψης προς την κατεύθυνση της ορθής οικονομικής διαχείρισης. Ξέρετε, να δουν αυτό που μερικές φορές είναι γνωστό ως το νορβηγικό μοντέλο διαχείρισης. Μπορεί να είμαστε ή να μην είμαστε τόσο ώριμοι όσο οι Νορβηγοί, αλλά αυτό είναι άσχετο. Πρέπει να βρούμε μηχανισμούς που συνάδουν με τη δική μας ιδιοσυγκρασία και τον χαρακτήρα, αλλά που ακολουθούν υγιείς αρχές. Δεν πρόκειται να αντιγράψουμε κάποιον ακριβώς, αλλά να ακολουθήσουμε τη θεμελιώδη φιλοσοφία που επιφέρει μια καλή διαχείριση και καλά αποτελέσματα, όπως στην περίπτωση της Νορβηγίας. Σε άλλες περιπτώσεις υπήρξαν πενιχρά αποτελέσματα, όπως στη Βενεζουέλα, στη Νιγηρία και στο Σουδάν, για να αναφέρω μόνο μερικά παραδείγματα. Δεν θέλω να κατηγορήσω κάποιον, αλλά νομίζω ότι πρέπει να είμαστε ρεαλιστές: υπάρχει ο σωστός τρόπος για να γίνουν κάποια πράγματα, και ο όχι και τόσο σωστός τρόπος.

Ερ.: Υπάρχουν κάποια σχέδια για το πώς θα χρησιμοποιηθούν ή/και θα διατεθούν τα έσοδα στην Κύπρο;

Απ.: Δεν υπάρχουν συγκεκριμένα σχέδια ακόμη. Αλλά, όπως είπα και προηγουμένως, συζητήσαμε στο πλαίσιο των διαπραγματεύσεων για την επίλυση του Κυπριακού προβλήματος ορισμένους τρόπους οι οποίοι είχαν σαφείς στόχους. Θα επέφεραν τη σύγκλιση του κατά κεφαλήν εισοδήματος σε όλη τη χώρα, το οποίο θα προϋπέθετε έναν προϋπολογισμό ανάπτυξης, με έμφαση στον βορρά. Οι περιοχές που θα υπόκεινται σε εδαφική προσαρμογή επίσης θα επωφελούνταν από έναν προϋπολογισμό ανάπτυξης. Και στον βαθμό που ένα μικρό ποσοστό από αυτά τα έσοδα θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθεί για να υποστηρίξει έναν τέτοιο προϋπολογισμό, αυτό με τη σειρά του θα ενίσχυε περαιτέρω μια συμφωνία [επανεένωση].

Ερ.: Αλλά αυτό θα συνέβαινε αν είχε επιτευχθεί συμφωνία. Ως μέλος της ομάδας εργασίας για τα οικονομικά θέματα των συνομιλιών, θεωρείτε ότι η ιδέα της κατανομής του πλούτου από το φυσικό αέριο συζητείται στα σοβαρά, αν συζητείται καν; Όπως γνωρίζετε, ο πρόεδρος Χριστόφιας είπε πριν από λίγους μήνες ότι θα μοιραστεί τον πλούτο με τους Τουρκοκύπριους, ανεξάρτητα από την εξεύρεση λύσης. Έχει συζητηθεί η ιδέα αυτή από τότε;

Απ.: Όχι, δεν έχει συζητηθεί πραγματικά, επειδή δεν αποτελούσε ζήτημα τότε, όταν συζητούσαμε. Αλλά νομίζω ότι πρέπει να είμαστε ειλικρινείς. Η τουρκοκυπριακή πλευρά, όχι τόσο σε τεχνοκρατικό επίπεδο αλλά σε πολιτικό επίπεδο, πάντα επέμενε να υπάρχουν ξεχωριστοί θεσμοί. Η μόνη φορά που κάνει λόγο για συνέργεια είναι όταν μιλάμε για την ανακατανομή των φόρων που εισπράττονται από την ελληνική πλευρά και όταν μιλάμε για το φυσικό αέριο. Πρέπει κανείς να είναι συνεπής: θέλετε μαζί, ή ξεχωριστά, εκτός όταν πρόκειται για κάποια μεταφορά εσόδων από τη μία πλευρά στην άλλη;

Ερ.: Δεδομένου ότι το φυσικό αέριο ανήκει στους Ελληνοκύπριους, ανεξάρτητα από την τουρκοκυπριακή στάση, συζητούμε το μοίρασμα του πλούτου;

Απ.: Κατ' αρχάς, είναι πρόωρο. Όπως είπα νωρίτερα, αυτό θα χρειαστεί αρκετά χρόνια. Αν δεν λύσουμε το Κυπριακό πρόβλημα μέσα στο χρονικό διάστημα που ανέφερα, δεν θα μπορέσουμε να το λύσουμε ποτέ. Έτσι, πιστεύω ότι μπορεί να αποτελέσει καταλύτη για την εξεύρεση λύσης περισσότερο, παρά να συζητάμε τώρα, για παράδειγμα, το πώς θα πρέπει να διανεμηθεί ο πλούτος πριν από τη λύση. Εάν οι διάφορες αναλύσεις είναι σωστές, υπάρχει αφθονία φυσικού αερίου για την Κύπρο, για την Τουρκία, για τους Ελληνοκύπριους και τους Τουρκοκύπριους, για τους Ισραηλινούς. Συνεπώς θα πρέπει να είναι ένα ισχυρό κίνητρο για την αποκατάσταση κάπως της σημερινής ισορροπίας δυνάμεων, με την Τουρκία να είναι εξαιρετικά ισχυρή και ως εκ τούτου να μην είναι διατεθειμένη να συμβιβαστεί, σε ένα περιβάλλον όπου το να είσαι λίγο πιο μεγάλωψυχος με ό,τι η άλλη πλευρά θεωρεί ότι είναι μια δίκαιη λύση μπορεί να φέρει οικονομικά οφέλη για όλους και τη στήριξη μιας δίκαιης και βιώσιμης λύσης.

Ερ.: Σε ποιους τομείς θα μπορούσε η τουρκική πλευρά να είναι λιγότερο αδιάλλακτη, ή μπορώ να πω, να κάνει παραχωρήσεις;

Απ.: Σε όλους τους τομείς. Δεν υπάρχει έστω μία πτυχή όπου μπορεί να πει κάποιος ότι η τουρκική πλευρά έχει συμφωνήσει σε κάτι που υπολείπεται από την ιδέα που έχουν για μια ιδανική λύση. Εκτός από τη ρητορική, ότι «πιστεύουμε σε μια ομοσπονδία», υπάρχουν και εκείνοι που είναι πιο μαχητικοί και εκφράζουν απερίφραστα ότι θέλουν χωριστά κράτη. Προκαλώ οποιονδήποτε να μου πει: Σήμερα, για την Τουρκία, πού αποκλίνει το ιδανικό αποτέλεσμα από την τρέχουσα θέση που υποστηρίζει; Είτε πρόκειται για το περιουσιακό ζήτημα είτε το εδαφικό, είτε την ασφάλεια είτε τη διακυβέρνηση. . . σε όλους τους τομείς.

Ερ.: Πώς σχολιάζετε το σχόλιο του Προέδρου ότι θα μοιραστούμε τον πλούτο ανεξάρτητα από μια λύση; Ήταν απλώς ένας τακτικός ελιγμός;

Απ.: Δεν είμαι σίγουρος. Αλλά νομίζω ότι προσπάθησε να τονίσει πως ο πλούτος ανήκει σε όλους τους Κυπρίους, ότι αν οι Κύπριοι αφεθούν να αποφασίζουν για το μέλλον τους, τότε θα βρούμε μια λύση, και ότι όσο πιο γρήγορα βρούμε μια λύση, τόσο περισσότερα οικονομικά οφέλη θα αρχίσουν να εισρέουν για όλους. Αυτό το μήνυμα θα εισέπραττα εγώ.

Ερ.: Προφανώς γνωρίζετε την ιδέα του αγωγού από τα κυπριακά ύδατα στην Τουρκία και μετά τη σύνδεσή του με το δίκτυο Ναμπούκο. Τι άποψη έχετε γι' αυτόν;

Απ.: Αν και δεν γνωρίζω την τεχνική και μηχανική πλευρά του θέματος, σαφώς βλέπω ότι η στενή συνεργασία με την Τουρκία, όχι μόνο στον τομέα της ενέργειας αλλά και σε όλους τους τομείς, είναι ένας από τους καλύτερους λόγους για τους οποίους θα πρέπει να βρούμε μια λύση. Η Τουρκία είναι ίσως η ισχυρότερη, η πιο σοβαρά σκεπτόμενη οικονομία της περιοχής. Και υπάρχουν πολλά πεδία συμπληρωματικότητας τα οποία θα μας οδηγήσουν σε ένα καλύτερο οικονομικό μέλλον αν αναπτυχθούν οικονομικοί δεσμοί με την Τουρκία. Πρέπει να προσπαθήσουμε να είμαστε φίλοι της Τουρκίας και το αντίστροφο.

Ερ.: Πώς θα επωφεληθεί η τουρκοκυπριακή κοινότητα από το φυσικό αέριο στην απουσία μιας πολιτικής λύσης;

Απ.: Είλικρινά, δεν βλέπω πώς μπορεί να συμβεί αυτό. Γι' αυτό έχω πει ότι θα πρέπει να αποτελέσει κίνητρο για την εξεύρεση λύσης για όλους – για όλες τις πλευρές.

Ερ.: Και σε περίπτωση λύσης;

Απ.: Αν υπάρξει λύση, νομίζω ότι μια ενοποιημένη οικονομία θα πρέπει πρώτα να σηματοδοτήσει την εξάλειψη πολλών περιττών δαπανών, όπως στον τομέα των εξοπλισμών. Θα υπάρξει το λεγόμενο «μέρισμα ειρήνης». Θα υπάρξουν επίσης ευκαιρίες για επενδύσεις και απασχόληση σε όλο το νησί, συμπληρωματικές δράσεις στον τομέα του τουρισμού και κοινά σχέδια σε διάφορους τομείς.

Ερ.: Προφανώς, στην περίπτωση λύσης αρκετό ρευστό θα χρησιμοποιηθεί για την ανοικοδόμηση.

Απ.: Ναι. Με σύνεση και με ένα καλό χρονοδιάγραμμα. Τα έσοδα θα χρησιμοποιηθούν για την ενίσχυση των υποδομών σε τομείς που απαιτούν βελτίωση και θα συνδράμουν στη μετεγκατάσταση των ατόμων, η οποία είναι μια σημαντική διάσταση και για τις δύο πλευρές.

Ερ.: Επιστρέφοντας στην ελληνοκυπριακή πλευρά: γνωρίζετε τα σχέδια, εάν υπάρχουν, σχετικά με τους μηχανισμούς που πρέπει να συσταθούν για να διαχειριστούν τον πλούτο του φυσικού αερίου; Υπάρχουν πολλές ιδέες, για παράδειγμα, για τη δημιουργία μιας εθνικής εταιρείας πετρελαίου και φυσικού αερίου, αλλά υπάρχει κάτι από εκεί;

Απ.: Λοιπόν, υπάρχουν πολλές δημόσιες συζητήσεις σε εξέλιξη, δημόσιες διαλέξεις, δημόσιες αντιπαραθέσεις. Έχουν κληθεί εμπειρογνώμονες από το εξωτερικό ως σύμβουλοι. Πιστεύω ότι γίνεται μια γνήσια έρευνα για τις σωστές λύσεις. Και τηρείται μια ισορροπία, είμαι βέβαιος, μεταξύ του τι είναι οικονομικά σωστό και τι είναι πολιτικά λογικό. Και πάλι, εφόσον αυτές οι κινήσεις ενισχύουν τις προοπτικές για την εξεύρεση λύσης, τότε νομίζω ότι γίνονται προς τη σωστή κατεύθυνση.

Ερ.: Πώς βλέπετε την τουρκική αντεκδικητική διάθεση εναντίον της Κύπρου, την αποστολή των τουρκικών ερευνητικών σκαφών όπως το «Πίρι Ρέις» στην Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη της Κύπρου;

Απ.: Λοιπόν, δεν υπήρξε καμία συνέχεια σε αυτό. Ήταν μια πρώτη αντίδραση. Μόλις συνειδητοποιήσεις ότι δεν είσαι αντιμέτωπος μόνο με την Κύπρο, αλλά υπάρχει και το Ισραήλ, οι Ηνωμένες Πολιτείες και άλλες χώρες που εμπλέκονται, τότε ως Τουρκία δεν είναι πολύ ρεαλιστικό να πιστεύεις ότι θα αντιπαρατεθείς με όλους για κάτι που νομικά είναι ξεκάθαρο.

Ερ. Νομίζετε ότι εμείς οι Κύπριοι είμαστε αρκετά σοφοί ώστε να αξιοποιήσουμε ορθά την προοπτική του φυσικού αερίου;

Απ.: Λοιπόν, αν ρίξετε μια ματιά στην οικονομική ιστορία της Κυπριακής Δημοκρατίας, δεν έχουμε κάνει πολλά σοβαρά λάθη, μέχρι πρόσφατα. Έχουμε ακολουθήσει γενικά μια καλή πορεία. Αυτό είναι σε αντίθεση με την πολιτική πλευρά, όπου κάναμε τρομερά λάθη. Από την οικονομική πλευρά, με την ένταξη στην Ε.Ε. και στον Παγκόσμιο Οργανισμό Εμπορίου, με την υιοθέτηση υγιών πολιτικών σε σχέση με τη σταθερότητα της κυπριακής λίρας και τη συναλλαγματική ισοτιμία κατά τη διάρκεια των ετών, τα πήγαμε αρκετά καλά. Στην πραγματικότητα, μετά το 1974, η Κύπρος κατάφερε ένα οικονομικό θαύμα. Έτσι, έχουμε ένα καλό ιστορικό. Έτσι, με το θέμα του φυσικού αερίου τώρα, αν μπορούμε να δείξουμε την ωριμότητα που δείξαμε σε σχέση με την οικονομία, να λάβουμε τις αναλογες πολιτικές αποφάσεις που θα έχουν ως αποτέλεσμα τη χρηστή οικονομική διαχείριση του φυσικού αερίου και του πετρελαίου, ενδεχομένως, στη συνέχεια, πιστεύω ότι μπορούμε να αξιοποιήσουμε σωστά αυτόν τον τομέα. Δεν θα είναι εύκολο, γιατί δεν είμαστε απόλυτα ώριμοι από την άποψη των θεσμών και της εξειδίκευσης, αλλά έχουμε επίσης πολύ μορφωμένους ανθρώπους, πολλούς μυαλωμένους ανθρώπους, και αν απελευθερώσουμε τις δυνάμεις μας προς τη σωστή κατεύθυνση, δεν υπάρχει λόγος να μην επιτύχουμε ένα θετικό αποτέλεσμα.

Mustafa Besim, αναπληρωτής καθηγητής στο Πανεπιστήμιο Ανατολικής Μεσογείου και μέλος της ομάδας εργασίας οικονομικών ζητημάτων στις συνομιλίες επανένωσης της Κύπρου

Ερ.: Ποιες είναι οι προοπτικές από την εκμετάλλευση του φυσικού αερίου και πώς θα πρέπει να προχωρήσουν οι Κύπριοι;

Απ.: Η ιστορία της διαχείρισης φυσικών πόρων έχει μερικές επιτυχίες και κάποιες αποτυχίες. Η διαχείριση των πόρων έχει επίσης γίνει πηγή συγκρούσεων. Το ερώτημα είναι αν πρόκειται για «ευλογία ή κατάρα». Η κατάρα εμφανίζεται σε περιπτώσεις όπου υπάρχει κακοδιαχείριση, ή όπου ο πλούτος που αντλήθηκε από αυτές τις δραστηριότητες μοιράζεται άδικα. Σε κοινότητες ή κοινωνίες που είναι διαιρεμένες, όπως στην Κύπρο, η διαχείριση θα είναι πιο δύσκολη δεδομένου ότι μπορεί να τροφοδοτήσει κοινοτικές συγκρούσεις. Γι' αυτό θα είναι πραγματικά μια πρόκληση για τους Κύπριους να μοιραστούν αυτόν τον πλούτο με τρόπο που διασφαλίζει δίκαιη κατανομή. Από την άλλη πλευρά, η σωστή διαχείριση μπορεί να αποτελέσει καταλύτη για μια λύση· μπορεί να γίνει ο αρμός, αν θέλετε, για την προτεινόμενη ομοσπονδία.

Τα δεδομένα στο νησί δεν μπορούν να αγνοηθούν. Από τη μία πλευρά, υπάρχουν οι Ελληνοκύπριοι που έχουν αρχίσει την εξερεύνηση υδρογονανθράκων. Επιφανειακά, αυτό μπορεί να φαίνεται σαν μια ευλογία για τους Ελληνοκύπριους και ίσως αργότερα για ολόκληρο το νησί. Από την άλλη πλευρά, οι Τουρκοκύπριοι έχουν αρχίσει να κάνουν κάτι παρόμοιο. Για παράδειγμα, υπάρχει μια συμφωνία μεταξύ της τουρκοκυπριακής διοίκησης και της τουρκικής κυβέρνησης να προβούν σε σεισμικές έρευνες, καθώς και σε έρευνα για υδρογονάνθρακες υπεράκτιους και χερσαίους. Η χερσαία αναζήτηση πραγματοποιείται στον τομέα του Σύγκραση/ Sinirüstü, κοντά στην Αμμόχωστο, όπου έχουν ήδη αρχίσει να προετοιμάζουν το έδαφος για εξερεύνηση. Έτσι, με όλη αυτή η δραστηριότητα και στις δύο πλευρές είναι σαν να παγιώνεται η διαίρεση. Αυτά είναι τα δεδομένα. Αυτό μπορούμε να το αποκαλέσουμε το απαισιόδοξο σενάριο.

Οι Ελληνοκύπριοι και οι Τουρκοκύπριοι δεν συμπράττουν, όπως για παράδειγμα στο εγχείρημα της κοινής ένταξης στην Ε.Ε. –η οποία δεν επιτεύχθηκε, για διάφορους λόγους– ή η εξερεύνηση για υδρογονάνθρακες, η οποία και πάλι δεν γίνεται από κοινού. Επίσης, οι Τουρκοκύπριοι παίρνουν νερό από την Τουρκία. Τα έργα εκτελούνται ξεχωριστά, άρα πώς θα πάμε να ζήσουμε μαζί; Πρέπει να αρχίσουμε να σκεφτόμαστε τρόπους να κάνουμε πράγματα από κοινού – αν το κάνουμε αυτό, μπορούμε επίσης να ζήσουμε μαζί. Αν η κάθε πλευρά κάνει πράγματα μόνη της και για τον εαυτό της, χωρίς να σκέφτεται στο πλαίσιο του ενιαίου νησιού, τότε πιστεύω ότι θα έχουμε πρόβλημα όσον αφορά την εξεύρεση λύσης. Τελικώς, όλα όσα σχετίζονται με το νησί θα πρέπει να γίνονται για να συμβάλουν σε μια διαδικασία λύσης. Θα περίμενα τέτοια μεγάλα σχέδια τα οποία μπορούν να αλλάξουν πραγματικά την όψη του νησιού, αλλά και τη δυναμική της περιοχής, να διεξάγονται από κοινού.

Υπάρχει ένα στοιχείο που δεν μπορεί να αγνοηθεί: η Τουρκία έχει έλλειμμα τρεχουσών συναλλαγών 77 δισεκατομμυρίων δολαρίων ΗΠΑ, από τα οποία τα 55 δισεκατομμύρια είναι για την ενέργεια. Η Τουρκία είναι μια χώρα που χρειάζεται απεγνωσμένα ενέργεια. Τώρα, λόγω των διεθνών κυρώσεων κατά του Ιράν –που είναι σημαντικός εξαγωγέας πετρελαίου προς την Τουρκία– θα υποστεί επιπλέον πιέσεις. Έτσι, θα είναι πολύ πιο πρόθυμη να επενδύσει πολλά χρήματα σε έργα ενέργειας, δεδομένης της έλλειψης που θα υφίσταται.

Λέγοντας τα πιο πάνω, μπορούμε να προχωρήσουμε στην ενωμένη ομοσπονδιακή Κύπρο, το αισιόδοξο σενάριο που εμείς –και εγώ προσωπικά– οραματιζόμαστε. Τα κοινά έργα υδρογονανθράκων θα μπορούσαν να χρησιμεύσουν ως καταλύτης για την επανένωση και ίσως να ελαχιστοποιηθεί το κόστος της λύσης. Αλλά και πάλι, στο πλαίσιο των διαπραγματεύσεων μεταξύ των μερών, δεν υπάρχει καμία κατανόηση για το γεγονός ότι αυτά τα πράγματα θα πρέπει να γίνονται από κοινού και ότι αυτός είναι ο δρόμος για την επίτευξη μιας ομοσπονδίας. Αυτό είναι που με ανησυχεί πραγματικά. Κάθε πλευρά προσπαθεί να κάνει τα πράγματα με τον τρόπο που σκέφτεται ότι είναι σωστός για τη δική της κοινότητα.

Ο τρόπος με τον οποίο θα πρέπει να προσεγγίσουμε το θέμα, κατ' εμέ, είναι ότι θα πρέπει να αναπτυχθεί μια στρατηγική για τη διαχείριση των φυσικών πόρων (Φ.Π.). Θα πρέπει να έχει μια μακροπρόθεσμη προοπτική και δεν πρέπει να περιορίζεται μόνο στο φυσικό αέριο, αλλά να περιλαμβάνει όλους τους φυσικούς πόρους, όπως το νερό. Για να συμβεί αυτό, πρέπει να

έχουμε σωστές πολιτικές και νόμους και εμείς πρέπει να σκεφτούμε τη θεσμική ρύθμιση. Σε γενικές γραμμές, η προσέγγιση όσον αφορά τη διαχείριση Φ.Π. πρέπει να είναι διαφανής, σαφής για όλους τους ενδιαφερόμενους, συμπεριλαμβανομένων των κυβερνήσεων και των κοινοτήτων. Αυτός είναι ο τρόπος για να ελαχιστοποιηθεί η σύγκρουση, διότι αλλιώς μπορεί να γίνει πηγή συγκρούσεων.

Αν κοιτάξετε την παγκόσμια εμπειρία όσον αφορά την από κοινού διαχείριση Φ.Π. –η Νιγηρία είναι ένα καλό παράδειγμα, ή το Σουδάν– υπάρχουν μερικές κραυγαλέες περιπτώσεις όπου τα πράγματα έχουν πάει άσχημα. Έχετε επίσης την περίπτωση του Αμπού Ντάμπι και το Ντουμπάι, το οποίο είναι πολύ πιο πλούσια σε σχέση με τα άλλα Εμιράτα. Υπάρχουν τεράστιες διαφορές μεταξύ των Ηνωμένων Αραβικών Εμιράτων. Άρα, πρέπει να υπάρχει ένα είδος ισορροπίας.

Κατά τη γνώμη μου, υπάρχουν τρία βασικά ζητήματα: ποιος πρέπει να κατέχει τους φυσικούς πόρους, τι ρυθμίσεις πρέπει να γίνουν στον καταμερισμό της εξουσίας και η διαχείριση των εσόδων Φ.Π. Σήμερα τα αποθέματα βρίσκονται στον βυθό της θάλασσας. Πρόκειται για πλούτο, αλλά και για κληρονομιά. Ο πλούτος δεν ανήκει τόσο σε αυτήν τη γενιά, αλλά πολύ περισσότερο στις μελλοντικές γενιές. Έτσι, θα πρέπει να σκεφτούμε μακροπρόθεσμα.

Όσον αφορά την ιδιοκτησία, η ομοσπονδιακή κυβέρνηση θα πρέπει να είναι ο ιδιοκτήτης του φυσικού πλούτου, στο όνομα όλων των πολιτών της Κύπρου. Αυτό θα πρέπει να είναι σαφές. Δεν θα πρέπει να πούμε ότι το αέριο βρίσκεται στο έδαφος των Ελληνοκυπρίων, ή ότι το αέριο που μπορεί να βρεθεί στα βόρεια βρίσκεται στο έδαφος των Τουρκοκυπρίων. Όχι, θα πρέπει να ανήκει σε όλους. Και αυτό είναι εξαιρετικά σημαντικό, όχι μόνο για τους ίδιους τους Κύπριους, αλλά και για τους επενδυτές.

Το δεύτερο ζήτημα, το οποίο είναι στην πραγματικότητα πιο σημαντικό κι από αυτό της ιδιοκτησίας, είναι η κατανομή της εξουσίας και της διακυβέρνησης. Θα πρέπει να υπάρχει η κατάλληλη νομοθετική και εκτελεστική εξουσία ώστε να διαμορφώνονται οι σωστοί νόμοι και να εφαρμόζονται με τρόπο που θα δίνει τα σωστά μηνύματα στους επενδυτές, στους κατοίκους του νησιού και σε όλα τα ενδιαφερόμενα μέρη. Συμπέρασμα, η ομοσπονδιακή κυβέρνηση θα πρέπει να έχει την αποκλειστική αρμοδιότητα για τον έλεγχο και τη διαχείριση των φυσικών πόρων. Δεν μπορούμε, ειδικά στην περίπτωση της Κύπρου, να σκεφτούμε ότι δίνονται τέτοιες εξουσίες ή εκτελεστική αρμοδιότητα στις περιφερειακές κυβερνήσεις ή συνιστώσες πολιτείες ή όπου άλλου. Αντίθετα, θα πρέπει να είναι σαφώς στις αρμοδιότητες της ομοσπονδιακής κυβέρνησης.

Τέλος, το θέμα της διαχείρισης των εσόδων Φ.Π. έχει τόσο πολιτικές όσο και οικονομικές πτυχές. Πρέπει να διασφαλίσουμε ότι η διαχείριση αυτή γίνεται έτσι ώστε να είναι οικονομικά αποτελεσματική. Η δημιουργία, η συλλογή και η κατανομή των εσόδων πρέπει να βασίζονται στις βέλτιστες πρακτικές από οικονομική, και όχι από πολιτική, άποψη. Αυτό σημαίνει ότι η εισοδηματική ανισότητα μεταξύ των δύο συνιστωσών πολιτειών δεν θα διευρυνθεί, αλλά μάλλον θα συγκλίνει με την πάροδο του χρόνου. Έτσι, για παράδειγμα, αντί για επιδοτήσεις στους Τουρκοκύπριους, είναι καλύτερο να γίνουν επενδύσεις στην τουρκοκυπριακή οικονομία προκειμένου να αναβαθμίσει τις υποδομές, το ανθρώπινο κεφάλαιο, ή να καλύψει ελλείψεις

και ανεπάρκειες, έτσι ώστε η περιοχή να είναι ενιαία για τις επενδύσεις και την ανάπτυξη. Άρα, τα κεφάλαια θα πρέπει να κατανέμονται με βάση την παραδοχή της οικονομικής ανάπτυξης και προσανατολισμένα προς την ενθάρρυνση των επιχειρήσεων. Δεν θέλουμε το σκεπτικό: «Τόσοι είναι οι Τουρκοκύπριοι, αυτή είναι η επιταγή που τους αναλογεί». Η κατανομή αυτή θα πρέπει να βασίζεται σε οικονομικά μεγέθη. Τα έσοδα πρέπει να δαπανώνται σε υποδομές –φυσικές, νομικές και ανθρώπινου δυναμικού– και στις δύο πλευρές, σε όποια από τις δύο το χρειάζεται περισσότερο. Άλλωστε, ως ένα απομονωμένο νησί έχουμε ορισμένα μειονεκτήματα, συνεπώς πρέπει πραγματικά να σκεφτούμε τρόπους αξιοποίησης των πόρων αυτών για την ελαχιστοποίηση του κόστους της νησιωτικής απομόνωσης. Επίσης, πρέπει να ληφθεί μέριμνα για να διασφαλιστεί ότι τα χρήματα δεν δαπανώνται για τον τρέχοντα προϋπολογισμό, για παράδειγμα, την αύξηση των μισθών των δημοσίων υπαλλήλων. Εκ πρώτης όψευς, αυτό μπορεί να ακούγεται σαν μια καλή ιδέα: η αύξηση των μισθών θα οδηγήσει σε αύξηση των δαπανών.

Αντίθετα, η πρόκληση είναι να αξιοποιηθεί το απόθεμα που τώρα βρίσκεται κάτω από το νερό και να μετατραπεί σε πλούτο. Θα πρέπει να διατεθούν κεφάλαια σε τομείς που προορίζονται για την ανάπτυξη, όχι με τη μορφή επιδοτήσεων, αλλά μάλλον για να ενισχυθούν οι τομείς που είναι ανταγωνιστικοί και παραγωγικοί και που ενισχύουν τις μελλοντικές δυνατότητες για το νησί. Επίσης, αν το ποσοστό της απόδοσης είναι υψηλότερο στο εξωτερικό από ό,τι στη χώρα, δεν θα πρέπει να επενδυθούν τα κεφάλαια στο εσωτερικό, αλλά πρέπει να κατευθυνθούν προς επενδύσεις στο εξωτερικό, δημιουργώντας υψηλότερες αποδόσεις. Όπως έχει κάνει η Νορβηγία για παράδειγμα. Εξετάζοντας το παράδειγμα του Αζερμπαϊτζάν, οι τιμές των εκεί μη εμπορεύσιμων, όπως υπηρεσίες ξενοδοχείων, εστιατορίων και υπηρεσίες ταξί, έχουν αυξηθεί δραματικά. Διοχετεύεται ένα μεγάλο μέρος των χρημάτων στην οικονομία, λόγω των εσόδων από το πετρέλαιο, και αυτό οδηγεί στη λεγόμενη ολλανδική νόσο: στον πληθωρισμό. Αυτό συμβαίνει επειδή τα κεφάλαια που προέρχονται από το πετρέλαιο δεν δαπανώνται για επενδύσεις στην αναβάθμιση των προαναφερόμενων τομέων της οικονομίας. Έτσι, σε περίπτωση που εμείς εδώ στην Κύπρο επιτύχουμε τη δημιουργία εσόδων από υδρογονάνθρακες, είναι σημαντικό να αποφύγουμε παρόμοιες παγίδες. Ο πληθωρισμός θα μπορούσε να οδηγήσει σε απώλεια ανταγωνιστικότητας για το νησί. Ένα άλλο θέμα που πρέπει να εξεταστεί: όταν υπάρχει μια πηγή εσόδων που προσφέρει εύκολα κέρδη, αυτό αποθαρρύνει τους ανθρώπους από το να είναι παραγωγικοί και αποτελεσματικοί.

Επιπλέον, τα έσοδα του φυσικού αερίου δεν πρέπει να χρησιμοποιηθούν για να δημιουργηθεί μια διογκωμένη ομοσπονδιακή κυβέρνηση, με αδικαιολόγητες προσλήψεις δημοσίων υπαλλήλων και παρόμοιες σπατάλες.

Πέρα απ' όλα όμως, η πρώτη μας προτεραιότητα πρέπει να είναι να προχωρήσουμε στην επίλυση του Κυπριακού ζητήματος. Αν δεν το κάνουμε, όλη αυτή η συζήτηση είναι απλώς ακαδημαϊκή.

Ωστόσο, η παρούσα κατάσταση δεν είναι πολύ βοηθητική. Η Κύπρος αναλαμβάνει την Προεδρία της Ε.Ε., πράγμα που πρόκειται να λειτουργήσει ως εμπόδιο για τις διαπραγματεύ-

σεις. Επίσης, οι Ελληνοκύπριοι ετοιμάζονται για εκλογές το επόμενο έτος. Αυτή η δυναμική δεν συμβάλλει πραγματικά στην ειρηνευτική διαδικασία. Έτσι, δεν είμαι πολύ αισιόδοξος αυτές τις μέρες. Η καθυστέρηση μιας λύσης δεν είναι προς όφελος καμίας κοινότητας. Νομίζω ότι οι κάτοικοι της Κύπρου θα πρέπει να είναι περισσότερο ενημερωμένοι σχετικά με το τι συμβαίνει, και οι ηγέτες τους πρέπει να ενθαρρυνθούν ώστε να καταλήξουν σε συμφωνία το συντομότερο δυνατόν.

Στη διεθνή σκηνή, οι σχέσεις μεταξύ Τουρκίας και Ισραήλ έχουν ψυχρανθεί, ενώ οι Ελληνοκύπριοι έχουν αναλάβει έργα φυσικού αερίου από κοινού με το Ισραήλ. Αυτό δεν είναι βοηθητικό τόσο για τις τοπικές διαφορές όσο και για την περιφερειακή ειρήνη. Επιπλέον, με την ανακάλυψη του φυσικού αερίου εδώ, πολλές ξένες δυνάμεις –οι Ηνωμένες Πολιτείες, η Ρωσία– έστρεψαν το ενδιαφέρον τους στην περιοχή. Όλες αυτές οι εξελίξεις, νομίζω, μπορεί να αποτελέσουν πηγή μελλοντικών συγκρούσεων, ενώ εμείς εδώ προσπαθούμε να ελαχιστοποιηθούν οι επιπλοκές, έτσι ώστε να μπορέσουμε να βρούμε μια λύση μεταξύ μας. Αμφιβάλλω αν η ανάμιξη περισσότερων θα ενισχύσει την ειρηνευτική διαδικασία. Εν τω μεταξύ, τον Απρίλιο ο Βορράς θα εγκαινιάσει το εργοστάσιο επεξεργασίας για το νερό που εισάγεται από την Τουρκία. Αναμένεται ότι μέχρι τον Μάρτιο του 2014 το νερό θα αρχίσει να φτάνει από την Τουρκία. Έτσι, το πρόσωπο του νησιού θα αλλάξει. Ένα άλλο παράδειγμα: πέρυσι στον Βορρά έγινε εγκατάσταση σύνδεσης οπτικών ινών με την τουρκική ενδοχώρα.

Τώρα όσον αφορά την εισήγηση της ελληνοκυπριακής πλευράς για τη δημιουργία ενός ταμείου κληρονομιάς για τα έσοδα του φυσικού αερίου, με τα έσοδα να μοιραστούν με τους Τουρκοκύπριους σε περίπτωση λύσης – αυτό, δεν είναι το πραγματικό πρόβλημα, κατά τη γνώμη μου. Τα χρήματα δεν είναι το ζητούμενο. Σήμερα, οι Τουρκοκύπριοι παίρνουν επαρκή χρηματοδότηση από την Τουρκία, η οποία θα συνεχιστεί. Έτσι, αυτό που έχει σημασία είναι να δημιουργήσουν πλούτο μαζί και να ζήσουν μαζί. Το αν θα υπάρχει ταμείο για τις επόμενες γενεές ή όχι, το αν θα δοθεί μερίδιο προς τους Τουρκοκύπριους ή όχι – όλα αυτά είναι δευτερεύοντα.

Ερ.: Έχει συζητηθεί το θέμα διαχείρισης του πλούτου από το φυσικό αέριο στην οικονομική επιτροπή για τις συνομιλίες στην Κύπρο;

Απ.: Δεν το έχουμε συζητήσει. Όμως, τόσο στο πλαίσιο της ολοκληρωμένου σχεδίου διευθέτησης 2003-2004, αλλά και στις τρέχουσες διαπραγματεύσεις, δεν υπάρχει καμία διαφωνία σχετικά με τη διαχείριση των φυσικών πόρων. Και οι δύο πλευρές συμφωνούν ότι θα πρέπει να είναι αρμοδιότητα της ομοσπονδιακής κυβέρνησης. Η διαφορά αφορά την κατανομή των εσόδων στο πλαίσιο της ομοσπονδιακής κυβέρνησης, αν και πρόσφατα έχει σημειωθεί σημαντική σύγκλιση των θέσεων των δύο πλευρών. Η τουρκοκυπριακή θέση είναι ότι τα έσοδα από την ομοσπονδιακή κυβέρνηση, κυρίως οι έμμεσοι φόροι (ΦΠΑ, δασμοί κ.λπ.), πρέπει να κατανέμονται με βάση τόσο την κατανάλωση όσο και τον πληθυσμό. Υποστηρίζουμε ότι το εισοδηματικό χάσμα μεταξύ των δύο κοινοτήτων θα πρέπει να εξαλειφθεί το συντομότερο δυνατό. Προφανώς γνωρίζουμε ότι η αγοραστική δύναμη των Ελληνοκυπρίων είναι υψηλό-

τερη, καταναλώνουν περισσότερο και πληρώνουν περισσότερους φόρους. Έχουμε επινοήσει μια φόρμουλα για την κατανομή των ομοσπονδιακών κυβερνητικών εσόδων που θα λάβει υποψη τις ανησυχίες και των δύο πλευρών.

Ερ.: Τι συμπεραίνετε από τη δήλωση του προέδρου Χριστόφια ότι ο πλούτος του φυσικού αερίου θα πρέπει να μοιραστεί με τους Τουρκοκύπριους ανεξαρτήτως λύσης;

Απ: Λοιπόν, μια ερμηνεία λέει ότι ο κ. Χριστόφιας επισημαίνει ότι δεν θα έχουμε σύντομα λύση, αλλά το μερίδιο των Τουρκοκυπρίων θα παραμείνει ασφαλές. Για παράδειγμα, η [πρώην] Υπουργός Εμπορίου Πραξούλα Αντωνιάδου είχε παρόμοια προσέγγιση – ένα ταμείο παρακαταθήκης, με μέρος το οποίο να διατίθεται για τους Τουρκοκύπριους. Αυτό δεν είναι πραγματικά εκείνο που οι Τουρκοκύπριοι θα ήθελαν: χρήματα από το ταμείο τώρα ή στο μέλλον. Η προσδοκία των Τουρκοκυπρίων είναι να δουν ότι αυτός ο πλούτος κατευθύνεται προς μια λύση. Πρέπει να επικεντρωθούμε στην εξεύρεση λύσης. Αλλά, δυστυχώς, αυτό δεν φαίνεται να είναι στην ημερήσια διάταξη. Φαίνεται ότι οι Ελληνοκύπριοι προχωρούν ολοταχώς στην εκμετάλλευση του φυσικού αερίου. Αυτό μας φέρνει στο ίδιο επιχείρημα που διατυπώσαμε στην αρχή. Αν κάθε κοινότητα αναλαμβάνει τέτοια έργα τεράστιας κλίμακας μόνη της και δεν σκέφτεται τις συμπράξεις, το μόνο που πετυχαίνει είναι την παγίωση της διαίρεσης του νησιού.

Για παραγγελία αυτής της Έκθεσης απευθυνθείτε:
PRIO Cyprus Centre
Τ.Θ. 25157, 1307 Λευκωσία, Κύπρος
Τηλ: +357 22 456555/4
prioctypruscentre@cytanet.com.cy

Ηλεκτρονικός τόπος: www.prio.no/cyprus

Στις 26 Νοεμβρίου 2011, το Ίδρυμα Friedrich Ebert (FES) και το Κέντρο του PRIO στην Κύπρο (PCC) διοργάνωσαν, από κοινού, ημερίδα με τίτλο «Κυπριακοί Υπεράκτιοι Υδρογονάνθρακες: Περιφερειακή πολιτική και κατανομή του πλούτου», στη νεκρή ζώνη, στη Λευκωσία. Η Ημερίδα πραγματοποιήθηκε με τη συμμετοχή ειδικών και από τις δυο κοινότητες της Κύπρου. Η έκθεση βασίζεται στις εισηγήσεις της Ημερίδας.

Η Ημερίδα εξέτασε τις πολιτικές διαστάσεις της αναζήτησης υδρογονανθράκων στις παράκτιες περιοχές της Κύπρου και ειδικότερα τον αντίκτυπο αυτών των εξελίξεων στις διαπραγματεύσεις για την επίλυση του Κυπριακού προβλήματος. Κατ'επέκταση η Ημερίδα εξέτασε τις ευρύτερες επιπτώσεις της πολιτικής των υδρογονανθράκων στις χώρες της ανατολικής Μεσογείου.

Η άλλη εξίσου σημαντική διάσταση του ζητήματος των υδρογονανθράκων αφορά τη διαχείριση και την κατανομή του πλούτου. Έτσι, η Ημερίδα έθεσε στόχο να συμβάλει στη συζήτηση η οποία μόλις ξεκίνησε στην Κύπρο και αφορά καλές και κακές πρακτικές στη διαχείριση εσόδων από την εκμετάλλευση φυσικών πόρων. Το Σουδάν και η Νορβηγία αποτελεσαν τις περιπτώσιολογικές μελέτες. Επίσης, με την ίδια λογική διερευνήθηκαν οι επιλογές για την κατανομή του πλούτου στην Κύπρο, τόσο εντός όσο και μεταξύ των δύο κύριων κοινοτήτων του νησιού.

ISBN: 978-82-7288-463-4

Για παραγγελία αυτής της Έκθεσης απευθυνθείτε:

PRIO Cyprus Centre

Τ.Θ. 25157, 1307 Λευκωσία, Κύπρος

Τηλ: +357 22 456555/4

priocypruscentre@cytanet.com.cy

Ηλεκτρονικός τόπος: www.prio.no/cyprus